

EVROPSKÝ INSTITUT PRO SMÍR,
MEDIACI A ROZHODČÍ ŘÍZENÍ, o. p.s.

Mosty mezi společnostmi, právem a rodinou
Odpovědnost v rozhodování

Bridges between society, law and family
Responsibility in decision-making

Mezinárodní vědecká konference

Mezinárodní vědecká konference

**Mosty mezi společnostmi, právem a rodinou
Odpovědnost v rozhodování**

*Bridges between society, law and family
Responsibility in decision-making*

Evropský institut pro smír, mediaci a rozhodčí řízení, o.p.s.
Křtiny 2025

Sborník příspěvků

vydaný u příležitosti 15. výročí vzniku organizace ESI, o. p. s.

Editoři:

JUDr. Eva **VAŇKOVÁ**, Ph.D.

JUDr. Lenka **ŠALAMOUN**, Ph.D.

PhDr. Ernest **KOVÁČ**, Ph.D., MBA, LL.M.

Čestní hosté:

Mgr. Daniela **LENGYELOVÁ**, Ph.D., riaditeľka,
odbor ľudských práv, Ministerstvo spravodlivosti SR

Záštitá:

Mezinárodní rytířský Řád Ferdinandus Orden 1561

Vojenský a špitální řád sv. Lazara Jeruzalémského, z.s.

Partneři konference:

Česká asociace právníčků, z.s.

Asociácia mediatorov Slovenska

Prešovská Univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta

Unie rodinných advokátů, z.s.

Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická

Institut pro restorativní justici, z.s.

Akadémia policajného zboru SR

Odborní recenzenti:

doc. PhDr. Ludmila **ČÍRTKOVÁ**, CSc. Dr. h. c.,
Právnická fakulta Univerzity Karlovy

doc. JUDr. Renata **ŠÍNOVÁ**, Ph.D.,
Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

PhDr. Katarína **VANKOVÁ**, Ph.D.,
Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva Univerzity
Konštantína Filozofa, Ústav romologických štúdií

JUDr. PhDr. Marek **PRUDOVÍČ**,
Právnická fakulta Trnavské univerzity v Trnave, Katedra
historického práva a právnej metodológie

ICDr. Jurij **POPOVIČ**, Ph.D., univ. doc.,
Prešovská Univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická
fakulta

Mgr. Martin **KORNEL**, Ph.D.,
Masarykova Univerzita Právnická fakulta

doc. PhDr. PaedDr. JUDr. Jaroslava **DRGOVÁ**, Ph.D.,
Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety

Vědecký výbor:

Dr.h.c. prof. JUDr. Lucia **KURILOVSKÁ**, Ph.D.,
štátna tajomníčka, Ministerstvo vnitra SR

plk v. v. doc. Ing. Stanislav **ŠIŠULÁK**, Ph.D., MBA, rektor,
Akadémia policajného zboru SR

kpt. JUDr. Patrícia **KRÁSNÁ**, Ph.D., LL.M., prorektorka,
Akadémia policajného zboru SR

mjr. doc. Mgr. Dominika **DINUŠOVÁ**, Ph.D.
Akadémia policajného zboru SR

PhDr. Ernest **KOVÁČ**, Ph.D., MBA, LL.M.,
Akadémia policajného zboru SR

prof. ThDr. PaedDr. Ing. Gabriel **PALA**, Ph.D.,
Prešovská Univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická
fakulta

univ. docent PhDr. Richard **BÁRTA**, PhD., MPH,
Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety
v Bratislave, n. o., Ústav bl. Z. G. Mallu Košice

doc. PhDr. Lenka **HOLÁ**, Ph.D.,
Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta

Mgr. Adriana **SYCHROVÁ**, Ph.D.,
Univerzita Pardubice, Filosofická fakulta

Mgr. Robin **BRZOBOHATÝ**, Ph.D.,
Slezská univerzita, Fakulta veřejných politik v Opavě

prof. JUDr. PhDr. David **ELISCHER**, Ph.D.,
Právnická fakulta Univerzity Karlovy

Organizační výbor konference:

JUDr. Eva Vaňková, Ph.D.

JUDr. Lenka Šalamoun, Ph.D.

Mgr. Štěpánka Haroková

Mgr. Michal Vejlupek

Mediální partneři konference:

Epravo.cz

Časopis Rodina – Havlíček Brain Team

Stálá konference českého práva, s. r. o.

Vydavatel: Evropský institut pro smír, mediaci a rozhodčí řízení, o.p.s.

Technický vydavatel: Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik

Vydání: první

Rok vydání: 2025

Místo vydání: Křtiny

Počet stran: 646

Kontaktní údaje:

Adresa: Zámek Křtiny čp. 1, 679 05 Křtiny

E-mail: info@esi-cz.eu

Mobil: +420 723 810 825

Web: <https://josefske-symposium.cz/>

ISBN - elektronická forma: 978-80-11-06562-1

EAN: 978-80-11-06561-4

© Evropský institut pro smír, mediaci a rozhodčí řízení, o.p.s.

Všechna práva jsou vyhrazena. Je zakázáno kopírovat a rozmnožovat jakoukoliv část sborníku bez souhlasu vydavatele. Příspěvky autorů neprošly jazykovou úpravou a vydavatel neodpovídá za obsah příspěvků.

Úvodní slovo za vědeckou radu

Vážené kolegyně, vážení kolegové,

Dostává se Vám do rukou sborník příspěvků z **Josefského symposia 2025**, mezinárodní vědecké konference, jež se konala ve dnech 20.–23. března 2025 v historických prostorách zámku Křtiny. Letošní ročník, nesoucí téma „**Mosty mezi společností, právem a rodinou Odpovědnost v rozhodování**“, představuje platformu pro dialog napříč obory, generacemi i kulturami.

Žijeme v éře velkých a smutných paradoxů. Na jedné straně se společnost těší nebyvalým technologickým možnostem a globalizovanému propojení, na straně druhé čelíme křehkosti mezilidských vztahů, erozi důvěry v instituce a narůstajícím konfliktům, které pronikají až do intimního prostoru rodin. Právě proto je téma odpovědnosti klíčové – je více než aktuální. Není to pouze abstraktní právně-etický koncept, ale pilíř, na kterém stojí schopnost společnosti reflektovat své slabiny, předcházet krizím a budovat mosty mezi zdánlivě nesourodivými světy – mezi veřejným a soukromým, mezi mocí a občanem, mezi právními normami a lidskou zranitelností.

Jak ukazují příspěvky v tomto sborníku, odpovědné rozhodování není pouze otázkou jednotlivce, ale systémovou výzvou. Vyžaduje propojení poznatků z pedagogiky, psychologie, práva, sociologie i politologie a zároveň ochotu hledat praktická a smysluplná řešení.

Autoři a autorky z České republiky, Slovenska i dalších zemí nabízejí nejen kritickou reflexi současných přístupů, ale i návrhy na konkrétní intervence. Poukazují přitom na

nezastupitelnost spolupráce mezi odborníky, rodinami a komunitami. Zvláštní pozornost je pochopitelně věnována **rodině** jako základu společnosti, ať už v kontextu ochrany dětí ze znevýhodněného prostředí, podpory obětí domácího násilí, nebo spirituální pomoci skrze pastorální counseling. Stejně tak se řada příspěvků dotýká **mostů mezi teorií a praxí** – ať již jde o využití elektronické mediace, evaluaci preventivních programů, nebo etická dilemata v sociální práci.

V tomto sborníku tak nalézáme příspěvky, které se této výzvě postavily s odvahou a kritickým odstupem a zároveň i hloubkou. Kupříkladu Richard Bárta nás zavádí do reality středních škol v Košickém kraji, kde záškoláctví není pouhým porušováním pravidel, ale symptomem systémových problémů – od sociálního znevýhodnění po nedostatečnou spolupráci s rodinami. Jeho zjištění vyzývají k přehodnocení preventivních strategií a posílení role komunitních sítí. Viacheslav Basaliukov pak rozkrývá otázku sociální odpovědnosti politických aktérů a upozorňuje na absenci nástrojů pro hodnocení jejich vlivu na společenský systém. Jeho analýza je mementem pro všechny, kdo věří, že politika má být službou, nikoli ryze mocenským instrumentem.

Rodina a její funkce ve společnosti a při výchově dětí je ústředním motivem řady příspěvků. Melinda Čakarová, Mária Čulenová a Tomáš Planka mapují cestu dětí z dysfunkčních rodin do center péče a zdůrazňují nezbytnost propojení sociální práce s právními normami. Ludmila Čírtková nás zase konfrontuje s tíhou transgeneračního přenosu domácího násilí a klade provokativní otázku: Jak přerušit řetězce traumatu, které se dědí jako temné dědictví? Její práce nabízí nejen analýzu mechanismů přenosu, ale i naději v podobě protektivních faktorů, jež mohou budoucí generace ochránit.

Neméně podnětné jsou příspěvky věnované mediaci a restorativní justici. Ernest Kováč představuje elektronickou mediaci jako nástroj 21. století, který kombinuje flexibilitu digitálního věku s potřebou lidského porozumění. Patrícia Krásná a Lucia Kurilovská pak zdůrazňují roli probačních a mediačních úředníků v trestním řízení, přičemž jejich výzkum ukazuje, že i v právu může empatie a dialog překonat mantinely čistě represivních přístupů.

Zvláštní pozornost si zaslouží téma duchovní a psychosociální podpory. Jaroslava Drgová otevírá citlivou problematiku pastorálního counselingu pro oběti sexuálního zneužití a ukazuje, jak propojení psychologie a spirituality může napomoci hojení hlubokých ran. Dana Galbavá ve své reflexi mediátorské praxe připomíná, že za každým konfliktem se skrývá lidská touha po spojení – a právě budování důvěry je klíčem k transformaci vztahů.

Letošní symposium však nezůstalo jen u toho. Příspěvek Davida Grubera o internetovém trollingu nás konfrontuje s realitou digitálního věku, kde anonymita umožňuje nové formy agrese, a Veronika Michvocíková zkoumá, jak se odpovědnost promítá do formování národní identity u vysokoškolské mládeže. Tyto texty společně vytvářejí mozaiku, jež propojuje teoretické koncepty s každodenními výzvami. Příspěvek kolegyně Šínové se věnuje mimořádně aktuální právně-politické otázce, a sice posouzení toho, zda existuje skutečně rovnováha mezi právem rodiče na péči o dítě a povinností dítěte respektovat, že o něj chce rodič pečovat. Jsme si vědomi, že žádný z příspěvků neposkytuje univerzální odpovědi. Jsou však svědectvím o odhodlání ptát se, hledat cesty vpřed a nabízet (snad) i funkční řešení.

Děkujeme všem autorům a autorkám za jejich práci, která často vychází z terénního výzkumu, osobních zkušeností a nelehké praxe. Věříme proto, že tento sborník bude nejen archivem zajímavých myšlenek, které tu zazněly, ale i živým nástrojem pro pedagogy, sociální pracovníky, právníky, politology a všechny, kteří věří, že mosty mezi teorií a praxí lze stavět právě společným úsilím. Doufáme, že poslouží jako inspirace pro další výzkum, ale také jako impulz ke konkrétním změnám v praxi.

Děkujeme všem účastníkům a účastnicím sympozia za jejich odhodlání sdílet poznatky, diskutovat o kontroverzích a společně hledat cesty k **odpovědnější společnosti**.

V Praze, 1. 3. 2025

David Elischer

Vážené dámy a pánové,

dovolte nám, abychom pouze krátkým příspěvkem pozdravily společnost ESI, u jejíhož zrodu jsme stály.

Protože náš čas je vyměřený a zůstal nám prostor na krátký příspěvek, rády bychom se zaměřily na otázku odpovědnosti z pohledu odpovědnosti za pronesené výroky.

Je to téma v současné době velmi frekventované a zároveň citlivé.

Lidé vnímají, že pronášení výroků na veřejnosti je spojeno s určitou dávkou odpovědnosti, a to i odpovědnosti za rozhodnutí či rozhodování výrok pronést.

Na jedné straně stojí zcela základní právo na svobodu projevu, na straně druhé stojí právo na ochranu důstojnosti a cti jednotlivce.

Každý výrok může být v lidském životě vnímán citlivě a rozhodnutí o jeho pronesení je na každém z nás.

Jak již historicky judikoval Ústavní soud z hlediska textu ústavnosti se bere do úvahy:

1. povaha výroku (tj. zda jde o skutkové tvrzení či hodnotový soud),
2. obsah výroku (např. zda jde o projev "politický" či "komerční"),
3. forma výroku (zejména nakolik je předmětný výrok expresivní, či dokonce vulgární),
4. postavení osoby (např. zda jde o osobu veřejně činnou, či dokonce o osobu aktivní v politickém životě, případně o osobu veřejně známou - typicky "hvězdy showbyznysu"),
5. zda se výrok dotýká soukromé či veřejné sféry této osoby,
6. chování osoby (např. zda situaci nutnost pronášení výroků na její stranu "vyprovokovala" či jak se posléze k situaci postavila),
7. kdo výrok pronáší (např. zda se jedná o novináře, běžného občana, politika apod.) a konečně
8. kdy tak učiní (tzn. např. jaké měl či mohl mít jeho autor v daný okamžik k dispozici konkrétní údaje, z nichž vycházel, a v jaké situaci tak učinil).

A jak za nás i Ústavní soud řekl: „*Veškeré výroky, které lidé v každodenním životě pronášejí, jsou totiž založeny na informacích, které jsou jim k dispozici, tj. které mohly získat v rámci svého poznání, a jsou výrazně ovlivněny i řadou faktorů dalších (jejich inteligencí, vzděláním, hodnotovým nastavením, sociálním prostředím apod.). Pokud by si jednotlivec musel před pronesením skutkového výroku být zcela jistý tím, že je bez jakýchkoliv myslitelných pochybností*

v absolutním souladu s objektivním stavem reality, měl by zřejmě - přísně vzato - v mnoha životních situacích raději pouze mlčet.“

CWLA nikdy nemlčela. Naopak se snažila vždy svobodně projevat své názory a rovněž nesla odpovědnost za pronesené výroky. Vždy se však snažila svými výroky pomáhat.

Dnešní den je z hlediska odpovědnosti za rozhodnutí pronést výrok pouze dnem symbolickým, neboť CWLA přeje ESI úspěšné uskutečnění 15. ročníku Josefského sympózia, které se koná na Zámku Křtiny.

CWLA si je vědoma, že za tímto úspěchem je práce žen, a to žen, které jsou rovněž členkami CWLA.

Přejeme proto krásný, úspěšný a žádnými negativními výroky neovlivněný prodloužený víkend a nekonečnou diskuzi a nalezení shody ve všech tématech .

Je nám ctí, že můžeme 15. ročník Josefského sympózia pozdravit a podpořit. Přejeme krásné dny všem účastníkům 15. ročníku Josefského sympózia.

Praha, březen 2025

Česká asociace právniček, z.s. („CWLA“)

Úvodní slovo za předsedkyni správní rady

Program letošního, jubilejního 15. ročníku mezinárodní vědecké konference „**Mosty mezi společnostmi, právem a rodinou – Odpovědnost v rozhodování**“ v rámci Josefského sympozia 2025 doplňuje také sborník písemných příspěvků a referátů. Každému, kdo se na něm jako autor nebo administrativní podpora či tiskárna podílel, za něj děkuji. Je to krásný a důstojný počín, který zůstane jako materializovaná vzpomínka našeho rokování a křtinského setkání. A k tomu viditelně zvyšuje laťku odborné úrovně celé akce.

Odpovědnost je téma široké a různorodé podle toho, jakým pohledem, a z jaké perspektivy se na něj díváme nebo o něm mluvíme či píšeme. Odpovědnost vůči sobě, klientům a společnosti jako celku je poselství, s nímž jsme v letech 2009–2010 začínali. Osobně ho při komunikaci a práci s lidmi považuji za důležité a jsem ráda, že se stalo hlavním konferenčním tématem v době, kdy se chci s ESI rozloučit. Vnímám ho jako pochodeň, kterou předávám po 15 letech aktivní spolupráce dál. Nejlépe mladší generaci.

Programový záměr pro založení ESI byl seznamovat odbornou a laickou veřejnost s vyjednáváním, mediací a rozhodčím řízením neboli s nástroji tzv. alternativního řešení sporů (ADR) založenými na principu svobodného rozhodnutí stran o způsobu, jakým mezi sebou chtějí komunikovat a řešit neshody a sporné otázky. Prosazovat v právní, advokátní, poradenské a konzultační praxi nástroje respektující svobodnou vůli stran znamená ponechávat jim odpovědnost za jejich rozhodnutí a výsledky jejich konání, popř. nečinnosti. v letošním pro ESI jubilejním 15. roce se proto bude pozornost všech účastníků konferenčního sympozia soustředit na otázky a roviny odpovědnosti společenské, profesní a lidské.

V průběhu let se ESI dostávalo skrze kontakty u nás, na Slovensku, v ostatních evropských zemích, v Mexiku, USA a Kanadě nových zkušeností při sdílení dobré praxe a hledání cest, jakými tyto zkušenosti předávat dál. v neposlední řadě bohatou klientskou praxí, zejména v poradnách a centrech ESI. v tomto směru neocenitelným zdrojem příležitostí ověřit si nové přístupy, techniky a metody byla Poradna sv. Apolináře provozovaná v letech 2014–2020 při Klinice adiktologie VFN 1.LF UK v Praze, na kterou v roce 2016 navázal speciální, špitální program nazvaný Centrum sv. Basila. Na listině mezinárodního rytířského řádu Ferdinandus Orden o záštitě Josefského sympozia 2025 je uvedeno, že *„rytířství je službou postavenou na ochraně slabých a ohrožených, i na záštitě hodnot, jakými jsou láska, rodina, morálka a spravedlnost“*.

Podobně Řád sv. Lazara svými historickými kořeny sahajícími až do dob křížáckých výprav a válek ve Svaté zemi ctí pod heslem „Atavis et Armis“ (předkové a zbraně) úctu k pokrevním a rodovým vazbám a všem, kteří nás na Zemi předešli. Stejně jako symbol meče, který vztyčený čepelí vzhůru je varováním, útokem či obranou, leč stále nebezpečnou a smrtící zbraní. Když je však otočen k zemi či je v ní zabodnut představuje posvátný symbol křesťanů a jejich víry, naděje a lásky v Ježíše Krista, který za nás trpěl, byl umučen, ukřižován, umřel a vstal z mrtvých a znovu přijde soudit živé i mrtvé a jeho království bude bez konce, jak zní část apoštolského vyznání víry. Centrum sv. Basila pod symbolem zeleného kříže naděje pomáhá formou podpory a pomoci potřebným, nemocným, opuštěným, vězněným a zajatým, kteří si sami pomoci nedokáží a nemohou. I zde však byla od počátku snaha nastavit pomoc tak, aby přijatý postup a řešení posilovaly osobní odpovědnost za minulost a budoucnost těch, kterým bylo pomáháno, a to jak v rovině ekonomické, morální, vztahové a duchovní. A také těch, co pomáhali.

Ještě více, nežli před lety považuji téma osobní a profesní odpovědnosti za základní stavební kámen dovedností, znalostí a kvalifikačních předpokladů pro práci s lidmi. Především tam, kde se poskytovaná služba bezprostředně dotýká záležitostí emočně silných, náročných a často i bolestných, jako je tomu typicky u rodinných a manželských a rodičovských sporů zejména.

Přeji všem účastníkům, přednášejícím i organizátorům, aby letošní konference byla zdařilá, minimálně tolik jako předchozí ročníky a sborník našel své čtenáře. Těm, co se do něho začnou, nechť přinese nové, zajímavé a užitečné informace, poznatky a praxí ověřené zkušenosti pro další tvořivou a lidem prospěšnou práci, na jejímž konci budou pokojnější a mírumilovnější vztahy.

Křtiny 21.3.2025

JUDr. Lenka Šalamoun, Ph.D., DLJ
Předsedkyně správní rady ESI, o. p. s.

Obsah

univ. docent PhDr. Richard BÁRTA , PhD., MPH Záškoláctvo na stredných školách v Košickom kraji a jeho prevencia.....	14
doc. MUDr. Viacheslav BASALIUKOV , CSc Sosiálna zodpovednosť politických aktérov	41
Mgr. Robin BRZOBOHATÝ , Ph.D. Rodičovská rozvodová edukace jako problém veřejného zdraví v rodinném soudnictví – přehledová studie	65
PhDr. Melinda ČAKAROVÁ , Mgr. Mária ČULENOVÁ , Mgr. Tomáš PLANKA Cesta dieťaťa od rodiny do centra pre deti a rodiny	167
doc. PhDr. Ludmila ČÍRTKOVÁ , CSc. Dr. h. c. Transgenerační přenos domácího násilí.....	198
doc. PaedDr. PhDr. JUDr. Jaroslava DRGOVÁ , PhD., DPH, DBA Pastorálny counseling ako pomoc sexuálne zneužitým osobám	223
JUDr. Dana GALBAVÁ Rastíme vo vzťahoch, na tom záleží	245
Ing. David GRUBER Konflikty mezi lidmi – internetový trolling.....	268
JUDr. Karel HAVLÍČEK Malá úvaha o odpovědnosti.....	285
PhDr. Ernest KOVÁČ , Ph.D., MBA, LL.M. Elektronická mediácia, jej formy, nástroje a aplikačné možnosti.....	299

JUDr. Daniela **KOVÁŘOVÁ**

Dokážeme se navždy zbavit šikany?329

kpt. JUDr. Patricie **KRÁSNÁ**, Ph.D., LL.M., Dr.h.c.

prof. JUDr. Lucia **KURILOVSKÁ**, Ph.D.

Význam a důležitost probačních a mediačních úředníků 337

PhDr. Mgr. Janka **LIPNIČANOVÁ**

Nemocničný ombudsman ako expert komunikácie zameranej
na riešenie389

prof. ThDr. PaedDr. Ing. Gabriel **PALA**, Ph.D.,

univ. doc., ICDr. Jurij **POPOVIČ**, Ph.D.

Aplikácia restoratívnej justície vo vysokoškolskom vzdelávaní
probačnej a mediačnej práci403

Mgr. et Mgr. Jakub **RUBEŠ**, JUDr. Iveta **STUDENKOVÁ**

Autonomní rozhodování a podpora jednotlivců v mezilidských
konfliktech (koučink, poradenství) z perspektivy
transformativního porozumění konfliktu.....438

JUDr. Ing. Ivana **SPOUSTOVÁ**, Ph.D.

Příběhy s otazníkem aneb dodržování dětských práv
v České republice.....483

JUDr. Beata **SWANOVÁ**

Autonómia rodičov a dohoda o úprave stretávania sa
s maloletými deťmi v Slovenskej republike493

doc. JUDr. Renata **ŠÍNOVÁ**, Ph.D.

Rovnováha mezi právy a povinnostmi (Konkrétně k rovnováze
mezi právem rodiče na péči o dítě a povinností pečovat, jakož
i povinností dítěte strpět péči rodiče).....512

PhDr. Katarína **UHERČÍKOVÁ**

Ako sa správne rozhodnúť? (Pohľad na jednotlivé faktory,
pôsobiace pri procese rozhodovania sa)528

Olivier Wétuan **YEHOUN** Ph.D.

Role of the blacksmith, mediator, in the process of conflict prevention and management in Bwa country from the origins to the end of the nineteenth century.....540

Mgr. Veronika **MICHVOCÍKOVÁ**, PhD.

Zodpovednosť jako súčasť formovania národnej identity optikou vysokoškolského študentstva – budúceho učiteľstva551

JUDr. Lenka **ŠALAMOUN**, Ph.D.

Osobní a profesní odpovědnost ve světle praxe a zkušenosti ESI a Centra sv. Basila568

Přílohy.....625

ZÁŠKOLÁCTVO NA STREDNÝCH ŠKOLÁCH V KOŠICKOM KRAJI A JEHO PREVENCIA

*Truancy in secondary schools in the schools in the Košice
region and its prevention*

univ. docent PhDr. Richard BÁRTA, PhD., MPH

Abstrakt

Úvod: Záškoláctvo je rozšírený problém správania, ktorý negatívne ovplyvňuje celkový vývoj žiaka a má nepriaznivý dopad na jeho okolie. Existuje mnoho rôznych foriem záškoláctva, ktoré vznikajú z rozličných dôvodov, a je dôležité tieto dôvody identifikovať, aby sa našli efektívne riešenia na zvládnutie alebo odstránenie tohto problému. Táto práca sa zaoberá charakteristikou a teoretickou analýzou záškoláctva, jeho príčinami, motiváciami, dôsledkami a hľadaním spôsobov, ako tomuto javu predchádzať alebo ho odstrániť.

Súbor a metodika výskumu: v rámci výskumu sme zorganizovali stretnutia s 15 predstaviteľmi škôl z Košického kraja, vrátane odborníkov na školskú psychológiu, pedagogických poradcov, riaditeľov a triednych učiteľov, ktorí mali rôzne úlohy vrátane poradenstva. Hlavnou metódou zhromažďovania informácií boli riadené rozhovory, ktoré sa uskutočnili individuálne a boli následne zaznamenané. Hoci sme sa s každým zástupcom stretli osobne, niektorí poskytli svoje odpovede písomne.

Výsledky: Zistilo sa, že neprítomnosť na vyučovaní je bežným javom vo väčšine škôl 10 z 15, pričom dôsledky sa líšia. Neexistuje jednotný prístup ani zjavné rozdiely medzi pohlaviami v súvislosti s týmto problémom. Často sú deti zo zraniteľných sociálnych skupín alebo deti s hendikepom príčinou tohto správania. Tento jav často vedie k slabým

školským výsledkom, vylúčeniu zo skupiny rovesníkov alebo neznalosti spolužiakov. Prioritou bude riešenie prípadov neprítomnosti žiakov na úrovni jednotlivých škôl. Väčšina škôl má zavedené preventívne opatrenia a často spolupracuje s miestnymi orgánmi na ochranu detí, ako sú napríklad CPPaP (Centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie), aby si navzájom poskytovali podporu.

Záver: Naša práca preukázala potrebu riešiť záškoláctvo, pričom zdôraznila potrebu efektívnejších riešení, pretože súčasné postupy nie sú dostatočne účinné, najmä ak do procesu nie sú zapojení samotní rodičia. Spolupráca s rodičmi je kľúčová na dosiahnutie lepších výsledkov v prevencii a riešení záškoláctva.

Kľúčové slová:

Druhy záškoláctva, Dôsledky, Prevencia záškoláctva

Abstract:

Introduction: Truancy is a widespread behavioural problem that negatively affects a student's overall development and has a negative impact on his/her environment. There are many different forms of truancy that arise for different reasons, and it is important to identify these reasons in order to find effective solutions to manage or eliminate the problem. This thesis deals with the characteristics and theoretical analysis of truancy, its causes, motivations, consequences and finding ways to prevent or eliminate the phenomenon.

Research Set and Methodology: As part of the research, we organized meetings with 15 school representatives from the Košice region, including school psychology experts, pedagogical counselors, principals and classroom teachers, who had various roles, including counseling. The main method of information gathering was guided interviews, which were

conducted individually and were subsequently recorded. Although we met each representative in person, some provided their responses in writing.

Results: Absenteeism was found to be a common occurrence in most 10z15 schools, with varying consequences. There is no uniform approach or apparent gender differences in relation to this problem. Often children from vulnerable social groups or children with disabilities are the cause of this behaviour. This phenomenon often leads to poor school performance, exclusion from peer groups or ignorance of classmates. Addressing cases of pupil absenteeism at the level of individual schools will be a priority. Most schools have preventative measures in place and often work with local child protection agencies such as CPPaP (Centre for Educational and Psychological Counselling and Prevention) to provide support to each other.

Key Words:

Types of truancy, Consequences, Prevention of truancy

Úvod

Úspech v škole môže byť ovplyvnený rôznymi faktormi, ale dochádzka do triedy, školy každý deň je kľúčová, najmä pre žiakov s ťažkými rodinnými podmienkami, z okrajových oblastí, alebo s absentujúcimi vzormi v rodine alebo okolí, ktorí čelia rôznym prekážkam vo vzdelávaní a vlastnom raste. Výsledky študentov v škole majú dôležitosť nielen pre individuálny úspech, ale aj pre prosperitu spoločnosti ako celku. Okrem toho, chronická absencia zo školy môže mať

dôsledky, ktoré siahajú ďaleko za jednotlivca a ovplyvňujú celkový úspech školy, ostatných študentov a spoločensva, v ktorom žijeme. Cieľom je identifikovať príčiny a motivácie absencie zo školy, definovať jej formy a ponúknuť riešenia na prevenciu a intervenciu. Študenti, ktorí navštevujú základné, stredné a vysoké školy dnes, budú mať v budúcnosti zamestnania, podnikania alebo špecializácie v rôznych odboroch. Strávený čas mimo školy môže poškodiť šance študenta na úspech. Absencia zo školy je jasným prediktorom slabých výsledkov a možnosti predčasného ukončenia školy. Študenti, ktorí chýbajú v škole, sa môžu neskôr stretávať s dlhodobými ekonomickými dôsledkami.

Vzdelávanie ovplyvňuje úroveň spoločnosti a je dôležité riešiť riziká, ktoré môžu mať vplyv na skupiny jednotlivcov s absenciou vo vzdelávaní. Účasť v škole je kľúčovým faktorom pre úspech mladých ľudí v budúcnosti, či už v kariére alebo osobnom živote. Uvedenou témou sa zaoberajú v podmienkach slovenskej akademickej teórie a praxe autori ako Šarišská a Balogová (2019), Siváková (2022), Janovská, Bačíková (2019) a Emmerová (2022). v zahraničí sa predloženou problematikou zaoberajú Suleman, Hussain, Kayani (2017), Ahmad, Miller (2015), Mireles-Rios, Rios, Reyes (2020), či Keppens a Spruyt (2020).

Charakteristika a príčiny záškoláctva

Záškoláctvo je jav, ktorý predstavuje úmyselné vynechávanie školského vyučovania bez oprávneného dôvodu. Tento problém sa vyskytuje v mnohých krajinách a môže mať rôzne príčiny a dôsledky. Charakteristika záškoláctva zahŕňa opakované a dlhodobé vymeškávanie školských hodín, čo môže viesť k zhoršeniu školských výsledkov a nárastu sociálnych a emocionálnych problémov.

Ako uvádzajú autori Nash, Morwessel, Patterson, 2022 nevykonávať povinnosť navštevovať školu bez primeraného ospravedlnenia a nedovoleného vynechania vyučovania je označované ako závažný problém. Tento fenomén zahŕňa úmyselnú neprítomnosť študenta, ktorý sa rozhodne neprísť do školy dobrovoľne (aj s povolením dospelých alebo rodičov) a zvyčajne nezahŕňa legitímne ospravedlnené absencie, napríklad kvôli zdravotným problémom. Definícia tohto problému je zvyčajne uvedená v interných pravidlách a postupoch školy. v prípade, že študent príde do školy, ale nevstúpi do triedy počas vyučovacích hodín, hovoríme o internej absencii.

Príčiny záškoláctva:

1. Osobné faktory:

- Motivačné problémy: Niektorí žiaci nemajú dostatočnú motiváciu k učeniu, cítia sa nezainteresovaní alebo sa nedokážu stotožniť s obsahom vyučovania.

- Psychické problémy: Úzkosť, depresia, nízke sebavedomie alebo ďalšie duševné poruchy môžu ovplyvniť schopnosť žiaka zúčastňovať sa na výučbe.

2. Rodinné faktory:

- Nedostatočná podpora: Nezáujem alebo nedostatok podpory zo strany rodičov môže viesť k tomu, že žiaci nemajú dostatočný dohľad nad svojou školskou dochádzkou.

- Sociálno-ekonomické problémy: Rodiny s nízkym príjmom môžu mať problém zabezpečiť pre deti stabilné prostredie, čo môže viesť k záškoláctvu.

3. Školské faktory:

- Nepriateľské prostredie: Šikanovanie alebo konflikty so spolužiakmi a učiteľmi môžu spôsobiť, že sa žiaci vyhýbajú škole.

- Nedostatočná podpora zo strany školy: Ak škola neposkytuje dostatočnú podporu pre žiakov s problémami

alebo nezohľadňuje ich individuálne potreby, môže to viesť k ich odcudzeniu.

4. *Socio-kultúrne faktory:*

- Vplyv rovesníkov: Skupina rovesníkov môže negatívne ovplyvňovať dochádzku, najmä ak záškoláctvo považujú za normu.

- Kultúrne presvedčenia: v niektorých komunitách môže existovať presvedčenie, že vzdelanie nie je prioritou, čo môže ovplyvniť školskú dochádzku.

Podľa Sivákovej (2022) a ďalších autorov má záškoláctvo negatívny vplyv na atmosféru v triede a komplikuje prácu učiteľov a spolužiakov. Skyba (2013) konštatoval, že učitelia vnímajú záškoláctvo ako závažný problém. Šarišská a Balogová (2019) tvrdia, že záškoláctvo ovplyvňuje aj sociálne prostredie, ktoré sa snažia riešiť sociálni pracovníci.

Úrad práce definuje záškoláctvo ako nepravidelnú účasť vo vyučovaní ako formu absencie zo školy, ktorá môže nastať bez informovania rodičov alebo s ich vedomím. Tento jav nie je považovaný za prirodzený a je často spojený so zanedbávaním povinností zo strany rodičov. Politika zameraná na sociálne veci sa snaží eliminovať neúčasť žiakov využitím opatrení voči rodičom, ktorí dostávajú sociálne dávky.

Rodičia majú veľký vplyv na príčiny záškoláctva a mali by sa pokúsiť tieto príčiny riešiť. Niekedy však niektorí rodičia nemusia byť informovaní o probléme, najmä ak sa týka starších detí, kým ich škola neupozorní. Záškoláctvo sa stáva kritickým, ak rodič neoznami škole neúčast' dieťaťa na povinnej školskej dochádzke v prípade, že dieťa spĺňa podmienky na jej začatie, alebo ak dieťa neoprávnene vynechá viac ako 15 vyučovacích hodín v mesiaci (ÚPSVaR, 2020). Prídavky na dieťa a prípadné príplatky sa poskytujú na základe rozhodnutia ÚPSVaR obce, v ktorej má rodič trvalý pobyt. v prípade, že rodič dostáva náhradné výživné, tento nárok mu zanikne. Okrem toho sa rušia alebo znižujú ďalšie dávky spojené s opaterou o deti v prípade, že dieťa trpí absenciami v škole dlhšiu dobu (ÚPSVaR, 2020).

Dôsledky záškoláctva

Podľa štúdií Henryho z roku 2007, ktoré sa venovali absencii vo vzdelávaní, sa zistilo, že vynechávanie školy má významné následky, ktoré ovplyvňujú rôzne oblasti spoločnosti. Krátkodobé dôsledky neúčasti vo vyučovaní môžu zahŕňať neadaptabilitu, pokles školských výsledkov, predčasné ukončenie školskej dochádzky, užívanie návykových látok, nezákonné správanie a skoré tehotenstvo. Z dlhodobého hľadiska bolo zistené, že absencia vo vzdelávaní môže

predpovedať negatívne dôsledky v dospelosti, ako je agresivita, nestálosť v partnerských vzťahoch, pracovná neistota, kriminalita a ďalšie závažné problémy. Okrem toho sa zistilo, že vynechávanie školy má škodlivý vplyv na komunitu, pretože je spojené s kriminálnym správaním a inými negatívnymi dôsledkami pre dospelých. Chronická neprítomnosť študentov vo vzdelávaní vedie k absencii zo školy. Rôzne štúdie potvrdzujú, že vynechávanie v škole vedie k slabým študijným výsledkom a predčasnému ukončeniu školského vzdelania. Preto je dôležité podporovať pravidelnú účasť v škole, pretože tá má priamy vplyv na úspech študentov v škole a v budúcnosti.

Dôsledky záškoláctva:

Dlhodobé vynechávanie školy môže mať vážne následky, vrátane zhoršenia školských výsledkov, nižších šancí na úspešné ukončenie vzdelania a obmedzených pracovných príležitostí v budúcnosti. Záškoláctvo môže tiež viesť k zvýšenému riziku sociálnych problémov, ako sú delikvencia alebo kriminalita.

Riešenie tohto problému vyžaduje komplexný prístup, ktorý zahŕňa spoluprácu medzi školami, rodinami a komunitnými organizáciami s cieľom identifikovať príčiny a poskytnúť potrebnú podporu pre žiakov, ktorí sú ohrození záškoláctvom.

Je dôležité mať na zreteli, že v tomto opise hovoríme o plánovitej neúčasti, čo konkrétne znamená, že žiak sa rozhodne neprísť do školy svojvoľne, bez akéhokoľvek povzbudenia alebo rozhodnutia, čo zdôrazňujú aj iní odborníci, ako je napríklad Sender (2019), Kapitánová (2008), či Emmerová (2013).

Záškoláctvo vo svete

Záškoláctvo je celosvetovo rozšírený jav. Podľa štúdie PISA 2022 uskutočneného v 81 krajinách, 19,8 % pätnásťročných žiakov v krajinách OECD vynechalo aspoň jeden celý školský deň bez oprávneného dôvodu v pätnásť dní pred testovaním PISA. Percentuálny podiel tých, ktorí uviedli, že vynechali jednu alebo niekoľko vyučovacích hodín v tom istom dvojtyždňovom období, bolo o niečo vyššie (22,5 %) (OECD, 2023). Výskyt záškoláctva sa v jednotlivých krajinách výrazne líši. v niektorých je miera žiakov, ktorí vynechali aspoň jeden celý vyučovací deň, bola v roku 2022 nižšia ako 5 % v Kórei, Japonsku, čínskom Taipei, Vietname, čínskych regiónoch Hongkong a Macau a v Portugalsku. Niektoré európske krajiny okrem Portugalska mali miery pod 10 % Holandsko, Maďarsko, Island, Slovenská republika, Belgicko, Chorvátsko, Švédsko a Švajčiarsko. Naopak, v niektorých ďalších krajinách, ako napr. Taliansko, Turecko,

Dominikánska republika, Kosovo a Paraguaj, bola miera žiakov, ktoré v predchádzajúcich dvoch týždňoch vynechali aspoň jeden celý deň vyučovania, bola viac ako 50 %. Zatiaľ čo v Španielsku bola miera tohto záškoláctva na úrovni 28,3 %, čo bolo nad priemernou mierou v krajinách OECD (OECD, 2023).

Individuálne a kolektívne dôsledky záškoláctva sú závažné. Závažné záškoláctvo bráni v učení a znižuje študijné výsledky (AUCEJO, ROMANO, 2016; GERSHENSON et al., 2017), ale môže byť aj predzvest'ou predčasného ukončenia školskej dochádzky a nízkych odborných zručností v dospelom živote spolu so súvisiacimi nízkymi platmi, horším zdravotným stavom a kratšou očakávanou dĺžkou života (ALLEN et al., 2018; GARCÍA, RAZETO, 2019).

Okrem toho viaceré longitudinálne štúdie poukazujú na záškoláctvo ako na relevantný faktor podporujúci užívanie alkoholu, tabaku alebo kanabisu a eskaláciu drogovej závislosti a iného užívania návykových látok. Môže tiež podporovať delikvenciu (Dembo et al., 2014; Kearney et al., 2020) a násilné správanie. Záškoláctvo v ranom veku na základnej škole má tendenciu byť stabilnou črtou počas celého školského veku jednotlivca a predpovedá záškoláctvo vo veku 15 rokov, ktoré

má za následok horšie školské známky a je spojené so sociálno-behaviorálnymi problémami.

Okrem toho prierezové štúdie ukazujú, že záškoláctvo má aj iné koreláty ako napríklad výrazne nižšie výsledky v matematike (OECD, 2023), vyššie pravdepodobnosť rizikového správania v súvislosti s pohlavne prenosnými chorobami, tehotenstvo mladistvých, bitky a ďalšie externalizujúce správanie (VAUGHN et al., 2013). Avšak ako tieto štúdie majú prierezový dizajn, nie je ľahké určiť, či sú niektoré koreláty odvodené od záškoláctva, alebo ho skôr uprednostňujú, alebo či záškoláctvo a jeho koreláty môžu byť zvýšené tretími premennými, ako napr. nedostatky vzdelávacieho systému pri prijímaní a motivovaní študentov, ktorí pochádzajú zo znevýhodneného sociálneho prostredia alebo sú prisťahovaleckého pôvodu (MARTIN et al., 2020a; 2020b), alebo absencia účinného systému podpory študentov meniacich školu pri prechode zo základnej na strednú školu.

V každom prípade, vzhľadom na to, že záškoláctvo je rozšírené v mnohých krajinách a závažnosť jeho potenciálnych dôsledkov individuálnych aj kolektívnych sa zdá, že je potrebný väčší výskum a úsilie o prevenciu.

Účinná prevencia si však vždy vyžaduje primeranú etiologickú analýzu. Je nepochybné, že longitudinálne projekty

majú väčší potenciál ako prierezové, pokiaľ ide o identifikáciu faktorov, ktoré prispievajú k danému problému. Prierezové štúdie však môžu byť plodné pri hľadaní etiologických hypotéz, ak sú vzorky relatívne veľké a reprezentatívne danej školskej populácie, a čo je dôležité, ak sú vhodné viacrozmerné štatistické sa pri analýze údajov použijú vhodné štatistické techniky, aby sa vzájomné vzťahy medzi jednotlivými premennými zachytili ako celok.

Záškoláctvo na Slovensku

Počet vymeškaných hodín u žiakov základných škôl za posledné roky výrazne narástol. Neospravedlnenú absenciu zapríčinilo najmä záškoláctvo a možnosť ospravedlňovania neprítomnosti na vyučovaní zákonnými zástupcami. Vyplýva to z analýzy Štátnej školskej inšpekcie (ŠŠI) za obdobie školských rokov 2017/2018 až 2022/2023.

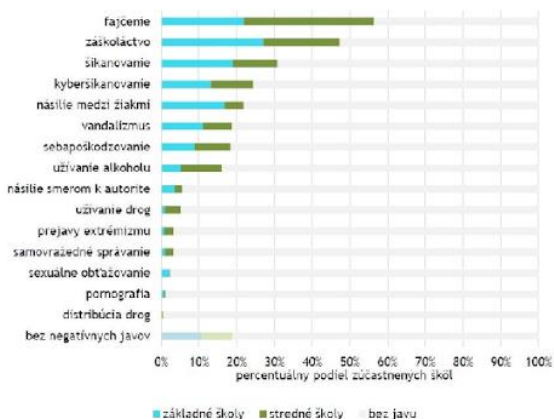
„Počet ospravedlnených vymeškaných hodín na žiaka sa za sledované obdobie zvýšil o takmer sto percent,“ uviedla hlavná školská inšpektorka Alžbeta Štofková Dianovská. Dodala, že v období pred pandemiou COVID-19 zaznamenala ŠŠI v priemere približne dva až tri týždne vymeškaných hodín na žiaka za celý školský rok. Po pandémii narástol na takmer štyri týždne a v roku 2022/2023 až na takmer päť týždňov absencie.

Podľa štúdií Emmerovej (2022) sa v našej krajine zvyšuje počet sociálnych problémov u dospelých, čo má za následok zvýšené rizikové a problematické správanie u mladých ľudí. Tento druh správania je veľmi rozmanitý a neustále sa mení. Výsledky prieskumov realizovaných medzi študentmi, učiteľmi a preventívnymi pracovníkmi odzrkadľujú skutočné podmienky v školskom prostredí. Hlavným zámerom škôl je vytvoriť bezpečné prostredie a potláčať nežiaduce správanie, vrátane rizikových a problematických prejavov. Z toho vyplýva, že súčasná situácia v našej krajine v oblasti záškoláctva a iných foriem nežiaduceho správania, ktoré môžu viesť k zanedbávaniu školy, je závažnejšia ako v minulosti.

V rámci zamerania sa na záškoláctvo sa dostávame k analýze projektu To dá rozum. Analýza je postavená na rozsiahlom kvalitatívnom a kvantitatívnom prieskume, ktorý bol realizovaný v rokoch 2017 – 2019. Táto analýza bola orientovaná na mnohé oblasti školského vzdelávania vrátane predčasného ukončovania školy, rizikového správania a podobne, čiže nepriamo sa venuje aj záškoláctvu a rôznymi motívom zahŕňajú životné podmienky, ktoré síce analýza rieši v súvislosti s inými konceptmi, avšak už na základe predloženého teoretického exkurzu vieme, že súvisia priamo aj so záškoláctvom. Harvanová (2022) uvádza, že v podmienkach

Slovenska sa záškoláctvo významnejšie rieši skôr na úrovni regionálnej ako celoplošnej vzhľadom na časté príčiny spočívajúce v chudobe a sociálnom vylúčení. Tieto príčiny sú späté s výskytom záškoláctva rovnako ako s ďalšími druhmi problémového správania a teda tie regióny, kde možno zaznamenávať vyššiu mieru chudoby a sociálnych skupín, ktoré možno považovať za sociálne vylúčené, sú skôr predmetom riešenia a prevencie problémov z toho vyplývajúcich vrátane záškoláctva. Podľa analýzy To dá rozum (VANČÍKOVÁ, 2019) *„Najväčší výskyt takýchto prípadov možno očakávať tam, kde je najvyššia miera chudoby a nezamestnanosti. Preto je najhoršia situácia v Košickom, Prešovskom a Banskobystrickom kraji.“*

ZÁŠKOLÁCTVO NA STREDNÝCH ŠKOLÁCH V KOŠICKOM KRAJI A JEHO PREVENCIA

Graf 1 Zachycuje zistené informácie v rámci prieskumu
na základných a stredných školách
Zdroj: www.minv.sk

Komparácia výskumu záškoláctva v zahraničí

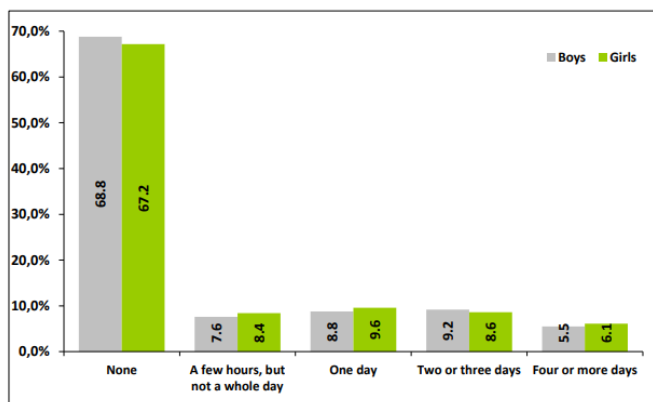
Ramón Mendoza-Berjano a kol. z Universidad de Huelva v Španielsku (2024) uskutočnili štúdiu záškoláctva, kde sa zamerali na: 1) posúdenie výskytu záškoláctva v populácii žiakov medzi 12 až 16 rokov v Španielskom meste Huelva, 2) opis jeho sociodemografickej variability, 3) vytvorenie typológie profilov žiakov vo vzťahu k tomuto problému, pričom sa zohľadní úroveň záškoláctva, charakteristiky rodinného prostredia a väzby so školou.

Štúdia bola založená na troch hypotézach:

- H1** Prevalencia záškoláctva je vyššia medzi žiakmi, ktorých rodičia majú nižšiu úroveň vzdelania
- H2** Záškoláctvo je častejšie medzi žiakmi s charakteristikami, ktoré poukazujú na neprispôsobivosť v škole
- H3** Charakteristiky rodinného prostredia, okrem tých, ktoré súvisia so školou so životom v rodine, zohrávajú významnú úlohu pri vytváraní diferencovaných profilov žiakov vo vzťahu k záškoláctvu.

Výskumníci mali vybratú náhodnú reprezentatívnu vzorku žiakov povinného stredoškolského vzdelávania v meste, kde ($n = 1036$; 49,7 % žien, priemerný vek 14,2 rokov) vyplnilo anonymný dotazník v triede alebo online. Údaje boli analyzované pomocou bivariačnej analýzy a pomocou exploračnej multivariačnej techniky (Multiple Correspondence Analysis). Celkovo 32 % vzorky odhalilo, že v určitej miere praktizovalo záškoláctvo v predchádzajúcich 30 dní a 24,1 % uviedlo, že vynechalo aspoň jeden celý deň v škole bez dobrého ospravedlnenia v predchádzajúcich 30 dňoch. Prevalencia záškoláctva je vyššia medzi žiakmi, ktorých

rodičia majú nízku úroveň vzdelania a detí prísťahovaleckého pôvodu, ako aj s relatívne vysokým vreckovým. Štúdia sa uzatvára typologickou klasifikáciou detí do piatich rôznych profilov. Výsledky naznačujú, že záškoláctvo je komplexným javom s jemnými a pravdepodobne nestabilnými rozdielmi medzi záškolákmi a tými, ktorí nie sú záškolákmi, takže kľúčom k jeho prevencii by nemalo byť zameranie sa na tie prípady ale skôr v prijatí medzisektorových opatrení na riešenie celého radu faktorov, ktoré prispievajú k záškoláctvu.

Graf 2 Počet dní neospravedlnenej absencie na vyučovaní za posledných 30 dní u študentov zapísaných na povinného stredoškolského vzdelávania v Huelve (Španielsko) podľa pohlavia (v percentách)

Zdroj: Výskum Ramón Mendoza-Berjano a kol. rok 2024

Štúdia v Huelve zistila, že výskyt záškoláctva je vyšší medzi žiakmi prísťahovaleckého pôvodu ako medzi ostatnými žiakmi. v tomto ohľade výsledky štúdie zdôrazňujú potrebu

zohľadniť pri plánovaní medzikultúrnú perspektívu, a hodnotení verejných politík v oblasti vzdelávania vzhľadom na to, že prítomnosť žiakov prisťahovaleckého pôvodu je v našich podmienkach realitou, a najmä výsledky tejto štúdie naznačujú, že vzdelávací systém neposkytuje vhodnú reakciu na týchto žiakov, medzi ktorými prevláda intenzívne záškoláctvo. Taktiež v ich uskutočnenom výskume je zarážajúce to, že vo výskumnej vzorke bola približne pätina žiakov, ktorých rodičia majú vysokoškolské vzdelanie a dovolili svojim deťom, aby chýbali v škole v predchádzajúcich 30 dňoch. To môže naznačovať, že tento jav je rozšírený a že je podporovaný sociálnymi faktormi, ktoré v súčasnosti aspoň do určitej miery ovplyvňujú aj študentov, ktorých rodičia majú vysokoškolské vzdelanie. To by mohlo viesť k tomu, že k interpretácii v dnešnej dobe mať vysoko vzdelaných rodičov nechráni študentov pred rizikom záškoláctva.

Odporúčania pre prax

Na základe analýzy a získaných informácií k tejto téme môžeme konštatovať, že boj proti záškoláctvu na stredných školách v regióne Košického kraja je zameraný predovšetkým na otvorenú komunikáciu o probléme. Riešenie problému so

záškoláctvom vyžaduje komplexný prístup, ktorý zahŕňa spoluprácu medzi školami, rodičmi a komunitou.

Tu sú niektoré odporúčania, ako tento problém efektívne riešiť:

1. **Identifikácia a monitoring:** *Vytvoriť systém na monitorovanie dochádzky, aby sa mohli rýchlo identifikovať študenti so zvýšenou mierou absencie. Pravidelná kontrola dochádzky pomáha odhaliť problémy včas.*
2. **Podpora a poradenstvo:** *Zabezpečiť prístup k školským poradcom, ktorí môžu poskytovať emocionálnu a sociálnu podporu študentom. Poradenstvo môže pomôcť identifikovať a riešiť osobné, rodinné alebo iné problémy prispievajúce k záškoláctvu.*
3. **Spolupráca s rodičmi:** *Zapojiť rodičov do procesu riešenia záškoláctva prostredníctvom pravidelnej komunikácie a spolupráce. Informovať o dôležitosti pravidelnej dochádzky a poskytnúť im nástroje na podporu ich detí.*

4. **Motivačné programy:** Implementovať programy a aktivity, ktoré zvyšujú motiváciu študentov chodiť do školy, napríklad odmeny za dobrú dochádzku, zaujímavé školské projekty alebo mimoškolské aktivity.
5. **Zlepšenie školskej klímy:** Vytvárať pozitívne a podporné školské prostredie, kde študenti cítia, že sú rešpektovaní a ich potreby sú brané do úvahy. Školy by mali byť miestom, kde sa študenti cítia bezpečne a vítane.
6. **Vzdelávanie a prevencia:** Vzdelávanie študentov o význame vzdelania a negatívnych dôsledkoch záškoláctva. Organizovanie workshopov a prednášok na témy ako riadenie času, stanovovanie cieľov a zvládanie stresu.
7. **Individuálny prístup:** Poskytnutie individualizovanej podpory študentom, ktorí majú problémy s dochádzkou. To môže zahŕňať mentoring, doučovanie alebo iné formy podpory prispôbené ich potrebám.

8. ***Spolupráca s komunitou:*** *Zapojiť miestne organizácie a inštitúcie do podpory prevencie záškoláctva. Komunitné programy môžu ponúkať ďalšie zdroje a podporu pre rodiny a študentov.*

Tieto odporúčania môžu prispieť k zníženiu záškoláctva a podporiť lepšie vzdelávacie výsledky pre všetkých študentov.

Záver

Záškoláctvo na stredných školách je vážnym problémom, ktorý ovplyvňuje nielen študijný výkon študentov, ale aj ich budúci život. Prevencia tohto javu si vyžaduje komplexný prístup zahŕňajúci školy, rodičov a širšiu komunitu. Úspešné riešenia záškoláctva zahŕňajú vytváranie podporného školského prostredia, kde sa študenti cítia bezpečne a motivovane. Dôležitá je aj včasná identifikácia rizikových študentov a poskytnutie individuálnej podpory, ako sú poradenstvo alebo mentoring.

Rodičia zohrávajú kľúčovú úlohu v prevencii záškoláctva, pretože ich zapojenie a záujem o vzdelanie ich detí môžu výrazne znížiť pravdepodobnosť vymeškávania školy. Spolupráca medzi školou a rodinou, ako aj otvorená komunikácia, sú nevyhnutné pre identifikáciu potenciálnych problémov včas. Školy by mali zároveň implementovať

programy zamerané na zlepšenie školskej klímy a podporu sociálneho a emocionálneho rozvoja študentov. To môže zahŕňať rôzne aktivity, ako sú kluby, športové tímy alebo umelecké programy, ktoré pomáhajú posilniť pocit spolupatričnosti a angažovanosti.

V konečnom dôsledku, efektívna prevencia záškoláctva si vyžaduje kolektívne úsilie a dlhodobý záväzok všetkých zúčastnených strán. Len tak môžeme zabezpečiť, že študenti budú mať prístup k vzdelaniu, ktoré je kľúčom k ich úspešnej budúcnosti.

Zoznam bibliografických odkazov

- [1] AUCEJO E. M., ROMANO, T. F. (2016). *Assessing the effect of school days and absences on test score performance*. Economics of Education Review, 55, 70-87.
- [2] ALLEN, C. W., DIAMOND-MYRSTEN, S., ROLLINS, L. K., (2018). *School absenteeism in children and adolescents*. American Family Physician, 2018, 98(12), 738-744.
- [3] AHMAD, F. Z., MILLER, T. (2015). *The High Cost of Truancy*. Washington: Center for American Progress. 2015. [online]. [cit. 21-10-2022]. Dostupné z WWW: <https://cdn.americanprogress.org/wp-content/uploads/2015/07/29113012/Truancy-report4.pdf>

- [4] BAILEY, A., ISTRE, G. R., NIE, C., EVANS, J., QUINTON, R., STEPHENS-STIDHAM, S. (2015). *Truancy and injury-related mortality*. *Injury Prevention*, 2015, 21, 57-59. <https://doi.org/10.1136/injuryprev-2014-041276>
- [5] ČEREŠNÍK, M. (2019). *Rizikové správanie, blízke vzťahy a sebaregulácia dospievajúcich v systéme nižšieho sekundárneho vzdelávania*. Nitra: UKF. 2019. 82 s. ISBN 978-80-558-1383-7.
- [6] EMMEROVÁ, I. (2022). *Výskum rizikového a problémového správania žiakov základných a stredných škôl*. In *Studia Scientifica Facultatis Paedagogicae Universitas Catholica Ružomberok*. ERBUM – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku. Issue 1. 2022. s. 9-18. ISSN 1336-2232.
- [7] HENRY, K. L. (2007). *Who's Skipping School: Characteristics of Truants in 8th and 10th Grade*. In *The Journal of School Health*. 2007. s. 29-35. ISSN 1746-1561.
- [8] HENRY, K. L., HUIZINGA, D. H. (2007), *Truancy's effect on the onset of drug use among urban adolescents placed at risk*. *Journal of Adolescent Health*, 2007, 40(4), Artículo 358.e9-358.e17.
<https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2006.11.138>
- [9] INTERNATIONAL SCHOOL OF LONDON. Attendance Policy. 2019. [online]. [cit. 21-09- 2022]. Dostupné z WWW:
https://www.isllondon.org/uploaded/images/Main_Nav/Policies/Attendance_Policy_-_ISL_London_2018-19.pdf

- [10] JANOVSÁ, A., BAČIKOVÁ, M. (2019), *Vnímanie podpory a zmysluplnej participácie v prostredí školy a problémové správanie žiakov*. In *Edukácia*. Vedecko-odborný časopis. 2019. Ročník 3. Číslo 1. s. 102-109.. ISSN 1339-8725.
- [11] MIRELES-RIOS, R., RIOS, V. M., REYES, A. (2020), *Pushed Out for Missing School: The Role of Social Disparities and School Truancy in Dropping Out*. In *Education Science*. 2020. Vol. 10. 1-15. ISSN 2227-7102.
- [12] RIVERS, B. *Truancy: Causes, Effects, and Solutions*. St. John Fisher College. 2010. [online]. [cit. 21-10-2022]. Dostupné z internetu:
https://fisherpub.sjf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1106&context=education_ETD_masters
- [13] SIVÁKOVÁ, G. (2022), *Nevhodné správanie sa žiakov ako problém súčasnej školy*. In: *Studia Scientifica Facultatis Paedagogicae Universitas Catholica Ružomberok*. ERBUM – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku. 2022. roč. 21. č. 1. s. 178-188. ISSN 1336-2232
- [14] SULEMAN, Q., HUSSAIN, I., KAYANI, A.I. (2017), *Factors Contributing to Truancy Among Secondary School Students in Karak District, Pakistan*. In *Journal of Education and Practice*. 2017. Vol.8. No.25. ISSN 2222-288X.
- [15] ŠARIŠSKÁ, M., BALOGOVÁ, B. (2019), *Socioterapeutické metódy ako nástroj pre prevenciu záškoláctva*. In *Journal socioterapie*, 2019. ročník V. č. 3. s. 46-57. ISSN 2453-7543

[16] VAUGHN, M. G., MAYNARD, B. R., SALAS-WRIGHT, C. P., PERRON, B. E., ABDON, A. (2013), *Prevalence and correlates of truancy in the US: results from a national sample.* In Journal of Adolescence, 2013, 36(4), 767-776. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2013.03.015>

Kontakt

PhDr. Richard Bárta, PhD., MPH, univ. docent
Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety
Bratislava, n. o.; Ústav Bl. Z. G. Mallu Košice
ul. Hlavná č. 89, Košice 040 01, Slovenská republika
E-mail: bartarichardsp@gmail.com

Odborný profil autora:

Od roku 2015 pôsobí na Vysokej škole zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave, n. o., ako vysokoškolský pedagóg a Vedúci pracoviska Ústavu bl. Z. G. Mallu v Košiciach. Dvadsaťštyri rokov pracoval na Ministerstve vnútra SR, kde za posledných 15 rokov svojej kariéry pôsobil na špecializovanom útvere Prezídia Policajného zboru SR Úradu hraničnej a cudzineckej polície, Národnej jednotky boja proti nelegálnej migrácii. Zastupoval Východné Slovensko v rámci procesu Schengenského hodnotenia v oblasti vzdušnej, pozemnej hranici, Policajnej spolupráce, ochrany osobných údajov, víz, Schengenského

informačného systému a úradu SIRENE. Bol styčným dôstojníkom, poradcom pre štátne, verejné a mimovládne organizácie pri vojnovom konflikte medzi Ruskom a Ukrajinou v oblasti nelegálnej migrácie a obchodovania s ľuďmi pre Košický kraj. Je autorom i spoluautorom mnohých publikácií v uvedenej problematike.

SOCIÁLNA ZODPOVEDNOSŤ POLITICKÝCH AKTÉROV

Social responsibility of political actors

doc. MUDr. Viacheslav BASALIUKOV, Csc

Abstract

The article analyzes the social responsibility of political actors from the perspective of a systems approach. The problem of social responsibility of political actors is relevant both from the point of view of modern society and future generations. The conducted comprehensive analysis of this phenomenon showed that in social sciences there is no effective tool for its assessment and differentiation depending on various factors of the social environment. The article presents the criteria of social responsibility of a political actor within the political process and defines its levels of development from the position of the degree of activity and influence of a political actor on the social system and its elements. The identified patterns of formation of social responsibility made it possible to establish indicators of social accounting of the consequences of actions of political actors for the social system. The article pays special attention to the social responsibility of people acting as political actors, who exist in the social system and are realized in it through political activity, emphasizing the importance of balancing the public and personal interests of political actors.

Key words

social responsibility, political actor, society, social environment.

Abstrakt

Článok analyzuje sociálnu zodpovednosť politických aktérov z pohľadu systémového prístupu. Problém sociálnej zodpovednosti politických aktérov je aktuálny tak z pohľadu modernej spoločnosti, ako aj budúcich generácií. Komplexná analýza tohto javu ukázala, že v spoločenských vedách chýbajú efektívne nástroje na jeho hodnotenie a diferenciaciu v závislosti od rôznych faktorov sociálneho prostredia. Článok prezentuje kritériá sociálnej zodpovednosti politického aktéra v rámci politického procesu a vymedzuje jeho úrovne z pozície miery aktivity a vplyvu politického aktéra na sociálny systém a jeho prvky. Zistené zákonitosti formovania sociálnej zodpovednosti umožnili stanoviť ukazovatele sociálneho ohľadu na dôsledky konania politických aktérov na sociálny systém. Príspevok venuje osobitnú pozornosť sociálnej zodpovednosti ľudí vystupujúcich ako politickí aktéri, ktorí existujú v sociálnom systéme a realizujú sa v ňom prostredníctvom politickej činnosti, je kladený dôraz na dôležitosť vyvažovania verejných a osobných záujmov politických aktérov.

Kľúčové slová

sociálna zodpovednosť, politický aktér, spoločnosť, sociálne prostredie.

Introduction

The process of development of human civilization has always been full of contradictions, catastrophes, wars and crises (TURCHIN, 2024). The nature and scale of the current geopolitical situation in the world and in modern society again threatens, as in the second half of the 20th century, the life of

all mankind and each person, therefore the importance of the individual and social groups as political actors in history increases.

In the 20th century, the struggle of the leading powers for the redivision of the world intensified. The presence of WMD, the use of which can cause the destruction not only of individual people and territories, but also the entire civilization, dictates the need to find another way to solve universal human problems.

Meanwhile, all history, and especially the events of the 20th century, testify the fact that the interests of certain political actors - states, groups, leaders, whose claims to dominance on a national and international scale contradict common sense - stand in the way of achieving agreement between people in the most acute situation. To protect their interests, these groups and their leaders often act based on the principle of "the end justifies the means" (MICHÁLEK & LONDÁK, 2013). In essence, the "right of the strong" reigns in the international arena. Unfortunately, today we can state that the fate of all humanity, an individual nation, a state, a family and each person is in the hands of political actors.

In the conditions of a permanent crisis of modern society, the role and social responsibility of various political actors that

ensure the stability and security of society and each individual is increasing. However, agreement is not always reached between political actors, and serious contradictions often arise, which are increasingly exacerbated due to the polarization of society.

A situation in which a narrow group of people has seized control over society and appropriated the right to make decisions that protect narrow group interests and infringe on the rights of the majority of the population of countries and the planet is a real threat (APPLEBAUM, 2024, BURGIS, 2023). The formation of any society, individual social groups and communities, individuals as subjects, on the one hand, is confirmed by the entire logic and history of the development of human civilization, as evidenced by specific facts of history and the entire process of historical development of mankind, on the other hand, consciously and unconsciously is considered by these subjects as a desired goal, as an intention, aspiration to achieve a free and responsible position and some common good (TURCHIN, 2024). Thus, along with the formation of social subjects (family, tribe, community, people, society), political actors (individuals, state, estates, classes, etc.) appear, striving to realize their ideas about the common good. Given the demand of social practice for an increase in the role of

political actors in the functioning of society, it is necessary to pay close attention, before it is too late, to the study of the phenomenon of social responsibility of political actors.

The subject of this study is the social responsibility of a political actor as an open system.

The purpose of this work is to explicate the structure of social responsibility of a political actor, to study the mechanisms and levels of its implementation in various political systems

To achieve this goal, a comprehensive, multi-level socio-psychological analysis of the social responsibility of political actors was used.

Political actor

Political actor is a person or group that actively engages in political activities to influence, shape, or control political outcomes. These individuals or organizations play a direct role in the political process through their actions, such as voting, organizing, running for office, lobbying, or protesting.

A political actor is someone who takes action within the political system. It's about how they engage in politics - whether as policymakers, activists, voters, or influencers. Political actors are involved in specific political roles or

functions and contribute directly to the operation of political systems. Political actors are proactive participants in political life. They may be elected officials, political parties, interest groups, or activists who engage in specific actions like campaigning, lobbying, or drafting policy proposals. Political actors have a tangible role in shaping political events and decisions. A political actor might be the leader of a social justice movement, an activist organizing protests, or a policymaker advocating for laws to address these issues. The political actor is actively working to influence or change political conditions. A political candidate running for office, an activist organizing a protest, a lobbyist influencing legislation, or a political party pushing for certain policies are all political actors because they are actively participating in shaping political outcomes.

Political actors can be both individuals, or a group, or an institutional subjects.

Political actors can differ in 2 fundamental characteristics: firstly, whether they are elites or non-elites, and secondly, whether they are individual, group or institutional political actors. The fundamental nature of these differences is that different types of actors that differ in these 2 characteristics usually differ in others as well, such as goals, position in the

power structure, available resources, etc. (VAN DER EIJK, 2018).

The key characteristics of political actors are:

Level of engagement - political actor is someone who directly engages in political activities, making choices and actions that have a concrete impact on political processes, policies, or outcomes.

Role and Agency - political actor is someone whose actions are specifically designed to influence political change, policy, or outcomes, whether as part of a formal political structure (e.g., elected officials) or as an informal participant (e.g., activists).

Social responsibility refers to the ethical framework that individuals, organizations, or businesses use to act in ways that benefit society and the environment. It involves taking actions that contribute positively to the community and minimize negative impacts on people, resources, and the planet.

The concept of social responsibility can be considered in various contexts, so the following types can be distinguished:

A company's corporate social responsibility (CSR) implies a positive impact on society through charitable contributions, sustainability efforts, ethical work practices and

environmentally friendly activities. Examples include reducing carbon emissions, supporting local communities and ensuring fair working conditions.

Environmental social responsibility implies protecting the environment by rationally using resources, reducing waste and minimizing pollution. Individuals and companies are equally responsible for the environmental consequences of their actions.

The social responsibility of a citizen includes a variety of social activities and implies support for social initiatives, volunteering or participation in activism to promote social justice in society, equality of all before the law and humanitarian efforts to achieve the common good.

Ethical social responsibility implies in the personal sphere an honest, fair attitude towards people and respect for their rights and freedoms, and in the professional sphere, compliance with professional codes of conduct.

The social responsibility of political actors refers to the ethical obligations and duties that politicians, elected officials, and political organizations have toward society and its citizens. These responsibilities extend beyond the mere fulfillment of duties and policies related to governance; they encompass

broader concerns about equity, justice, transparency, and the well-being of the community (Klein, 2020).

Political actors can have the following types of influence on the social system.

Political actors have various effects on the social system, and for each of their types, it is possible to assess the level of positive and negative consequences of the activities of a political actor. The following types of influence of political actors on society can be distinguished:

Social impact

Political impact

Economic impact

Legal impact

Cultural impact

Technological impact

Environmental impact

Health impact

On the basis of a comprehensive analysis, we have established the following structure of social responsibility of a political actor

historical responsibility in terms of short-, medium- and long-term consequences

political responsibility from the point of view of social norms accepted in society

moral responsibility from the point of view of moral norms accepted in society

legal responsibility from the point of view of legal norms adopted in society and the state

legal liability from the point of view of civil/ ~~common~~ law

economic responsibility in terms of compensation for economic damage and lost profits.

personal responsibility from the point of view of criminal law (deprivation of rights, restrictions of rights).

liability in terms of compensation for material damage caused by an act or omission

Social and psychological analysis allowed us to formulate criteria (indicators) of social responsibility of political actors

obligations of a political actor to society, which limit his initiative and activity to achieve only his own interests. Defining the framework of the political actor's activity and its range of tasks makes it possible to prevent arbitrary actions and ignoring social responsibility as the main imperative of his activity

differentiation of the actions of a political actor in order to balance the interests of all social subjects

the correspondence of the political actor's value system to the picture of the world accepted in society

Key aspects of social responsibility of political actors:

1. Public welfare:

- Political actors must prioritize public welfare by making decisions that protect citizens' rights and promote the common good.

- They are expected to support policies that address social, political, economic and environmental issues, that aim to fairly distribute vital resources, maintain fair competition, stimulate people to develop, promote healthy lifestyles, reduce

inequalities between different social groups and improve the quality of life for all.

2. *Transparency and Accountability:*

- Transparency implies that political actors should act transparently, providing the public/civil society with clear, honest information about their plans, decisions, actions and intentions.

- Accountability implies full personal responsibility for the consequences of policies, actions, inactions and any potential abuse of power.

3. *Ethical Governance:*

- Political actors are expected to act with integrity and adhere to ethical standards in all their actions. This includes preventing corruption, conflicts of interest and other unethical behaviour.

- Political actors must ensure that their actions comply with democratic principles, human rights and international law (JAMIESON, 1992).

4. *Representation and Inclusion:*

- Political actors must be representative of all sectors of society, ensuring that all social actors, marginalized or

underrepresented groups have a voice, the opportunity to use it and, regardless of their social and political activity, are taken into account in decision-making processes.

- This includes ensuring equal rights and opportunities for all, regardless of gender, race, socio-economic status or other distinguishing factors.

5. *Environmental Responsibility:*

- Given the growing focus on climate change and environmental sustainability, political actors are expected to adopt policies that protect the environment and promote sustainable development.

- This may include supporting environmental initiatives, regulating environmentally harmful industries, and committing to international environmental agreements.

6. *Building Trust and Social Cohesion:*

- Political actors should work to build trust in social and political institutions and improve the quality, effectiveness, and efficiency of governance in the long term. Trust is essential for the proper functioning of societies and democracies.

- Efforts to promote unity and social cohesion are important, especially in diverse societies, where political actors must help

overcome differences and promote peaceful coexistence among people in society.

7. *Ensuring fairness and impartiality:*

- Political actors must support fair and impartial justice systems, ensuring that all citizens are treated equally under the law.

- They are also responsible for supporting policies that combat any form of discrimination, promote equality of opportunity rather than outcome, and prevent any abuse of power and harm to the individual.

Levels of social responsibility of a political actor

The social responsibility of a political actor is most optimally realized at two levels: subjective and objective. On the subjective level, the internal motive of the political actor's activity, on the one hand, limits him in making and implementing decisions that have negative consequences for society, on the other hand, directs him to implement tasks that correspond to the interests of society. Thus, the decisions of the political actor balance actions aimed at implementing personal and common good.

Social responsibility of a political actor at the objective level is manifested in activities aimed at implementing

the common good and corresponds to the value system adopted in society. By demonstrating social responsibility at the objective level, a political actor satisfies the needs of society and ensures its preservation and reproduction. The pathological desire of a political actor in power for his reproduction and personal good leads to a limitation of social interaction with other social subjects, social parasitism and loss of legitimacy by a political actor. The legitimacy of a political actor in power is the recognition by other social subjects of his special social status, and his actions as legitimate, justified and even necessary.

According to A. Toynbee (2001), the ruling elite, unable to meet the demands of society, is replaced by a new one from among the creative minority, ready to take social responsibility. To avoid this scenario, the political actor in power strives to accumulate symbolic capital. P. Bourdieu (1989) believes that symbolic capital is associated with authority, positive reputation, good name. The political actor in power tries to transform various types of capital into symbolic, which is *"nothing more than economic or cultural capital, when it becomes known and recognized, when it is recognized by the appropriate criteria of perception."* As a result of this process, the political actor in power is recognized, faith in him appears.

The manifestation of social responsibility by the political actor, through the accumulated symbolic capital, helps him gain legitimacy.

The following mechanisms for implementing social responsibility are characteristic of political actors:

1. *the activity of a political actor in realizing his goals*
2. *subjectivization of the objective needs of society - expression of the objective needs of society, which are accumulated by the political field and become the interests of political actors*
3. *implementation of social policy for the production and fair distribution of goods, privileges in society*

Depending on the type of political system, each society has a different composition of political actors who use different methods of manifestation of social responsibility. The conducted complex multi-level analysis allowed us to identify the following features of social responsibility of political actors in various political systems.

Democratic political system

The social responsibility of political actors in a democratic political system is manifested in the implementation of the possibility of political participation, co-participation in the governance of society and the presence of opposition. It is in ensuring social and civil rights, the possibility of pluralism of opinions that political actors implement social responsibility. Society determines the social responsibility of political actors in power based on the quality of social guarantees provided, the possibility or impossibility of realizing political rights, and not only on their presence or absence.

Liberal political system

The social responsibility of political actors in a liberal political system is manifested in political freedoms and patronage of socially vulnerable groups of the population. Freedom in a liberal political system is aimed at increasing labor productivity and the well-being of the population, and not at satisfying the spiritual needs of the population. This leads to the fact that with the formal presence of political freedoms, citizens cannot exercise their rights due to a lack of competencies and resources. The social responsibility of political actors is focused on satisfying the basic needs of the

population and ensuring the illusion of equality of opportunity (Applebaum, 2020).

Authoritarian regime

The social responsibility of political actors in a political system with an authoritarian regime is manifested in the desire to maintain stability.

An authoritarian regime in which power is assigned to one political actor (a person, group, party or political institution) its social responsibility is manifested in political pluralism, with minimal participation of society in the management process. In an authoritarian regime, political actors have a disrupted feedback system with society, which leads to a decrease in the ability to reflect on political reality. To ensure reproduction, political actors create political simulacra (the formal presence of civil institutions, etc.) (SVOLIK, 2012).

The manifestation of social responsibility of political actors occurs through the demonstration of political pluralism (the formal presence of opposition) and the formation of the illusion of economic and social development (the main values are human rights, inviolability and freedom of the individual, respect for the family, the right to education and participation in the life of the state, etc.).

Totalitarian regime

The social responsibility of political actors in a political system with a totalitarian regime is manifested in the desire to maintain the mobilization of society. The social responsibility of political actors is focused on satisfying the basic needs of the population and ensuring equality of results.

H. Arendt (2018) noted that the basis of totalitarian regimes is a mass society generated by the crisis and collapse of the old form of state structure, which could no longer ensure economic growth in a situation of uncertainty. In totalitarian regimes, social rights and guarantees are provided to the majority in a minimal amount, but stably, which is an expression of the social responsibility of political actors, while political and civil rights and freedoms are absent. Active propaganda inherent in a totalitarian regime creates a false political reality that hides the true foundations of the political process.

Thus, dualism arises in the foundations of the social responsibility of political actors. On the one hand, under the influence of political and ideological influence, ideas are formed about the social responsibility of political actors as an activity aimed at the common good, achieving equality in society, and readiness for self-sacrifice in the interests of the state. On the other hand, various forms of violence inherent in

such political systems cause mistrust and form the internal resistance of the individual to the above-listed principles of social responsibility of political actors (Jakovlev, 2008).

In these political systems, as in the monarchy, the reproduction of political actors is an end in itself of the ruling minority, which parasitizes on society. Growing social inequality and the inability to influence public administration leads to uprisings and revolutions. As a result of social conflict, political actors emerge who are ready to take social responsibility before society.

According to R. Dahrendorf (1969), “he who knows how to cope with conflicts by recognizing and regulating them, takes control of the rhythm of history. He who misses this opportunity, gets this rhythm as his opponent”.

In this regard, modern society and its political and social institutions are faced with the task of developing mechanisms for implementing the social responsibility of political actors that will ensure the implementation of the common good, social and political stability and adequate reproduction of political actors without the possibility of the emergence and preservation of pathocracy. Otherwise, political actors will inevitably start using WMD in their struggle for power.

Conclusion

Thus, for each political system there is a certain understanding of the social responsibility of a political actor. The definition of social responsibility of a political actor in political systems differs among themselves and its content is sometimes contradictory and reflects the needs of a political actor. The manifestation of social responsibility by political actors realizes their desire to gain legitimacy and the possibility of unimpeded reproduction of themselves.

Violation of the balance in the activities of a political actor in achieving personal and common good inevitably causes social conflict and leads to a change in the main political actors or their liquidation.

The optimal social responsibility of political actors can be defined as follows - this is a conscious attitude towards society, expressed in productive, political activity, based on a combination of the interests of all social actors for its stable sustainable development and existence.

By assuming social responsibility, various political actors (individuals, organizations, states) help to create a more stable, fair and honest world.

List of References

- [1] ARENTOVÁ, H. (2018). *Pôvod totalitarizmu I – III*. Premedia.
- [2] APPLEBAUM, A. (2020). *Súmrak demokracie*. Bratislava: N Pres.
- [3] APPLEBAUM, A. (2024). *Autokracia, s. r. o.* Bratislava: N Pres.
- [4] BOURDIEU, P. (1989). Social Space and Symbolic Power. *Journal of Sociological Theory*. 7 (1),14 - 25
- [5] BURGIS, T. (2023). *Kleptokracie: Jak špinavé peníze ovládají svět*. Jota.
- [6] DARENDORF, R. (1969). *Society and Democracy in Germany*. New York: Norton.
- [7] JAKOVLEV, A. (2008). *Storočie násilia v sovietskom Rusku*. Slovart.
- [8] JAMIESON, K. (1992). *Dirty Politics: Deception, Distraction, and Democracy*. New York: Oxford University Press.
- [9] KLEIN, s. (2020). *The Work of Politics*. In: *The Work of Politics: Making a Democratic Welfare State*. New York: Cambridge University Press.
- [10] MICHÁLEK, s. & LONDÁK, M. (2013). *Gustáv Husák. Moc politiky – politik moci*. Veda.
- [11] MOISES, N. (2022). *Pomsta moci*. Bratislava: N Pres.
- [12] SVOLIK, M. W. (2012). *The Politics of Authoritarian Rule*. New York: Cambridge University Press

- [13] TOYNBEE, A. J., (2001). *Lidstvo a Matka země*. Praha: Práh.
- [14] TURCHIN, P. (2024). *Poslední dny*. Bratislava: Argo.
- [15] van der EIJK, C. (2018). *The Essence of Politics*. Amsterdam University Press.

Kontakt

doc. MUDr. Viacheslav Basaliukov, CSc.
VŠZaSP sv. Alžbety, Katedra psychológie,
Nám.1. mája č. 1, 810 00, Bratislava, Slovenská republika
E-mail: freedomvbas@gmail.com

Odborný profil autora:

doc. MUDr. Viacheslav Basaliukov, CS je vysokoškolským učiteľom, lekárom (psychiatrom) a psychológom.

Má vzdelania z medicíny (psychiatrie) a psychológie, špeciálnu prípravu v oblasti klinickej psychoterapie, plánovania rodiny a reprodukčného zdravia.

Má skúsenosti na manažérskych pozíciách a pozícií poradcu štátnych orgánov. Je riešiteľom viacerých výskumných a aplikovaných projektov. v súčasnosti pôsobí ako externý pedagóg na niekoľkých univerzitách EÚ a koordinuje prácu niekoľkých medzinárodných projektov mimovládnych organizácií. Dlhodobou sa výskumne,

prakticky a pedagogicky venuje interdisciplinárnym otázkam a problematike spoločenských vied a lekárskeho vied.

Odborne sa zameriava na psychológiu osobnosti, sociálnu psychológiu, klinickú psychológiu, neuropsychológiu, psychopatológiu a psychoterapiu. Je autorom niekoľkých monografií, učebníc a viac ako 50 vedeckých článkov.

RODIČOVSKÁ ROZVODOVÁ EDUKACE JAKO PROBLÉM VEŘEJNÉHO ZDRAVÍ V RODINNÉM SOUDNICTVÍ – PŘEHLEDOVÁ STUDIE

*Parental divorce education as a public health issue
in the family justice system - literature review*

Mgr. Robin BRZOBOHATÝ, Ph.D.

Abstrakt

Tento příspěvek představuje model pro uchopení intervencí v rodinném právu z perspektivy modelu veřejného zdraví. Takové uchopení nabízí metodologický rámec pro tvorbu veřejných politik a státních intervencí na základě východisek terapeutické justice v duchu postupů založených na důkazech (evidence-based approach). Článek nejprve nabídne narativní syntézu široké škály studií věnovaných rodičovské rozvodové edukaci jako problému veřejného zdraví, což umožní strukturovat interpretace jednotlivých studií a vytvořit konceptuální rámec pro další analýzu. Následně text poskytuje uspořádaný reprezentativní přehled studií o účinnosti rodičovských edukačních programů zaměřených na rodiče procházející rozvodem nebo rozchodem. Vycházím z výzkumných studií posledních 30 let a objasňuji různé cíle těchto programů, jako je zaměření na potřeby dětí během rozvodového procesu, posilování odolnosti rodičů a vzdělávání o důsledcích rodičovských konfliktů na děti. Důraz je kladen na obsah programů, který se pohybuje od podpory rodičovské spolupráce až po řešení právních otázek. Programy jsou kategorizovány podle přístupů, které se liší od rozvoje dovedností po šíření informací, a způsobu poskytování, ať už osobního nebo online. Závěr příspěvku se zaměřuje na pozitivní dopady strukturovaných edukačních intervencí na rodinnou dynamiku po rozvodu, zdůrazňuje jejich zásadní roli při zvyšování kvality rodičovství, snižování konfliktů a podpoře blaha dětí.

Klíčová slova

edukace, rozvod, intervence, veřejné zdraví, děti, rodiče

Abstract

This paper presents a model for capturing family law interventions from the perspective of the public health model. Such a grasp offers a methodological framework for designing public policies and state interventions based on the premises of therapeutic justice in the spirit of an evidence-based approach. The paper will first offer a narrative synthesis of a wide range of studies addressing parental divorce education as a public health issue, allowing for the structuring of interpretations of individual studies and the development of a conceptual framework for further analysis. The text then provides an organized, representative review of studies on the effectiveness of parenting education programs for parents going through divorce or separation. I draw on research studies from the past 30 years to explain the various goals of these programs, such as focusing on the needs of children during the divorce process, strengthening parental resilience, and educating parents about the effects of parental conflict on children. Emphasis is placed on the content of the programs, which range from promoting parental cooperation to addressing legal issues. Programs are categorized by approach, which varies from skills development to information dissemination and delivery method, whether face-to-face or online. The paper concludes with a focus on the positive impacts of structured educational interventions on family dynamics after divorce, highlighting their critical role in enhancing parenting quality, reducing conflict, and promoting child well-being.

Keywords

education, divorce, intervention, public health, children, parents

Úvod

Rozpad rodiny patří k sociálně patologickým jevům, jež jsou spojeny s poruchami ve výchově a funkcích rodinného prostředí. Současné porozumění spojuje rozpad rodiny s poruchami rodičovské role, jež se projevují neschopností zajišťovat (zejména psychologické a emocionální) potřeby svých dětí. Rodiče tedy buď nevědí, jak si počínat v podmínkách rozchodu nebo rozvodu, nebo potřeby dětí nemohou naplňovat v důsledku jednání druhého rodiče. Každopádně se tak rodina pro děti může stát zdrojem negativního vývoje, a tedy sociálně patologickým stresorem (FISCHER, ŠKODA 2014). Současně je rozpad rodiny jevem, na který se zaměřuje celá řada společenských praktik a institucí, počínaje soudy, přes výkon přenesené působnosti státu v podobě orgánů sociálně právní ochrany dětí, až po nejširší pojetí sociální práce v podobě odborného sociálního poradenství, služeb pro rodiny s dětmi nebo rodinnou mediaci (BRZOBOHATÝ, CIRBUSOVÁ, ROGALEWICZOVÁ 2015; NEKOLA 2015; MATOUŠEK, PAVLÁT 2015; MATOUŠKOVÁ 2015; BRZOBOHATÝ 2015; ŠMOLKA 2015; LÖBLOVÁ 2015; BRZOBOHATÝ, NOVÁKOVÁ, PODEŠVOVÁ 2015; BRZOBOHATÝ a kol. 2022; CIRBUSOVÁ, KOZOŇOVÁ, NOVÁKOVÁ 2023). Jednotlivé perspektivy se nejčastěji sbíhají v širším pojetí

rodinně-právního soudnictví, které začíná tuto problematiku chápat jako problém veřejného zdraví.¹ Klíčovou otázkou přitom je, jak oddělit problémové rodiny, které ještě nepředstavují ohrožení dítěte a potřebují spíše menší a časově omezenou - ideálně jednorázovou – podporu systému, od rodin dysfunkčních, kde již riziko ohrožení zdravého vývoje dítěte dramaticky stoupá a je tedy třeba uplatnit celou řadu opatření a podpůrných služeb společenského okolí (DUNOVSKÝ a kol. 1999; DUNOVSKÝ, DYTRYCH, MATĚJČEK a kol. 1995). Představitelem opatření pro omezenou podporu problémových rodin je v současnosti stále častěji právě rodičovská / rozvodová edukace.

„Rodičovská edukace představuje historický i paradigmatický odklon od předchozí praxe rodinných soudů, jehož účelem je preventivně působit nebo přímo zmírňovat rizika spojená pro děti s rozvodem či rozchodem jejich rodičů (SCHEPARD, 2004). Jde o přístup k práci s rodinami v rozpadu, který vychází z modelu veřejného zdraví a je

¹ Model veřejného zdraví a jeho vztah k systémovému uchopení edukace rodičů v období rozvodu nebo rozchodu podrobněji vysvětlíme v další části tohoto textu. Pro nynější porozumění stačí vysvětlení, že model veřejného zdraví chápe rozvod a rozpad rodiny jako otázku veřejného zdraví, protože je empiricky prokázána souvislost mezi rozpadem rodiny a zvýšením rizika budoucího výskytu potíží u dětí v oblasti fyzického, psychického i sociálního zdraví.

v kontrastu s tradiční praxí rodinného soudnictví, které odkazovalo na služby (např. mediaci nebo poradenství a terapie) pouze v reakci na právní konflikt, který může vyžadovat soudní rozhodnutí, spíše než aby se předcházelo budoucím rodinným konfliktům nebo aby bylo podporováno přizpůsobení dětí (SALEM, SANDLER, WOLCHIK 2013).“ (BRZOBOHATÝ 2023, s. 8).

Edukační programy pro rodiče se staly důležitým zdrojem podpory rodičů procházejících rozvodem nebo rozchodem. Tyto programy poskytují rodičům znalosti, dovednosti a zdroje, které snižují negativní dopad na jejich děti (GEASLER a BLAISURE 1998). Tento článek systematicky analyzuje klíčové rozdíly v těchto programech na základě předchozí literatury, včetně jejich cílů, obsahu, přístupů poskytovatele, délky, způsobu prezentace, zapojení rodičů a modelů intervence. Studie se zaměřují na hodnocení účinnosti těchto programů a jejich dopadu na rodinnou dynamiku (GEASLER a BLAISURE 1998, 1999; FACKRELL et al. 2011; BRAVER et al. 1996; MULROY et al. 2013; SCHRAMM et al. 2018; BLAISURE a GEASLER 2000; SCHRAMM, BECHER, 2020; NUNES et al., 2021); CAO, FINE, ZHOU, 2022; FERRARO et al., 2024; SAINI,

CORRENTE, 2024; BECKMEYER, RUSSELL, 2024; GUYETTE, HARRIS, 2024).

1. Metodologický rámec

Tento článek představuje první systematický přehled současných poznatků o rodičovské rozvodové edukaci v českém prostředí. Definuje témata zásadního významu pro dosavadní výzkumy a vyjasňuje některé zavádějící ideové linky. Tato přehledová studie (MAREŠ 2013; GRANT a BOOTH 2009; ROTHER 2007; HART 2005) má dva cíle.

Zprvé představit otázku společenského uchopení rodičovské odpovědnosti jako problém veřejného zdraví, což by následně umožnilo tvůrcům veřejných politik a soudům přistoupit k celé řadě koncepčních otázek jako k otázce veřejného zdraví v duchu terapeutické justice. Pro naplnění tohoto cíle využiji analytický rámec narativní syntézy (GREENHALGH et al., 2005), jenž mi umožní poskytnout deskriptivní přehled o tom, jak je koncept veřejného zdraví v oblasti rodičovské a rozvodové edukace používán a jaké jsou jeho nezbytné komponenty. Narativní syntéza je efektivní při analýze heterogenních studií, kde jsou výsledky prezentovány kvalitativně nebo konceptuálně (RODGERS et al., 2006; LUCAS et al., 2007). S použitím takového analytického rámce nabídnu v prvních sedmi kapitolách strukturovaný, ale

flexibilní deskriptivní přehled založený na široké škále studií, přičemž výsledky jednotlivých studií nebudu kvantifikovat, ale systematicky interpretovat.

Komplementárním cílem je pak z perspektivy veřejného zdraví shromáždit, utřídit a kriticky zhodnotit vědecké poznatky o rodičovské rozvodové edukaci za posledních 30 let. Metodologický rámec zahrnuje systematické vyhledávání, výběr a analýzu relevantních studií, se zaměřením na identifikaci klíčových trendů a výzev v oblasti rodičovské rozvodové edukace.

Z pohledu obsahové podoby se jedná o reprezentativní přehled. Použity jsou studie, které vyšly časopisecky nebo knižně v anglickém jazyce mezi lety 1993–2024, protože rodičovská rozvodová edukace je pojem i praxe, která má kořeny v USA. Lze tedy předpokládat, že většina relevantních studií bude pocházet právě z tohoto prostředí. Skrze systematické shrnutí dostupných poznatků týkajících se rozvodové edukace se zaměřením na identifikaci hlavních trendů a klíčových výzev v této oblasti, jež bude rámována jako problém veřejného zdraví. Nálezy dílčích studií o tomto tématu budou uspořádány, zobecněny a převedeny do podoby obecnějších závěrů.

Svým charakterem se jedná o neutrální výklad, kde převládajícím přístupem je interpretace jednotlivých studií, jež se zaměřují na všechny aspekty rodičovské rozvodové edukace. Zjištění těchto studií jsou organizována do tematických bloků v podobě jednotlivých podkapitol příspěvku podle klíčových konceptů spojených s podobami rodičovské edukace.

2. Rodičovská/rozvodová edukace

Edukační programy pro rozvádějící se rodiče jsou intervence zaměřené na pomoc rodičům při výchově dětí po rozvodu nebo rozchodu, na zlepšení adaptace dětí a na pochopení reakce dětí na rozvod (SIGAL, SANDLER, WOLCHIK a BRAVER, 2011). Tyto krátkodobé (2-6 hodin) programy, často navázané na soud, se liší svým designem, realizací a metodami náboru a obvykle je provádějí komunitní poskytovatelé na základě pověření soudu (GRIMALDI, 2017).

Převažují soudem nařízené edukace, které se zaměřují na zmírnění negativních dopadů rozvodu tím, že poskytují dovednosti a informace na podporu přizpůsobení dětí a snížení rodičovských konfliktů (AMATO, 2010).

Programy rodičovské edukace se vyvíjely po dobu 45 let, kdy se do rozvodových záležitostí stále více zapojoval systém

rodinných soudů. První programy začaly koncem 70. let 20. století v Kansasu. Koncem 90. let 20. století došlo k jejich výraznému rozšíření, přičemž celostátní průzkum v roce 1998 ukázal, že takové programy mělo 1 516 okresů nebo měst ve všech 50 státech USA, většinou provozovaných soukromými komunitními organizacemi (JAMES a ROEDER-ESSER, 1994; GEASLER a BLAISURE, 1999).

Významově je anglický pojem education shodný s českým pojmem edukace. Používání tohoto pojmu pro práci s rodiči v období rozvodu nebo rozchodu není náhodné. Pojem edukace totiž zahrnuje komplex vzdělávání a výchovy. v českém prostředí se lze setkat s vymezením edukace jako odborného psycho-sociálně-právního poradenství rodičům, kde je ohnisko působení zaměřeno na pomoc s hledáním takových řešení, které odpovídají nejlepšímu zájmu dětí (POLÁKOVÁ, PISKOŘOVÁ, NOVÁKOVÁ, 2022).

Nejde tedy čistě o předávání informací, jak by se při laické úvaze mohlo zdát. Součástí jeho etymologického významového pole je proces vedení vpřed. Účelem takového vedení pak má být způsobení změn nejenom ve vědomostech edukovaných (což odpovídá pojmu vzdělávání), ale i v postojích, návycích a dovednostech (pojem výchova) (JUŘENÍKOVÁ, 2011; PRŮCHA, WALTROVÁ, MAREŠ,

2003). Vzhledem ke spojení předávání informací, snahy o působení na změny v osobnosti rodičů a snahu o usnadnění adaptace dětí na rozpad rodiny je vhodné o rozvodové edukaci uvažovat jako o psychoedukaci.

3. Rodičovská/rozvodová edukace jako psychoedukace

Psychoedukace je přístup, který kombinuje edukační a terapeutické prvky k dosažení terapeutických výsledků. Jak poznamenali Rezmierski, Knoblock a Bloom (1982), psychoedukátor využívá nástroje vzdělávání a pracuje ve vzdělávacím prostředí, ale tyto aspekty přístupu nejsou využívány pouze k podpoře vzdělávání nebo úspěchu vzdělávaných. Vzdělávací složka v psychoedukačním modelu slouží k dosažení jiných - terapeutických výsledků. Základním principem psychoedukačního modelu tedy je rovnováha a dynamické vzájemné působení mezi vzděláváním a terapií (EDWARDS, 1984).

Wood et al. (1999) nebo Goodman et al. (2004) charakterizovali psychoedukaci jako skupinové vzdělávací působení zaměřené na nahrazení dysfunkčních vzorců myšlení a vztahů adaptivními alternativami. Grimaldi (2017) dodává, že rámec psychoedukace je vysoce adaptabilní a inkluzivní a využívá strukturovanou skupinovou sociální interakci pro

motivaci a normalizaci. Primární funkcí psychoedukace je šíření spolehlivých informací a znalostí, které podporují změnu nebo odolnost prostřednictvím řešení problémů a posilování praktických dovedností. Landsverk a Kane (1998) poznamenali, že psychoedukace posiluje dovednosti zvládání problémů, soběstačnost a zvládání stresu, čímž podporuje odolnost v kontextu duševního zdraví. Ačkoli se psychoedukace tradičně omezuje na péči o duševní zdraví, její význam se rozšiřuje i na otázky veřejného zdraví, jako je rozvod, který úzce souvisí s výsledky v oblasti duševního zdraví (GRIMALDI, 2017). Proto lze i v českém prostředí nalézt takové definice, kde je rodičovská edukace „*uceleným edukativním a psychosociálním programem podpory rodičů a dětí v situaci rozpadu rodiny, [jehož] cílem je podpora zdravého vývoje dítěte s ohledem na jeho budoucí perspektivu.*“ (PEMOVÁ, PTÁČEK 2020, s. 4).

4. **Intervenční model rozvodové edukace (IMRE)**

Blaisure a Geasler (2000) navrhli Intervenční model rozvodové edukace (dále jen IMRE) jako model, který mohou soudní systémy použít k určení úrovně programů, jež odpovídá jejich cílům v oblasti rozvodové edukace a jejich dostupným zdrojům. Model pomáhá soudům ujasnit si své cíle, určit úroveň programování potřebnou k dosažení cílů a posoudit,

zda dostupné zdroje mohou požadovanou úroveň podpořit. IMRE identifikuje tři úrovně rodičovská edukace, které se liší v sedmi dimenzích: cíle programu, potřebný personál, potřebné soudní zdroje, strategie používané v programu, nezbytné zapojení rodičů, očekávané výsledky a omezení.

Podle Salem, Sandler a Wolchik (2013) a O'Hara, Wolchik a Sandler (2021) lze jednotlivé úrovně IMRE rozlišit z hlediska cílů, kterých chtějí dosáhnout, požadavků na znalosti a dovednosti odborného personálu, které potřebují ke svému fungování, zdrojů, které musí být k dispozici, a výsledků, které lze očekávat. Tyto tři úrovně jsou podrobně popsány níže:

IMRE - úroveň 1: základní informace

První úroveň IMRE se zaměřuje především na poskytnutí základních informací a doporučení rodičům a dětem ohledně rozvodového procesu a jeho dopadů na rodinu. Na této úrovni jsou požadavky a cíle poměrně jednoduché.

- a. Požadavky na personál: První úroveň IMRE vyžaduje pracovníky, kteří jsou zkušení v efektivním prezentování informací a zapojování účastníků do diskuse. Tyto osoby by měly být schopny sdělovat složité koncepty způsobem, který je pro cílovou skupinu snadno pochopitelný.

b. Nároky na zdroje: v porovnání s ostatními úrovněmi vyžaduje úroveň 1 nejmenší množství zdrojů. Mezi hlavní požadavky na zdroje patří čas pracovníků, podpora a administrativní úkoly. Minimalizací nároků na zdroje umožňuje tato úroveň efektivní předávání informací širokému publiku.

c. Očekávané výsledky: Hlavním cílem úrovně 1 je zajistit účinné šíření informací a zvýšení povědomí o dostupných zdrojích souvisejících s rozvodem a jeho dopadem na rodiny. Poskytováním dostupných a snadno stravitelných informací se tato úroveň snaží oslovit co nejvíce lidí v relativně krátkém časovém horizontu.

d. Příklady programů 1. úrovně: Typické programy úrovně 1 mohou zahrnovat krátká 2-3hodinová školení, která se zabývají základními tématy souvisejícími s rozvodem, jako je právní proces, úprava péče o děti a emocionální dopad konfliktů na děti. Kromě toho mohou jako cenné zdroje na této úrovni sloužit také informační brožury nebo jiné tištěné materiály, které nastíní důležité body.

Celkově 1. úroveň IMRE zdůrazňuje význam poskytování základních informací rodičům a dětem, kteří procházejí

rozvodovým procesem, s cílem zvýšit informovanost a podpořit informované rozhodování účastníků.

IMRE - úroveň 2: Rozvoj dovedností

Druhá úroveň IMRE se soustředí na podporu rozvoje nebo zlepšení komunikačních dovedností rodičů a řešení konfliktů s cílem pomoci párům efektivněji zvládat problémy spojené s rozvodem.

- a. Odborné požadavky: Druhá úroveň vyžaduje odborníky, kteří jsou zblhlí ve skupinové dynamice a facilitaci. Měli by být také schopni poskytovat individualizovaná doporučení a rozpoznat psychologické problémy, které mohou vyžadovat další intervenci. Tito odborníci musí být vybaveni tak, aby dokázali jednotlivce odkázat na vhodné další služby, jako je terapie, mediace nebo poradenství.
- b. Nároky na zdroje: v porovnání s úrovní 1 vyžaduje úroveň 2 větší investice do zdrojů. To zahrnuje rozsáhlejší školení pracovníků, větší časovou náročnost a přidělení finančních prostředků na rozšířené programy. Tyto dodatečné zdroje zajišťují, že účastníci dostanou podporu a vedení, které potřebují k rozvoji základních dovedností pro zvládání složitých situací spojených s rozvodem.

c. Očekávané výsledky: Hlavním cílem 2. úrovně je řešit a vyřešit obtíže, kterým čelí páry procházející rozvodovým procesem. To může zahrnovat pomoc při rozvoji efektivní komunikace a dovedností řešení konfliktů nebo v případě potřeby doporučení na terapii, mediaci, poradenství nebo služby asistovaných kontaktů (resp. podporované setkávání).

d. Příklady intervencí 2. úrovně: Typickým příkladem intervencí 2. úrovně jsou skupinové programy sestávající z 8-12 sezení. Tyto programy se často zabývají řadou témat, jako jsou komunikační strategie, techniky řešení konfliktů a dovednosti sdíleného rodičovství, aby rodičům pomohly zvládnout problémy spojené s rozvodem a udržet zdravé vztahy s dětmi.

Souhrnně lze říci, že úroveň 2 IMRE zdůrazňuje význam rozvoje a posilování komunikačních dovedností a dovedností řešení konfliktů mezi rozvádějícími se rodiči. Poskytováním cílené podpory a zdrojů se tato úroveň snaží vybavit rodiče nástroji, které potřebují k lepšímu zvládnutí problémů spojených s rozvodem a k udržení pozitivního vztahu společného rodičovství pro blaho svých dětí.

IMRE - úroveň 3: Krátké cílené intervence

Třetí úroveň IMRE se zaměřuje na řešení a snížení konfliktů mezi rodiči prostřednictvím individualizovaných rodičovských intervencí přizpůsobených vysoce konfliktním terapeutickým situacím.

- a. Odborné požadavky: Profesionálové pracující na úrovni 3 by měli mít odborné znalosti v oblasti vedení intenzivních intervencí v malých skupinách se zaměřením na řešení specifických problémů, kterým rodiče čelí ve vysoce konfliktních situacích. Jejich zkušenosti a dovednosti by jim měly umožnit identifikovat a řešit jedinečné potřeby každého účastníka.
- b. Nároky na zdroje: Úroveň 3, která je nejnáročnější na zdroje, vyžaduje vyšší investice, aby bylo možné přizpůsobit se individuálnějšímu přístupu. To zahrnuje zajištění většího počtu sezení přizpůsobených individuálním potřebám každého účastníka a přidělení finančních prostředků na podporu dalšího času a odborných znalostí pracovníků, kteří jsou k tomu zapotřebí.
- c. Očekávané výsledky: Hlavním cílem úrovně 3 je vyřešit potíže, které rodiče ve vysoce konfliktních situacích zažívají, nebo je v případě potřeby nasměrovat na terapii. Tato úroveň je charakterizována realizací individuálně

navržených plánů zaměřených na překonání hlavních problémů, kterým rodiče v těchto situacích čelí.

d. Příklady intervencí na úrovni 3: Programy fungující na úrovni 3 obvykle zahrnují 6-18týdenní skupinová sezení zaměřená na řešení konkrétních problémů a konfliktů, s nimiž se rodiče setkávají. Tato sezení jsou navržena tak, aby poskytovala cílenou podporu a vedení a vybavila rodiče dovednostmi a zdroji potřebnými k efektivnějšímu zvládnutí vysoce konfliktních situací.

5. Přijetí perspektivy modelu veřejného zdraví pro designování programů rodičovské edukace

V posledních dvou desetiletích roste pochopení pro nutnost státní intervence v případech, kdy rodiče procházejí rozchodem nebo rozvodem (Justiční akademie, 2022). Klíčovou roli v tomto posunu sehrála perspektiva modelu veřejného zdraví, která odborníkům umožnila nahlížet na rozpad rodiny nikoli jako na jedinou právní událost, ale spíše jako na komplexní probíhající proces s nesčetnými krátkodobými, střednědobými a dlouhodobými důsledky.

Model veřejného zdraví, který se při rozhodování opírá o vědecké důkazy, se výrazně liší od tradičních přístupů rodinných soudů. v oblasti veřejného zdraví jsou intervence

hodnoceny z hlediska jejich prokázané účinnosti, což je praxe, která se stále více začleňuje do soudem nařízených programů rodičovské edukace (MRAZEK & HAGGERTY, 1994; NRC/IOM, 2009). Tato integrace zahrnuje hodnocení účinnosti těchto programů při zlepšování porozvodových výsledků dětí a rodin.

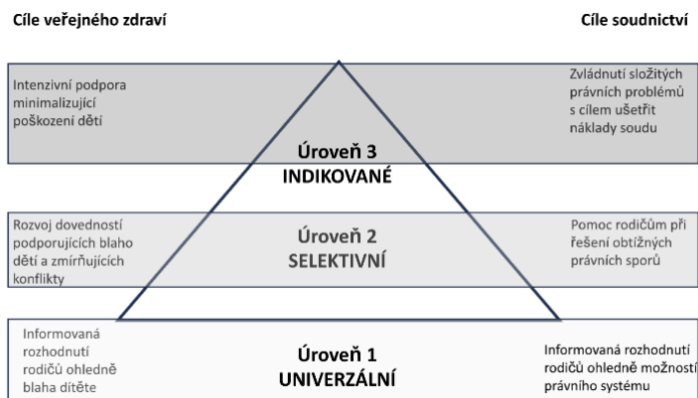
Pro konceptualizaci rozvodu jako problému veřejného zdraví jsou rozhodující následující čtyři prvky: (1) chápání rozvodu jako faktoru přispívajícího k nepříznivým důsledkům pro děti; (2) uznání, že adaptabilita dětí po rozvodu je spojena s proměnlivými ochrannými a rizikovými faktory; (3) existence významné empirické evidence o účinnosti programů zaměřených na rodiny procházející rozvodem; a (4) nutnost různých stupňů rodičovské edukace přizpůsobených specifickým potřebám různých rodin (SALEM et al., 2013).

Model veřejného zdraví pro rodičovskou edukaci poskytuje nový pohled na roli takové edukace během rozvodů. Zdůrazňuje, že rozvod představuje pro děti zdravotní problém, neboť se po rozvodu stávají zranitelnějšími vůči řadě faktorů (SHEPARD, 2004; SALEM et al., 2013). Ačkoli je většina dětí odolná, stále existuje zvýšené riziko psychických problémů (s prevalencí 25-35 % podle HETHERINGTON et al., 1992), zneužívání návykových látek, problémů s vrstevníky

a studijních problémů, které mohou přetrvávat i v dospělosti (DI MANNO et al., 2015). Rodičovská edukace proto slouží jako proaktivní přístup soudů k podpoře blaha dětí a prevenci vzniku těchto problémů.

Perspektiva veřejného zdraví doplňuje cíle a hodnoty soudnictví. Současné metodiky označují podporu blaha dětí po rozvodu za klíčový cíl programů rodičovská edukace (PEMOVÁ, PTÁČEK 2020; POLÁKOVÁ, PISKOŘOVÁ, NOVÁKOVÁ, 2022). Ochrana blaha dětí je rozhodujícím kritériem pro soudní rozhodnutí v otázkách, jako je péče o děti nebo rozvrh návštěv (Justiční akademie, 2022). Tato soudní rozhodnutí mohou ovlivnit vznik rizikových faktorů problémů u dětí. Na druhou stranu však stejné rodinné procesy (jako jsou konflikty a vztahy mezi rodiči a dětmi) mohou ovlivnit soudní řízení. Přístup založený na optice veřejného zdraví proto může usnadnit soudní řízení a vést k lepším výsledkům pro děti.

Integrace dosud probíraných cílů soudnictví s cíli veřejného zdraví lze demonstrovat na následujícím schématu:

Obrázek 1: Úrovně rodičovské edukace – integrace cílů veřejného zdraví a soudnictví (zpracováno dle Salem et al., 2013)

Model veřejného zdraví se opírá o důkazy, aby bylo možné určit, co účinně funguje. Strategie jsou v něm přijímány pouze na základě dostupných výzkumů, což zahrnuje pochopení povahy a výskytu problémů – například zvýšeného rizika, kterému čelí děti v důsledku rozvodu - a identifikaci příčinných procesů vedoucích k těmto problémům. Model veřejného zdraví tedy klade důraz na důkazy o účinnosti intervencí jako je rodičovská edukace. Tento model byl v minulosti úspěšně použit u různých iniciativ v oblasti veřejného zdraví. Příkladem může být zajištění čisté vody, fluorizace vody, očkování, omezení kouření, podpora zdravé výživy a podpora

pohybu. Právě z těchto důvodů se model veřejného zdraví stále častěji uplatňuje také v oblasti behaviorálního zdraví a zcela specificky v oblasti rozvodů (SBARRA, COAN, 2017; SALEM et al, 2013; NATIONAL RESEARCH COUNCIL, 2009; BRAVER et al., 2004).

Související psychosociální model adaptace na rozvodový stres naznačuje, že účinky stresu spojeného s rozvodem na rodiče, rodiny a děti závisí na tom, jak jednotliví členové rodiny rozvod vnímají, na rodinných zdrojích a demografických faktorech (AMATO, 2000). To znamená, že vliv rozvodu na rodiče a děti závisí na interakci mezi stresory, ochrannými faktory a rizikovými faktory. Obecně platí, že rodiče a děti, kteří mají více ochranných faktorů, lépe zvládají stres spojený s rozvodem. Kvalitní a účinná rozvodová edukace je považována za jeden z ochranných faktorů, který může pomoci rodičům, dětem a rodinám lépe se přizpůsobit na rozchod a rozvod (SCHRAMM a BECHER, 2020). Z tohoto důvodu je klíčové pochopit, jak užitečná je rozvodová edukace pro rozvedené a rozvádějící se rodiče a jak ovlivňuje jejich vnímání přizpůsobení se a dopadů na rodinný život po rozvodu (FERRARO et al., 2024).

6. **Využití modelu veřejného zdraví jako šablony pro vytvoření matice pro zavedení rodičovské edukace**

Mnohé soudní okresy nebo lokality v ČR uvažují o zavádění nějaké podoby rodičovské edukace. Nejdůležitější rozhodování se při těchto úvahách týká otázky správného designu edukace. Jinými slovy jde o odpověď na otázky, k čemu má taková edukace sloužit, komu bude prospěšná a kolik to bude stát. Model veřejného zdraví lze využít jako šablonu pro vytvoření matice, která může být nápomocná při rozhodování o vhodné podobě rodičovské edukace. Matice bude mít na horizontální ose čtyři kategorie:

1. *Cílová skupina účastníci se rodičovské edukace*
2. *Potenciální přínosy pro děti a soudní systém*
3. *Zdroje požadované od soudního systému*
4. *Zdroje požadované od rodičů*

Na vertikální ose pak budou tyto kategorie poměřovány ve třech typech programů rodičovské edukace na základě úrovně jejich obecnosti. Programy rodičovské edukace lze rozdělit na:

- A. Univerzální
- B. Selektivní

C. Indikované

Z hlediska modelu veřejného zdraví zahrnují univerzální programy takové politiky, jako jsou bezpečnostní pásy nebo prevence/zákazy kouření na veřejných místech, které jsou zaměřeny na celou cílovou populaci, aniž by bylo nutné rozlišovat, kdo je potřebuje nejvíce nebo konkrétně. Selektivní programy, jako jsou akce mířící ke snižování cholesterolu, jsou doporučovány na základě odborného posouzení osobám s indikovanými rizikovými faktory. Indikované programy, jako je povinné opakování výuky v autoškole po zabavení řidičského průkazu, vyžadují, aby jednotlivci program absolvovali, pokud chtějí mít možnost v určité činnosti pokračovat (SALEM et al., 2013).

A. Univerzální programy

Tyto programy jsou určeny pro všechny rozcházející se a rozvádějící se rodiče. Jejich cílem je vychovávat rodiče jako informované uživatele systému (rodinného soudnictví) a poskytnout jim základní informace, aby se mohli orientovat v osobních a právních problémech, které ovlivňují jejich blaho a blaho jejich dětí. Obsah těchto programů vychází z metodologicky důkladného výzkumu a zdůrazňuje hlavní rizikové a ochranné faktory spojené s přizpůsobením dětí po rozvodu. Tyto programy jsou zpravidla krátké a povinné,

představují minimální zátěž a zároveň přinášejí významné výhody. Zahrnují nástroje pro sebehodnocení a věnují se právním procesům, rodičovským plánům, možnostem řešení sporů a pokynům ohledně výživného na děti. Důraz je kladen na dobře informované rozhodování o přizpůsobení se dětí po rozvodu, přičemž se vychází z informací založených na důkazech (DAWSON-MCCLURE, SANDLER, WOLCHIK A MILLSAP, 2004; BORING, 2012).

1) Cílová skupina účastníků se rodičovské edukace v rámci univerzálních programů zahrnuje všechny rozvádějící se rodiče s dětmi. Ačkoli mnoho jednotlivců tyto programy nemusí potřebovat, slouží jako užitečné připomenutí pro všechny, přičemž jsou přínosem zejména pro ty, kteří potřebují podporu.

2) Mezi potenciální přínosy univerzálních programů patří podpora rodin, aby se staly informovanými spotřebiteli služeb pro rodiny v rozpadu, zvýšení povědomí o potřebných rodinných zdrojích, snížení konfliktů mezi rodiči, podpora pevnějších vztahů mezi rodiči a dětmi u obou rodičů a snížení rizika problémů u dětí. Kromě toho vedou ke snížení pozdějšího využívání nákladnějších soudních služeb a snižují počet opakovaných soudních sporů.

3) Prostředky, které rodiče potřebují pro edukaci s osobní účastí, obvykle zahrnují 2 až 4 hodiny jejich času a úsilí. v případě online účasti si rodiče mohou zvolit, kdy a kde vzdělávání absolvují, což rovněž obvykle zabere 2 až 4 hodiny, je ovšem často cenově dostupnější.

4) Zdroje požadované od soudního systému pro osobní vzdělávání zahrnují personál, prostory a administrativní náklady, pokud edukaci poskytuje soud. Pokud ji zajišťuje jiná organizace, je třeba z pohledu soudu vzít v úvahu náklady na dohled a administrativu. v případě online účasti zahrnují soudní náklady taktéž dohled a administrativu.

B. Selektivní/Výběrové programy

Tyto programy jsou určeny rodičům, kteří se k účasti sami rozhodnou, a zaměřují se na dovednosti, které zlepšují adaptaci dětí po rozvodu. Zahrnují budování dovedností v oblasti efektivního vychovávání, společného rodičovství, zmírňování konfliktů mezi rodiči a řešení běžných problémů v komunikaci nebo v souvislosti se školou či péčí o zdraví. Důkazy naznačují, že i krátké nebo internetové programy mohou tyto dovednosti účinně naučit (LIM, STORMSHAK & DISHION, 2005; SANDERS, MARKIE-DADDS, & TURNER, 2003). Účast je dobrovolná a soudy se mohou spolehnout na programy založené na důkazech (evidence-based), které odpovídají

identifikovaným potřebám rodiny. Tyto programy jsou dynamické a v průběhu času se vyvíjejí na základě vznikajících potřeb a důkazů o účinnosti.

1) Cílová skupina účastníků se rodičovské edukace v rámci selektivních programů zahrnuje rodiče, kteří mají potíže s dosažením nebo dodržováním dohod nebo se společným rodičovstvím, jak je určeno na základě soudního rozhodnutí. Výběrová rodičovská edukace může být nabídnuta také rodičům, kteří se rozhodnou pro nesporný rozvod.

2) Mezi potenciální přínosy selektivních programů patří snížení konfliktů mezi rodiči, zlepšení vztahů mezi rodiči a dětmi a zvýšení blaha dětí. Tyto programy mohou také v kombinaci s dalšími komplexními službami sloužit jako doplňkový zdroj pro rozvádějící se rodiče a pomoci jim snížit počet opakovaných soudních sporů.

3) Zdroje vyžadované od rodičů zahrnují čas a úsilí věnované účasti v programu. Počet sezení potřebných k dosažení požadovaného účinku se může lišit, ale ani zde více setkání a času nemusí nutně vést k lepším výsledkům. Online programy obecně vyžadují méně času než osobní sezení a mají

méně logistických překážek pro účast, takže jsou cenově dostupnější.

4) Zdroje požadované od soudního systému pro osobní vzdělávání závisí na soudu nebo na poskytování služeb a zahrnují správu (administraci) a dohled nad programem. U online programů zahrnují požadované zdroje dohled nad programem.

C. Indikované/Povinné programy

Povinné edukační programy jsou určeny pro rodiče, jejichž chování je považováno za škodlivé pro blaho jejich dětí, například díky násilí v partnerském vztahu nebo kvůli vysoké intenzitě konfliktů mezi rodiči. Tyto programy jsou intenzivnější a náročnější na zdroje. Účinnost závisí na výuce nových dovedností pro snižování konfliktů, poskytování příležitostí k nácviku a motivaci ke změně. Účinnost těchto programů se určuje na základě důkladného hodnocení a jejich realizace vychází z právních norem a soudních nálezů. Tyto programy jsou nařízené a zaměřují se na konkrétní cíle, jako je snížení chování poškozujícího děti (SALEM et. al., 2013; SANDLER, BRAVER, HITA, 2012).

1) Cílovou skupinu, která se účastní rodičovské edukace v rámci indikovaných programů, tvoří malá podskupina rodin

vykazujících chování, které soud považuje za škodlivé pro děti, jako je násilí mezi rodiči nebo chronicky vysoká míra konfliktů, které se (do)týkají dětí. Tyto rodiny vyžadují intenzivnější a dlouhodobější intervence, přičemž edukační programy pro rodiče slouží jako užitečný doplněk.

2) Mezi potenciální přínosy indikovaných programů patří pomoc rodičům omezit chování, které poškozuje děti, a zmírnit rodičovský stres. Umožňují také soudu zvládnout vysoce rizikové případy, které ohrožují děti, a mají potenciál snížit počet pozdějších soudních řízení a opakovaných sporů.

3) Prostředky požadované od rodičů se liší v závislosti na důkazech o efektivním počtu schůzek potřebných pro program (viz následující sekce).

4) Zdroje vyžadované od soudního systému zahrnují odkazování rodin na služby, jejichž náklady jsou obvykle hrazeny z veřejných zdrojů, projektů nebo samotnými rodiči.

7. Kritické pohledy na rodičovskou edukaci

Úroveň rodičovské edukace	Cílová skupina, která se účastní edukace rodičů	Potenciální přínosy pro děti a soudní systém	Zdroje požadované od rodičů	Zdroje požadované od <u>soudního systému</u>
<i>Univerzální</i>	Nabízeno všem rozvádějícím / rozcházejícím se rodičům s dětmi. Řada lidí ji nepotřebuje, ale je to dobrá připomínka pro všechny a pomáhá zejména těm, kteří ji potřebují. Může být dobrovolná i povinná. Může být Informativní. Může být zaměřena na budování dovedností.	Přínosy pro rodinu Informační program podporují "informovaného spotřebitele" služeb a povědomí o potřebných rodinných zdrojích. Získávání dovedností snižuje míru konfliktů mezi rodiči, vede k posílení vztahů mezi rodiči a dětmi a obou rodičů a snižuje riziko problémů u dětí. Přínosy pro soud Snížení pozdějšího využívání dražších služeb a opakovaných soudních sporů.	Osobně Čas a úsilí účastnit se na programu. Obvykle 2 až 4 hodiny. Online Nejdostupnější - rodič si vybere kdy a kde. Obvykle 2 až 4 hodiny.	Osobně Pokud poskytne soud, náklady zahrnují personál, prostory a administrativu. V případech poskytování NNO náklady na dohled a administrativu. Online Náklady jsou dohled a administrativu.
<i>Indikovaná</i>	Indikované soudem Menší <u>podskupina</u> rodin, které se chovají způsobem, který soud považuje za škodlivý pro děti (násilí mezi rodiči nebo chronicky vysoká míra konfliktů, které staví děti do středu konfliktu). Je zapotřebí intenzivnějších a dlouhodobějších intervencí. Indikované edukační programy mohou být užitečným doplňkem jiných služeb.	Přínosy pro rodiče Pomoc při omezení chování, které poškozuje děti a je zdrojem rodičovského stresu. Přínosy pro soud Umožňuje zvládnout vysoce rizikových případů, které ohrožují děti. Potenciál snížit počet pozdějších soudních řízení a opakovaných sporů.	Lidé se v závislosti na důkazech o účinném množství setkání.	Odeslání ke službám, jejichž náklady jsou nejčastěji hrazeny z veřejných zdrojů, projektů nebo rodiči.
<i>Indikovaná</i>	Indikované soudem Menší <u>podskupina</u> rodin, které se chovají způsobem, který soud považuje za škodlivý pro děti (násilí mezi rodiči nebo chronicky vysoká míra konfliktů, které staví děti do středu konfliktu). Je zapotřebí intenzivnějších a dlouhodobějších intervencí. Indikované edukační programy mohou být užitečným doplňkem jiných služeb.	Přínosy pro rodiče Pomoc při omezení chování, které poškozuje děti a je zdrojem rodičovského stresu. Přínosy pro soud Umožňuje zvládnout vysoce rizikových případů, které ohrožují děti. Potenciál snížit počet pozdějších soudních řízení a opakovaných sporů.	Lidé se v závislosti na důkazech o účinném množství setkání.	Odeslání ke službám, jejichž náklady jsou nejčastěji hrazeny z veřejných zdrojů, projektů nebo rodiči.

Obrázek 2: Matice zavádění rodičovské edukace.
Zpracováno dle Salem et al., 2013

Rodičovská edukace, ačkoli nabízí řadu výhod, není přijímána jako všelék a je také předmětem kritického zkoumání. Některé z vyslovených obav zahrnují zpochybnění toho, zda programy rodičovské edukace nespravedlivě neobviňují nebo nehanobí rodiče za problémy dětí (SCHAEFER, 2010), a diskusi o limitech či správné roli soudu při zasahování do rodinných záležitostí, zejména pokud jde o rodičovskou autonomii (KIERSTEAD, 2011).

Navzdory těmto obavám se však rodičovská edukace rozvíjela, z počátku pouze ve volném spojení, ve shodě s požadavky evidence-based praxe.

Při zavádění programů rodičovské rozvodové edukace se stakeholderi zpočátku spoléhali pouze na předpoklady nebo výsledky programů, které se nějakým způsobem podobaly zaměření a cílům jiných edukačních programů, což mělo být příslibem pro potenciální úspěch rodičovské edukace v rozvedených rodinách.

Studie například ukázaly, že programy pro rodiče mohou být účinné při pomoci rodinám vyrovnat se s takovými stresory, jako je ztráta blízké osoby, deprese rodičů nebo zneužívání návykových látek, finanční potíže nebo chudoba a normativní životní změny (SANDLER et al., 2016; BORING et al., 2015). Tato zjištění naznačovala, že rodičovské

programy mohou řešit různé problémy a poskytovat podporu rodinám, které čelí různým nepříznivým okolnostem.

Důkazy o účinnosti v rodinách, které zažívají jiné stresory, dodávaly důvěryhodnost myšlence, že programy rodičovské edukace mohou být prospěšné i pro rozvedené rodiny. Rozvod byl pro rodiče i děti konceptualizován jako významný stresor a poskytování edukace a podpory v tomto náročném období mělo pomoci zmírnit některé negativní dopady na rodinnou pohodu.

Postupně začala přibývat i evidence o účinnosti samotné rodičovské rozvodové edukace. Zprvė výzkum prokázal účinnost krátkých intervencí při podpoře pozitivních výsledků pro rodiny (FACKRELL, 2011). Tato zjištění poukazovala na potenciální dopad kratších a cílenějších programů. Za druhé se objevily důkazy, které naznačovaly, že délka programu nemusí nutně předpovídat jeho účinnost (FACKRELL, 2011), což zpochybňuje představu, že delší intervence jsou vždy přínosnější. A konečně, rozvoj účinných online programů pro rodiče i děti zvýšil dostupnost a nabídl nové možnosti podpory (WOLCHIK et al., 2022; RUDD, et al., 2015; BOWERS et al., 2014; NIEUWBOER et al., 2013).

Nedávne výzkumy přispěly k ucelenějšímu pochopení klíčových rizikových a ochranných faktorů, na které se lze

zaměřit prostřednictvím rodičovské edukace (RODRIGO, ALMEIDA et al., 2012; DEKOVIC et al., 2012; RODRIGO, BYRNE et al., 2012; ALMEIDA, et al 2012; SIGAL et al., 2011). Pro uchopení rodičovské rozvodové edukace jako praxe založené na důkazech však potřebujeme subtilnější porozumění výsledkům těchto studií. v dalším textu je proto rozčleníme do tří oblastí, v nichž se výzkum rozvodové edukace odehrává – cíle a obsah edukace, přístupy k edukaci a způsob prezentace obsahu edukace.

1.1 Cíle a obsah programů rodičovské edukace

Edukační programy pro rodiče byly vyvinuty s různými cíli, přičemž všechny byly zaměřeny na podporu rodin během náročného procesu rozvodu (SIGAL, SANDLER, WOLCHIK, BRAVER, 2011; GEASLER and BLAISURE, 1995). Při analýze dostupných studií o rodičovské edukaci se ukázalo, že lze rozlišovat krátkodobé a dlouhodobé cíle, o něž může rodičovská edukace usilovat a jejichž dosahování je možné měřit (SAINI, CORRENTE, 2024). Krátkodobé cíle vzdělávacích programů pro rodiče obvykle zahrnují poskytování znalostí a strategií, které rodičům pomohou rozvíjet dovednosti pro zvládání situací, zmírnit možné negativní dopady po rozchodu, snížit konflikty mezi rodiči, zlepšit komunikaci a zaměřit se na potřeby dětí

(BROTHERSON et al., 2012; SCHRAMM & BECHER, 2020). Mezi dlouhodobé cíle těchto programů patří posílení vztahů mezi partnery a zlepšení celkové pohody a přizpůsobení dětí (BROTHERSON et al., 2012; SCHRAMM & BECHER, 2020).

Pokud se pokusíme vytvořit taxonomii možných cílů rodičovské edukace, dostaneme pět hlavních kategorií:

- a. Zaměření na potřeby dítěte v kontextu rozvodu (SCHRAMM et al., 2018; SALEM, SANDLER, WOLCHIK, 2013): Jedním z hlavních cílů programů rodičovské edukace je zajistit, aby byly v průběhu rozvodového procesu upřednostňovány potřeby dětí. To zahrnuje pomoc rodičům porozumět jedinečným výzvám, kterým mohou jejich děti čelit, a poskytnutí návodu, jak podpořit jejich emocionální a vývojové potřeby.
- b. Posílení odolnosti rodičů při zvládání stresu a rodičovství (SANDLER, WOLCHIK, BRAVER, 2011; SALEM, SANDLER, WOLCHIK, 2013; FACKRELL et al., 2011): Rozvod může být pro rodiče stresující a emočně náročnou zkušeností. Programy rodičovské edukace se zaměřují na posílení schopnosti rodičů vyrovnat se se stresem a udržet si efektivní rodičovství v obtížných obdobích. To může zahrnovat výuku technik zvládání

stresu, dovedností řešení problémů a strategií péče o sebe sama.

c. Edukace rodičů o dopadu konfliktů mezi rodiči na děti (ARBUTHNOT, KRAMER, GORDON, 1997; PEDRO-CARROLL, NAKHNIKIAN, MONTES, 2001; SCHRAMM et al., 2018): Programy rodičovské edukace často zdůrazňují důležitost minimalizace interparentálních konfliktů, protože výzkumy ukázaly, že mohou mít značný negativní dopad na blaho dětí (AMATO, 1993, 2000; HAMPLOVÁ, TRUSINOVÁ 2018; UHOLYEVA 2017; KOTKOVÁ, LACINOVÁ 2016; LACINOVÁ 2011). Vzděláváním rodičů o možných důsledcích takových konfliktů je tyto programy povzbuzují ke spolupráci na vytváření stabilnějšího a pečujícího prostředí pro jejich děti.

d. Poskytování strategií, jak snížit vystavení dětí konfliktům (ARBUTHNOT, KRAMER, GORDON, 1997; SHIFFLETT, CUMMINGS, 1999; FACKRELL et al., 2011): Kromě edukace rodičů o dopadech konfliktů na děti poskytují programy rodičovské edukace také praktické strategie, které pomáhají rodičům chránit děti před negativními dopady konfliktů. To může zahrnovat výuku rodičů efektivním komunikačním dovednostem, technikám

řešení konfliktů a strategiím pro vytváření harmoničtějších vztahů mezi rodiči.

e. Zlepšení úsilí o společné rodičovství (MCKENRY, CLARK, STONE, 1999; SHIFFLETT, CUMMINGS, 1999; SCHRAMM et al., 2018): Klíčovým cílem programů rodičovské edukace je pomoci rodičům rozvíjet a udržovat zdravý vztah společného rodičovství. To zahrnuje výuku rodičů, jak efektivně spolupracovat, přijímat společná rozhodnutí a udržovat otevřené komunikační linky. Zlepšením úsilí o společné rodičovství mohou rodiče poskytnout svým dětem stabilnější a podpůrnější prostředí, v němž mohou růst a rozvíjet se.

Cílům rozvodové edukace následně odpovídá i její obsah.

Programy rodičovské edukace zahrnují různorodá témata určená k podpoře rodičů a dětí v průběhu rozvodového procesu. Geasler a Blaisure, (1995; 1998; 1999), Braver et al. (1996), Dworkin a Karahan (2005), Mulroy et al. (2013) nebo Salem, Sandler, Wolchik (2013) identifikovali několik oblastí, na které se tyto programy zaměřují, a mezi které patří např:

i. Význam spolupráce mezi rodiči: Klíčovým aspektem programů rodičovské edukace je zdůrazňování potřeby spolupráce a součinnosti rodičů ve prospěch jejich dětí. To

zahrnuje podporu otevřené komunikace, společného rozhodování a vzájemné podpory s cílem zajistit dětem po rozvodu stabilní a pečující prostředí.

ii. Typické reakce dětí po rozvodu: Programy rodičovské edukace se často zabývají emocionálními a behaviorálními reakcemi, které mohou děti po rozvodu rodičů projevovat. Tím, že rodičům pomohou tyto reakce pochopit a předvídat, mohou své děti v tomto náročném období lépe podpořit a pomoci jim přizpůsobit se nové rodinné dynamice.

iii. Dovednosti pro zlepšení kvality rodičovství, snížení konfliktů a možnosti řešení sporů: Ačkoli se jim věnují méně často, některé programy rodičovské edukace učí rodiče konkrétním dovednostem, jak zlepšit kvalitu jejich rodičovství, snížit vzájemné konflikty a zvážit možnosti alternativního řešení sporů, jako je mediace nebo právo spolupráce. Tyto dovednosti mohou rodičům pomoci efektivněji procházet rozvodovým procesem a minimalizovat negativní dopad na jejich děti.

iv. Doba rodičovství: Některé programy se dotýkají tématu času věnovaného rodičovství, což zahrnuje vytvoření rozvrhu, který stanoví, kdy bude každý z rodičů trávit čas se svými dětmi. To může zahrnovat diskuse

o flexibilitě, důležitosti zachování rutiny a strategiích pro zvládání přechodů mezi domácnostmi.

v. Právní témata týkající se výživného a zákonných práv rodičů: Nejméně diskutovanými tématy v programech rodičovské edukace bývají právní otázky, jako jsou výživné na děti a zákonná práva rodičů. To kontrastuje s praxí v České republice, kde se právní témata mohou probírat častěji (POLÁKOVÁ, PISKOŘOVÁ, NOVÁKOVÁ, 2022). Porozumění těmto právním aspektům může být pro rodiče důležité, protože procházejí složitým rozvodovým procesem a snaží se vytvořit nové rodinné uspořádání, které by co nejlépe vyhovovalo potřebám jejich dětí.

Efektivita cílů a užitečnost obsahu edukace však zůstávala po dlouhou dobu zahalena závojem domněnek a nejistoty. Zejména postrádáme srozumitelný teoretický model vysvětlující potenciální efekty jednotlivých cílů edukace. Neméně pak postrádáme empirické ověření relevance jednotlivých cílů, které v důsledku představují oblasti, které mají být pro rodiče po rozchodu a jejich děti relevantní z pohledu přizpůsobení se nové situaci.

Formulování cílů rodičovské edukace se obecně odvíjí od úvah rodinného soudnictví o dosahování nejlepšího zájmu dětí (BAJACKSON, 2013; Justiční akademie, 2022; GUYETTE

a HARRIS, 2024). v tomto kontextu jsou pak pochopitelná očekávání, že důsledkem účasti rodičů na edukačních programech bude zvýšená odolnost dětí vůči dopadům rozvodu díky tomu, že rodiče budou vybaveni znalostmi a dovednostmi, jež dětem zajistí stabilní a podpůrné rodinné prostředí (BECKMEYER a RUSELL, 2024; SCHRAMM a BECHER, 2020; SIGAL et al., 2011).

Některé studie například naznačují, že zaměření na potřeby dítěte často naráží na praktické výzvy, jako je nedostatečné zapojení obou rodičů nebo omezené zdroje pro individuální podporu (SALEM, SANDLER, WOLCHIK, 2013). Podobně, programy zaměřené na posílení odolnosti rodičů vykazují smíšené výsledky, zejména pokud rodiče čelí dalším stresorům, jako jsou finanční problémy nebo duševní onemocnění (GEASLER a BLAISURE, 1998).

Z pohledu teoretického ukotvení edukace se jako nejvhodnější model jeví Bronfenbrennerův bioekologický model (2005). Tento model vysvětluje vývojové výsledky (například to, jak se rodiče a děti přizpůsobují rozvodu) jako produkt interakcí mezi proximálními procesy (tedy probíhajícími interakcemi s ostatními lidmi a prostředím), charakteristikami jedince (tj. individuálními demografickými charakteristikami, dovednostmi a schopnostmi), kontextem (tj.

mikro-, mezo-, exo- a makroekologickými systémy) a časem (tj. trváním konkrétních vývojových zkušeností a socio-historickým časem).

Bioekologický model nabízí východisko pro empirické zkoumání schopnosti rodičovských rozvodových edukačních programů dosahovat nejlepšího zájmu dětí (BECKMEYER a RUSSELL, 2024; CAO, FINE, ZHOU, 2022). Z dostupných studií plyne, že edukačním programům se daří dosahovat blaha dětí v závislosti na tom, zda se zaměřují na oblasti, které jsou teoreticky, empiricky a prakticky relevantní pro odolnost rodiny po rozvodu.

Některé studie explicitně podporují jako hlavní cíl programů rodičovské edukace zaměření na kooperativní vztahy v oblasti společného rodičovství (SCHRAMM a BECHER, 2020; SIGAL et al., 2011). Ze studie Beckmeyer a Russell (2024) vyplývá, že účastníci edukačních programů, kteří vykazovali subjektivně nejvyšší spokojenost s porozvodovou úpravou a rodinnou dynamikou (ve studii je tento koncept operacionalizován jako *adjustment* a *well-being*), současně zažívali nejvyšší míru synergické interakce mezi jejich vlastními charakteristikami, jejich vzájemnými vztahy a vnějším prostředím (včetně systému rodinného soudnictví). Vzhledem k tomu, že tato skupina byla nejpočetnější a rasově

nejrozmanitější, nabízí se předpoklad, že široce rozprostřená odolnost a dostupnost zdrojů představuje po rozvodu pro mnoho rodin základní nastavení. Pozitivní výsledky v této třídě byly z velké části přičítány tomu, do jaké míry rodiče vnímali své bývalé manžele jako užitečné zdroje, což zdůrazňuje význam vztahů mezi partnery při podpoře přizpůsobení dospělých i dětí. To podtrhuje hodnotu udržování kooperativních spolurodičovských vztahů jako kritického bodu pro klinické a praktické intervence.

Na druhé straně výzkumy také odhalily, že značná část rodičů nevnímala své bývalé manžele či partnery na jejich porozvodové cestě jako užitečné. Účast v programech rodičovské edukace tedy nebyla významným rozlišujícím faktorem mezi těmi, kteří považovali a nepovažovali své bývalé partnery při spolurodičování za nápomocné (BECKMEYER a RUSSELL, 2024). To je v souladu s kritikou, která naznačuje, že krátké edukační přednášky o sdíleném rodičovství, a dokonce ani delší terapeutické intervence, pravděpodobně významně nezmění dynamiku konfliktních vztahů, které se vyvíjely po dlouhou dobu a mají složitou vztahovou historii (STOKKEBEKK et al., 2021).

Zdá se tedy, že z pohledu cílů a obsahu není obhajitelná rozvodová edukace, jejíž těžiště je postaveno na svým

charakterem moralizujícím předávání informací, v jejichž důsledku se rodiče takzvaně „chytí za nos“ – v mojí taxonomii se jedná zejména o cíle pod bodem c). V tomto kontextu lze zmínit například v českém prostředí oblíbené přehrávání videí, kde děti popisují svou zkušenost s konfliktem rodičů. Ačkoliv nelze popřít, že v okamžiku jejich promítnutí mají tato videa na účastníky edukace značný emocionální dopad, studie dlouhodobých efektů edukace jejich účinek nepotvrzuje. Naopak se zdá, že je třeba cíle rozvodové edukace budovat co nejvíce v duchu předávání praktických dovedností a postupů, které jsou charakteristické pro cíle pod body d) a e) mojí taxonomie.

1.2 Přístupy k programům rodičovské edukace

Přístupy uplatňované v programech rodičovské edukace se v závislosti na cílech, cílové skupině a zapojených poskytovatelích mohou výrazně lišit. Mezi klíčové aspekty těchto rozdílných přístupů patří např:

i. Rozvoj dovedností versus poskytování informací:

Některé programy rodičovské edukace se zaměřují na pomoc rodičům při rozvoji konkrétních dovedností, aby se lépe vyrovnali s problémy rozvodu a společného rodičovství (O'LEARY a WILSON, 1975 LEEK, 1992; ARBUTHNOT a GORDON, 1996; ARBUTHNOT,

KRAMER, GORDON, 1997; GEASLER a BLAISURE 1998, 1999; KRAMER et al., 1998). Tyto dovednosti mohou zahrnovat komunikaci, řešení konfliktů nebo strategie pro emocionální podporu dětí. Naproti tomu jiné programy poskytují především informace, například o zákonných právech, výživném na děti a potenciálním dopadu rozvodu na děti. Účelem informačně zaměřených vzdělávacích programů pro rodiče je posílit odolnost dětí tím, že rodičům poskytují informace o procesu rozvodu, možných dopadech na děti, rodičovských plánech, spolupráci rodičů po rozvodu a jedinečných situacích, se kterými se rozvedení rodiče mohou setkat (BOWERS et al., 2011; SCHRAMM & BECHER, 2020).

Původní empirická zkoumání se metodologicky zaměřovala na efektivitu předávání informací - především prostřednictvím sebehodnocení účastníků - a tedy krátkodobé efekty edukace. Předmětem sebehodnocení ze strany rodičů bylo porozumění obsahu edukace, získání znalostí, spokojenost účastníků s programem a instruktorem a jejich záměr implementovat koncepty nebo zlepšit svůj postoj ke společnému rodičovství (např. THOENNES, PEARSON, 1999). Následné studie shodně prokázaly, že rodiče vyjadřují vysokou míru

spokojenosti se vzdělávacími programy, zejména s efektivitou získávání znalostí o procesu separace. Celkově rodiče často vnímají získané informace a edukační program jako hodnotné a přínosné, přičemž některé studie naznačují krátkodobé změny v chování (BRANDON, 2006; BROTHERTON et al., 2010; CHOI et al., 2019; SCHRAMM, MCCAULLEY, 2012).

Výsledky výzkumu efektivity informačně a dovednostně zaměřených edukací však z perspektivy dlouhodobých efektů vycházejí spíše ve prospěch dovednostně zaměřených programů.

Nejúčinnějším faktorem, který rozvedení či rozloučení rodiče uvádějí, zůstávají převážně rodičovské dovednosti. Téměř všichni rodiče ve studii dlouhodobých efektů edukace autorů Beckmeyer a Russell (2024) označili své rodičovské dovednosti za užitečné pro zvládnutí porozvodové situace. To naznačuje, že praktické rady týkající se specifických, hmatatelných a konkrétních rodičovských postupů by mohly být pro rozvádějící se rodiče velmi přínosné (BECKMEYER et al., 2020a; GANONG et al., 2022).

Strategie, které mohou rodiče kontrolovat individuálně, jako je dotazování se na přátele a zájmy dětí, sledování

konzumace médií, společné stravování, pomoc se školními úkoly a stanovení jasných pravidel domácnosti, mohou být obzvláště užitečné při pomoci dětem přizpůsobit se nové rodinné dynamice (BECKMEYER & RUSSELL, 2018; BECKMEYER et al., 2020a; BECKMEYER et al., 2020b; GANONG et al., 2022).

Z metaanalýzy 18 rodičovských rozvodových edukačních programů provedené Sani a Corrente (2024) vyplývá, že z 18 zahrnutých studií s experimentálním nebo kvazi-experimentálním designem jich celkem 11, resp. 12 naplňuje spíše charakteristiky programu zaměřeného na předávání informací a pouze 6 resp. 7 je zaměřeno primárně jako programy cílené na budování dovedností (skill-based).

Zdá se tedy, že většina rodičovských edukačních programů nahlížených perspektivou veřejného zdraví zůstává v první úrovni – tedy v úrovni univerzálních programů. Na jednu stranu tak dosahují širokého zásahu populace, na druhou stranu však přicházejí o potenciál „řešit“ skutečně problematické rodinné situace a konfliktní rodičovské interakce a potažmo i chránit zájem dětí v nich zapojených.

ii. Programy poskytované soudem versus programy poskytované dalšími organizacemi (FRIEMAN, GARON,

MANDEL, 1994; BLAISURE a GEASLER, 1996; BRAVER et al., 1996, CAMBRON, YANKEELOV, BROWN, 2000; ARBUTHNOT, 2002, FACKRELL et al., 2011, SAINI a CORRENTE, 2024; GUYETTE a HARRIS, 2024): Edukační programy pro rodiče mohou být nabízeny prostřednictvím soudního systému nebo nejrůznějšími poskytovateli služeb. Volba popisovaná v předchozím bodě – tedy volba mezi rozvojem dovedností a poskytováním informací – závisí na zadavateli edukace a tím i na cílech programu. Pokud je program rodičovské edukace nařizován soudem, pak je jeho zaměření častěji ukotveno jako předávání informací spíše než budování dovedností (SLEIK, 2019; SAINI, CORRENTE, 2024).

Programy poskytované soudem jsou často pro rozvádějící se rodiče povinné a jsou přizpůsobeny tak, aby se zabývaly právními aspekty a otázkami souvisejícími se soudem. Naproti tomu komunitně poskytované programy mohou být flexibilnější a pokrývat širší škálu témat, včetně emocionální podpory a praktických rad pro zvládnutí rozvodového procesu (SAINI a CORRENTE, 2024).

V USA má v současnosti 48 států z celkových padesáti dostupnou nějakou formu rodičovské rozvodové edukace,

z toho však 34 států využívá soudem nařízenou edukaci (MULROY et al., 2013, FERRARO et al., 2020).

Implementaci programů rodičovské edukace v rámci rodinného soudnictví lze vnímat jako preventivní opatření, které má předcházet negativním dopadům, nebo jako intervenci v případech, kdy rodina byla již před soudním řízením v konfliktu. Kromě účastníkům soudního řízení mohou odborníci doporučovat rozvodové edukační programy jako prostředek podpory rodinných vztahů – tedy jako sekundárně preventivní programy (GUYETTE, HARRIS, 2024). Ačkoli mnoho států tyto programy vyžaduje, jejich vytvoření postrádá jednotný standard, což vede k výrazným rozdílům v obsahu, způsobu poskytování a délce trvání programů. Časová délka a intenzita těchto programů jsou často přizpůsobovány zákonným požadavkům daného státu (SCHRAMM, BECHER, 2020). Tento přístup pravděpodobně přispívá k různorodým a možná i neefektivním výsledkům pro účastníky programů. Kromě této rozmanitosti programů existuje také různorodost hodnotících metod určených k analýze jejich účinnosti, což vede k nedostatku standardizace v hodnocení těchto programů (MARKHAM et al., 2021).

I přes právě zmíněnou kritiku lze v této oblasti nalézt jistou evidenci. Pokud se zaměříme na dvě nejnovější metastudie Sani a Corrente (2024) a Guyette a Harris (2024) věnované rodičovské edukaci s experimentálním a kvazi-experimentálním designem ověření efektivity, převládají soudem nařízené programy. Z celkového počtu dvaadvaceti zkoumaných programů rodičovské edukace jich je v šestnácti případech nařizována účast na edukaci soudem, což jsou bezmála tři čtvrtiny případů. Žádná z dostupných studií ani metastudií nenabízí podporu pro předpoklad, že dobrovolná edukace má větší či dlouhodobější efekty než edukace nařízená. Jak ukáží dále, mezi jednotlivými edukačními programy existují co do efektivity rozdíly, nicméně dobrovolnost účasti při tom nehraje roli relevantní proměnné.

iii. Délka trvání programu: Délka edukačních programů pro rodiče se může značně lišit, od pouhé jedné hodiny až po 36 hodin (LEHNER, 1994; SALEM, 1995; GORDON, 1996; GEASLER a BLAISURE, 1998, 1999; WOLCHIK et al., 2007). Kratší programy se mohou soustředit na poskytování základních informací a stručných přehledů, zatímco delší programy mohou umožnit hlubší zkoumání témat, nácvik dovedností a příležitost ke skupinové diskusi nebo osobní podpoře.

Schramm a Becher (2020) uvádějí, že délka vzdělávacích programů pro rodiče je často určena místními zákony a soudními předpisy, přičemž tyto požadavky se liší podle jednotlivých jurisdikcí. Rodičovské edukační programy vykazují výraznou variabilitu, přičemž jejich délka se pohybuje od 1 hodiny (KOPYSTYUNSKA et al., 2020) až po více než 18 hodin (HALFORD a BODENMANN, 2013).

Sleik (2019) pomocí výpočtu vícenásobné lineární regrese ověřovala hypotézu, že postoj rodičů k adaptivnímu společnému rodičovství a množství znalostí získaných edukací budou pozitivně predikovány délkou trvání rodičovské rozvodové edukace. Autorka zjistila, že faktor počtu hodin rodičovské edukace se blíží významnosti. Mezi

počtem hodin edukace a skóre postoje rodičů byl zjištěn pozitivní vztah malé velikosti, $r = .109$. Z autorkou provedené Pearsonovy korelace vyplývá, že čím delší byl kurz rodičovské edukace, tím pozitivnější byl postoj rodičů k adaptivnímu společnému rodičovství. Dále zjistila, že počet hodin rozvodové edukace se blíží významnosti, pokud jde o vztah mezi počtem hodin absolvování kurzu a skóre znalostí rodičů, $r = .103$. Pearsonova korelace naznačuje, že čím déle rodičovská edukace trvala, tím více znalostí ohledně adaptivního společného rodičovství rodiče po jejím skončení měli.

Zdánlivě jasnou vazbu mezi délkou edukace a jejími efekty problematizují metastudie Saini a Corrente (2024) a Guyette a Harris (2024), které se zaměřovaly na efekty edukace při snižování intenzity interparentálního konfliktu. První dochází k závěru, že většina programů zahrnovala jedno sezení (59,50 %) s celkovým průměrem 3,14 sezení (SD - 2,89). Celková doba trvání programů se pohybovala od 1 do 18 h s průměrem 4,71 h (SD = 2,08). Odhady velikosti účinku pro konflikt mezi rodiči nesouvisely s počtem sezení ($r = -0,05$, $p = 0,82$) ani s celkovým počtem hodin, po které účastníci navštěvovali programy rodičovské edukace ($r = -0,01$, $p = 0,98$) (SAINI a CORRENTE, 2024).

Jejich závěry lze doplnit o výsledky Guyette a Harris (2024), kteří při srovnání 16 programů rodičovské edukace našli významnou korelaci mezi délkou trvání edukace a efektem snížení intenzity interparentálního konfliktu pouze u čtyř, resp. šesti programů. Délka nejkratšího programu přitom byla 2,5 hodiny, délka dvou nejdelších potom 12 hodin.

Diskuse o optimální délce trvání vzdělávacích programů pro rodiče stále probíhají (SCHRAMM, BECHER, 2020), přičemž někteří odborníci upřednostňují delší programy s komplexnějším obsahem (BECHER et al., 2015; O'HARA et al., 2023), zatímco jiní naznačují, že i kratší programy mohou být účinné (BROTHERSON et al., 2010). Ve studiích Fackrell et al. (2011), Saini a Corrente (2024), Guyette a Harris (2024) i Ferraro et al., (2024) nebyly nalezeny významné rozdíly v odhadech efektivity programů na základě délky trvání nebo počtu sezení. Tato zjištění naznačují, že i programy s nižší časovou dotací mohou mít stejný efekt jako programy delší (SCHRAMM a BECHER, 2020), nicméně významná proměnná bude jasně stanovený cíl edukace. Některých cílů – například získání dovedností efektivně komunikovat – nelze v krátkých edukačních seminářích dosáhnout.

Celkově lze říci, že tyto programy mohou ovlivnit subjektivní pocit přizpůsobení a úmysl vstoupit do společného rodičovství. Konkrétně je možné doložit malé, ale významné zvýšení vnímaného přizpůsobení a to, že přizpůsobení po ukončení programu bylo spojeno s větším záměrem zapojit se do vstřícného společného rodičovství s bývalými manžely. Dále byly záměry společného rodičovství formovány tím, za jak užitečné rodiče považovali programy, přičemž větší vnímaná užitečnost byla spojena s větší mírou záměrů ve vztahu ke společnému rodičovství. Výsledky opětovného soudního sporu však nebyly spojeny s přizpůsobením po ukončení programu ani s vnímanou užitečností programu. Místo toho byly spojeny především se zkušenostmi před programem, jako je kvalita společného rodičovství před edukací a to, zda je mezi společnými rodiči nařízen zákaz přiblížení (FERRARO et al., 2024).

1.3 Způsoby prezentace a zapojení rodičů

Edukační programy pro rodiče mohou být realizovány různými formami a mohou mít různou úroveň zapojení rodičů. Tyto aspekty mohou významně ovlivnit dostupnost a účinnost programů (Turner et al., 2021; Turner et al. 2020; Schram a Becher, 2020; Schram et al., 2018). S nástupem technologií došlo k přesunu od tradičních prezenčních programů k online platformám, což vyvolává otázky ohledně srovnatelné účinnosti těchto dvou způsobů poskytování.

Osobní versus online poskytování: Programy mohou být nabízeny v tradičním osobním prostředí, jako jsou třídy, komunitní centra nebo soudní budovy. Osobní rozvodové edukační programy nabízejí několik výhod, včetně možnosti instruktorů navázat vztah a empatii, díky čemuž jsou účastníci vnímavější k obsahu programu (BLAISURE & GEASLER, 2000). Takové prostředí umožňuje okamžité objasnění mylných představ, potvrzení zkušeností a schopnost odhalit neverbální náznaky a reagovat na ně. Interaktivní složky, jako jsou setkání věnovaná otázkám a odpovědím, sdílení osobních příběhů a přizpůsobení obsahu individuálním potřebám, zvyšují zážitek z učení. Z pohledu skupinové dynamiky mají účastníci osobních edukací prospěch z toho, že slyší zkušenosti, problémy a úspěchy ostatních rodičů. Navíc je zde

možnost individuální vzdělávací podpory mimo formální strukturu třídy.

Alternativou jsou stále oblíbenější online programy, a to díky svému pohodlí a flexibilitě. Online programy nabízejí lepší dostupnost a pohodlí a oslovují širší publikum, včetně těch, kteří žijí ve venkovských oblastech nebo mají specifická omezení (EBATA & CURTISS, 2017). Vycházejí vstříc také rodičům, kteří čelí logistickým problémům při účasti na osobních sezeních. Rodiče se tedy mohou účastnit svým vlastním tempem a v prostředí, které preferují, což usnadňuje přizpůsobení programu jejich rozvrhu.

Posun k online programům pro rodiče byl podpořen rostoucím množstvím důkazů, které naznačují, že tyto programy mohou být stejně účinné jako prezenční intervence (SPENCER et al. 2020; WOLCHIK et al. 2022). Například studie srovnávající kurz Focus on Kids v Missouri poskytovaný online i prezenčně zjistila minimální rozdíly ve výsledcích, přičemž oba formáty účinně zprostředkovávaly důležitost rozvoje pozitivních dovedností společného rodičovství (SCHRAMM a MCCAULLEY 2012). Jiná studie zdůraznila, že osmihodinový online kurz účinně podpořil pohodu a pozitivní změnu chování rodičů, přičemž prokázal

srovnatelné přínosy jako tradiční prezenční kurzy (BECHER et al. 2015).

Navzdory slibným důkazům je zásadní si uvědomit, že ne všechny online programy dosahují požadovaných výsledků. Variabilita v designu programu, obsahu a metodách poskytování může vést k významným rozdílům v účinnosti (O'HARA, HOLLIS, SANDLER, 2024). Tato variabilita podtrhuje potřebu důsledného hodnocení a standardizace při vývoji online edukačních rodičovských programů, aby bylo zajištěno, že splňují stejně vysoké standardy jako jejich protějšky v prezenčních programech.

Účinné edukační online programy jsou založeny na spolehlivých teoretických modelech a empirických důkazech. Například program eNew Beginnings (eNBP), který je adaptací rozsáhle hodnoceného osobního programu New Beginnings, je založen na transakčním modelu osoba-prostředí. Tento model zdůrazňuje dynamické interakce mezi jednotlivci a jejich sociálním prostředím a zdůrazňuje, jak mohou změny ve výchově ovlivnit vývoj a přizpůsobení dítěte po rozvodu (O'HARA, HOLLIS, SANDLER, 2024). Model eNBP se konkrétně zaměřuje na faktory, jako je kvalita vztahu mezi rodiči a dětmi a efektivní výchova, které jsou pro děti po

rozvodu spojeny s lepšími výsledky (AMATO, 1993; O'HARA et al., 2019).

Účinnost eNBP byla prokázána prostřednictvím několika randomizovaných kontrolovaných studií (RCT). Například Wolchik et al. (2022) provedli RCT zahrnující 131 rozvedených rodičů a 102 dětí, která odhalila významné zlepšení v oblasti interparentálních konfliktů, rodičovských postupů a výsledků v oblasti duševního zdraví dětí po účasti v eNBP. Tato zjištění potvrzují schopnost programu vyvolat smysluplné a trvalé změny v chování, které chrání děti před nepříznivými účinky konfliktů mezi rodiči.

Online programy představují výzvu v oblasti monitorování zapojení a zajištění toho, aby docházelo k učení. Vývoj těchto programů bohužel často zahrnuje pouhé přizpůsobení obsahu z prezenčních programů, aniž by byl plně využit potenciál online média (BOWERS et al., 2011). Lze tedy říci, že v odborné komunitě je uznávána potřeba zlepšit obsah a online výukové strategie. Kvalitní média a interaktivní prvky jsou klíčové pro replikaci účinnosti prezenčních programů (FERRARO et al., 2016, 2018; KAMINSKI et al., 2008).

Design a struktura online programů hrají zásadní roli v jejich účinnosti. Mezi klíčové prvky patří uspořádání obsahu, snadná navigace, délka programu a využití multimédií

a interaktivních aktivit (O'HARA, HOLLIS, SANDLER, 2024). Programy, jako je například Program edukace rodičů v okrese Pima (PC-PEP), úspěšně využily tyto zásady designu ke zvýšení zapojení rodičů a udržení jejich znalostí. Program PC-PEP například využívá didaktický přístup kombinovaný s interaktivními prvky, což vedlo k vysoké míře spokojenosti rodičů a výraznému zlepšení jejich porozumění záležitostem souvisejícím s rozvodem (O'HARA, HOLLIS, SANDLER, 2024).

Hodnocení, jako jsou výzkumy Schramm a McCaulley (2012) a Choi et al. (2017, 2019), naznačují jen malé rozdíly ve výsledcích mezi online a prezenčními verzemi téhož programu. Tato zjištění naznačují, že mohou dosáhnout srovnatelných výsledků, pokud online kurzy zahrnují interaktivní média podobná prezenčnímu kontextu. Při navrhování online kurzů rozvodové edukace by tedy měly být zahrnuty mediální a interakční strategie účinné v kontextu face-to-face, aby byly zajištěny podobné přínosné výsledky.

Navzdory těmto úspěchům problémy, jako jsou technologické překážky a časová omezení, nadále ovlivňují míru udržení a využívání online programů. Studie ukázaly, že méně než polovina rodičů, kterým soud nařídil absolvovat online rodičovský program, skutečně na webové stránky

vstoupila (TOMLINSON et al., 2023). Mezi běžné problémy patří potíže s navigací v platformě, technologické problémy a vnímané nepohodlí spojené s dokončením programu uprostřed nabitého rozvrhu (TOMLINSON et al., 2022).

Spokojenost účastníků s online programy pro rodiče je obecně vysoká, zejména pokud jde o pohodlí a relevanci obsahu. v pilotní studii PC-PEP považovalo 87 % rodičů materiál za osobně relevantní a 96 % souhlasilo s tím, že je snadno pochopitelný (O'Hara, Hollis, Sandler, 2024). Plné účasti však nadále brání překážky, jako jsou technologické problémy a délka programu. v jedné studii 50 % rodičů uvedlo, že se při absolvování programu potýkalo s technologickými problémy, a nesezdaní rodiče se s těmito problémy setkávali častěji než jejich rozvedení vrstevníci (TOMLINSON et al., 2022).

K řešení těchto překážek někteří výzkumníci navrhnou začlenit do programu průběžnou online podporu, například informační stránky nebo pomoc s navigací v technologiích (ROBINSON, 2018). Nabídka sociální podpory prostřednictvím online fóra nebo chatu by navíc mohla pomoci replikovat výhody interakcí v prezenční edukaci, které někteří rodiče upřednostňují kvůli dodatečné emocionální podpoře,

kterou poskytují během stresujícího procesu odloučení (NIEUWBOER et al., 2013).

Online programy rodičovské edukace se staly životaschopnou alternativou k tradičním prezenčním programům, protože nabízejí flexibilitu, dostupnost a srovnatelné výsledky. Účinnost těchto programů je však podmíněna pečlivým návrhem cílů a designu, důkladným hodnocením a schopností řešit překážky bránící účasti. Budoucí výzkum by měl pokračovat ve zkoumání inovativních řešení pro zvýšení dostupnosti a účinnosti programů, zejména pro znevýhodněné skupiny, které mohou čelit dalším výzvám při absolvování online edukace.

Zapojení rodičů: Míra zapojení rodičů do programů rodičovské edukace se může pohybovat od povinné po doporučenou nebo dobrovolnou (KIERSTEAD, 2011; SALEM et al., 2013). v některých případech mohou soudy v rámci soudního procesu vyžadovat, aby se rozvádějící se rodiče těchto programů účastnili. Tím je zajištěno, že všichni rodiče dostanou důležité informace a podporu bez ohledu na jejich původní ochotu se účastnit. Jiné programy mohou být doporučené, přičemž rodičům je doporučováno, aby se jich účastnili, ale není to povinné. V takových případech se rodiče

mohou rozhodnout, zda se zúčastní na základě svých specifických potřeb nebo obav.

Nutnost povinné účasti v programech rodičovské edukace je předmětem diskuse. Kritici se staví proti povinné účasti z důvodu celkové nákladnosti – tedy potřeby značných finančních, časových, prostorových a personálních zdrojů - a právních obav týkajících se pravomoci soudu a sankcí vůči rodičům, kteří se nepodrobí (SALEM et al., 2013; SCHEPARD, 2004).

Ačkoliv však rodiče, kterým byla nařízena účast na rodičovské edukaci, ji zpočátku často nesou s nelibostí, později tuto zkušenost považují za užitečnou (BRAVER et al., 1996). Někteří odborníci se přimlouvají za povinnou účast nebo alespoň za důrazné soudní doporučení, které účast zajistí (GEASLER, BLAISURE, 1999; POLLET, LOMBREGLIA, 2008; DELUSÉ, BRAVER, 2015).

Tendence k povinné účasti se přitom stále více prosazuje, zejména v případech sporů o děti, kde převládá vysoká míra konfliktnosti mezi rodiči. Některé studie totiž naznačují, že povinná rodičovská edukace vede k tomu, že rodičům, kterým dítě nebylo dítě svěřeno do péče, je přesto umožněno výrazně více času na kontakt s dětmi (DELUSÉ, BRAVER, 2015).

Ačkoliv povinná povaha těchto programů zajišťuje určitou míru účasti, důležitou roli hraje i komunikace a podpora ze strany soudu. Ta totiž významně ovlivňuje míru dokončení celé edukace jednotlivými rodiči. Například mnoho rodičů, kteří program dokončili, uvedlo, že tak učinili, protože se domnívali, že je povinný, což zdůrazňuje význam jasných a přesvědčivých sdělení soudu ve formě tzv. zakázky (TOMLINSON et al., 2022).

Výzkum naznačuje, že soudy pravděpodobně budou muset přijmout další opatření nad rámec pouhého doporučení nebo uložení povinnosti se účastnit, aby zajistily vysokou míru dokončení programu. Mohlo by se jednat o důkladnější následné postupy nebo vylepšené komunikační strategie, které by objasnily význam a přínosy dokončení programu (THOENNES, PEARSON, 1999).

Celkově je však třeba říci, že nebyl zjištěn žádný významný rozdíl mezi programy nařízenými soudem a programy pouze připojenými k soudnímu řízení (doporučenými), ačkoli pouze doporučované programy vykazovaly o něco větší účinnost (FACKRELL et al., 2011). Zdá se, že kratší intervence (tedy méně než 4 hodiny), které jsou častější v nařízených programech, přinášejí přínosy téměř rovnocenné

intenzivnějším programům, což vyvolává otázky ohledně potenciální hospodárnosti (FACKRELL et al., 2011).

2. Účinnost rodičovské edukace prizmatem modelu veřejného zdraví

Model veřejného zdraví klade velký důraz na důkazy dokládající účinnosti různých intervencí. v kontextu programů rodičovské edukace existují čtyři hlavní oblasti zájmu, které pomáhají určit jejich úspěšnost (O'HARA et al. 2021):

1. Zlepšení kvality rodičovství matek i otců, což vede ke zlepšení péče o děti
2. Snížení konfliktů mezi rodiči, což následně prospívá dětem
3. Snížení počtu soudních sporů, čímž se minimalizuje zátěž soudního systému
4. Zvýšení blaha dětí – zlepšení péče o ně

I. Zlepšení kvality rodičovství

Ze šesti zkoumaných programů rodičovské edukace bylo pět úspěšných v dosažení několika klíčových výsledků (WOLCHIK et. al., 1993, 2000, 2002, 2013; SANDLER et. al., 2018, 2020; TEIN et al., 2018; DEGARMO, JONES, 2019; RUDD et al., 2015, 2017; STALLMAN, SANDERS, 2014;

PRUETT et al., 2005; PRUETT, BARKER, 2010). Mezi ně patří zvýšení celkové kvality rodičovství prostřednictvím zlepšení vztahů mezi rodiči a dětmi a udržení důsledné disciplíny. Dále se těmto programům podařilo snížit donucovací rodičovské styly, posílit účinné rodičovské techniky a zabránit zhoršování kvality rodičovství v průběhu času. v důsledku toho tyto programy přispěly ke snížení konfliktů, což vedlo k menšímu počtu negativních změn ve vztazích mezi rodiči a dětmi.

II. Snížení rodičovských konfliktů

Z patnácti analyzovaných programů rodičovské edukace se u osmi podařilo prokázat významný pokrok ve snižování rodičovských konfliktů (WOLCHIK et. al., 1993, 2000, 2002, 2013; SANDLER et al., 2018, 2020; TEIN et al., 2018; BRAVER et al., 2005, COOKSTON et al., 2007; BRAVER et al., 2016; ARBUTHNOT et al., 1996; KEATING et al., 2016; PRUETT et al., 2005; PRUETT, BARKER, 2010; ARBUTHNOT et al., 1997; ARBUTHNOT, GORDON, 1996; KRAMER et al., 1998; JEWELL et al., 2017; KRAMER, WASHO, 1993; KRAMER, KOWAL, 1998). Konkrétně tyto programy účinně snižovaly míru konfliktů, jak ji uváděli rodiče i děti, snižovaly četnost a intenzitu konfliktů a zmírňovaly pocity dětí, které se ocitly uprostřed sporů. Kromě toho

programy pomohly minimalizovat triangulační chování bývalých manželů, zejména u účastníků, kteří měli při prvním vstupu do programu vysokou úroveň konfliktů.

III. Minimalizace právních sporů

Čtyři ze šesti studovaných programů rodičovské edukace byly úspěšné při snižování zátěže právního systému (BRAVER et al., 2016; PRUETT et al., 2005; PRUETT, BARKER, 2010; ARBUTHNOT et al., 1997; ARBUTHNOT, GORDON, 1996; KRAMER et al., 1998; JEWELL et al., 2017; KRAMER, WASHO, 1993; KRAMER, KOWAL, 1998). Dosáhly toho snížením počtu soudních podání, snížením počtu soudních rozhodnutí a zkrácením délky soudních řízení. Kromě toho tyto programy účinně podporovaly využívání mediace, což následně vedlo k menšímu počtu znaleckých posudků a menší potřebě soudem nařízených nebo doporučených služeb. Advokáti rovněž zaznamenali zlepšení postoje ke kompromisu a spolupráci mezi rodiči a snížení počtu telefonátů. v neposlední řadě programy přispěly ke snížení počtu opakovaných soudních řízení, jak vyhodnotily soudy.

IV. Zlepšení péče o děti

Z dvanácti hodnocených programů rodičovské edukace se osmi podařilo dosáhnout významných pokroků ve zlepšení

péče o dítě (WOLCHIK et al., 1993, 2000, 2002, 2013; SANDLER et al., 2018, 2020; TEIN et al., 2018; BRAVER et al., 2005, COOKSTON et al., 2007; DEGARMO, JONES, 2019; FORGATCH, DEGARMO, 1999; DEGARMO, FORGATCH, 2005; BRAVER et al., 2016; PRUETT et al., 2005; PRUETT, BARKER, 2010; ARBUTHNOT, GORDON, 1996; ARBUTHNO et al., 1997; KRAMER et al., 1998; JEWELL et al., 2017; KRAMER, WASHO, 1993; KRAMER, KOWAL, 1998; STOLBERG, MAHLER, 1994; STALLMAN, SANDERS, 2014, KEATING et al., 2016). Úspěšným programům se podařilo snížit různé problémy, s nimiž se děti potýkají, jako je agresivita, problémy s chováním (s vysokou výchozí hodnotou), klinicky významné problémy s duševním zdravím, internalizující a externalizující problémy, diagnostikované poruchy duševního zdraví a deprese. Kromě toho byly tyto programy účinné při snižování problémů s přizpůsobením dětí, snižování výskytu donucujícího výchovného stylu a zmírňování úzkosti u dětí. Mezi další významné úspěchy patří snížení emočních problémů a problémů s chováním, zvýšení podpory otců ze strany matek, snížení konfliktů mezi rodiči a pozitivní změny ve vztazích mezi rodiči a dětmi.

Závěr

V tomto článku jsem se zabýval významem a složitostí programů rodičovské edukace v kontextu rozvedených a rozcházejících se rodin. Prokázal jsem, že vhodným metodologickým přístupem při rámování úvah o rodičovské edukaci je implementace modelu veřejného zdraví, který nabízí na důkazech založené (evidence-based) podklady pro tvůrce veřejných politik. Pouze tak je možné navrhovat politiky, které jsou způsobilé k evaluaci a rozhodnutí, zda jsou účinné a hospodárné. Ve specifickém kontextu rozpadu rodiny, který je v ČR úzce spojen s oblastí rodinné justice, lze cíle veřejného zdraví vhodně propojit s cíli justice fungující jako justice terapeutická (*therapeutic justice*, resp. *problem-solving justice*). Rodičovská edukace uchopená jako problém veřejného zdraví tak umožňuje holistický pohled, kde lze nezávisle i křížově vyhodnocovat účinky zavedeného programu z pohledu všech aktérů – rodičů, dětí i soudního systému.

Na základě dostupných výzkumných studií jsem zkoumal cíle, obsah, přístupy, způsoby prezentace a různé úrovně intenzity těchto programů. Ačkoliv existuje široká škála přístupů a metod, které se používají v rámci těchto programů, klíčovým faktorem úspěchu je jejich zaměření na praktické

dovednosti a konkrétní strategie, které rodičům pomohou zvládnout stres a konflikty spojené s rozvodem (SCHRAMM, BECHER, 2020; SIGAL et al., 2011).

Analýza výzkumů účinnosti programů rodičovské edukace poskytla cenné poznatky o dopadu těchto intervencí na rozvedené a rozcházející se rodiny. Díky tomu jsou odborníci z praxe a tvůrci politik lépe vybaveni pro informovaná rozhodnutí při vytváření a realizaci těchto programů. Toto poznání v konečném důsledku přispívá k vývoji cílených, na důkazech založených intervencí, které mohou lépe podpořit rodiny během náročného procesu rozvodu a rozchodu.

Výzkumy ukazují, že programy zaměřené na rozvoj rodičovských dovedností a redukci konfliktů mezi rodiči mají největší dopad na dlouhodobé přizpůsobení a pohodu dětí po rozvodu (BECKMEYER a RUSSELL, 2024; SCHRAMM et al., 2018). Naopak programy, které se zaměřují pouze na předávání informací bez praktického zaměření, mají tendenci vykazovat menší efektivitu, zejména z dlouhodobého hlediska (FACKRELL, 2011; SANI A CORRENTE, 2024).

Přestože existuje konsensus o přínosech rodičovské edukace, stále zůstávají nevyřešené otázky týkající se standardizace těchto programů, jejich délky, formy (prezenční vs. online) a způsobu hodnocení jejich účinnosti (SAINI

a CORRENTE, 2024; GUYETTE a HARRIS, 2024). Výzkum soustavně ukazuje, že jak online, tak osobní programy rodičovské edukace jsou účinné při snižování konfliktů mezi rodiči, zlepšování vztahů mezi rodiči a zvyšování blaha dětí. Programy realizované v obou formátech mají potenciál úspěšně předávat základní dovednosti pro zvládání psychického a emocionálního stresu spojeného s rozvodem. Online programy poskytují významné výhody z hlediska dostupnosti a flexibility. Umožňují účast bez ohledu na zeměpisnou polohu a časová omezení, což je výhodné zejména pro rodiče s omezeným přístupem k osobním kurzům. Zajištění dokončení a zapojení do online programů však nadále představuje výzvu kvůli technickým překážkám a nedostatku bezprostřední mezilidské interakce. Přestože online programy nabízejí logistické výhody, je v nich běžná nižší míra zapojení a dokončení. To naznačuje potřebu více interaktivních prvků, uživatelsky přívětivého designu a případně začlenění podpůrných prvků v reálném čase, jako jsou osobní sezení nebo fóra, aby se lépe napodobily mezilidské výhody prezenčních programů. Osobní nebo prezenční programy nabízejí jedinečné výhody, včetně osobní interakce v reálném čase a možnosti využít skupinovou podporu prostřednictvím sdílení společných zkušeností. Účastníci v prezenčních kurzech často uvádějí vyšší spokojenost díky možnosti přímé komunikace

s facilitátory a vrstevníky, což může prohloubit pochopení a uchování látky.

Na druhou stranu však poznatky z dostupných empirických studií programů rodičovské edukace nabízejí porozumění, že samotné rozhodnutí a zavedení edukačních programů automaticky nezajišťuje jejich účinnost. Jinými slovy, pokud není program rodičovské edukace dobře navržen a implementován, může se jednat o zbytečně vynaložené veřejné prostředky a neodůvodnitelnou zátěž pro rodiče.

Za nezbytné lze také považovat začlenění přístupů veřejného zdraví do rodičovské edukace, které umožní efektivnější využití těchto programů jako nástroje pro prevenci negativních důsledků rozvodů a pro podporu zdravého vývoje dětí (SIGAL, SANDLER, WOLCHIK, BRAVER, 2011). Integrace důkazů o účinnosti jednotlivých intervenčních modelů může přispět k vytvoření robustního rámce, který podpoří lepší implementaci těchto programů a zajistí jejich dlouhodobou udržitelnost a účinnost (BECKMEYER et al., 2020a; BRONFENBRENNER, 2005).

V tomto směru se nabízí úvahy o možném navazování na tuto studii. Dostupná empirická data pocházejí téměř výhradně z USA. Data z Evropy, neřkuli z České republiky, nám zoufale chybějí. Zavádění programů rodičovské edukace se přitom

v ČR i na Slovensku spíše živelně šíří napříč jednotlivými soudními okresy. Součástí ovlivňování i tvorby rodinné politiky by tak měla být snaha o evaluaci zaváděných programů.

Budoucí výzkum by také i nadále měl rozšiřovat naše znalosti o nejúčinnějších přístupech a intervencích pro rozvedené a rozcházející se rodiny. Zjišťováním specifických potřeb různých rodinných situací a zdokonalováním koncepce a realizace programů rodičovské edukace můžeme i nadále zlepšovat celkovou pohodu rodičů a dětí v období rozpadu rodiny.

Další výzkum by se měl zaměřit na dlouhodobé srovnávací studie online a prezenčních formátů, které by hodnotily trvalý dopad na rodinnou dynamiku a blaho dětí. Longitudinální studie by mohly poskytnout hlubší vhled do účinnosti obou formátů v delším časovém období. Dále by budoucí studie mohly zkoumat přizpůsobení programů různým úrovním rodičovských konfliktů a různým rodinným strukturám. Programy šité na míru, které by se zabývaly specifickými problémy, jimž čelí vysoce konfliktní rodiny nebo rodiny s dětmi se zvláštními potřebami, by mohly přinést cílenější výsledky. Zvláštní pozornost by měla být věnována tvorbě programů, které jsou určeny znevýhodněným nebo

marginalizovaným rodinám. Pochopení jedinečných překážek, kterým tyto skupiny čelí, jako je omezený přístup k technologiím nebo podpoře duševního zdraví, by mohlo být vodítkem pro vývoj inkluzivnějších a přístupnějších programů rodičovské edukace a férovějšího fungování systému rodinného soudnictví.

Summary

In this article, I explore the meaning and complexities of parenting education programs in the context of divorced and separated families. I demonstrate that an appropriate methodological approach to framing considerations of parenting education is to implement a public health model that offers an evidence-based foundation for public policymakers. Only in this way can policies be designed that are eligible for evaluation and decisions about whether they are efficient and cost-effective. In the specific context of family breakdown, which in the Czech Republic is closely linked to the area of family justice, public health goals can be appropriately linked to the goals of therapeutic justice (or problem-solving justice). Parenting education, conceived as a public health issue, thus allows for a holistic view where the effects of an established program can be independently and

cross-evaluated from the perspective of all actors - parents, children, and the justice system.

Drawing on various research studies, I examined the goals, content, approaches, modes of presentation, and varying levels of intensity of these programs.

Although there is a wide range of approaches and methods used in these programs, a key success factor is their focus on practical skills and concrete strategies to help parents manage the stress and conflict associated with divorce (SCHRAMM, BECHER, 2020; SIGAL et al., 2011).

Analysis of research on the effectiveness of parenting education programs has provided valuable insights into the impact of these interventions on divorced and separated families. As a result, practitioners and policymakers are better equipped to make informed decisions when designing and implementing these programs. This knowledge ultimately contributes to the development of targeted, evidence-based interventions that can better support families during the challenging process of divorce and separation.

Research shows that programs focused on developing parenting skills and reducing interparental conflict have the greatest impact on children's long-term adjustment and

well-being after divorce (BECKMEYER and RUSSELL, 2024; SCHRAMM et al., 2018). Conversely, programs focusing only on information transfer without a practical focus tend to show less effectiveness, especially in the long term (FACKRELL, 2011; SANI and CORRENTE, 2024).

Although there is consensus on the benefits of parent education, there are still unresolved issues regarding the standardization of these programs, their length, format (face-to-face vs. online), and how to evaluate their effectiveness (SAINI and CORRENTE, 2024; GUYETTE and HARRIS, 2024). Research has consistently shown that both online and face-to-face parent education programs are effective in reducing parent-to-parent conflict, improving parent-to-parent relationships, and increasing child well-being. Programs implemented in both formats have the potential to successfully impart essential skills for managing the psychological and emotional stress associated with divorce. Online programs offer significant advantages in terms of accessibility and flexibility. They allow participation regardless of geographical location and time constraints, which is particularly beneficial for parents with limited access to face-to-face courses. However, ensuring completion and engagement in online programs remains a challenge due to technical barriers and

a lack of immediate interpersonal interaction. Although online programs offer logistical advantages, lower rates of engagement and completion are common. This suggests a need for more interactive elements, user-friendly design, and possibly the inclusion of real-time support elements such as in-person sessions or forums to better mimic the interpersonal benefits of face-to-face programs. Face-to-face or in-person programs offer unique benefits, including real-time personal interaction and the ability to leverage group support through sharing common experiences. Participants in face-to-face courses often report higher satisfaction due to the opportunity for direct communication with facilitators and peers, which can deepen understanding and retention of the material.

On the other hand, however, findings from available empirical studies of parent education programs offer an understanding that the decision and implementation of educational programs alone do not automatically ensure their effectiveness. In other words, if a parent education program is not well designed and implemented, it may be an unnecessary expenditure of public resources and an unjustifiable burden on parents.

The integration of public health approaches into parenting education may also be considered necessary to enable more

effective use of these programs as a tool for preventing the negative consequences of divorce and for promoting healthy child development (SIGAL, SANDLER, WOLCHIK, & BRAVER, 2011). Integrating evidence on the effectiveness of different intervention models can help to create a robust framework that will support better implementation of these programs and ensure their long-term sustainability and effectiveness (BECKMEYER et al., 2020a; BRONFENBRENNER, 2005).

In this regard, there are considerations for a possible follow-up to this study. The available empirical data come almost exclusively from the USA. Data from Europe, let alone the Czech Republic, are sorely lacking. The introduction of parent education programs in the Czech and Slovak Republics is spreading across the various judicial districts in a rather lively manner. Part of influencing and developing family policy should, therefore, be an effort to evaluate the programs introduced.

Future research should also continue to expand our knowledge of the most effective approaches and interventions for divorced and separated families. By identifying the specific needs of different family situations and improving the design and implementation of parenting education programs, we can

continue to improve the overall well-being of parents and children during family breakdown.

Future research should focus on long-term comparative studies of online and face-to-face formats to assess the lasting impact on family dynamics and child well-being. Longitudinal studies could provide deeper insight into the effectiveness of both formats over longer periods of time. In addition, future studies could examine the adaptation of programs to different levels of parental conflict and different family structures. Tailored programs that address the specific challenges faced by high-conflict families or families with children with special needs could yield more targeted results. Particular attention should be paid to designing programs that target disadvantaged or marginalized families. Understanding the unique barriers these groups face, such as limited access to technology or mental health support, could guide the development of more inclusive and accessible parent education programs.

Seznam bibliografických odkazů:

[1] ALMEIDA, A., ABREU-LIMA, I., CRUZ, O., GASPAR, M.F., BRANDÃO, T., ALARCÃO, M., SANTOS, M.R., MACHADO, J.C. (2012). *Parent education interventions: Results from a national study in Portugal*, In: European Journal of Developmental Psychology, roč. 9, č. 1, s. 135-149, ISSN: 1740-5610.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/17405629.2011.647865>

[2] AMATO, P. R. (1993). *Children's adjustment to divorce: Theories, hypotheses, and empirical support*. In: Journal of Marriage and the Family, roč. 55, č. 1, s. 23–38. ISSN: 1741-3737. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/352954>

[3] AMATO, P. R. (2000) *The Consequences of Divorce for Adults and Children*. In: Journal of Marriage and Family, roč. 62, č. 4, s. 1269-1287. ISSN: 1741-3737. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.01269.x>

[4] AMATO, P. R. (2010). *Research on divorce: Continuing trends and new developments*. In: Journal of Marriage and Family, roč. 72, č. 3, s. 650–666. ISSN: 1741-3737. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00723.x>

[5] ARBUTHNOT, J., GORDON, D.A., (1996). *Does Mandatory Divorce Education For Parents Work?* In: Family Court Review, roč. 34, č. 1, s. 60-81. ISSN: 1744-1617. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.174-1617.1996.tb00400.x>

- [6] ARBUTHNOT, J., POOLE, C. J., GORDON, D.A., (1996) *Use of Educational Materials to Modify Stressful Behaviors in Post-Divorce Parenting*. In: Journal of Divorce & Remarriage, roč. 25, č. 1-2, s. 117-137. ISSN: 1540-4811. Dostupné z: https://doi.org/10.1300/J087v25n01_08
- [7] ARBUTHNOT, J., KRAMER, K.M., GORDON, D.A. (1997). *Patterns Of Relitigation*. In: Family Court Review, roč. 35, č. 3, s. 269-279. ISSN: 1744-1617. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.174-1617.1997.tb00469.x>
- [8] BAJACKSON, E. (2013). *Best interests of the child: A legislative journey still in motion*. In: Journal of the American Academy of Matrimonial Lawyers, roč. 25, č. 2, s. 311–335. ISSN: 0882-6714. Dostupné z: https://www.aaml.org/wp-content/uploads/MAT205_2.pdf
- [9] BECHER, E. H., CRONIN, S., MCCANN, E., OLSON, K. A., POWELL, S., MARCZAK, M. s. (2015). *Parents Forever: Evaluation of an online divorce education program*. In: Journal of Divorce & Remarriage, roč. 56, č. 4, s. 261–276. ISSN: 1540-4811. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/10502556.2015.1025900>
- [10] BECKMEYER, J. J., & RUSSELL, L. T. (2018). *Family structure and family management practices: Associations with positive aspects of youth well-being*. In: Journal of Family Issues, roč. 39, s. 2131–2154. ISSN: 1552-5481. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/0192513x17741921>

[11] BECKMEYER, J. J., RUSSELL, L. T. (2024). *Identifying a typology of helpful post-divorce family assets: Implications for divorce education*, In: Family Court Review, roč. 62, č. 1, s. 455-473. ISSN: 1744-1617.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/fcre.12808>

[12] BECKMEYER, J. J., SU-RUSSELL, C., RUSSELL, L. T. (2020a). *Family management practices and positive youth development in stepparent and single-mother families*. In: Family Relations, roč. 69, č. 1, s. 92–108. ISSN: 1741-3729. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/fare.12412>

[13] BECKMEYER, J. J., TROILO, J., & MARKHAM, M. s. (2020b) *Parental academic involvement and youth well-being in post-divorce families*. In: Journal of Divorce & Remarriage, roč. 61, č. 6, s. 443–462. ISSN: 1540-4811. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/10502556.2020.1768491>

[14] BLAISURE, K. R.; GEASLER, M. J. (2000). *The divorce education intervention model*. In: Family Court Review, roč. 38, č. 4, s. 501-513. ISSN: 1744-1617. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.174-1617.2000.tb00587.x>

[15] BORING, J. L., SANDLER, I. N., TEIN, J. Y., HORAN, J. J., VÉLEZ, C. E. (2015). *Children of divorce—coping with divorce: A randomized control trial of an online prevention program for youth experiencing parental divorce*. In: Journal of Consulting and Clinical Psychology, roč. 83, č. 5, s. 999-1005. ISSN: 0022-006x.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1037/a0039567>

[16] BOWERS, J. R., OGOLSKY, B. G., HUGHES, R., & KANTER, J. B. (2014). *Coparenting Through Divorce or Separation: A Review of an Online Program*. In: Journal of Divorce & Remarriage, roč. 55, č. 6, s. 464-484. ISSN: 1540-4811.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/10502556.2014.931760>

[17] BOWERS, J. R., THOMANN, E., HARDESTY, J. L., HUGHES, R. (2011). *A review of online divorce education programs*. In: Family Court Review, roč. 49, č. 4, s. 776-787. ISSN: 1744-1617. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.1744-1617.2011.01413.x>

[18] BRANDON, D. J. (2006). *Can Four Hours Make a Difference? Evaluation of a Parent Education Program for Divorcing Parents*. In: Journal of Divorce & Remarriage, roč. 45, č. 1-2, s. 171-185. ISSN: 1540-4811. Dostupné z: https://doi.org/10.1300/J087v45n01_09

[19] BRAVER, S.L., SALEM, P., PEARSON, J., DELUSÉ, S.R. (1996). *The Content Of Divorce Education Programs*. In: Family Court Review, roč. 34, č. 1, s. 41-59. ISSN: 1744-1617. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.174-1617.1996.tb00399.x>

[20] BRAVER, S. L., HIPKE, K. N., ELLMAN, I. M., & SANDLER, I. N. *Strengths-building public policy for children of divorce*. In: MATON, K.I., SCHELLENBACH, C.J., LEADBEATER, B.J., & SOLARZ, A.L. (Eds.) (2004). *Investing in children, youth, families, and communities: Strengths-based research and policy*. Washington: American Psychological Association, s. 53-72. ISBN: 978-1591-47062-5. Dostupné z: <https://doi.org/10.1037/10660-004>

[21] BRAVER, S.L., GRIFFIN, W.A. AND COOKSTON, J.T. (2005). *Prevention Programs For Divorced Nonresident Fathers*. In: Family Court Review, roč. 43, č. 1, s. 81-96. ISSN: 1744-1617. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.1744-1617.2005.00009.x>

[22] BRAVER, S.L., SANDLER, I.N., COHEN HITA, L., WHEELER, L.A. (2016). *A Randomized Comparative Effectiveness Trial of Two Court-Connected Programs for High-Conflict Families*. In: Family Court Review, roč. 54, č. 3, s. 349-363. ISSN: 1744-1617.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/fcre.12225>

[23] BRONFENBRENNER, U. (2005). *Making human beings human: Bioecological perspectives on human development*. Thousand Oaks: Sage Publications. ISBN: 978-07-619-2711-2

[24] BROTHERSON, s. E., RITTENBACH, C., WHITE, J. M. (2012). *Impacts of Parents Forever on Parental Behavior and Adjustment During Divorce: A Short-Term Follow-Up Evaluation Study*. In: Journal of Divorce & Remarriage, roč. 53, č. 4, s. 267–291. ISSN: 1540-4811. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/10502556.2012.671655>

[25] BROTHERSON, s. E., WHITE, J., & MASICH, C. (2010). *Parents Forever: An assessment of the perceived value of a brief divorce education program*. In: Journal of Divorce & Remarriage, roč. 51, č. 8, s. 465–490. ISSN: 1540-4811. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/10502556.2010.504095>

- [26] BRZOBOHATÝ, R., *Role mediace a mediátora v rodinném konfliktu*. In: MATOUŠEK, O. (2015) Děti a rodiče v rozvodu. Manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny. Praha: Portál, s. 109-134. ISBN: 978-80-262-0968-3
- [27] BRZOBOHATÝ, R., CIRBUSOVÁ, M., ROGALEWICZOVÁ, R. (2015). *Interdisciplinární spolupráce v nejlepším zájmu dítěte. Metodické doporučení pro řešení rodičovských konfliktů nejen s mezinárodním prvkem*. Brno: Tribun EU. ISBN 978-80-263-1010-5
- [28] BRZOBOHATÝ, R., NOVÁKOVÁ, S., PODEŠVOVÁ, J. (2015). *Asistovaný styk a podporované setkávání*. In: MATOUŠEK, O. Děti a rodiče v rozvodu. Manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny. Praha: Portál, s. 201-222. ISBN: 978-80-262-0968-3
- [29] BRZOBOHATÝ, R., POLÁKOVÁ, L., HORÁČEK, T., VRÁBEL PORTEŠ, V., HANAJOVÁ, T. (2022). *Rukověť mediátora: aneb co je dobré vědět nejen ke zkouškám mediátora*. 2. vyd., Praha: Wolters Kluwer ČR. ISBN: 978-80-7676-037-0
- [30] BRZOBOHATÝ, R. (2023) *Co znamená rodičovská edukace? Historie a pojem*. In: Právo a rodina, č. 5, s. 8-12. ISSN: 1212-866X
- [31] CAO, H., FINE, M. A., ZHOU, N. (2022). *The Divorce Process and Child Adaptation Trajectory Typology (DPCATT) Model: The shaping role of predivorce and postdivorce interparental conflict*. In: Clinical Child and Family Psychology Review, roč. 25, č. 3, s. 500–528. ISSN: 1573-2827. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/s10567-022-00379-3>

[32] CIRBUSOVÁ, M., KOZOŇOVÁ, J., NOVÁKOVÁ, L. (2023). *Edukace, mediace, poradenství a rodinná terapie v opatrovnickém řízení – různé nástroje a různé cíle*. In: *Právo a rodina*, č. 4, s. 17-24. ISSN: 1212-866X

[33] COOKSTON, J.T., BRAVER, S.L., GRIFFIN, W.A., DE LUSÉ, S.R., MILES, J.C. (2007). *Effects of the Dads for Life intervention on interparental conflict and coparenting in the two years after divorce*. In: *Family Process*, roč. 46, č. 1, s. 123-137. ISSN: 1545-5300.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2006.00196.x>

[34] DEGARMO, D. S., FORGATCH, M. s. (2005). *Early development of delinquency within divorced families: Evaluating a randomized preventive intervention trial*. In: *Developmental Science*, roč. 8, č. 3, s. 229-239. ISSN: 1467-7687.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.1467-7687.2005.00412.x>

[35] DEGARMO, D., JONES, J. (2019). *Fathering Through Change (FTC) intervention for single fathers: Preventing coercive parenting and child problem behaviors*. In: *Development and Psychopathology*, roč. 31, č. 5, s. 1801-1811. ISSN: 1469-2198.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1017/S0954579419001019>

[36] DWORKIN, J., KARAHAN, A. R. (2005). *Parents Forever: Evaluation of a Divorce Education Curriculum*. In: *The Journal of Extension*, roč. 43, č. 1, článek 16. ISSN: 1077-5315.

Dostupné z: <https://tigerprints.clemson.edu/joe/vol43/iss1/16>

[37] DEKOVIĆ, M., STOLTZ, S., SCHUIRINGA, H., MANDERS, W., ASSCHER, J.J. (2012). *Testing theories through evaluation research: Conceptual and methodological issues embedded in evaluations of parenting programmes*, In: European Journal of Developmental Psychology, roč. 9, č. 1, s. 61-74. ISSN: 1740-5610.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/17405629.2011.611423>

[38] DI MANNO, L., MACDONALD, J.A., KNIGHT, T. (2015). *Family dissolution and offspring depression and depressive symptoms: A systematic review of moderation effects*. In: Journal of Affective Disorders, č. 188, s. 68-79. ISSN: 0165-0327.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.jad.2015.08.017>

[39] DUNOVSKÝ, J. A KOL. (1999). *Sociální pediatrie. Vybrané kapitoly*. Praha: Grada. ISBN: 978-80-7169-254-9.

[40] DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z. A KOL. (1995). *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada. ISBN: 80-7169-192-5

[41] EDWARDS, L. L. The Psychoeducational Approach. In FINE, M. J. (ed.). (1984) *Systematic Intervention with Disturbed Children*, New York: SP Medical & Scientific Books. s. 63-84 ISBN: 978-94-011-6331-6

[42] FACKRELL, T.A., HAWKINS, A.J., KAY, N.M. (2011). *How Effective Are Court-Affiliated Divorcing Parents Education Programs? A Meta-Analytic Study*. In: Family Court Review, roč. 49, č. 1, s. 107-119. ISSN: 1744-1617.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.1744-1617.2010.01356.x>

[43] FERRARO, A. J., OEHME, K., WALDICK, I. E., & STERN, N. (2020). *Improving court-mandated divorce education by recognizing the effects of parents' childhood trauma*. In: PACE Law Review, roč. 40, č. 1, s. 273–308. ISSN: 2331-3528.

Dostupné z: <https://digitalcommons.pace.edu/plr/v0140/iss1/6/>

[44] FERRARO, A. J., WILKINS-CLARK, R. E., BECKMEYER, J. J., RUSSELL, L. T., BRIMHALL, A. S., MARKHAM, M. S. (2024). *Rethinking utility in divorce education: Use of multi-program evaluation data to uncover markers of post-divorce adjustment*, In: Family Court Review, roč. 62, č. 1, s. 493-511. ISSN: 1744-1617. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/fcre.12807>

[45] FISCHER, S., ŠKODA, J. (2014) *Sociální patologie*. 2. vyd., Praha: Grada. ISBN: 978-80-247-5046-0

[46] FORGATCH, M. S., & DEGARRMO, D. S. (1999). *Parenting through change: An effective prevention program for single mothers*. In: Journal of Consulting and Clinical Psychology, roč. 67, č. 5, s. 711–724. ISSN: 0022-006x. Dostupné z: <https://doi.org/10.1037/0022-006X.67.5.711>

[47] GANONG, L., COLEMAN, M., SANNER, C., & BERKLEY, S. (2022). *Summary and synthesis of research on what works in stepfamily childrearing*. In: Family Relations, roč. 71, č. 3, s. 935–952. ISSN 1741-3729. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/fare.12674>

[48] GEASLER, M. J., BLAISURE, K. R. (1998). *A review of divorce education program materials*. In: Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies, roč. 47, č. 2, s. 167–175. ISSN: 1741-3729. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/585621>

[49] GEASLER, M.J., BLAISURE, K.R. (1999). *1998 Nationwide Survey of Court-Connected Divorce Education Programs*. In: Family Court Review, roč. 37, č. 1, s. 36-63. ISSN: 1744-1617. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.174-1617.1999.tb00527.x>

[50] GOODMAN, M., BONDS, D., SANDLER, I., BRAVER, s. L. (2004). *Parent psychoeducational programs and reducing the negative effects of interparental conflict following divorce*. In: Family Court Review, roč. 42, s. 263–279. ISSN: 1744-1617. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/1531244504422007>

[51] GRANT, M. J., BOOTH, A. A. (2009). *Typology of reviews: An analysis of 14 review types and associated methodologies*. In: Health Information and Libraries Journal, roč. 26, č. 1, s. 91–108. ISSN: 1471-1842. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.1471-1842.2009.00848.x>

[52] GREENHALGH, T., RUSSELL, J., SWINGLEHURST, D. (2005). *Narrative methods in quality improvement research*. In: Quality & Safety In Health Care, roč. 14, č. 6, s. 443-449. ISSN: 1475-3901. Dostupné z: <https://doi.org/10.1136/qshc.2005.014712>

[53] GRIMALDI, J. (2017). *The Efficacy of Divorce Education: A Pilot Study Evaluating FamilyKind's Implementation of the New York State Parent Education and Awareness Program*. New York: Pace University. ISBN neuvedeno.

[54] GUYETTE, E., HARRIS, S. M. (2024). *The impact of divorce education programs onco-parental conflict: Review of programs with parent follow-up reports*, In: Family Court Review, roč. 62, č. 1, s. 542-561. ISSN: 1744-1617.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/fcre.12797>

[55] HALFORD, W. K., BODENMANN, G. (2013). *Effects of relationship education on maintenance of couple relationship satisfaction*. In: Clinical Psychology Review, roč. 33, č. 4, s. 512–525. ISSN: 0272-7358.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2013.02.00>

[56] HAMPLOVÁ, D., TRUSINOVÁ, R. (2018). *Konflikty v rodině původu, osobní pohoda a duševní zdraví v dospělosti*. In: Sociologický časopis / Czech Sociological Review, roč. 54, č. 2, s. 199-218. ISSN: 0038-0288

[57] HART, C. (2005). *Doing a literature review: Releasing the social science research imagination*. London: Sage. ISBN: 978-0761959755

[58] HETHERINGTON, E. M., CLINGEMPEEL, W. G., ANDERSON, E. R., DEAL, J. E., HAGAN, M. S., et al. (1992). *Coping with Marital Transitions: A Family Systems Perspective*. In: Monographs of the Society for Research in Child Development, roč. 57, č. 2/3, s. i–238. ISSN: 1540-5834.

Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/1166050>

[59] CHOI, J. K., WANG, D., REDDISH, L., BRAND, G. (2019). *Efficacy of Co-Parenting for Successful Kids: A Longitudinal Pilot Investigation*. In: *Journal of Divorce & Remarriage*, roč. 60, č. 8, s. 630–644. ISSN: 1540-4811.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/10502556.2019.1619383>

[60] JEWELL, J., SCHMITTEL, M., MCCOBIN, A., HUPP, S., POMERANTZ, A. (2017). *The Children First Program: The Effectiveness of a Parent Education Program for Divorcing Parents*. In: *Journal of Divorce & Remarriage*, roč. 58, č. 1, s. 16-28. ISSN: 1540-4811. Dostupné z:

<https://doi.org/10.1080/10502556.2016.1257903>

[61] JUŘENÍKOVÁ, P. *Základy edukace v ošetrovatelské praxi*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-2171-2.

[62] JUSTIČNÍ AKADEMIE. (2022). *6. rodinněprávní symposium Justiční akademie - Jak pracovat s nekompetentními rodiči* [online]. Kroměříž: Justiční akademie ČR, 2022. [cit. 18.7.2024]. Dostupné z:

https://www.jacz.cz/images/rodinnepravni_symposium/6_symposium_Jak_pracovat_s_nekompetentnimi_rodici.pdf

[63] KEATING, A., SHARRY, J., MURPHY, M., ROONEY, B., CARR, A. (2016). *An evaluation of the Parents Plus – Parenting When Separated programme*. In: *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, roč. 21, č.2, s. 240-254. ISSN: 1359-1045.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/1359104515581717>

[64] KIERSTEAD, S. (2011). *Parent Education Programs In Family Courts: Balancing Autonomy And State Intervention*. In: *Family Court Review*, roč. 49, č. 1, s. 140-154. ISSN: 1744-1617.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.1744-1617.2010.01358.x>

[65] KOPYSTYUNSKA, O., TURNER, J. J., SCHRAMM, D. G., HIGGINBOTHAM, B. (2020). *Evaluation of topics in Utah's one-hour divorce education program*. In: Family Court Review, roč. 58, č. 3, s. 804–815. ISSN: 1744-1617.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/fcre.12469>

[66] KOTKOVÁ, M., LACINOVÁ, L. (2016). *Rodičovský konflikt a adaptační potíže dětí: význam komunikace s dítětem po konfliktu*. In: Československá psychologie, roč. LX, č. 3, s. 290-303. ISSN: 0009-062X

[67] KRAMER, K.M., ARBUTHNOT, J., GORDON, D.A., ROUSIS, N.J. HOZA, J. (1998). *Effects Of Skill-Based Versus Information-Based Divorce Education Programs On Domestic Violence And Parental Communication*. In: Family Court Review, roč. 36, č. 1, s. 9-31. ISSN: 1744-1617. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.174-1617.1998.tb00491.x>

[68] KRAMER, L., KOWAL, A. (1998). *Long-Term Follow-Up Of A Court-Based Intervention For Divorcing Parents*. In: Family Court Review, roč. 36, č. 4, s. 452-465. ISSN: 1744-1617.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.174-1617.1998.tb01090.x>

[69] KRAMER, L., WASHO, C. A. (1993). *Evaluation of a court-mandated prevention program for divorcing parents: The Children First program*. In: Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies, roč. 42, č. 2, s. 179–186. ISSN: 1741-3729. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/585452>

[70] LACINOVÁ, L. (2011). *Konflikty mezi rodiči a dětmi: současné teorie*. In: Československá psychologie, roč. LV, č. 5, s. 433-447. ISSN: 0009-062X

[71] LANDSVERK, C. F., KANE, S. S. (1998). *Antonovsky's sense of coherence: Theoretical basis of psychoeducation in schizophrenia*. In: Issues in Mental Health Nursing, vol. 19, Issue 5, p. 419–431. ISSN: 1096-4673.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/016128498248872>

[72] LÖBLOVÁ, O. (2015). *Role a možnosti advokáta*. In: MATOUŠEK, O. *Děti a rodiče v rozvodu. Manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Praha: Portál, s. 159-170. ISBN: 978-80-262-0968-3

[73] LUCAS, P. J., BAIRD, J., ARAI, L. et al. (2007). *Worked examples of alternative methods for the synthesis of qualitative and quantitative research in systematic reviews*. In: BMC Medical Research Methodology, č. 7, článek 4. ISSN: 1471-2288. Dostupné z: <https://doi.org/10.1186/1471-2288-7-4>

[74] MAREŠ, J. (2013). *Přehledové studie: jejich typologie, funkce a způsob vytváření*. In: Pedagogická orientace, roč. 23, č. 4, s. 427-454. ISSN: 1805-9511.

Dostupné z: <https://doi.org/10.5817/PedOr2013-4-427>

[75] MARKHAM, M. S., FERRARO, A. J., RUSSELL, L. T., BECKMEYER, J. J., ZIMMERMANN, M. L., GUYETTE, E., PIPPERT, H. D. (2021). *Lessons from the field: Developing a multisite divorce education evaluation tool*. In: Family Relations, roč. 70, č. 5, s. 1657–1663. ISSN: 1741-3729.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/fare.12575>

[76] MATOUŠEK, O., PAVLÁT, J. (2015). *Role a možnosti znalce psychologa*. In: MATOUŠEK, O. Děti a rodiče v rozvodu. Manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny. Praha: Portál, s. 135-142. ISBN: 978-80-262-0968-3

[77] MATOUŠKOVÁ, I. (2015). *Role a možnosti pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí*. In: MATOUŠEK, O. Děti a rodiče v rozvodu. Manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny. Praha: Portál, s. 75-108. ISBN: 978-80-262-0968-3

[78] METCALFE, R. E., OSA, M. L., JONES, J. A., DEGARMO, D. S. (2022). *Emotion regulation, coercive parenting, and child adjustment: A serial mediation clinical trial*. In: Clinical Practice in Pediatric Psychology, roč. 10, č. 3, s. 295–306. ISSN: 2169-4834.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1037/cpp0000451>

[79] MULROY, M. T., RIFFE, J., BRANDON, D., LO, Y., VAIDYANATH, H. (2013). *Serving the Needs of Separating and Divorcing Families: A National Survey of Extension Parenting Education Programs and Resources*. In: The Journal of Extension, roč. 51, č. 2, článek 22. ISSN: 1077-5315. Dostupné z: <https://tigerprints.clemson.edu/joe/vol51/iss2/22>

[80] NATIONAL RESEARCH COUNCIL, et al. (2009). *Depression in parents, parenting, and children: Opportunities to improve identification, treatment, and prevention*. Washington (DC): National Academies Press (US). ISBN: 978-0-309-12178-1.

[81] NEKOLA, V. (2015). *Role a možnosti soudce*. In: MATOUŠEK, O. Děti a rodiče v rozvodu. Manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny. Praha: Portál, s. 171-200. ISBN: 978-80-262-0968-3.

[82] NIEUWBOER, C. C., FUKKINK, R. G., HERMANN, J. M. (2013). *Online programs as tools to improve parenting: A meta-analytic review*. In: Children and Youth Services Review, roč. 35, č. 11, s. 1823-1829. ISSN: 0190-7409. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2013.08.008>

[83] NUNES, C. I., DE ROTEN, Y., EL GHAZIRI, N., FAVEZ, N., DARWICHE, J. (2021). *Co-Parenting Programs: A Systematic Review and Meta-Analysis*. In: Family relations, roč. 70, č. 3, s. 759-776. ISSN: 1741-3729. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/fare.12438>

[84] O'HARA, K.L., HOLLIS, J., SANDLER, I. N. (2024). *Can online parent education meet the needs of the courts and improve the well-being of children? The critical roles of goal, program, and evidence alignment*, In: Family Court Review, roč. 62, č. 1, s. 562-582. ISSN: 1744-1617. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/fcre.12798>

[85] O'HARA, K. L., SANDLER, I. N., WOLCHIK, S. A., TEIN, J.-Y. (2019). *Coping in context: The effects of long-term relations between interparental conflict and coping on the development of child psychopathology following parental divorce*. In: Development and Psychopathology, roč. 31, č. 5, s. 1695–1713. ISSN: 1469-2198.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1017/S0954579419000981>

[86] O'HARA, K. L., WOLCHIK, S. A., SANDLER, I. N. (2021). *The Development, Evaluation, and Implementation of Parenting-Focused Prevention Programs in Collaboration with Family Court*. In: Family Court Review, roč. 59, č. 4, s. 710-724. ISSN: 1744-1617.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/fcre.12604>

- [87] O'HARA, K. L., WOLCHIK, s. A., SANDLER, I. N., WEST, s. G., REIS, H. T., COLLINS, L. M. et al. (2023). *Preventing mental health problems in children after high conflict parental separation/divorce study: An optimization randomized controlled trial protocol*. In: Mental Health and Prevention, roč. 32, Article 200301. ISSN: 2212-6570. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.mhp.2023.200301>
- [88] PEMOVÁ, T., PTÁČEK, R. (2020). *Sdílené rodičovství*. Praha: NIDAR. ISBN: 978-80-87066-04-1.
- [89] POLÁKOVÁ, P., PISKOŘOVÁ, I., NOVÁKOVÁ, M. (2022). *Metodika Edukace rodičů v rozchodu/rozvodu*. Karviná: Akademický ústav Karviná, z.ú. ISBN: neuvedeno.
- [90] RODGERS, M., SOWDEN, A., PETTICREW, M., ARAI, L., ROBERTS, H., BRITTEN, N., POPAY, J. (2009). *Testing Methodological Guidance on the Conduct of Narrative Synthesis in Systematic Reviews: Effectiveness of Interventions to Promote Smoke Alarm Ownership and Function*. In: Evaluation, 2009, roč. 15, č. 1, s. 49-73. ISSN: 1461-7153. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/1356389008097871>
- [91] PRUETT, M.K., INSABELLA, G.M., GUSTAFSON, K. (2005). *The collaborative divorce project: A court-based intervention for separating parents with young children*. In: Family Court Review, roč. 43, č.1, s. 38–51. ISSN: 1744-1617. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.1744-1617.2005.00006.x>

[92] PRUETT, M. K., BARKER, R. K. (2010). *Effectively intervening with divorcing parents and their children: What works and how it works*. In: M. s. SCHULZ, M. K. PRUETT, P. K. KERIG, R. D. PARKE (Eds.), *Strengthening couple relationships for optimal child development: Lessons from research and intervention*. American Psychological Association, 2010, s. 181-196. ISBN 9781433805479

[93] PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. (2003). *Pedagogický slovník*. 4. aktualizované vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-772-8.

[94] REZMIERSKI, V. E., KNOBLOCK, P., BLOOM, R. B. (1982). *The psychoeducational model: Theory and historical perspective* In: R. L. MCDOWELL, G. W. ADAMSON, F. H. WOOD (Eds.), *Teaching emotionally disturbed children*. Boston: Little, Brown and Co., 1982. ISBN: 978-031655557-9

[95] ROBINSON, W. (2018). *Exploring parenting self-efficacy among parents of children in residential treatment: evaluating a combined online psychoeducational intervention*. Boston: Boston University

Dostupné z: <https://hdl.handle.net/2144/30065>

[96] RODRIGO, M. J, ALMEIDA, A., SPIEL, CH., KOOPS, W. (2012). *Introduction: Evidence-based parent education programmes to promote positive parenting*. In: *European Journal of Developmental Psychology*, roč. 9, č. 1, s. 2-10. ISSN: 1740-5610.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/17405629.2011.631282>

[97] RODRIGO, M.J., BYRNE, S., ÁLVAREZ, M. (2012). *Preventing child maltreatment through parenting programmes implemented at the local social services level*. In: European Journal of Developmental Psychology, roč. 9, č. 1, s. 89-103. ISSN: 1740-5610.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/17405629.2011.607340>

[98] RUDD, B. N., HOLTZWORTH-MUNROE, A., REYOME, J. G., APPELEGATE, A. G., & D'ONOFRIO, B. M. (2015). *Randomized control trial: Online parent program and waiting period for unmarried parents in Title IV-D court*. In: Journal of Family Psychology, roč. 29, č. 5, s. 679–686. ISSN: 0893-3200.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1037/fam0000106>

[99] SAINI, M. A., CORRENTE, S. (2024). *Educating for change: A meta-analysis of education programs for separating and divorcing parents*. In: Family Court Review, roč. 62, č. 1, s. 131-148. ISSN: 1744-1617.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/fcre.12801>

[100] SALEM, P., SANDLER, I., WOLCHIK, S. (2013). *Taking Stock Of Parent Education In The Family Courts: Envisioning A Public Health Approach*. In: Family Court Review, roč. 51, č. 1, s. 512-541. ISSN: 1744-1617.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/fcre.12014>

[101] SANDLER, I., TEIN, J., CHAM, H., WOLCHIK, S., & AYERS, T. (2016). *Long-term effects of the Family Bereavement Program on spousally bereaved parents: Grief, mental health problems, alcohol problems, and coping efficacy*. In: Development and Psychopathology, roč. 28, č. 3, s. 801-818. ISSN: 1469-2198.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1017/S0954579416000328>

[102] SANDLER, I., GUNN, H., MAZZA, G. et al. (2018). *Effects of a Program to Promote High Quality Parenting by Divorced and Separated Fathers*. In: Prevention Science, č. 19, s. 538–548. ISSN: 1389-4986.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/s11121-017-0841-x>

[103] SANDLER, I., WOLCHIK, S., MAZZA, G., GUNN, H., TEIN, J., BERKEL, C., JONES, S., PORTER, M. (2020). *Randomized Effectiveness Trial of the New Beginnings Program for Divorced Families with Children and Adolescents*. In: Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology, roč. 49, č. 1, s. 60-78. ISSN: 1537-4416.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/15374416.2018.1540008>

[104] SBARRA, D. A., COAN, J. A. (2017). *Divorce and health: good data in need of better theory*. In: Current Opinion in Psychology, roč. 13, s. 91-95. ISSN: 2352-250X.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2016.05.014>

[105] SCHAEFER, T. (2010). Saving children or blaming parents-lessons from mandated parenting classes. In: Columbia Journal of Gender & Law, roč. 19, č. 2, s. 491-537. ISSN: 2333-4339.

Dostupné z: <https://doi.org/10.7916/D8PG1XHB>

[106] SCHEPARD, A. I. (2004). *Children, courts, and custody: interdisciplinary models for divorcing families*. Cambridge: Cambridge University Press, 242 s. ISBN: 0521529301

[107] SCHRAMM, D. G., KANTER, J. B., BROTHERTON, S.E., KRANZLER, B. (2018). *An Empirically Based Framework for Content Selection and Management in Divorce Education Programs*. In: Journal of Divorce & Remarriage, roč. 59, č. 3, s. 195-221. ISSN: 1540-4811. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/10502556.2017.1402656>

[108] SCHRAMM, D. G., BECHER, E. M. (2020). *Common Practices for Divorce Education*. In: Family relations, roč. 69, č. 3, s. 543-558. ISSN: 1741-3729. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/fare.12444>

[109] SCHRAMM, D. G., MCCAULLEY, G. (2012). *Divorce education for parents: A comparison of online and in-person delivery methods*. In: Journal of Divorce & Remarriage, roč. 53, č. 8, s. 602–617. ISSN: 1540-4811. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/10502556.2012.721301>

[110] SIGAL, A., SANDLER, I., WOLCHIK, S., BRAVER, S. (2011). *Do Parent Education Programs Promote Healthy Post-Divorce Parenting? Critical Distinctions and a Review of the Evidence*. In: Family Court Review, roč. 49, č. 1, s. 120-139. ISSN: 1744-1617. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.1744-1617.2010.01357.x>

[111] SLEIK, B. (2019). *Predictors of the effectiveness of divorcing parent education classes*. Edwardsville: Southern Illinois University.

[112] SPENCER, C. M., TOPHAM, G. L., KING, E. L. (2020). *Do online parenting programs create change?: A meta-analysis*. In: Journal of Family Psychology, roč. 34, č. 3, p. 364–374. ISSN: 0893-3200.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1037/fam0000605>

[113] STALLMAN, H. M., & SANDERS, M. R. (2014). *A randomized controlled trial of Family Transitions Triple P: A group-administered parenting program to minimize the adverse effects of parental divorce on children*. In: Journal of Divorce & Remarriage, roč. 55, č. 1, s. 33–48. ISSN: 1540-4811.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/10502556.2013.862091>

[114] STOKKEBEKK, J., IVERSEN, A., HOLLEKIM, R., NESS, O. (2021). *“The troublesome other and I”: Parallel stories of separated parents in prolonged conflicts*. In: Journal of Marital and Family Therapy, roč. 47, č. 1, s. 52–68. ISSN: 1752-0606.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/jmft.12474>

[115] STOLBERG, A. L., & MAHLER, J. (1994). *Enhancing treatment gains in a school-based intervention for children of divorce through skill training, parental involvement, and transfer procedures*. In: Journal of Consulting and Clinical Psychology, roč. 62, č.1, s. 147–156. ISSN: 0022-006x.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1037/0022-006X.62.1.147>

[116] ŠMOLKA, P. (2015). *Role a možnosti rodinného poradce*. In: MATOUŠEK, O. Děti a rodiče v rozvodu. Manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny. Praha: Portál, 2015, s. 143-158. ISBN: 978-80-262-0968-3.

[117] TEIN, J.-Y., MAZZA, G., L., GUNN, H. J., KIM, H., STUART, E. A., SANDLER, I.N., WOLCHIK, S. (2018). *Multigroup Propensity Score Approach to Evaluating an Effectiveness Trial of the New Beginnings Program*. In: *Evaluation & the Health Professions*, roč. 41, č. 2, s. 290–320. ISSN: 0163-2787.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/0163278718763499>

[118] THOENNES, N., PEARSON, J. (1999). *Parent education in the domestic relations court: A multisite assessment*. In: *Family Court Review*, roč. 37, č. 2, s. 195–218. ISSN: 1744-1617. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.174-1617.1999.tb00536.x>

[119] TOMLINSON, C. S., RUDD, B. N., APPLGATE, A. G., DIAZ, A., HOLTZWORTH-MUNROE, A. (2022). *Lessons for a COVID-19 era: Barriers and facilitators to court ordered online parenting programs for divorcing and separating parents*. In: *Family Court Review*, 2022, roč. 60, č. 2, s. 303–321. ISSN: 1744-1617.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/fcre.12643>

[120] TOMLINSON, C. S., RUDD, B. N., APPLGATE, A. G., DIAZ, A., HOLTZWORTH-MUNROE, A. (2023). *Evaluation of court-initiated randomized controlled trial of online parent programs for divorcing and separating parents*. In: *Journal of Family Psychology*, roč. 37, č. 1, s. 65–78. ISSN: 0893-3200.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1037/fam0001049>

[121] UHOLYEVA, X. *Vztahy v rodině z dětské perspektivy*. Praha: Karlova univerzita, Filozofická fakulta, 2017. vedoucí práce Simona Hoskovcová. [on-line] Disertační práce [cit. dne 10.12.2023].

Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/94223/140059355.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

[122] WOLCHIK, S. A., WEST, S. G., WESTOVER, S. et al. (1993). *The children of divorce parenting intervention: Outcome evaluation of an empirically based program*. In: American Journal of Community Psychology, 1993, roč. 21, č. 3, s. 293–331. ISSN: 0091-0562.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/BF00941505>

[123] WOLCHIK, s. A., WEST, s. G., SANDLER, I. N., TEIN, J.-Y., COATSWORTH, D., LENGUA, L., WEISS, L., ANDERSON, E. R., GREENE, s. M., GRIFFIN, W. A. (2000). *An experimental evaluation of theory-based mother and mother-child programs for children of divorce*. In: Journal of Consulting and Clinical Psychology, roč. 68, č. 5, s. 843–856. ISSN: 0022-006X.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1037/0022-006X.68.5.843>

[124] WOLCHIK, s. A., SANDLER, I. N., TEIN, J.-Y., MAHRER, N. E., MILLSAP, R. E., WINSLOW, E., VÉLEZ, C., PORTER, M. M., LUECKEN, L. J., REED, A. (2013). *Fifteen-year follow-up of a randomized trial of a preventive intervention for divorced families: Effects on mental health and substance use outcomes in young adulthood*. In: Journal of Consulting and Clinical Psychology, roč. 81, č. 4, s. 660–673. ISSN: 0022-006x.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1037/a0033235>

[125] WOLCHIK, s. A., SANDLER, I. N., WINSLOW, E. B., PORTER, M. M., & TEIN, J. Y. (2022). *Effects of an asynchronous, fully web-based parenting-after-divorce program to reduce interparental conflict, increase quality of parenting and reduce children's post-divorce behavior problems*. In: Family Court Review, roč. 60, č. 3, s. 474-491. ISSN: 1744-1617.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/fcre.12620>

[126] WOOD, M. M., BRENDTRO, L. K., FECSE, F. A., & NICHOLS, P. (1999). *Psychoeducation: An idea whose time has come*. Reston, VA: Council for Exceptional Children. ISBN: 0-86586-348-2

Kontakt

Mgr. Robin Brzobohatý, Ph.D.

Slezská univerzita v Opavě

Fakulta veřejných politik

Bezručovo náměstí 885/14, 746 01 Opava, Česká republika

E-mail: robin.brzobohaty@fvp.slu.cz

Odborný profil autora:

Mgr. Robin Brzobohatý, Ph.D., je předním českým odborníkem v oblasti mediace s bohatými zkušenostmi a akademickým zázemím. Vystudoval sociologii a andragogiku na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci a sociální práci na Cyrilometodějské teologické

fakultě a CARITAS VOŠs. Doktorát získal na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně v oboru teorie práva.

Profesionální kariéru zahájil jako terénní sociální pracovník ve Fondu ohrožených dětí, kde spoluzaložil své první mediační centrum. Následně působil jako vedoucí mediačního programu na Úřadu pro mezinárodní právní ochranu dětí v Brně, kde vedl tým mediátorů zaměřený na řešení přeshraničních únosů dětí. v současnosti působí jako seniorní rodinný mediátor v Mediačním a edukačním centru Brno a v Mediačním centru Olomouc.

S více než 4 000 mediovanými případy patří k nejzkušenějším mediátorům v České republice. Je certifikovaným mediátorem u ISCT v USA a zkušebním komisařem Ministerstva spravedlnosti ČR pro zkoušku mediátora podle zákona o mediaci.

V akademické sféře vyučuje mediaci na Právnických fakultách Univerzity Karlovy v Praze a Masarykovy univerzity v Brně. Od roku 2023 působí jako odborný asistent na Ústavu pedagogických a psychologických věd Fakulty veřejných politik Slezské univerzity v Opavě.

Mezinárodně se angažuje jako lektor mediace, vedl výcviky například pro Dánskou advokátní komoru v Kodani nebo Ruskou ligu mediátorů v Petrohradu. v roce 2018 během stáže na Temple University ve Filadelfii (USA) vyučoval společně s prof. Josephem P. Folgerem předmět Third Party Conflict Intervention. Mezi lety 2014–2017 působil jako lektor mediace ve společném programu Humboldtovy Univerzity v Berlíně a Tulane Law School v New Orleans.

Je autorem mnoha odborných článků a publikací, včetně čtenáři oceňované knihy “Rukověť mediátora, aneb co je nutné znát nejen ke zkoušce mediátora” (Wolters Kluwer ČR). Jeho odborný zájem zahrnuje rozvoj participace dětí v mediaci, teorii, etiku a filosofii mediace a využití umělé inteligence v mediaci.

CESTA DIEŤAŤA OD RODINY DO CENTRA PRE DETI A RODINY

*A child's journey from the family to the centre
for children and families*

PhDr. Melinda ČAKAROVÁ,
Mgr. Mária ČULENOVÁ,
Mgr. Tomáš PLANKA

Abstrakt

Predkladaný príspevok sa zameriava na zraniteľnú skupinu a pomoc tejto skupine – maloletí. v rámci príspevku sa zaoberáme dysfunkčnými rodinami a sociálnou patológiou v týchto rodinách. Rozoberáme primárnu problematiku v týchto rodinách, pričom popisujeme vyňatie dieťaťa z biologického prostredia, ktoré je dysfunkčné. Nevyhnutnou výbavou sociálneho pracovníka je okrem zručností práce (znalosti z oblasti metodiky, foriem, postupov a techník sociálnej práce) s touto cieľovou skupinou aj znalosť legislatívnych noriem, ktoré celý tento proces upravujú a podmieňujú.

Kľúčové slová

Centrum pre deti a rodiny, Dieťa, Rodina

Abstract

The present paper focuses on a vulnerable group and helping this group - minors. The paper deals with dysfunctional families and social pathology in these families. We discuss the primary issue in these families, describing the removal of the child from a biological environment that is dysfunctional. In addition to the skills of working (knowledge of methodology, forms, procedures and techniques of social work) with this target group, the social worker must also have knowledge of the legislative norms that regulate and condition the whole process.

Key words

Centre for Children and Families, Child, Family

Úvod

Rodina by mala útočiskom a miestom, ktoré poskytuje bezpečie. Nie každý mal ideálne detstvo a nie každý mal ideálnych rodičov. Niektorí sotva čakali aby dosiahli vek plnoletosti, ukončili školu a odišli z domu, aby mohli začať žiť svoj vlastný život. Nie je to len minulosť a nemôžeme hovoriť o dávnych časoch, pretože deje sa to aj dnes. Našou motiváciou je poukázať na zariadenia pre tých, ktorí potrebujú pomoc iných, lebo sami to nezvládnu. Príspevok je venovaný ceste dieťaťa od jeho biologickej rodiny do ústavnej starostlivosti. Uvádzame, ako sa stane z funkčnej rodiny dysfunkčná, kedy je ohrozená rodina a dieťa, aké sú príčiny vyňatia dieťaťa a ako správne posúdiť celkovú situáciu z pohľadu odborníkov

pracujúcich s týmito deťmi a ich rodinami. Nezabúdame na sociálnu prácu ako takú, sociálnych pracovníkov, ktorí postupujú pri práci s dieťaťom po určitých etapách. Venujeme sa CDR z legislatívnej stránky, fungovaniu podľa metodických postupov, zaužívaných metód z pohľadu odborníkov a zákonov.

Význam rodiny pre dieťa

„Rodina má v spoločnosti nenahraditeľné miesto. Je základnou bunkou spoločnosti i Cirkvi, a preto má byť jeho ochrana prioritou tak pre spoločnosť, ako aj pre Cirkev. Zdravá rodina plní svoje funkcie. Je najlepšou prevenciou pred patologickými javmi, pretože je pre všetkých svojich členov miestom bezpečia.“ (VANCÁKOVÁ, 2018, s. 26).

V ponímané slovenskej legislatívy rodinu tvoria partneri/manželia a ich deti. Pričom tvoria spoločnú domácnosť. Matoušek et al. (2013, s. 201) vysvetľuje, že *„výraz rodina je v súčasnosti skôr skratkou použiteľnou miesto vhodnejšieho a dlhšieho výrazu rodinné súžitie blízkych ľudí...“* A zároveň porovnáva rodinu v súčasnosti a v minulosti, tvrdí, že *„súčasná rodina je krehká, v porovnaní s minulosťou málo stabilná a malá. Ak sa dostane do ťažkostí, je viac než v minulosti závislá na štáte a iných zdrojoch.“* Hanobik (2016, s. 117) charakterizuje rodinu, že *„je základnou bunkou*

spoločnosti, je miestom vzniku života, formovania charakteru človeka, osvojovania hodnôt.“ Sobotková (2012, s. 25) hovorí, že ak rodina má byť definovaná ako systém, môže sa použiť aj najjednoduchšia klasická definícia pojmu systém, ktorý systém charakterizuje ako súbor častí a vzťahov medzi nimi. „Vedľa rodinného systému je ďalším kľúčovým pojmom rodinný proces. Rozumie sa ním akcia a interakcia rôznych skladobných zložiek vo vnútri i mimo rámec systému rodiny.“

V ponímaní rodiny ako systému, využívame pohľad na rodinu z hľadiska systémových teórií. Rodina je definovaná ako jeden spoločný systém, ktorý sa delí na subsystemy a suprasystemy. Za subsystemy môžeme považovať rodičovskú bunku či súrodeneckú bunku. Suprasystém môže predstavovať blízke okolie rodiny – napríklad susedstvo. Tieto zložky systému spolu komunikujú a interagujú, pričom sú ale nastavené určité hranice medzi nimi. Každý rodinný systém sa skladá zo subsystemov:

- subsystem manželský (partnerský),
- subsystem rodič – dieťa,
- súrodenecký subsystem.

Manželský subsystém je základný, hrá veľkú úlohu v životných cykloch rodiny a závisí od nej celkový úspech rodiny. v živote rodiny začína pri narodení dieťaťa radostné obdobie, môže to byť však aj obdobím náchylným na krízy. Môže to zapríčiniť instabilitu rodiny. v súrodeneckom subsystéme sa dieťa učí spolupracovať, robiť kompromisy, pomáhať si a vzájomne sa podporiť. Subsystémy majú na seba recipročný vplyv – subsystémy sa vzájomne ovplyvňujú. v rodine môžu vznikať aj iné subsystémy – koalície, napríklad matka a mladšie dieťa, otec a staršie dieťa. Ak ich hranice sú nadmerne pevné, či zbytočne dlhé a zdanlivo neopodstatnene pretrvávajú, obvykle signalizuje rodinný problém (SOBOTKOVÁ, 2012).

Veľa rodičov si neuvedomuje, alebo zabúda, čo je to výchova. *„Výchova znamená investovať bez ohľadu na cieľ a prínos. Je to láska bez podmienok. Znamená to, že sme plne k dispozícii bez toho, aby sme sa vzdali seba. Výchova znamená rešpektovať odlišnú cestu dieťaťa, ale zahrňuje tiež to, že štart na túto cestu poistíme vlastným príkladom“* (Prekopová et al., 2015, s. 21).

Každá rodina plní svoje funkcie a má svoje kompetencie. Môžeme tvrdiť, že ak rodina nemá problém s plnením týchto dvoch zložiek vo väčšej miere, tak rodina by žila v harmónii,

fungovala bezproblémovo a nemohla sa zaradiť do kategórie dysfunkčných rodín. Dysfunkciu Oláh et al. (2008, s. 241) opísal nasledovne *„dysfunkcia je nežiadúca činnosť z hľadiska celku; narušajúca celok.“*

Základné funkcie rodiny podľa Višňovského (2001) sú biologická, ekonomická, výchovná, psychohygienická a emocionálna, ochranná, socializačná, rekreačná. Matoušek et al. (2013) vymedzil nasledovné základné delenie funkcií dnešnej rodiny: ekonomické zaistovanie, emocionálna podpora všetkých členov rodiny, vychovávanie detí.

Funkcie a kompetencie rodiny úzko súvisia. Aby rodina spĺňala tieto základné funkcie, je potrebné aby bola stabilná a prosperujúca. Pre prehľad, uvádzame základné kompetencie rodiny, ktoré Matoušek et al. (2013) rozdelil nasledovne:

základné kompetencie – oblasť zaistenia podmienok pre život (schopnosti)

Zaistiť si určitú úroveň príjmu, hospodárenie s príjmami, zaistiť si bývanie, udržať si bývanie v stave zodpovedajúcom potrebám členov rodiny,

d'alsie kompetencie – schopnosť dospelých

Zlad'ovať partnerské fungovanie v rodine (vrátane schopností konštruktívne riešiť konflikty), kooperovať v kontaktoch so širšou rodinou a so sociálnym okolím,

hlavné kompetencie – dospelých, ak sa jedná o deti, spočívajú v schopnostiach

Prijímať deti, vnímať ich potreby a reagovať na ne, určovať pravidlá chovania sa a konzistentne na nich trvať, monitorovať aktivity detí v dobe, keď nie sú s dospelými členmi rodiny.

Či vyrastá dieťa vo funkčnej rodine, dysfunkčnej rodine, alebo v ústavných zariadeniach, nesmieme zabudnúť na ľudskú hodnotu a dôstojnosť. *„Sociálny život a spoločnosť nesmú nič uberať z ľudskej hodnoty a dôstojnosti, ale naopak, majú jej pomáhať a ju rozvíjať. Hlavná pohnútka vzniku a podstatný cieľ sociálneho života má byť zachovanie, rozvoj a zdokonalenie ľudskej osoby“* (HANOBİK, 2016, s. 9). Platí to nielen pre deti, ktoré vyrastajú v milujúcej rodine, ale aj pre deti vyrastajúce v ústavnej starostlivosti.

Ohrozená rodina, ohrozené dieťa

V dnešnej dobe sa do ťažkostí môže dostať každá rodina. Pri riešení problémov sa ako zdroj pomoci využíva štát a svojpomoc. Ak by sme to mali dať do poradia a určiť, ktorý z nich je na prvom mieste, tak je to určite svojpomoc a potom nasleduje štát. Pri riešení svojich problémov spolieha rodina sama na seba a môže využiť viacero zdrojov, napríklad materiálne zdroje rodiny, osoby so širokej rodiny, osoby z miestnej komunity, spolupracovníci, dobrovoľníci, profesionáli pôsobiaci v sociálnych službách, orgány miestnej samosprávy a štátu. (MATOUŠEK et.al, 2013).

Rizikové faktory ohrozujú súdržnosť celej rodiny, respektíve niektorého z jej členov. Môže to byť napríklad alkoholizmus, násilné riešenie sporov a podobne. Zaradené sú sem aj osobnostné zvláštnosti ako napríklad autizmus dieťaťa, žiarlivosť u dospelého. Protektívne faktory naopak pomáhajú rodinám zvládať ťažkosti a problémy, ako napríklad sociálna inteligencia. (MATOUŠEK et al., 2013).

Ohrozenie rodín a ich členov môže prameniť aj z rôznych problémov a záťažových situácií, ktoré sú typické pre jednotlivé typy rodín. Ako príklad môžeme uviesť neúplnú rodinu, kde problémy vznikajú na základe rozvodu rodičov, rozchodu, ovdovením, pôrodom dieťaťa mimo manželstva, ale

aj špecifickými situáciami ako je napríklad odchod rodiča do Výkonu trestu odňatia slobody. Následkom toho môžu nastať komplikácie v podobe nízkej úrovne príjmov či straty príjmov, kapacitne sa menej zvláda celková životná situácia, prehodnotí sa deľba práce v domácnosti, členovia zastupujú rolu chýbajúceho člena rodiny.

Pre porovnanie, v zlúčených rodinách je základným problémom vytvorenie súdržnosti. Komplikácie môžu nastať kvôli smútku za pôvodnou rodinou, anachronizmom vzťahov – najprv existuje rodičovský vzťah až potom partnerský, oidipovským komplexom, týraním a zneužívaním detí, alebo pri tvorení väzieb medzi nevlastnými deťmi, či medzi nevlastnými súrodencami. Sobotková (2012, s. 35) charakterizuje dysfunkčnú rodinu takto, *„ide o rodinu, v ktorej jeden alebo viac členov produkujú maladaptívne, nezdravé chovanie.“* Pre dysfunkčné rodiny sú typické aj niektoré z nasledujúcich charakteristík, výskyt sociálno-patologických javov v rodine, vzájomné obviňovanie sa, problémová komunikácia, respektíve jej absencia, nezadefinované hranice a kompetencie v rodine.

„Dysfunkčný rodinný systém môže (ale nemusí) produkovať individuálnu psychopatológiu, napríklad užívanie návykových látok, asociálne chovanie, či neurotické obsesie.“

Psychopatológia jednotlivých členov rodiny spätne zložitým spôsobom pôsobí na fungovanie rodiny ako celku.“ (SOBOTKOVÁ, 2012, s. 35). Môžeme tvrdiť že, väčšinou v dysfunkčných rodinách nie je prítomný jeden problém, ale obvykle to je skupina problémov v jednom čase, ktorá ťaží rodinu. *„Rodiny s problémami vo viacerých kompetenciách sú nazývané mnohoproblémovými.*“ (MATOUŠEK et al., 2013, s. 202). Celková atmosféra v nefungujúcej rodine je veľmi nepríjemná, dusivá. Po výbuchu emócií agresora, nasleduje agresivita, krik, často útoky psychického alebo fyzického charakteru. Mnohokrát spúšťačom môže byť hoci len jeden pohľad, gesto, slovo, konanie alebo nekonanie, ale aj stres, obavy, očakávania. Kim Berg (2013) tvrdí, že niektoré rodinné prípady zahrňujú toľko problémov, že aj skúsený sociálny pracovník môže mať pocit, že nevie, kde začať. Problémami môže byť napríklad dlhodobá nezamestnanosť, manželské konflikty, chronické ochorenia (telesné aj duševné), nižšie vzdelanie, delikventné správanie, záškoláctvo, medzigeneračné rozpory, nestabilné vzťahy v živote matky, alkoholizmus a užívanie iných návykových látok, závislosť na rôznych členoch pôvodnej rodiny, sexuálne zneužívanie detí matkiným priateľom, matkina neschopnosť chrániť deti a mnoho iných.

Podporiť jednotlivca alebo rodinu v správny čas má veľký význam a vieme tým predísť vzniku mnohých ďalších problémov, ktoré rodinu môžu dostať do začarovaného kruhu, z ktorého sa nevedia dostať von bez pomoci špecialistov. *„Súbor postupov označovaný ako podpora rodiny sa dá využívať aj u iných rodín ako sú mnohoproblémové. Mnohoproblémové rodiny tvoria najnáročnejšiu klientelu, na ktorej je možné ukázať, čo všetko podpora môže zahŕňať, aké si môže klásť ciele a na čo jej uplatňovanie naráža.“* (MATOUŠEK et al, 2014, s. 14). Podporou rodiny Matoušek et al. (2014) označuje rôzne programy, ktoré nesledujú len záujmy dieťaťa, ale aj chovanie dospelých a ako sú v rodine spokojní. Cieľom je pomáhať členom rodiny, nielen aby si navzájom naplňovali svoje potreby, ale aby s ohľadom na záujmy rodiny jednali aj v prostredí mimo rodiny. Naopak *„zdravé rodinné fungovanie je často vymedzované ako schopnosť rodiny účinne zvládať náročné, či stresové životné udalosti a prispôsobovať sa zmenám.“* (SHAPIRO In: SOBOTKOVÁ, 2012, s. 77). *„Rodinný stres sa vníma ako nešpecifická požiadavka na adaptačné chovanie rodiny. Úroveň stresu v rodine záleží na závažnosti a intenzite stresoru, na tom, ako ho rodina vníma a hodnotí, na zdrojoch a možnostiach zvládať stres, na psychickej a fyzickej kondícii*

členov rodiny v dobe, keď sa stresor objaví.“ (SOBOTKOVÁ, 2012, s. 77).

Posudzovanie situácie ohrozeného dieťaťa a možnosti jeho umiestnenia

Môžeme používať označenie ohrozené dieťa, dieťa vo zvlášť obtiažnych situáciách alebo dieťa so zvláštnymi (špeciálnymi) potrebami, stále hovoríme o deťoch, ktoré potrebujú pomoc, lebo prežívajú strach a úzkosť. Obidva pocity zaradujeme do skupiny nepríjemných pocitov a sú si tak blízke, že mnohokrát ich v hovorovej reči ani nerozlišujeme. (MATĚJČEK, 2013). *„Psychológovia ale predsa len nejaký rozdiel vnímajú. Zjednodušene sa dá povedať, že strach je „z niečoho“ a úzkosť je „z ničoho“. Strach máme z nejakých určitých vecí, zvieratá, deja, situácie – úzkosť je však len tušenie niečoho zlého, očakávania, napätia, zatiaľ bez konkrétneho obsahu.“* (MATĚJČEK, 2013, s. 123). *„Mimoriadne dôležité je skúmanie vplyvu sociálneho prostredia na formovanie osobnosti človeka, výchovy a vzdelávania.“* (BALÁŽ, 1981, s. 12). Či sú to sirotky, deti ulice, deti utečencov, obeť vojen, prírodných, či ľuďmi zapríčinených katastrof, deti zo sociálne znevýhodnených skupín, pracujúce deti, deti, ktoré sú obeťou prostitúcie a pohlavného zneužívania alebo týrané deti, majú spoločného

menovateľa, ktorý sa týka životného štýlu jedincov, rodín alebo sociálnych skupín a práve ich prostredníctvom aj detí. Ďalším spoločným znakom je to, že si tieto situácie nevyberajú zo svojej vôle a slobodne, a nie je v ich silách sa zo situácie vymaniť. (MATOUŠEK et al., 2013).

Každý človek má v sebe uloženú ako základnú psychickú štruktúru program, ktorý ľuďom umožňoval prežitie. v mozgu sa spúšťa prvá reakcia v situáciách, keď môžeme byť ohrozený. Vzápätí sa aktivujú ďalšie časti mozgu a celé telo tak, aby sa dalo hrozbe čeliť. Ak je poplach planý, všetko sa deaktivuje. Ak je hrozba reálna bez možnosti jej efektívne čeliť, aktivácia ostáva na vysokej úrovni, tým vzniká stav označovaný ako traumatizácia. (MATOUŠEK, 2017). Trauma má u dospelých aj u detí dlhodobé následky. Traumou pre dieťa môže byť prírodná katastrofa, požiar, choroba, nehoda, ale v našej spoločnosti prispieva k ohrozeniu dieťaťa v najväčšej miere krehkosť a nestabilita rodiny. Rodiny sa počtovo zmenšujú, rodičia sa rozvádžajú, deťom sa v úlohe rodiča môže stridať viac dospelých. Vysoký traumatogénny potenciál majú týrané a zneužívané deti. Ako príklad môžeme uviesť telesné trestanie, hlavne ak je pre dieťa nezrozumiteľné a keď je spojené s fyzickým zranením. Ďalej psychické týranie, napríklad ak sa dieťaťu vyhrážame, že sa už nikdy neuvidí

s rodičmi, alebo bude vyhodený z domu. Môžeme spomenúť aj zadávanie úloh, ktoré sú nad jeho sily, ak je štváné proti rodičovi v rozvodovom konaní, ak je izolované, ak je mu odmietnutá pomoc, keď má vysokú potrebu pomoci, alebo extrémne zanedbávanie základných potrieb ako jedlo, pitie, zdravotná starostlivosť. (MATOUŠEK, 2017). Konkrétnejšie rozpracovanie položiek zanedbanej starostlivosti ponúka Bechyňová (2012) a sú to nasledovné položky:

1. *Strava*

Jedná sa o situácie, keď dieťa nedostáva vhodné jedlo vo vzťahu k veku alebo diétnym obmedzeniam, ak dieťa počas dňa opakovane hladuje, alebo sa prejedá,

2. *Oblečenie, obuv, hygiena*

Zahrňame sem situácie, v ktorých môže byť fyzicky alebo psychicky ohrozované dieťa, kvôli tomu, že nie je oblečené alebo obuté podľa počasia, podľa ročného obdobia, ak je mu odev alebo obuv malá, či veľká bez ohľadu na to, či je špinavé, alebo čisté,

3. *Bývanie*

Dôležité je, aby dieťa malo stály domov, ako miesto bezpečia. Neadekvátne vplýva na dieťa neustále menenie

bývania. Najväčšie ohrozenie znamenajú situácie ako bezdomovectvo rodičov.

4. Zdravotná starostlivosť a hygiena

Otázkami sú v tomto prípade, či rodičia nosia deti na preventívne prehliadky adekvátne k veku dieťaťa, či ich nosia na špecializované vyšetrenia, či ich učia k hygienickým návykom, či nosia čisté oblečenie, nesmrdia. Na tieto veci môže upozorniť detský lekár, alebo predškolské, školské zariadenia. My ešte dodávame otázky, či má dieťa vybavenú zdravotnú kartičku do zdravotnej poisťovne a či vôbec má svojho pediatra.

5. Rozvoj a vzdelanie

Zisťuje sa, či dieťa chodí pravidelne do školy, či má svoje učebné pomôcky, či si robia domáce úlohy, či je absencia v škole ospravedlnená. Ďalej či rodičia majú alebo nemajú dostatočné zručnosti pre stimuláciu všetkých vývojových potrieb dieťaťa a sociálneho učenia.

6. Dohľad

Jedná sa o zručnosť rodičov zaistiť dieťaťu doma bezpečie a schopnosť rozpoznať, čo je bezpečné a čo nie. Napríklad matka nechá doma ročné dieťa, ktoré varuje trojročný súrodeneц, kým ona ide na nákupy.

7. Ochrana dieťaťa pred nebezpečím z okolia

Sú to situácie súvisiace s prevenciou úrazu dieťaťa (používanie autosedačky, prilby pri bicyklovaní), ale aj bezpečné využívanie internetu, alebo či rodičia poznajú osoby, s ktorými sa ich dieťa stýka mimo domova.

8. Emócie

Veľmi ťažko dokázateľná položka, pretože je ťažko sledovateľná, či dieťa dostáva láskavú starostlivosť, alebo emočne trpí.

Ľudia, ktorí mali v detstve zlé skúsenosti s dospelými, majú preukázateľne následne v dospelosti viac zdravotných problémov, je na nich častejšie páchané partnerské násilie, majú vyššie sklony k alkoholizmu a návykovým látkam a aj samovražedné sklony. (MATOUŠEK In: WILKINS et al., 2017). Ako najčastejšie metódy, ktoré by mal sociálny pracovník pri hodnotení situácie dieťaťa aplikovať vymenoval Matoušek et al. (2013) nasledovné:

1. Pozorovanie

Prvá a základná metóda, sledovať možno nielen dieťa, rodičov a ich vzájomnú interakciu, ale aj ich životný priestor, socioekonomickú úroveň. Ak má sociálny pracovník možnosť sledovať dieťa vo svojom prirodzenom

prostredí, môže sa pri pozorovaní interakcie medzi členmi rodiny zamerať na niekoľko hlavných oblastí:

Kvantita – akú pozornosť a priestor dostáva dieťa, do akej miery členovia rodiny vstupujú do interakcie, kto a ako je v rozhovore aktívny,

Kvalita – do akej miery členovia rodiny reagujú primerane na podnety z diskusie, či sú schopní jednotlivé témy uchopiť, rozvinúť,

Emócie – aké sú reakcie na podnety zo strany dieťaťa, aké je emočné ladenie, ako jednotliví členovia ovplyvňujú atmosféru interakcie,

2. *Rozhovor*

Viesť správne rozhovor, by malo patriť k základným zručnostiam sociálneho pracovníka. Pri rozhovore s dieťaťom je ešte viac potrebné ako u dospelých navodiť správnu atmosféru. Dieťa musí cítiť bezpečie a dôveru. Vhodné je využitie rôznych hier, ako prirodzený prostriedok k prekonaniu bariéry. Napríklad pri rozhovore s deťmi, ktoré sa stali obeťami násilia, sexuálneho zneužívania sa osvedčuje využitie bábik ako komunikačného prostriedku. Dieťa môže niektoré veci ukázať na bábike a nie je nútené ich explicitne pomenovať.

Samozrejme rozhovor musí byť jasne sformulovaný, vedený primerane veku a rozumovej vyspelosti dieťaťa. Dôležitá je aj verbálna a neverbálna stránka komunikácie, ktorá musí byť v súlade, aby to nebolo pre dieťa máťúce.

3. *Prípadová konferencia*

Bechyňová (2012, s. 14) ako definíciu prípadovej konferencie uvádza, že „prípadová konferencia je plánované, koordinované a pevne štruktúrované pracovné stretnutie rodičov, dieťaťa a odborníkov, ktorí pracujú, pracovali, alebo budú pracovať s ohrozeným dieťaťom, jeho rodičmi, prípadne aj s členmi širšej rodiny.“ Cieľom prípadových konferencií podľa Matouška et al. (2013) je zhodnotiť situáciu a vytvorenie individuálneho plánu starostlivosti o dieťa, či rodinu. Zo strany klienta, okrem dieťaťa a rodičov sa môžu zúčastniť aj ďalší príbuzní, priatelia, ktorí sú v danej situácii zainteresovaní. Z radu profesionálov sa zúčastňuje sociálny pracovník v úlohe koordinátora, ďalej to môže byť pediater, psychológ, učiteľ, ale aj zástupca organizácií, ktoré poskytujú rodine služby. Obzvlášť veľkú pozornosť treba venovať práci s dieťaťom. Ich účasť na prípadových konferenciách nie je povinná. Treba ju zvážiť podľa veku, situácie rodiny, samotného prípadu, vývojovej úrovne dieťaťa. Treba mu zrozumiteľne

vysvetliť, prečo sa to deje, ako to bude prebiehať, aká je jeho úloha a čo sa od neho očakáva.

Ked' riešením je náhradná starostlivosť

Zákon č. 305/2005 Z. z. § 8 odst. 1 uvádza, že dieťa má právo požiadať o pomoc pri ochrane svojich práv: orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, iný štátny orgán, ktorý je príslušný chrániť práva a právom chránené záujmy dieťaťa, zariadenie, obec, vyšší územný celok, akreditovaný subjekt, školu a školské zariadenie, poskytovateľa zdravotnej starostlivosti.

„Dieťa má právo požiadať o pomoc pri ochrane svojich práv aj bez vedomia rodičov alebo osoby, ktorá sa osobne stará o dieťa. Tým nie sú dotknuté práva a povinnosti rodičov vyplývajúce z rodičovských práv a povinností a práva osoby, ktorá sa osobne stará o dieťa, upravené osobitným zákonom.“ (Zákon č. 305/2005 Z. z. § 8 odst. 2). Na druhej strane tento zákon v § 7 ukladá každému povinnosť upozorniť orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately na porušovanie práv dieťaťa. *„Ak je orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately upozornený na použitie hrubých alebo ponižujúcich foriem zaobchádzania a foriem trestania dieťaťa, alebo ak pri výkone opatrení podľa tohto zákona zistí ich použitie rodičom alebo osobou, ktorá sa osobne*

stará o dieťa, je povinný v závislosti od ich povahy a závažnosti uplatniť niektoré z opatrení podľa tohto zákona.“

Ak orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, v ktorého obvode sa dieťa nachádza na základe posudzovania situácie dieťaťa zistí, že sa dieťa ocitlo bez akejkolvek starostlivosti, alebo je jeho život, zdravie, priaznivý psychický, fyzický a sociálny vývin v ohrození alebo narušený, je povinný bezodkladne podať súdu návrh na nariadenie neodkladného opatrenia, zabezpečiť uspokojenie základných životných potrieb dieťaťa a jeho prijatie do zariadenia a to aj vtedy, ak nepodal súdu návrh na nariadenie neodkladného opatrenia podľa osobitného predpisu a súd ho o to požiada (Zákon č. 305/2005 Z. z. § 27 odst. 1). Ďalej zákon hovorí, že Centrum pre deti a rodiny vykonáva pobytové opatrenie súdu na základe rozhodnutia súdu o nariadení neodkladného opatrenia, uložení výchovného opatrenia, nariadení ústavnej starostlivosti.

Súd pri rozhodovaní prihliada na záujem maloletého dieťaťa. Možnosť ústavných zariadení si volí v tom prípade, keď sa presvedčil o iných možnostiach umiestnenia dieťaťa. Ako prvé preferuje náhradnú starostlivosť. *„Náhradnou starostlivosťou je viacero osobitne usporiadaných, na seba nadväzujúcich a vzájomne sa podmieňujúcich dočasných opatrení, ktoré nahrádzajú osobnú starostlivosť rodičov*

o maloleté dieťa v prípadoch, ak ju rodičia nezabezpečujú alebo nemôžu zabezpečiť.“ (Zákon č. 36/2005 Z. z. § 44 odst. 1).

Medzi spôsoby náhradnej starostlivosti zaraďujeme zverenie maloletého dieťaťa do osobnej starostlivosti inej fyzickej osoby než rodiča (náhradná osobná starostlivosť), pestúnska starostlivosť, ústavná starostlivosť. Podľa Ciráka a kolektívu (2010, s. 121) *„Pri rozhodovaní o tom, ktorý z uvedených spôsobov je najvhodnejší, musí súd prihliadnuť najmä na záujem maloletého dieťaťa. Záujem dieťaťa je daný jeho vekom, potrebami, zdravotným stavom, záujmami, rozumovou vyspelosťou, vlastnosťami, inými väzbami.“* v prvom rade sa dieťa zveruje do osobnej starostlivosti najlepšie príbuzného. Ak to nie je možné, ďalšou voľbou je pestúnska starostlivosť. Ústavná starostlivosť prichádza do úvahy len po vyčerpaní prvých dvoch možností. (CIRÁK et al., 2010). Ako hlavné rozdiely medzi náhradnou osobnou starostlivosťou a pestúnskou starostlivosťou Cirák et al. (2010) uviedol tieto rozdiely:

základným rozdielom je skutočnosť, že výkon funkcie pestúna je platený, pestún má nárok na odmenu až do zániku pestúnskej starostlivosti,

d'alší rozdiel je v zabezpečení prostriedkov výživy. Zákon č. 36/2005 Z. z. § 51 uvádza, že súd pri rozhodovaní o zverení maloletého dieťaťa do pestúnskej starostlivosti určí rodičom alebo iným fyzickým osobám povinným poskytovať maloletému dieťaťu výživné rozsahu ich vyživovacej povinnosti. Poukazovať musia počas trvania pestúnskej starostlivosti, najdlhšie však do dosiahnutia plnoletosti úradu práce, sociálnych vecí a rodiny, ktorý platí pestúnovi opakovaný príspevok na úhradu potrieb dieťaťa. Po dovŕšení plnoletosti sú rodičia povinní poukazovať výživné dieťaťu. Ak si vyživovaciú povinnosť rodič neplní, úrad má právo vykonávať úkony vo veciach uplatňovania nárokov na výživné maloletého dieťaťa vrátane uplatňovania týchto nárokov v exekučnom konaní vo svojom mene a na účet tohto maloletého dieťaťa,

rozdielom je aj to, že pestún môže byť len osoba zapísaná do zoznamu žiadateľov o pestúnsku starostlivosť podľa zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele.

Najnevhodnejším riešením je umiestnenie dieťaťa do ústavnej starostlivosti. Ani ústavná starostlivosť však nemá byť konečným riešením, pretože je rovnako ako uvedené dve možnosti, len dočasným opatrením (CIRÁK et al. 2010).

Cieľom je vždy, aby sa dieťa dostalo naspäť do svojej biologickej rodiny po odstránení všetkých nedostatkov. Podmienky pre nariadenie ústavnej starostlivosti Círák et al. (2010) zhrnul takto: opatrenie je v záujme maloletého dieťaťa, výchova dieťaťa je vážne ohrozená, alebo narušená a iné výchovné opatrenia nevedli k náprave, alebo rodičia dieťaťa nemôžu zabezpečiť osobnú starostlivosť, z iných vážnych dôvodov. Nariadeniu ústavnej starostlivosti výnimočne nemusia predchádzať iné výchovné opatrenia, ak okolnosti neumožňujú súdu urobiť ich. Výnimočnosť prípadu a neúčelnosť iného výchovného opatrenia musí byť súdu preukázaná. Dieťa nie je možné zveriť do osobnej starostlivosti, ani do pestúnskej starostlivosti.

Matoušek (2007) charakterizoval ústavnú starostlivosť o rizikové deti a mládež ako samo o sebe rizikovú. Mladí ľudia majú často za sebou deprimujúce zážitky z rodiny. Mávajú aj osobnostnú výbavu, ktorá zvyšuje sklon k sociálnemu zlyhaniu. Títo mladí ľudia tu tvoria kolektív, ktoré sa ťažko môže stať prostredím, kde dôjde ku korigovaniu nepriaznivých vplyvov. Ako primárny problém uviedol to, že personál, aj pri najväčšej angažovanosti, nie je schopní mať pod kontrolou všetky interakcie prebiehajúce medzi chovancami.

„Sociálne služby sú poskytované ľuďom spoločensky znevýhodneným, a to s cieľom zlepšiť kvalitu ich života, prípadne ich v maximálne možnej miere do spoločnosti začleniť, alebo spoločnosť chrániť pred rizikami, ktorých sú títo ľudia nositeľmi. Sociálne služby preto zohľadňujú ako osobu užívateľa, tak jeho rodinu, skupiny, do ktorých patrí prípadne záujmy širšieho spoločenstva.“ (MATOUŠEK et al, 2007, s. 9). Najčastejšie príčiny vyňatia dieťaťa z biologickej rodiny by sme mohli zhrnúť do týchto bodov:

1. Ekonomické

- strata bývania, bezdomovectvo, nevhodné podmienky na bývanie
- rodičia nevedia zabezpečiť základné potreby dieťaťa
- nezamestnanosť jedného alebo oboch rodičov

2. Sociálne

- chýba záujem rodičov o dieťa
- nedokážu sa o dieťa postarať - veľmi mladí rodičia, rodičia, ktorí nezvládajú záťaž
- rodičia, ktorí sa nechcú o dieťa postarať
- nepriateľský vzťah k dieťaťu

3. *Zdravotné*

- zdravotný stav rodičov neumožňuje starostlivosť o dieťa
- úmrtie jedného alebo oboch rodičov

4. *Patologické*

- alkoholizmus, drogová závislosť rodičov, patologické hráčstvo
- jeden alebo obidvaja rodičia vo výkone trestu odňatia slobody

Legislatívne východiská

Vancáková (2018) poukazuje, že všetky právne vzťahy, ktoré sa týkajú rodiny aj jej členov, sú na Slovensku obsiahnuté aj vo viacerých zákonoch, zákonníkoch a právnych normách. Autorka uvádza najdôležitejšie z nich:

- Zákon o rodine (č. 36/2005 Z. z.),
- Zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele (č. 305/2005 Z. z.),
- Občiansky zákonník (č. 40/1964 Zb.),
- Trestný zákon (č. 300/2005 Z. z.),
- Zákonník práce (č. 311/2001 Z. z.),

- Zákon o sociálnych službách (č. 448/2008 Z. z.),
- Zákon o pomoci v hmotnej núdzi (č. 417/2013 Z. z.),
- Zákon Slovenskej národnej rady o umelom prerušení tehotenstva (č. 73/1986 Zb.).

Hlavným zákonom pre našu tematiku je zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a Vyhláška č. 103/2018, ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 305/2005. Zákon č. 305/2005 Z. z. *„upravuje sociálnoprávnu ochranu detí a sociálnu kuratelu na zabezpečenie predchádzania vzniku krízových situácií v rodine, ochrany práva právom chránených záujmov detí, predchádzania prehlbovaniu a opakovaniu porúch psychického vývinu, fyzického vývinu a sociálneho vývinu detí a plnoletých fyzických osôb a na zamedzenie nárastu sociálnopatologických javov.“*

Ústava Slovenskej republiky v článku 41 zaručuje osobitnú ochranu detí a mladistvých. Zákon upravuje opatrenia na zabezpečenie predchádzania vzniku krízových situácií v rodine a na ochranu práv a právom chránených záujmov detí. (HANOBİK, 2016, s. 131).

Zákon č. 460/1992 – Ústava Slovenskej republiky hovorí, že deti narodené v manželstve i mimo neho majú rovnaké

práva. Dnes je to možno samozrejmé, ale nebolo tomu vždy tak. *„Z histórie rodinného práva – platil všeobecný občiansky zákonník z roku 1811, ktorý upravil právne postavenie detí, zaviedol inštitút detí manželských a nemanželských. Išlo o diskrimináciu nemanželských detí, čo bolo zrejmé v tom, že nemanželským deťom sa ustanovoval poručník.“* (HANOBIK, 2016, s. 131).

Záver

Nikdy nebude spoločnosť ideálna. Vždy budú ľudia, ktorí budú odkázaní na pomoc iných. Vždy budú ľudia, ktorí im pomôžu. Sú to tí, ktorí to vnímajú ako svoje poslanie. Pracovať v Centre pre deti a rodiny je jednou z možností, kde sa dá to poslanie naplniť. Práca s deťmi nie je ľahká ani vtedy, ak vyrastajú v biologických rodinách nie to ešte s deťmi so špeciálnymi potrebami. Napriek tomu je to krásne. Žijeme veľmi rýchlo. Naše úkony sú zautomatizované. Nemáme jasné priority, alebo ich máme tak trochu pomýlené. Naháňame sa za peniazmi a zabúdame na to, že počas toho naháňania strácame tak veľa, že to, čo sme stratili, si za tie peniaze nekúpime. Zdravie, nezištnú lásku, milujúcu rodinu, čas a vzácne chvíle. Rodičia nevidia deti vyrásť, spamätajú sa až vtedy, keď je neskoro. Čo by deti dali za to, aby ich vlastná mama pochválila, pohľadila po vlasoch, zakryla a poprialala im dobrú noc.

Zoznam bibliografických odkazov

- [1] BALÁŽ, O. et al. (1981). *Sociálne aspekty výchovy*. Bratislava : Veda, 1981, 360 s.
- [2] BECHYŇOVÁ, V. (2012). *Případové konference. Praktický průvodce pro práci s ohroženou rodinou*. Praha : Portál, 2012, 160 s. ISBN 978-80-262-0181-6 .
- [3] CIRÁK, J. – PAVELKOVÁ, B. – ŠTEVČEK, M. (2010). *Rodinné právo*. Šamorín : Heuréka, 2010. 216 s. ISBN 978-80-89122-47-9.
- [4] HANOBIK, F. (2016). *Sociálna politika EÚ a multikultúrnosť*. Příbram : Ústav sv. Jana Nepomuka Neumanna, 2016, 192 s. ISBN 978-80-906146-7-3.
- [5] KIM BERG, I. (2013). *Posílení rodiny. Základy krátké terapie zaměřené na řešení*. Praha : Portál, 2013, 168 s. ISBN 978-80-262-0500-5.
- [6] MATĚJČEK, Z. (2013). *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. 6. vyd. Praha : Portál, 2013, 144 s. ISBN 978-80-262-0519-7.
- [7] MATOŠEK et al., (2014). *Podpora rodiny*. Praha : Portál, 176 s. ISBN 978-80-262-0697-2.
- [8] MATOUŠEK, O. (2017). *Dítě traumatizované v blízkých vztazích. Manuál pro profesionály a rodiny*. Praha : Portál, 2017, 208 s. ISBN 978-80-262-1242-3 .
- [9] MATOUŠEK et al. (2007). *Sociální služby : legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. Praha : Portál, 2007, 184 s. ISBN 978-80-7367-310-9.
- [10] MATOUŠEK et al. (2013). *Encyklopedie sociální práce*. Praha : Portál, 2013, 570 s. ISBN 978-80-262-0366-7.

- [11] MATOUŠEK et al. (2013). *Metody a řízení sociální práce*. Praha : Portál, 2013. 400 s. ISBN 978-80-262-0213-4 .
- [12] OLÁH, M. – ROHÁČ, J. (2008). *Sociálnoprávna ochrana detí a sociálna kuratela*. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety, n.o., 2008, 256 s. ISBN 978-80-89271-35-1.
- [13] PROKOPOVÁ, J. – SCHWEIZEROVÁ, CH. (2015). *Děti jsou hosté, kteří hledají cestu. Výchova a respektování dítěte*. 7 vyd. Praha : Portál, 2015, 152 s. ISBN 978-80-262-0826-6.
- [14] SOBOTKOVÁ, I. (2012). *Psychologie rodiny*. 3. vyd., Praha : Portál, 2012, 224 s. ISBN 978-80-262-0217-2.
- [15] VANCÁKOVÁ, S. (2018). *Rodina a pomoc štátu ... realita, alebo utópia*. 2 vyd. Ružomberok : Verbum, 2018, 169 s. ISBN 978-80-561-0313-5.
- [16] ZÁKON č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
- [17] ZÁKON č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Kontakt

PhDr. Melinda Čakarová
Katedra sociálnej práce, Pedagogická fakulta, Univerzita
Komenského v Bratislave
Šoltésovej 4, 811 08 Bratislava
cakarova1@uniba.sk

Mgr. Mária Čulenová
Katedra sociálnej práce, Pedagogická fakulta, Univerzita
Komenského v Bratislave
Šoltésovej 4, 811 08 Bratislava
culenova21@uniba.sk

Mgr. Tomáš Planka
Katedra sociálnej práce, Pedagogická fakulta, Univerzita
Komenského v Bratislave
Šoltésovej 4, 811 08 Bratislava
planka3@uniba.sk

Odborný profil autorů:

PhDr. Melinda Čakarová je externou doktorandkou na Katedre sociálnej práce Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. v akademickej činnosti sa zameriava sociálnu prácu s maloletými nachádzajúcimi sa v Centrách pre deti a rodiny a na supervíziu v zariadeniach pre seniorov. Momentálne pracuje ako supervízorka v zariadení pre seniorov a ako sociálna pracovníčka v Centre pre deti a rodiny. Aktívne publikuje v domácich a zahraničných vedeckých a odborných časopisoch.

Mgr. Mária Čulenová je internou doktorandkou na Katedre sociálnej práce Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. v akademickej činnosti sa zameriava na forenznú sociálnu prácu - konkrétne na deti, ktoré majú rodiča vo výkone trestu odňatia slobody a sociálno-patologické javy rodine. v rokoch 2022-2023 bola jednou z koordinátorov dobrovoľníkov, v medzinárodnom projekte zameranom na podporu ukrajinských utečencov. v projekte má skúsenosti s administratívou, zápisom tréningov a supervízií pre odborných pracovníkov. Aktívne publikuje v domácich a zahraničných vedeckých a odborných časopisoch.

Mgr. Tomáš Planka je interným doktorandom na Katedre sociálnej práce Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. v akademickej činnosti sa zameriava na forenznú sociálnu prácu a výskyt a prevenciu sociálno-patologických javov v spoločnosti. v rokoch 2022-2023 bol jedným z koordinátorov dobrovoľníkov a správca administratívy v medzinárodnom projekte zameranom na podporu ukrajinských utečencov. Okrem iného v projekte pracoval ako zapisovateľ tréningov a supervízií pre odborných a vedeckých pracovníkov. Aktívne publikuje v domácich a zahraničných vedeckých a odborných časopisoch. Je spoluriešiteľom vedeckých grantových projektov KEGA.

TRANSGENERAČNÍ PŘENOS DOMÁCÍHO NÁSILÍ

Transgenerational transmission of domestic violence

doc. PhDr. Ludmila ČÍRTKOVÁ, CSc. Dr. h. c.

Abstrakt

Transgenerační přenos je fenomén, kterému je věnována v současnosti značná pozornost. Počátky diskuzí a následných studií na toto téma vyvolaly především přímé oběti holocaustu a přenos s holocaustem spojených traumat na jejich potomky. Dnes je téma transgeneračního traumatu přenášeno do širších kontextů, tedy na psychotraumatizaci způsobenou různými nepříznivým vlivy, včetně traumatizace domácím násilím. v příspěvku se zaměříme na aktuální otázky transgeneračního přenosu domácího násilí. Co víme o mechanismech přenosu z rodiny původu do další generace? Postihuje toto neblahé rodinné dědictví stejným způsobem chlapce i děvčata? A jak přerušit transgenerační přenos domácího násilí? K naznačeným problémům nabídne příspěvek současné poznatky.

Klíčová slova

Domácí násilí, rizikové a protektivní faktory, transgenerační přenos, týrání, viktimizace.

Abstract

Transgenerational transmission is a phenomenon of a great interest. The beginnings of discussion and research into this problem are associated with holocaust. Many studies made the transmission of holocaust trauma from direct victims to their descendants evident. Current attention focuses on transgenerational transmission in a broader context, including

psycho- traumatisation by domestic violence. In the article the author presents relevant information about particular mechanisms of transgenerational transmission of domestic abuse from family of origin to the next generation. Gender aspects of the intergenerational transmission of violence are analysed as well. In conclusion the author offers some suggestions how to stop intergenerational transmission of domestic violence.

Key words

Domestic violence, risk and protective factors, intergenerational transmission of violence, domestic abuse, victimisation.

Úvod

Transgenerační přenos je fenomén, kterému je věnována v současnosti značná pozornost. Počátky diskuzí a následných studií na toto téma vyvolaly především přímé oběti holocaustu a přenos s holocaustem spojených traumat na jejich potomky. Dnes je téma transgeneračního přenosu traumatu přenášeno do širších kontextů. v tomto příspěvku se zaměříme na aktuální otázky transgeneračního přenosu (v textu dále jen „TGP“) domácího násilí.

Mechanismy transgeneračního přenosu

Na TGP můžeme nahlížet jako na neblahé dědictví, které se přenáší z rodiny původu na další generaci potomků. Ačkoliv

o jeho mechanismech existují „evidence based“ poznatky, konkrétní případy mohou přesto vyvolávat četné otázky. v této souvislosti zmíníme klientku, která byla v dětství opakovaně sexuálně zneužívána údajně (nejen) otcem. Případ byl tehdy odložen pro nevěrohodnost její výpovědi. Dospívají dcera nyní opakuje osud matky. Trestní oznámení na podezření ze zneužívání dcery podávala sama matka, ale obvinění se neprokázalo. Dcera byla vyhodnocena jako nevěrohodná a matka jako přecitlivělá, údajně všude vidí sexuální zneužívání. Po třech letech je ovšem podezřelý muž znovu stíhán, objevily se totiž další oběti. Nabízí se otázky, zda jde v rodině klientky o TGP. Předala matka bezděčně své dceři určité zranitelnosti geneticky a/ nebo výchovou? Přispěl k TGP fakt, že matka žije s nezpracovaným traumatem? Dodnes jí bolí, že byla tehdy označena za lhářku. Anebo snad ani o TGP nejde?

Transgenerační přenos je chápán jako *transmise* či *transfer určitého traumatu* či *jevu* na další jedince mezi generacemi jedné rodiny. Obecně můžeme rozlišit dva základní mechanismy transgeneračního přenosu:

biologický přenos spojený s genetikou a epigenetikou² (tj. přenos spojený s genetickými dispozicemi a epigeneticky podmíněnými změnami)

sociální přenos spojený především se sociálním učením, tedy nápodobou či identifikací.

V reálném životě se oba základní mechanismy mohou různě kombinovat a prolínat. v čem je mezi nimi základní rozdíl? **U biologického přenosu** jsou dalším generacím předávány právě cestou genetiky a epigenetiky určité **osobnostní dispozice neboli vulnerability či citlivosti**. Konkrétní mechanismy intergeneračního přenosu jsou objasňovány v současných výzkumech **vývojové neuropsychologie**. Výzkumy např. doložily *závažné dopady traumatizace u těhotných žen*. Je lhostejné, zda traumatizace je způsobena zážitky (domácího) násilí či extrémního smutku. Produkce stresových hormonů v těle matky vyvolává labilitu u nenarozeného dítěte v děloze. Dítě, které pak přichází na svět, se vyznačuje zvláštním, sotva utišitelným neklidem. TGP popsaného typu lze ilustrovat na následujícím příkladu.

² Epigenetika se zaměřuje na vlastnosti buněk (fenotyp), které jsou předávány na sesterské buňky, ačkoliv nejsou zapsány v DNA sekvencích, tj. v genotypu. Při epigenetickém přenosu dochází ke změnám v regulaci chromosomů, mění se jejich aktivita. Protože nedochází ke změnám DNA sekvencí, jsou tyto změny označovány jako epigenetické.

Anna je těhotná, ale přítel dítě nechce. Nutí Annu k potratu a vyhrožuje, že ji jinak opustí. Také rodiče naléhají na svou dceru, aby přerušila těhotenství. Argumentují, že je ještě mladá a zbytečně si „zkazí“ život. Anna je pod silným stresem, má strach a neví, co má dělat. Kolem ní se křičí, vyhrožuje násilím, zastrašuje. Anna je vnitřně rozpolcená mezi přáním dítě chránit a ponechat si ho a mezi pocity strachu a zoufalství. Její břicho se stresem často stáhne a ztuhne. A jak dopadá Anina situace na plod? Z nových výzkumů víme, že vývoj mozku u plodu podporují jeho motorické aktivity v děloze. Svým pohybem plod stimuluje rozvoj mozkových oblastí. U opakovaně a silně vystresované matky se tělíčkem plodu „prohání“ matčiny stresové hormony, které procházejí přes placentu do plodu. Vývoj mozku budoucího potomka je navíc narušen anebo alespoň zpožděn omezenou možností pohybů plodu v děloze. Na svět pak přichází dítě vyžadující zvláštní pozornost a péči. (HUBER, 2020)

Sociální přenos se týká primárně kopírování či zvnitřnění určitých **vzorců chování**, eventuálně s nimi spojených **postojů a hodnot**. Sociálního přenos je objasňován na půdě psychologie v **teoriích sociálního učení** zejména mechanismy **nápodoby a identifikace**. Rodiče jsou pro děti klíčové referenční osoby, jejich napodobování a identifikace s nimi

představují proto přirozené socializační pochody. Rodina je nejdůležitější socializační instituce. Navíc v senzitivních obdobích psychosociálního vývoje nemá malé dítě srovnání s tím, jak to chodí v jiných rodinách. To, co zažívá, je pro něj normalitou. Proto může mít asistování domácímú násilí mezi rodiči značný formativní vliv, což přispívá k transgeneračnímu přenosu násilí.

Kromě toho má psychologie ještě druhou koncepci, a to **teorii vazby**, kterou je TGP (domácího násilí) také vysvětlován. Dítě přichází na svět s vrozenou schopností vazby, tj. přilnout k rodičům. Jde takřkajíc o bazální biologický program, který je v mozku uložen. Tento program je však otevřený vůči zkušenostem. v praxi to znamená, že ho modifikují reálné kontakty a interakce především s matkou či jinou klíčovou osobou v raném dětství. Z výzkumů kolem teorie vazby zmíníme tzv. „Still-Face-Experiment“. Jak důležitá je zdravá interakce mezi dítětem a matkou, dokládá na zdánlivé maličkosti. v daném experimentu měly matky náhle přerušit intenzivní hravý kontakt s dvouměsíčním miminkem a vystřídat ho strnulým držením těla a zamrzlým obličejem. v tomto ustrnutí měly matky vydržet dvě minuty. A jak reagovali kojenci? Nejdříve projevovali neklid, snažili se o obnovení kontaktu s matkou. Pak začali vydávat úzkostné

zvuky, nakonec se rozkřičely. Některé děti se „uřvaly“ do vytuhnutí až apatie. (BÜTTNER, 2020; TRONICK, 2007) Jestliže „pouhé“ dvě minuty ustrnutí matky jsou schopné vyvolat tak silné stresové reakce u kojenců, není těžké si představit, jak závažné dopady může mít domácí násilí mezi rodiči.

Zažívané interakce a kontakty určují, jak bude systém vazby/ přilnutí vyladěn (vnitřně diferencován) a jak bude trvale nastaven (organizován). Vztahy vlastně rozvíjí mozkové struktury. U traumatizovaných rodičů, kterým se nepodařilo vlastní tíživé zkušenosti zpracovat, často chybí vřelost a přichylnost v interakcích s dítětem. Je pro ně obtížné dát dětem pocit bezpečí. Proto existuje nemalé riziko, že vychovají děti s narušenými schopnostmi vazby. Ty se v dospělosti mohou projevit např. domácím násilím anebo stalkingem.

Z hlediska TGP hraje zřejmě nejdůležitější roli tzv. **dezorganizovaná vazba**, která je výsledkem traumatizace dítěte v ranných etapách vývoje, a to zejména v důsledku zanedbávání, týrání či sexuálního zneužívání. Dle Huber (2020) se v dospělosti projevuje deficit v sociálním chování, ale také snahou kontrolovat druhé lidi. Přičemž úmyslná kontrola může být „zabalena“ do starostlivé péče anebo častěji klasicky do nepřátelského trestání.

Jak „infekční“ je domácí násilí?

Výzkumné údaje o transmisi domácího násilí na další generaci se různí. Může za to nepochybně komplexita problému a omezené možnosti výzkumné metodologie. Hypotéza o TGP bývá typicky testována tak, že u vzorků zejména mladistvých násilných pachatelů se analyzují anamnestické údaje o přítomnosti domácího násilí v jejich dětství. Klotz (2001) zmiňuje empirické údaje z USA, podle kterých 63 % trestně stíhaných mladistvých pachatelů zažilo v dětství domácí násilí mezi rodiči anebo byli sami týráni či zneužíváni. Řada studií tohoto typu se spokojí s výpovědi samotných mladistvých pachatelů o tom, že v původní rodině zažili domácí násilí. Takto získané údaje se již neověřují. Proto nelze těmto studiím přikládat větší váhu, než skutečně mají.

Za přínosnější lze považovat studie, které zjišťují intergenerační přenos přímo u současných původců či obětí domácího násilí. Tuto logiku využívá většina studií. Jde především o retrospektivní studie. Jejich design je typicky založen na výzkumu původců i obětí domácího násilí v reálném čase a zjišťování jejich historie, tj. zda v původní rodině zažili domácí násilí. Výzkumy s tímto designem zjišťují TGP domácího násilí u jedné čtvrtiny (25 %) až jedné třetiny (30 %) zkoumaných rodin. To je nepochybně alarmující číslo.

První reprezentativní výzkum na téma TGP DN v České republice proběhl v roce 2023. Pro Asociaci pracovníků intervenčních center (APIC) ho realizovala společnost SocioFactor s.r.o. Zjistil mezigenerační reprodukci DN na hladině 31,8 %. K zajímavým poznatkům patřil fakt, že oběti s TGP méně důvěřují v možnosti pomoci zejména ze strany sociálních odborů obce a částečně i OSPOD. Ukázalo se, že většina respondentů rozhodně anebo spíše důvěřuje práci intervenčních center (25,9 % + 59,2 %), neziskových organizací (22,3 % + 61,1 %), soudů (12,8 % + 64,6 %), policie (10,6 % + 53,4 %) a OSPOD (7,7 % + 53,4 %). Naopak ve vztahu k sociálním odborům obce (45,3 % + 11,7 %) a církvím (28,4 % a 53,3 %) převažují spíše nebo rozhodně nedůvěřivé postoje. (Mezigenerační přenos domácího a genderově podmíněného násilí Souhrnná výzkumná zpráva, SocioFactor 2024) Je však potřeba doplnit, že v případě intervenčních center, neziskových organizací a církví mnoho respondentů uvedlo variantu „nevím“, což může souviset například s nedostatkem informací o činnosti těchto institucí.

V rámci výzkumného projektu se také ukázalo, že TGP si oběti velmi často uvědomí až při podrobnějších a dlouhodobějších rozhovorech, jako například při psychoterapii. To koresponduje se současným stavem poznání.

Graham-Bermann et al. (2017) analyzovali ve své studii 703 dospělých žen a mužů, kteří v dětství zažili domácí násilí mezi rodiči. Zkoumali jejich tehdejší pocity a reakce a také současné zkušenosti. Přenos násilí u mužů byl statisticky vzato výraznější, častější. Násilní muži ovšem připisovali své násilné projevy současným okolnostem, např. nedostatku financí či abusu drog či alkoholu. Také ženy připisovaly své psychické problémy současnému vztahu, v němž zažívaly násilí. Autory studie překvapilo, že minimum osob zapojených do výzkumu projevilo alespoň nějakou vnímavost k transgeneračnímu přenosu domácího násilí. Nicméně autoři také konstatovali, že oběti jsou principiálně schopny reflektovat propojení dětských zkušeností se současnými problémy ve vztazích proto, aby ve svých životech přeseckly transgenerační přenos násilí.

Zastavíme se ještě u původců domácího násilí s TGP. U některých sice náhled existuje, ale často slouží k normalizaci násilí vůči partnerce. Těžké dětství jim slouží jako alibi pro partnerku, stylizují se do role oběti, manipulují a přenáší vinu na ženu. Kvalitativní data získaná v rámci výše zmíněného výzkumu APIC ukazují na tři základní profily původců domácího násilí s TGP:

distancovaný násilník (chce se distancovat od modelu otce, při navazování partnerského vztahu tento úmysl také deklaruje, ale nezvládne to)

identifikovaný násilník (považuje model soužití v rodině původu za správný, identifikuje se s hodnotami otce, projevy násilí vůči partnerce považuje za normální)

tranzitorní násilník (prochází procesem tranzice, v rodině původu je obětí, ve vlastní rodině tyran).

Překlopení či reverze role oběti (v dětství) do role pachatele (v dospělosti) dokládají studie zejména u mužské viktimizace. v procesu tranzice se z ohrožených dětí stávají ohrožující dospívající či dospělí. Rámcové vysvětlení nabízí teorie vazby. Ohrožené děti s nejistou vazbou mají narušenou emoční regulaci, proto hůře kontrolují pocity jako strach a prožívání starostí. Místo aby hledaly útěchu (často nemají kde), uzavírají se do sebe. Nedůvěřují druhým, v interakcích častěji reagují agresí.

Pozornost badatelů se momentálně přesouvá k dalším otázkám. Proč někdy běží TGP domácího násilí a někdy ne? Jak se předává do další generace role násilníka a jak role oběti? O tom, do jaké míry je asistování domácímu násilí v dětství prerekvizitou pro zažívání či páchání domácího násilí

v dospělosti, se vedou polemiky. Sledování násilí v rodině původu je prostě jedním z faktorů, který může vést k domácímu násilí v dospělosti. Děti mohou averzivní zkušenosti různě prožívat např. s ohledem na pohlaví, věk a typ násilí v rodině. To vše může vstupovat do fenoménu TGP. Současný stav diskuze lze shrnout takto: fakt, že dítě vyrůstá uprostřed domácího násilí mezi rodiči, je rizikovým faktorem pro vznik TGP domácího násilí. Ale tento faktor se uplatňuje moderovaně, tj. záleží i na řadě dalších okolností, které lemují dětství a dospívání dítěte. Tyto další okolnosti potencují či oslabují (tedy moderují) dopady asistování domácímu násilí v rodině původu.

V případech domácího násilí je TGP *dvojkolejný*, probíhá buď *po linii viktimizace anebo po linii přenosu násilí*. Obecně se předpokládá tendence ke genderové symetrii. To znamená, že chlapci tendují k imitování chování otce a také k přejímání jeho postojů k ženám. Mají tedy sklon v dospělosti vklouznout do role *původců domácího násilí*. Dívky se naopak identifikují s matkou. Proto se u dívek počítá s vyšší pravděpodobností, že v dospělosti je potká role viktimizované partnerky. (Heynen, 2001). Ojedinelé případy zachycují i u dívek transmissi po linii násilí. Dcera přebírá vzorce chování dominantní a násilné matky.

V TGP jde také o to, jak děti domácí násilí mezi rodiči prožívaly, jak ho mentálně zpracovaly. TGP je silnější u *nezpracovaných traumatických vzpomínek na dětství*. (O'BRIEN, 2013) K tomu shrnutí narace čerstvě zletilé dívky týden poté, co otec zavraždil matku po dlouhodobém týrání.³ Dívka reflektuje, že neměla žádné dětství. Od svých pěti let nevnímala otce jako svého tátu. Distancovala se od něj, cítila se v rodině jako „divák“, jako předčasně dospělá. v její naraci: „Mentálně jsem žila jako padesátiletá. Věděla jsem, že se to jednou stane“. Uměla v něm číst, často říkala matce: dneska je divný, dej si na něj pozor. Měla pořád strach o matku. Ale překvapilo jí, jak to udělal, jako srab. Vlastně cítí úlevu, protože přestalo to permanentní napětí. A tlačí ji zármutek. Svěřila se jen kamarádkám, považovala za důležité, aby měla svědky, až na to bude doba. Narace dívky znázorňuje, jaký tvar může mít nezpracované psychotrauma u dětí vyrůstajících dlouhodobě uprostřed domácího násilí rodičů.

³ V rodině, kde vyrůstaly dvě děti, docházelo dlouhodobě k domácímu násilí typu týrání. Muž manipuloval a terorizoval celou rodinu. V roce 2017 byl muž vykázán, v roce 2024 o Velikonocích napadl sestru zavražděné partnerky, škrtil psa. K vraždě došlo v létě 2024 poté, co partnerka se rozhodla vztah ukončit. Muž po ní nejdříve požadoval vysoký finanční obnos jako odstupné. Když nepochodil, změnil své agresivní chování. K partnerce byl najednou nápadně milý, posílal jí zamilované SMS zprávy. O dva dny později partnerku brutálně zavraždil.

Psychoterapeutická péče v podobě závažných případech se jeví jako nezbytná.

Přerušení transgeneračního přenosu domácího násilí

Domácí násilí se v rámci rodin přenáší z prarodičů na rodiče a dále na jejich děti. Z výzkumů plyne, že vyšší pravděpodobnost TGP se týká týrání. Pro praxi to znamená, že závažnější podoby DN mají větší dopad na potomky a tím i na replikování partnerského násilí v jejich dospělosti. Právě u domácího násilí s TGP se také častěji setkáváme se separačním násilím v době, kdy se týraná partnerka odhodlá odejít. v těchto případech konec vztahu neznamená vždy konec násilí. Kontrolování odcházející ženy pokračuje cestou expartner stalkingu a instrumentalizace dětí. Extrémní podobu tohoto gender based násilí pak představují femicida.

Náhled na transgenerační přenos, tedy uvědomění, že naše zkušenosti z dětství se negativně promítají do partnerského soužití, je jedním z předpokladů pro přeseknutí kruhu násilí. Dospělí zasažení TGP potřebují specifickou intervenci a terapii. Riziko TGP je spojeno se závažností a délkou trvání domácího násilí mezi rodiči. Čím déle děti asistují násilným incidentům v rodině, tím vyšší je riziko přenosu. Důležitou podmínkou pro přerušení TGP domácího násilí je tedy zdánlivá maličkost, a to *rozpoznat včas ohrožené děti*.

Zajímavý výzkum uskutečnili Barnes et al. (2022) Jejich záměrem bylo podívat se *průběhům TGP* podrobněji na zoubek. Došli k závěru, že existuje typická „kruhová cesta“ (circular pathway) TGP, která se odvíjí od prvotní traumatizace v dětství. Model takové kruhové cesty lze popsat takto. Domácí násilí mezi rodiči znevýhodňuje děti v mnoha ohledech a komplikuje jejich zapojení do dětských kolektivů ve škole. To vede často k samotě a izolaci. Dětský kolektiv tyto děti nepřijímá, může docházet k negativnímu etiketování jak ze strany vrstevníků, tak ze strany pedagogů. Pokusy dětí vyhledat pomoc nebývají příliš úspěšné. Tyto negativní zkušenosti zamykají dětem ústa. Děti znevýhodněné domácím násilím mezi rodiči raději mlčí. Zranitelnost dětí se tím zvyšuje a ovlivňuje jejich dospělé životy. Průběh TGP domácího násilí tedy lemuje kumulování (cyklení) negativních okolností, ke kterým patří:

znevýhodnění dětí vůči ostatním vrstevníkům

pocit osamění a izolace v dětském kolektivu

negativní etiketování ze strany vnějšího (školního) okolí

neúspěšné pokusy svěřit se a získat podporu ve svém (školním) okolí

pocity zklamání z nedostupné či nedostatečné pomoci, které prohlubují zranitelnost a tím i pocity osamocení.

Ohrožené děti pocítují samotu ve třech stěžejních doménách – ve vlastní rodině, ve skupině vrstevníků i celkově ve svém životě. Jinak řečeno postupně se roztáčí „kruh osamocení“. Četné studie skutečně dokazují, že pocity osamocení (negativní exkluzivity) a izolace patří k závažným následkům traumatizace v dětském věku. Někteří autoři mluví trefně o „*drobných signálech pro velké zážitky*“. (FLAM et al., 2022)

Popsaný model vysvětluje, jak u dětí s historií domácího násilí mezi rodiči vzniká i díky *nepříznivým vnějším podmínkám* větší riziko přenosu násilí do dalších generací. Naznačené studie jsou významné tím, že zasazují TGP do širšího kontextu. Ukazují na kontextuální, vedlejší faktory či okolnosti, které sice bezděčně, ale přesto udržují TGP v chodu.

Děti ohrožené domácím násilím mezi rodiči potřebují podporu v reálném čase, tj. když se násilí děje. To mimo jiné ukazuje na významnou roli školy (základní, střední) v detekci znevýhodněných dětí. Na děti ohrožené domácím násilím mezi rodiči mohou ukazovat i drobné signály sociální izolace v dětském kolektivu. Citlivý přístup školy a podpora ze strany pedagogů může prolomit mlčení a tím i pocit samoty, který tyto děti trápí. Jinak řečeno k přerušení TGP domácího násilí může

příspět svým způsobem i širší sociální prostředí, v němž se dítě pohybuje.

Obecně lze konstatovat, že pro přerušení TGP domácího násilí má zásadní význam:

- prevence cestou osvěty, edukace
- dostupnost důvěryhodných míst pomoci pro ohrožené osoby (děti i dospělé)
- dostupnost důvěryhodných míst pomoci pro násilné osoby (děti i dospělé)
- intenzivnější spolupráce organizací zaměřených na ochranu matek anebo dětí.

Na poslední bod poukazují Woollett a Thomson (2016). Tvrdí, že dětem ohroženým domácím násilím se stále ještě dostává málo pozornosti. v kontaktu s matkou, která je obětí domácího násilí, je proto třeba se přímo tázat i na dopady násilných incidentů na děti. Takový postup by měl být dle autorů standardní pro sociální pracovníky, ale také pro zdravotníky.

V diskuzi o interrupci TGP domácího násilí vyzdvihují experti také životní fázi prvních romantických vztahů. (BLACK et al., 2010) Odhadem 10 až 30 % adolescentů je

v této senzitivní době konfrontováno s násilím mezi rodiči. 20 až 50 % studentek středních škol pak referuje, že zažily fyzické násilí typu „dating violence“, tedy násilí při navazování prvních intimnějších vztahů. Black s kolegy zdůrazňují, že již v době prvních zamilovaností se může upevňovat násilí ve vztazích. Vypichují zajímavý moment ohledně psychického násilí. Tvrdí, že právě v tomto období jsou dospívající schopni přebírat od modelu i různé praktiky psychického násilí. Mladším dětem chybí mentální zralost, nejsou schopny taktiky psychického deptání diferencovaně vnímat, a tudíž ani imitovat. To jsou argumenty, které upozorňují na důležitost prevence TGP domácího násilí konkrétně u adolescentů. Black s kolegy navrhuje ve své studii z roku 2010 konkrétní opatření, která by měla být zavedena na středních a vysokých školách, např. osvětu a preventivní přednášky, zřízení dostupných center pomoci atp.

Obecně lze říci, že stopnutí TGP se musí ubírat eliminací či zmírňováním rizikových faktorů a posilování faktorů protektivních. Tento poznatek platí pro děti vyrůstající v rodině zatížené domácím násilím ať už v první či druhé generaci. To ovšem předpokládá, že někdo z rodiny či jejího okolí „otevře dveře“. Právě na ochotu vyjít ven a hledat pomoc míří prevence a osvěta. Představují dostupné a účinné kroky pro přerušeni

TGP domácího násilí už kvůli tomu, že vysvětlují normy, dávají hranice, co v partnerském soužití je akceptovatelné. Tím prolamují normalizaci domácího násilí.

Závěr

TGP domácího násilí je velmi komplexní fenomén. v žádném případě neprobíhá tak, že by z dětí žijících uvnitř domácího násilí mezi rodiči vyrostly automaticky a vždy násilníci anebo oběti. Současné poznání ohledně TGP domácího násilí lze shrnout takto. TGP domácího násilí představuje fakt a také relevantní hrozbu. TGP se zpravidla týká závažných podob domácího násilí, tedy týrání. Pro rodiny nejvíce ohrožené TGP domácího násilí bývá příznačná jejich izolovanost a samota. Čím více je rodina izolována od ostatních, čím více se stahuje do „své bubliny“, tím větší je pravděpodobnost, že se bude domácí násilí odehrávat dlouhodobě a přeskočí do dalších generací. Samota nemusí být nutně jen geografická, může jít o důsledek sociální izolace rodiny i uprostřed velkoměsta či v satelitu na jeho okraji.

Výsledky výzkumných studií k TGP domácího násilí nabízí tento obraz:

- Asistování domácímu násilí mezi rodiči může způsobit transgenerační přenos násilí. Mezigenerační transmise se odehrává zhruba u 30 % rodin.
- Korelace mezi zažíváním domácího násilí v rodině původu a pozdějším *pácháním domácího násilí* je silnější u mužů.
- Korelace mezi zažíváním domácího násilí v rodině původu a pozdější *viktimizací* domácím násilím je výrazně významnější u žen.
- Domácí násilí v dospělosti je kombinací různých faktorů a okolností a nelze jej redukovat na jediný faktor ležící v „daleké“ minulosti. K dospělým i dětským klientům je třeba přistupovat nepředpojatě. Na druhé straně představuje zjištění TGP u původce či oběti domácího násilí důležitou okolnost pro nastavení vhodné intervence a programu pomoci.
- Pro stopnutí rizika TGP u dětí ohrožených domácím násilím mezi rodiči má klíčový význam především široce chápaná sociální podpora a pečující vztah. v odborné literatuře se v této souvislosti objevují

výrazy „nurturing relationships, maternal warmth in the postpartum period“ (TACCINI et al. 2024). Aktivizace sociální podpory představuje nárazník, který tlumí TGP. Poskytnout ji může blízká osoba, příbuzní, sourozenci, vrstevníci anebo jiní dospělí. (TRACY et al.,2018) v případech zvláště trpkých, traumatizujících zkušeností přichází na řadu i odborná pomoc.

- Studie TGP dokázaly, že násilí mezi rodiči ovlivňuje jejich děti, a to i v dlouhodobé životní perspektivě. Doufejme, že tento zdánlivě triviální poznatek pronikne mezi všechny profesionály, kteří přicházejí do kontaktu s domácím násilím a rozhodují v soudních síních o osudech členů takto zasažených rodin. Zatím patří děti spíše k opomíjeným obětem. Podpůrná komunikace s dětmi bývá omezená, pomoc pro ně je hůře dostupná.

Seznam bibliografických odkazů:

[1] BARNES, M., SZILASSY, E., HERBERT, A. et al. (2022). *Being silenced, loneliness and being heard: understanding pathways to intimate partner violence & abuse in young adults. A mixed-methods study*. In: BMC Public Health, Volume 22, article n. 1562. ISSN: 1471-2458.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1186/s12889-022-13990-4>.

[2] BLACK, D.S., SUSSMAN, S. & UNGER J.B. (2010). *A Further Look at the Intergenerational Transmission of Violence: Witnessing Interparental Violence in Emerging Adulthood*. In: Journal of Interpersonal Violence, Volume 25, Issue 6, p. 1022–1042.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/0886260509340539>.

[3] BÜTTNER, M. (2020). *Handbuch Häusliche Gewalt*. Stuttgart: Schattauer. 454 s. ISBN 978-3-608-40045-8.

[4] FLAM, A., HAUGSTVEDT, E. (2013). *Test balloons? Small signs of big events: A qualitative study on circumstances facilitating adults' awareness of children's first signs of sexual abuse*. In: Child Abuse Negl, Volume 37, Issue 9, p. 633–642.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2013.06.007>

[5] GRAHAM-BERMANN, S. A., CATER, A. K., MILLER-GRAFF, L. E., & HOWELL, K. H. (2017). *Adults' explanations for intimate partner violence during childhood and associated effects*. In: Journal of Clinical Psychology, Volume 73, Issue 6, p. 652-668. Dostupné z:

<https://doi.org/10.1002/jclp.22345>

- [6] HEYNEN, S. L. (2001). *Partnergewalt in Lebensgemeinschaften. Direkte und indirekte Auswirkungen auf die Kinder*. In: Beiträge zur feministischen Theorie und Praxis, Heft: 56/57, Band: 24, 83-99 S. [cit 13.2. 2025]
Dostupné z: <https://www.academia.edu/34000416/Heynen>
- [7] HUBER, M. (2020) *Trauma und seine Folgen*. Paderborn: Junfermann Verlag. 349 s. ISBN: 978/3/7495/0139/7
- [8] SocioFactor s. r. o. (2024). *Mezigenerační přenos domácího a genderově podmíněného násilí. Souhrnná výzkumná zpráva*. [staženo 13. 2. 2025]
Dostupné z: <https://www.sociofactor.eu/projekty/ukoncene-projekty/deti-deti-bez-nasili.php>
- [9] O'BRIEN, K., COHEN, L., POOLEY, J. A., & TAYLOR, M. F. (2013). *Lifting the Domestic Violence Cloak of Silence: Resilient Australian Women's Reflected Memories of Their Childhood Experiences of Witnessing Domestic Violence*. In: Journal of Family Violence, Volume 28, p. 95-108.
Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/s10896-012-9484-7>
- [10] TACCINI, F., DOMONEY, J., OCLOO, J., HESLIN, M., BYFORD, S., BICK, D., HOWARD, L. M., MACMILLAN, H., MANNARINI, S., RAMCHANDANI, P., STANLEY, N., & TREVILLION, K. (2024). *'It's so beneficial to be able to stop the cycle': Perceptions of intergenerational transmission of violence and parenting practices among pregnant women and their abusive partners*. In: Journal of Family Violence. Advance online publication. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/s10896-024-00685-0>

- [11] TRACY, M., SALO, M., & APPLETON, A. A. (2018). *The mitigating effects of maternal social support and paternal involvement on the intergenerational transmission of violence*. In: Child Abuse & Neglect, Volume 78, p. 46–59. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2017.09.023>
- [12] TRONICK, E. (2007). *The neurobehavioral and social-emotional development of infants and children*. New York: WWNorton & Co. 604 s. ISBN 13–978-0393705171
- [13] WOOLLETT, N, & THOMSON, K. (2016). *Understanding the intergenerational transmission of violence*. In: SAMJ: South African Medical Journal, Volume 106, Issue 11, p. 1068-1070. Dostupné z: <https://dx.doi.org/10.7196/samj.2016.v106i11.12065>

Kontakt

Ludmila Čírtková, doc. PhDr. CSc., dr. h. c.
Bílý kruh bezpečí, z.s.
U Trojice 1042/2
150 00 Praha 5
Ludmila.cirtkova@seznam.cz.

Odborný profil autora:

Ludmila Čírtková je forenzní psycholožka, soudní znalkyně, akademická pracovnice.

Dlouhodobě se zaměřuje na problematiku viktimologie, domácího a sexualizovaného násilí. Autorka participovala na projektu APIC „Děti dětí bez násilí“, jehož výstupem je publikace „Rodina na kolotoči. Transgenerační přenos domácího násilí“. Lze v ní najít vybrané ilustrativní kasuistiky k TGP DN.

PASTORÁLNY COUNSELING AKO POMOC SEXUÁLNE ZNEUŽITÝM OSOBÁM

Pastoral counseling as a help to sexually abused persons

doc. PaedDr. PhDr. JUDr.

Jaroslava DRGOVÁ, PhD., DPH, DBA

Abstrakt

Téma sexuálneho zneužívania predstavuje jednu z najzávažnejších výziev dnešnej spoločnosti, ktorá má hlboké emocionálne, psychologické, spirituálne a sociálne dôsledky na človeka. Pastorálny counseling, ako integrujúci prvok pastorálnej teológie, ponúka jedinečný prístup k zmene a náprave vnútorných zranení osôb prostredníctvom psychologickkej a duchovnej starostlivosti. Cieľom tohto článku je priblížiť, ako môže byť presah pastorálneho counselingu efektívnou pomocou pre obeť sexuálneho zneužívania. To znamená nielen prehĺbiť poznanie o pastorálnom counselingu ako nástroji sprevádzania, ale aj poskytnúť konkrétne inšpirácie a riešenia pre tých, ktorí sa osobne venujú starostlivosti o obeť sexuálneho zneužívania.

Kľúčové slová

Counseling. Obeť. Pastorálny. Sexuálne zneužitie.

Abstract

The topic of sexual abuse represents one of the most serious challenges of today's society, which has deep emotional, psychological, spiritual and social consequences for a person. Pastoral counseling, as an integrative element of pastoral theology, offers a unique approach to change and repair the inner wounds of persons through psychological and spiritual

care. The aim of this article is to approach how the reach of pastoral counseling can be an effective help for victims of sexual abuse. This means not only to deepen the knowledge of pastoral counseling as a tool of accompaniment, but also to provide concrete inspirations and solutions for those who personally care for victims of sexual abuse.

Keywords

Counselling. Victim. Pastoral. Sexual abuse.

Úvod

Cieľom príspevku je analyzovať, ako môže byť pastorálny counseling (slovenský preklad „poradca“) v súčasnej dobe efektívnou pomocou pre obete sexuálneho zneužívania. v novom, širšom význame slova sa ukotvuje na Slovensku anglický pojem counseling v preklade „sprevádzanie“, tj. pomoc inému bez poradenstva, len prítomnosťou pri človeku, ísť s ním, sprevádzať ho, či doprevádzať... Sprevádzajúcich bez poradenstva vzdeláva na Slovensku aj vysoké školstvo. Takže counseling znamená poradenstvo, ale aktuálne aj sprevádzanie. Všetky tri pojmy sú správne a použité v príspevku. Snahou autorky je najmä dostať do povedomia odbornej verejnosti formujúci sa druh sociálnej pomoci realizovanej výhradne sprevádzaním. Na teoretickej báze to znamená najskôr potrebu definovanie a vysvetlenia pojmu sexuálneho zneužívania, jeho prejavov a na strane druhej

vysvetlenie teologických i morálnych otázok s týmto zneužívaním spojené. Príspevok tiež zdôrazňuje rozsah problému v spoločnosti a cirkvi, čím poskytuje kontext pre pochopenie jeho závažnosti. Venuje sa pastorálnemu pohľadu na dôsledky u obetí. Skúma psychologické, emocionálne a spirituálne dopady sexuálneho zneužívania na obeť, identifikuje ich potreby z perspektívy pastorálneho sprevádzania a tiež prekážky, ktoré môžu brániť efektívnemu poskytovaniu duchovnej podpory. Záver príspevku ozrejmuje praktické riešenia rôznych situácií. Predstavuje metódy a prístupy v pastorálnom sprevádzaní, zdôrazňuje dôležitosť interdisciplinárnej spolupráce a prináša príklady osvedčených postupov a odporúčaní pre poradenskú prax.

VÝZVA SEXUÁLNEHO ZNEUŽÍVANIA Z POHĽADU PASTORÁLNEJ TEOLÓGIE

Pastorálna teológia pristupuje k problematike sexuálneho zneužívania ako k výzve, ktorá si vyžaduje komplexnú odpoveď, zahŕňajúcu duchovné, psychologické a spoločenské aspekty. Tento fenomén je hlboko ukotvený v otázkach hriechu, zraniteľnosti a potreby uzdravenia. Cirkev má v tejto oblasti nielen duchovnú, ale aj morálnu zodpovednosť poskytnúť obetiam podporu, uzdravenie a spravodlivosť (JONES, 2021).

Z pohľadu pastorálnej teológie je sexuálne zneužívanie nielen individuálnym, ale aj spoločenským problémom. To znamená, že jeho riešenie si vyžaduje nielen osobnú pomoc obetiam, ale aj snahu spoločenských o vytváranie prostredia bezpečia a dôvery. Uzdravenie je možné prostredníctvom integrácie duchovných princípov, ako je odpustenie, nádej a milosť, ktoré sú pevne zakotvené v kresťanskej tradícii (MILLER, ROBERTS, 2020).

Zároveň pastorálna teológia vyžaduje reflexiu o tom, ako cirkev zvláda prípady zneužívania vo svojich štruktúrach. Táto výzva zahŕňa transparentnosť v riešení minulých chýb a aktívne opatrenia na ochranu najzraniteľnejších členov spoločnosti - detí a mladistvých (Urbančok, 2023). Pastorálna služba sa tak stáva nielen miestom a priestorom na duchovnú obnovu, ale aj nástrojom spoločenskej zmeny.

Definícia a prejavy sexuálneho zneužívania

Sexuálne zneužívanie je vážny problém, ktorý zahŕňa širokú škálu správania, od nevhodného dotýkania až po násilné sexuálne činy, pričom obeťou sú často deti a zraniteľné osoby. Tieto konania často spôsobujú dlhodobé fyzické, emocionálne a psychologické následky.

Podľa definície Svetovej zdravotníckej organizácie (WHO) ide o: „...akýkoľvek akt, ktorý zahŕňa využitie moci alebo manipulácie na získanie sexuálneho kontaktu, uspokojenia alebo výhody proti vôli alebo bez súhlasu druhej osoby“ (WHO. 2022).

Prejavy sexuálneho zneužívania môžu byť rôznorodé a závisia od okolností činu, páchateľa a obeť. Medzi najčastejšie patria:

- **emočné a psychické prejavy** - post traumatická stresová porucha (PTSD), depresia, úzkosť, sebaopoškodzovanie, alebo suicidálne tendencie (CDC. 2021),
- **fyzické prejavy** - neobvyklé zranenia, bolestivosť v oblasti genitálií, alebo análnych partií, infekcie, či sexuálne prenosné choroby u detí, alebo mladistvých (NCMEC. 2021),
- **zmeny v správaní** - u detí to môže zahŕňať regresiu do skorších vývojových štádií (napríklad nočné pomočovanie), vyhýbanie sa určitým ľuďom, alebo miestam, náhle zmeny v akademických výkonoch a poruchy spánku; u dospelých môžu byť prejavom

problémy so vzťahmi, závislosti a ťažkosti v budovaní dôvery.

Jasná definícia sexuálneho zneužívania je kľúčová pre účinné pastorálne sprevádzanie, pretože pomáha odborníkom identifikovať obeť a poskytovať im vhodnú pomoc.

Pastorálni sprevádzajúci by mali byť oboznámení s prejavmi sexuálneho zneužívania, aby mohli zasiahnuť v správny čas a koordinovať spoluprácu s odborníkmi z iných oblastí, ako sú psychológovia alebo právnici.

Teologické a morálne otázky spojené s touto problematikou

Teologické otázky spojené so sexuálnym zneužívaním zahŕňajú koncept odpustenia, spravodlivosti a obnovy dôstojnosti obeť. Ako uvádzajú Urbančok a Jamborová, sprevádzajúci musí pomôcť obeť pochopiť, že odpustenie nie je ospravedlnenie nesprávneho správania, ale cesta k osobnej slobode.

Morálne dilemy zahŕňajú otázky, ako napríklad zabezpečenie spravodlivosti pre obeť potreba ochrany komunity pred ďalším zneužívaním. Sprevádzanie by malo preto vychádzať zo zásad pravdy a transparentnosti, čím podporuje obnovu dôvery nielen u obeť, ale aj v širšej komunite.

V nasledujúcej časti sú uvedené príklady teologických a morálnych otázok, spojených so sexuálnym zneužívaním. Príklady sú všeobecné poznatky o pastorálnom sprevádzaní s otázkami, ktoré vyplývajú z aplikácie morálnych a teologických princípov na problematiku sexuálneho zneužívania.

Otázka odpustenia

Jednou z hlavných výziev v pastorálnom sprevádzaní je otázka, ako obeť pristupuje k odpusteniu páchatel'ovi. Odpustenie je z teologického hľadiska ústrednou hodnotou kresťanskej viery. Avšak v praxi to môže byť pre obeť veľmi ťažké, pretože často vníma odpustenie ako oslobodenie páchatel'a od zodpovednosti. Ako zdôrazňujú autori Urbančok a Jamborová, správne pochopenie odpustenia ako procesu, ktorý prináša slobodu najmä obeti, je kľúčové. Sprevádzajúci musí rešpektovať, že odpustenie je dobrovoľným rozhodnutím a nevyžaduje zrušenie dôsledkov spravodlivosti (URBANČOK, JAMBOROVÁ, 2023).

Spravodlivosť v/s milosrdenstvo

Cirkev často stojí pred dilemou, ako vyvážiť spravodlivosť a milosrdenstvo. Na jednej strane má byť obeti poskytnutá spravodlivosť prostredníctvom konkrétnych opatrení, ako je nahlásenie činu a trestné stíhanie páchatel'a. Na druhej strane je

cirkev povolaná k milosrdenstvu a pomoci hriešnikom. Milosrdenstvo nesmie ospravedlňovať nespravodlivé správanie. Tento konflikt je často prítomný, najmä ak je páchateľ členom cirkevného vedenia.

Obnova dôstojnosti obete

Obete sexuálneho zneužívania často trpia stratou sebaúcty a dôstojnosti. Pastorálny counselor má za úlohu obnoviť vnímanie vlastnej hodnoty obete cez posolstvo lásky a milosti. Obeti je potrebné pripomenúť jej postavenie a neodňateľnú dôstojnosť bez ohľadu na zneužitie.

Transparentnosť v/s ochrana cirkevnej komunity

Pri riešení sexuálneho zneužívania je niekedy cirkev v dileme s rozhodovaním, či zverejniť prípady, alebo chrániť svoju reputáciu. Zatajovanie môže viesť k strate dôvery medzi veriacimi. Urbančok a Jamborová upozorňujú, že transparentnosť je základným krokom k obnove dôvery a prevencii budúcich prípadov (URBANČOK, JAMBOROVÁ, 2023).

Tieto otázky ilustrujú hlboké etické a duchovné výzvy, s ktorými sa cirkev a pastorálni poradcovia stretávajú pri riešení problematiky sexuálneho zneužívania. Cirkev má morálnu povinnosť vytvárať bezpečné prostredie a podporovať

transparentnosť. Cirkvi musia taktiež riešiť otázky zodpovednosti a prevencie, aby obnovili svoju dôveryhodnosť a zlepšili svoje praktiky v oblasti ochrany zraniteľných skupín.

Sexuálne zneužívanie má hlboký vplyv na spoločnosť i cirkvi. Štatistiky ukazujú, že obeťami sa stáva široké spektrum jednotlivcov, pričom dôsledky zasahujú ich psychické, sociálne a duchovné životy. v spoločnosti je preto potrebné zvyšovať povedomie o tejto téme a poskytovať obetiam prístup k odborným službám.

Rozsah a dopad problému v spoločnosti a cirkvi

Sexuálne zneužívanie má hlboký vplyv na spoločnosť i cirkvi. Štatistiky ukazujú, že obeťami sa stáva široké spektrum jednotlivcov, pričom dôsledky zasahujú ich psychické, sociálne a duchovné životy. Cirkvi má morálnu povinnosť vytvárať bezpečné prostredie a podporovať transparentnosť. Cirkvi musia taktiež riešiť otázky zodpovednosti a prevencie, aby obnovili svoju dôveryhodnosť a zlepšili svoje praktiky v oblasti ochrany zraniteľných skupín. v spoločnosti je potrebné zvyšovať povedomie o tejto téme a poskytovať obetiam prístup k odborným službám (URBANČOK, JAMBOROVÁ, 2023).

PASTORÁLNY POHĽAD NA DÔSLEDKY A POTREBY OBETÍ

Pastorálne sprevádzanie sa zameriava na celostné pochopenie dôsledkov sexuálneho zneužitia na psychologickú, emocionálnu a spirituálnu úroveň, pričom zdôrazňuje potreby obetí a možné prekážky pri poskytovaní pomoci.

Emocionálne dôsledky sa prejavujú izoláciou, pocitom opustenosti a neschopnosťou zvládať negatívne emócie. Pastoračná pomoc zahŕňa vytváranie bezpečného priestoru pre vyjadrenie emócií (SMITH, 2021).

Psychologické dôsledky zahŕňajú traumy, ako je PTSD, depresia, úzkosť a nízka sebaúcta. Obete čelia pocitom viny a hanby, čo môže ovplyvniť ich vzťahy aj schopnosť dôverovať (JONES, ALEXANDER, 2020).

Spirituálne dôsledky často zahŕňajú stratu dôvery v Boha, náboženské autority a cirkev ako miesto bezpečia. Pastorálne sprevádzanie sa zameriava na obnovu vzťahu k Bohu prostredníctvom duchovného vedenia, modlitby a odpustenia (MILLER, ROBERTS, 2022).

Identifikácia potrieb obetí pritom znamená:

- **bezpečné prostredie** na vyjadrenie svojich pocitov bez strachu z odsúdenia,

- **psychologickú a emocionálnu podporu** na spracovanie traumy a budovanie seba hodnoty,
- **spirituálnu obnovu**, ktorá zahŕňa riešenie otázok viny a zmyslu života (HARRISON, 2020).

Prekážky pri poskytovaní pomoci zasa predstavujú:

- **stigmatizáciu** od spoločnosti a cirkevných komunít vedie k ďalšej izolácii obetí a
- **zlyhanie dôvery** voči cirkevným predstaviteľom a náboženským inštitúciám komplikuje proces pastorálneho liečenia (WILSON, CARTER, 2023).

Emocionálne, psychologické a spirituálne dôsledky na obeť

Sexuálne zneužitie zanecháva hlboké stopy v psychologickom, emocionálnom a spirituálnom živote obetí. Z emocionálneho hľadiska sa obeť cítia izolované a opustené, čo vedie k problémom v medziľudských vzťahoch. Prekonanie týchto prekážok si vyžaduje empatický, dôveryhodný a trpezlivý prístup pastorálnych poradcov.

Podľa štúdií Jonesa a Alexandra sa tieto dôsledky často prejavujú vo forme PTSD, depresie, úzkostných porúch a problémov so sebaúctou. Obete často trpia pocitmi hanby, viny a vnútorného rozvratu (SMITH, 2021).

Pastorálne sprevádzanie sa zaoberá aj spirituálnymi dôsledkami, keďže mnohé obete strácajú dôveru v Boha a v cirkev ako miesto bezpečia (MILLER, ROBERTS, 2022).

Pastorálni poradcovia musia chápať, že spirituálna kríza je často jedným z najväčších problémov, pretože zahŕňa otázky identity, zmyslu života a hodnôt (BROWN, 2023).

Identifikácia potrieb obetí z pohľadu pastorálneho sprevádzania

Pastorálne sprevádzanie sa zameriava na komplexnú starostlivosť o obete sexuálneho zneužitia tým, že identifikuje ich špecifické potreby a vytvára priestor pre ich liečenie. Tento proces zahŕňa emočnú, psychologickú a spirituálnu podporu a pomoc.

Emočná obnova

Obete sexuálneho zneužitia často prežívajú široké spektrum negatívnych emócií, ako sú hnev, strach, úzkosť alebo smútok. Pastorálne sprevádzanie sa zameriava na ich identifikáciu a bezpečné spracovanie. Emočná obnova zahŕňa aj dôležitý proces odpustenia, nielen odpustenia páchatel'ovi, ale aj sebe za pocity viny, ktoré si obete často nesprávne pripisujú. Tento proces je zložitý a vyžaduje čas, pretože je spojený s hlbokými zraneniami a narušenými vzťahmi (TAYLOR, 2021). Cieľom je, aby obete opäť nadobudli pokoj a emocionálnu stabilitu.

Psychologická podpora

Pre obeť je zásadné mať bezpečné prostredie, v ktorom môžu otvorene hovoriť o svojich skúsenostiach a pocitoch bez obáv z odsúdenia alebo nepochopenia. Takéto prostredie je základom pre spracovanie traumy a začatie cesty k uzdraveniu. Pastorálny poradca využíva empatické počúvanie a nehodnotiaci prístup, aby pomohol obetiam vybudovať dôveru, ktorá je často narušená traumou (JOHNSON, 2023). Psychologická podpora zahŕňa aj riešenie pocitov hanby, viny a nízkej sebaúcty, ktoré sú u obetí veľmi časté.

Spirituálna obnova

Spirituálne dôsledky sexuálneho zneužitia môžu zahŕňať stratu viery v Boha, zmyslu života a otázky týkajúce sa náboženských hodnôt. Pastorálne sprevádzanie pomáha obetiam znovu nájsť dôveru v Boha a obnoviť ich spirituálnu identitu. Tento proces môže zahŕňať modlitbu, meditáciu, čítanie Písma, alebo iné formy duchovných cvičení, ktoré podporujú vnútorný pokoj a obnovujú nádej (HARRISON, 2020). Dôležitým aspektom je aj začlenenie obetí do komunity, kde môžu nájsť podporu a bezpečné miesto na zdieľanie svojich skúseností.

Úloha pastorálneho poradcu

Pastorálny poradca hrá nenahraditeľnú úlohu v procese liečenia. Poskytuje nielen odbornú pomoc v oblasti psychologického a spirituálneho uzdravovania, ale aj emocionálnu podporu v každodennom živote obetí. Jeho práca zahŕňa budovanie vzťahu dôvery a rešpektu a pomoc obetiam pri nachádzaní ich miesta v komunite, čo podporuje spoločenské začlenenie a sprostredkovanie kontaktu s odborníkmi, ak je potrebná špecializovaná psychoterapeutická pomoc. Pastorálny poradca tak pomáha obetiam nielen prežiť, ale aj postupne obnoviť ich emocionálnu, psychologickú a spirituálnu integritu, čím podporuje ich návrat k riadnemu plnohodnotnému životu.

Prekážky pri poskytovaní duchovnej podpory

Medzi najväčšie prekážky v poskytovaní pastorálnej podpory patria stigmatizácia a zlyhanie dôvery.

Stigmatizácia

Obete sexuálneho zneužitia sú často vystavené sociálnym predsudkom, ktoré vedú k ďalšej izolácii. Pastorálny counseling musí vytvoriť prostredie prijatia, kde je obeti umožnené byť úprimná o svojich zážitkoch bez strachu z posudzovania (ANDERSON, 2022).

Zlyhanie dôvery

Strata dôvery voči autoritám, vrátane cirkevných, je bežná medzi obeťami. Pastoračná práca si vyžaduje dôsledné budovanie dôvery prostredníctvom empatie, autenticity a dlhodobého vzťahu (WILSON, CARTER, 2023).

Pre pastoračných poradcov je dôležité pochopiť, že každý prípad je individuálny a vyžaduje si flexibilitu, rešpekt a citlivý prístup.

PRAKTICKÉ RIEŠENIA V PASTORÁLNOM COUNSELINGU

Táto časť príspevku sa zaoberá konkrétnymi metódami a prístupmi používanými v pastoračnom sprevádzaní, významom interdisciplinárnej spolupráce a príkladmi osvedčených postupov, ktoré môžu byť aplikované v praxi pri práci s obeťami sexuálneho zneužívania.

Metódy a prístupy v pastoračnom counselingu pre obeť sexuálneho zneužívania

Pastorálny sprevádzajúci pri práci s obeťami sexuálneho zneužívania využíva široké spektrum metód, ktoré kombinujú psychologické, emocionálne a spirituálne prístupy. k nim patria tieto:

Empatické počúvanie

Ide o základnú metódu, ktorá zahŕňa aktívne počúvanie obeť bez hodnotenia, alebo prerušovania. Poradca poskytuje emocionálnu oporu a pomáha obeť identifikovať ich potreby a problémy (JONES, ALEXANDER, 2020).

Biblické poradenstvo

Niektorí poradcovia využívajú biblické texty na posilnenie nádeje, odpustenia a znovuoobjavenia osobného vzťahu s Bohom. Tento prístup je vhodný pre obeť, ktoré hľadajú uzdravenie prostredníctvom viery (TAYLOR, 2021).

Trauma-informované poradenstvo

Táto metóda zahŕňa pochopenie, ako trauma ovplyvňuje myslenie a správanie obeť. Pastorálni poradcovia poskytujú nástroje na zvládanie stresu, úzkosti a emocionálnych spúšťačov (BROWN, 2023).

Skupinová terapia

Skupinové stretnutia umožňujú obeť zdieľať svoje skúsenosti a nájsť podporu v komunite, čo môže pomôcť pri prekonávaní izolácie a stigmy (Johnson, 2023).

Modlitba a duchovné cvičenia

Tieto praktiky podporujú duchovnú obnovu obetí a poskytujú vnútorný pokoj prostredníctvom meditácie, ticha a modlitby (HARRISON, 2020).

Interdisciplinárna spolupráca ako základ efektívnej pomoci

Efektívna pomoc obetiam sexuálneho zneužívania vyžaduje spoluprácu medzi rôznymi odborníkmi a inštitúciami.

Spolupráca s psychológmi a psychiatrami

Pastorálne sprevádzanie často dopĺňa odbornú psychologickú, alebo psychiatrickú liečbu, pretože mnohé obete potrebujú špecializovanú starostlivosť na zvládnutie PTSD, alebo depresie (SMITH, 2021).

Zapojenie sociálnych pracovníkov

Sociálni pracovníci môžu pomôcť obetiam získať prístup k praktickej podpore, ako sú bezpečné bývanie, finančná pomoc, alebo právna ochrana, a to v rámci základného, či špeciálneho poradenstva (WILSON, CARTER, 2023).

Koordinácia s cirkevnými inštitúciami

Tretí sektor má jedinečnú úlohu pri poskytovaní duchovného vedenia a podpory, no zároveň musí

spolupracovať s odborníkmi, aby predišla zlyhaniu alebo zanedbaniu potrieb obetí (ANDERSON, 2022).

Právna pomoc a advokácia

Pastorálny sprevádzajúci môže spolupracovať s právnikmi na ochranu práv obetí a zabezpečenie spravodlivosti. Interdisciplinárny prístup umožňuje holistickú starostlivosť, kde sú pokryté všetky potreby obeť - emocionálne, psychologické, spirituálne a praktické.

Záver

Sexuálne zneužívanie predstavuje traumatickú skúsenosť, ktorá má hlboký dopad na emocionálnu, psychologickú a spirituálnu rovnováhu obeť. Cirkev a pastorálny counseling (poradenstvo), ale aj sprevádzanie, zohrávajú hlavnú úlohu v procese liečenia, poskytujú podporu, nádej a cestu k obnoveniu dôvery a seba hodnoty.

Predmetný prierez teóriou pastorálneho poradenstva a najmä sprevádzania ukázal, že efektívna pomoc vyžaduje citlivý a individuálny prístup, ale aj prepojenie duchovného vedenia s odbornou psychologickou starostlivosťou.

Z teoretických poznatkov a praktických príkladov vyplynulo, že pastorálne prevádzanie ponúka jedinečné možnosti, ako reagovať na potreby obetí prostredníctvom

empatického počúvania, spirituálnej obnovy a praktickej podpory poraenstvom. Súčasne je nevyhnutná interdisciplinárna spolupráca, ktorá umožňuje riešiť komplexné aspekty traumy od emocionálnych rán po sociálne a právne problémy.

Prekážky, ako je stigmatizácia a strata dôvery v cirkev, si vyžadujú strategický prístup, ktorý zdôrazňuje prevenciu, transparentnosť a dôslednú ochranu obetí.

Analýza zároveň zdôraznila potrebu implementácie osvedčených postupov, ako sú trauma - informované metódy, dlhodobá podpora a edukácia komunít o prevencii sexuálneho zneužívania. Tieto opatrenia môžu nielen zlepšiť kvalitu pastorálneho poradenstva, ale aj posilniť dôveru v cirkev ako miesto bezpečia a uzdravenia.

Pastorálne sprevádzanie teda môže byť významným nástrojom aplikačných postupov proti dôsledkom sexuálneho zneužívania, avšak jeho efektivita závisí od ochoty cirkvi a odborníkov prepojiť duchovné princípy s praktickými riešeniami. Tento proces nie je jednoduchý, ale je nevyhnutný pre vytváranie prostredia, kde obeť nájdu skutočné uzdravenie a znovuobjavia zmysel svojho života. Je v našom záujme poukazovať nielen na doterajšie poradenstvo pre sexuálne zneužívané osoby, ale práve pastorálne sprevádzanie pomôže

priblížiť sa k takejto hlboko zranenej osobe citlivým prístupom dôvery a vypočutia, neposudzovaním, nepoučovaním, neobviňovaním, či nehodnotením.

Seznam bibliografických odkazů

- [1] ANDERSON, S. (2022). *Breaking the Silence: Overcoming Stigma in Faith Communities*. San Francisco: Jossey-Bass, 2022. 300 s. ISBN 978-1119837654.
- [2] BROWN, P. (2023). *Faith and Resilience in Trauma Counseling*. Cambridge: Cambridge University Press, 2023. 290 s. ISBN 978-1108984531.
- [3] CDC (Centers for Disease Control and Prevention). (2021). *Preventing Child Sexual Abuse*. [online]. [cit. 18.02.2025]. Dostupné z: <https://www.cdc.gov>.
- [4] HARRISON, M. (2020). *Spiritual Guidance for Trauma Survivors*. Nashville: Abingdon Press, 2020. 230 s. ISBN 978-1501898630.
- [5] JOHNSON, D. (2023). *Pastoral Approaches to Mental Health*. Chicago: Moody Press, 2023. 250 s. ISBN 978-0802499823.
- [6] JONES, K. - ALEXANDER, L. (2020). *Trauma Recovery: Faith-Based Approaches*. Oxford: Oxford University Press, 2020. 320 s. ISBN 978-0198759302.
- [7] JONES, S. (2021). *Pastoral Approaches to Trauma Healing*. Oxford: Theological Press, 2021. 250 s. ISBN 978-0192851231.

- [8] MILLER, R. - ROBERTS, T. (2022). *Counseling Survivors of Abuse*. New York: Springer, 2022. 350 s. ISBN 978-3031156732.
- [9] NCMEC (National Center for Missing & Exploited Children). (2021). *Child Sexual Abuse Prevention Guide*. [online]. [cit. 18.02.2025].
Dostupné z: <https://www.missingkids.org>
- [10] SMITH, J. (2021). *Emotional Healing and Spiritual Growth*. London: Routledge, 2021. 280 s. ISBN 978-0367471879.
- [11] TAYLOR, A. (2021). *Forgiveness and Healing in a Pastoral Context*. Grand Rapids: Zondervan, 2021. 270 s. ISBN 978-0310112060.
- [12] URBANČOK, M. - JAMBOROVÁ, R. (2023). *Pastorálny counseling v kontexte sexuálneho zneužívania*. Konferencia Trnavskej univerzity, 2023. ISBN 978-8097123890.
- [13] URBANČOK, M. (2023). *Teológia zranených: Cesta k uzdraveniu*. Bratislava: Vydavateľstvo Kalligram, 2023. 180 s. ISBN 978-8081014579.
- [14] WILSON, G. - CARTER, L. (2023). *Trust and Vulnerability in Pastoral Counseling*. Boston: Beacon Press, 2023. 310 s. ISBN 978-0807017244.
- [15] WHO (World Health Organization). (2022). *Guidelines on Responding to Child Sexual Abuse*. [online]. [cit. 18.02.2025]. Dostupné z: <https://www.who.int>

Kontakt

doc. PaedDr. PhDr. JUDr. Jaroslava Drgová, PhD., DPH,
DBA

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety
v Bratislave, n. o., Slovenská republika

Námestie 1. mája 1, P. O. BOX 104, 810 01 Bratislava 1

Email: drгова@vssvalzbety.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0424-0274>

Odborný profil autora:

Autorka príspevku pôsobí na Vysokej škole zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave, n. o., Slovenská republika ako pedagóg od roku 2017 (v rokoch 2014-2017 ako študent) v odbore Sociálna práca - garant SP od 2022 a v odbore Verejné zdravotníctvo - vedúca Katedry VZ od 2025. Slovenská republika má na Teologickej fakulte Trnavskej univerzity v Bratislave od 2022 akreditované bakalárske štúdium Sociálnej práce so zameraním na Counseling (sprevádzanie). Counselingu, vrátane pastorálneho, určeného všetkým sociálne odkázaným klientom, sa autorka t. č. venuje primárne.

RASTIEME VO VZŤAHOCH, NA TOM ZÁLEŽÍ

We Grow in Relationships, That's What Matters

JUDr. Dana GALBAVÁ

Abstrakt:

Príspevok ponúka a potvrdzuje poznanie, že ľudí, ktorí vyhľadajú pomoc odborníka, v skutočnosti poháňa túžba nadviazať medziľudské spojenie.

Ako supervízorka mediátorov a praktizujúca mediátorka denne vnímam, že ľudia, ktorí práve riešia svoje náročné situácie, vlastne túžia po lepších, bližších vzťahoch. To, ako prebieha ich interakcia s ostatnými ľuďmi, sa do veľkej miery odráža v ich interakcii s odborníkom. Konflikt, nehody či zranenie, s ktorými prichádzajú, sú často cestou k vypočutiu ich hlbšej potreby byť pochopený a pripojený k druhému. Kľúčom k rozvoju takýchto obohatených vzťahov je schopnosť a ochota otvoriť sa, podeliť sa o svoj priestor. Rozhodnutie začať dôverovať.

Práve možnosť vytvorenia dôverného krátkodobého vzťahu medzi klientom a pomáhajúcim odborníkom, môže byť v niektorých situáciách výrazne zmysluplnejšia, ako použitá metóda, právny podklad či vybraná intervencia.

Rozhodnutie pre otvorenosť a odvahu poskytnúť účinnú pomoc v autentickom profesionálne dôvernom vzťahu je tým, čo umožňuje transformáciu.

Kľúčové slová:

dôvera, mediácia; odbornosť; prevencia, supervízia; vzťahy

Abstract:

The contribution offers and confirms the understanding that people who seek the help of a professional are, in fact, driven by the desire to establish human connection. As a supervisor of mediators and a practicing mediator, I witness daily that people going through challenging situations actually long for better, closer relationships. The way they interact with others is largely reflected in their interaction with a professional. The conflict, disagreements, or wounds they bring with them are often a path to having their deeper need—to be understood and connected—heard. The key to developing such rich relationships is the ability and willingness to open up, to share one's space. The decision to start trusting. The very possibility of creating a confidential, short-term relationship between a client and a helping professional can, in some situations, be far more meaningful than the method used, legal basis or the chosen intervention. The decision to embrace openness and courage in providing effective help within an authentic, professionally confidential relationship is what enables transformation.

Key Words:

trust, mediation; expertise; prevention, supervision; relationships

*„Tebou sa nezačína a nekončí svet. Dokonca tebou sa
nezačínaš a nekončíš ani ty.“*

Tomáš Janovic

Úvod

Viete, čo je najväčším bohatstvom v poskytovaní mediačných služieb? Okrem slobody, aj s všetkou tou zodpovednosťou, skvelými a spokojnými klientami, manažovania času a peňazí, sú to - vzťahy. Práve vzťahy sú obrovským bohatstvom, ktoré naplňujú nielen naše profesijné, ale aj osobné životy. A ja mám to šťastie, že mám okolo seba, osobne i online, krásnych ľudí. Som aktívna mediátorka, v slobodnom povolání, na voľnej nohe, vo vlastnej mediačnej praxi.

Pri práci sú pre mňa dôležité, a úspech indikujúce, nasledujúce tri veci:

- keď ľudia spolu dokážu hovoriť, aj sa dohovoriť,
- keď pointu mediácie skutočne chápú a vedia so ňou sprostredkovať, samotní mediátori,
- keď objavovanie nového nie je nuda, a mediátori si ho radi dopriavajú v supervízii.

Takto pracujem už viac ako 18 rokov. Mám trošku „iný“ pohľad na poskytovanie odborných služieb nezávislými profesionálmi, vrátane mediátorov i supervízorov. Skutočný profesionál je sám k sebe tvrdý. Prečo? Pretože taký prístup reflektuje realitu života. Preferujem vysoko kvalitné

individuálne pôsobenie, formálne i prakticky samostatné. Až následne, môžu zdravo a zodpovedne fungovať spolupracujúce partnerstvá.

V mediácii zvlášť záleží na dodržiavaní etických princípov a jej preventívnom pôsobení. Supervízia v mediácii, v mojom ponímaní, predstavuje až esenciálny nástroj pre rozvoj a udržanie kvality profesie mediátor.

Vzťah ako sila ľudského spojenia v procese riešenia konfliktov

Mediácia je služba ľuďom; supervízia je nástroj pre ľudí, ktorí pracujú s ľuďmi. Fungujeme vo vzťahoch. Ak pomáhate iným, je zodpovedné mať zabezpečenú supervíziu. Supervízia je v tomto ohľade vnímaná ako odborná činnosť. Odborníci vo svojej profesii potrebujú supervíziu, aby mohla ich odbornosť neustále naberať na kvalite, a zároveň nestrácať na entuziazme. Supervízia v mediácii sa opiera o dlhodobú tradíciu v oblasti pomáhajúcich profesií. Pre dlhodobé poskytovanie kvalitných mediačných služieb je teda rozhodujúca nielen priebežná edukácia, ale aj pravidelná supervízia. v krajinách s rozvinutou mediáciou je mediátor zodpovedný za to, aby mal dostatočné vzdelanie v mediácii, supervíziu a aby sa kontinuálne profesionálne rozvíjal. Pre profesionalizáciu mediácie je supervízia dôležitou súčasťou tohto rozvoja.

Pri poskytovaní supervízie mediátorom alebo priamo v mediačnom konaní s klientami, si stále viac uvedomujem, že ľudia, ktorí hľadajú pomoc – či už mediátori v supervízii alebo klienti v mediácii – v skutočnosti túžia po lepších vzťahoch. Konflikty, spory, nezhody, neistoty či bolestivé skúsenosti, s ktorými prichádzajú, sú často vyvolané túžbou po bližších a kvalitnejších vzťahoch. Sú súčasťou hlbšej potreby – byť vypočutý, pochopený a pripojený k druhému. Hlboko v nás všetkých je zakorenená potreba byť prijatý a podporený. Pociťovaná dôležitosť hlbších vzťahov, túžba po zdravších medziľudských vzťahoch, je často hnacou silou pre vyhľadanie odbornej pomoci (YALOM, 2024, s. 3).

Všeobecne v pomáhajúcich profesiách, hrá veľkú úlohu vzťah medzi pomáhajúcim a klientom.

V mediácii, supervízii, v mentorovaní, lektorovaní, i ďalších pomáhajúcich odbornostiach, sa zvyčajne učí a aplikuje teória o metódach, technikách, prístupoch. No kľúčom k skutočnej zmene nie je len správne vybraná metóda či intervencia, ale najmä kvalita vytvoreného vzťahu medzi klientom a odborníkom. Práve dôvera, ochota otvoriť sa, jasne komunikovať hlbšie veci, umožňuje vznik dôverného pomáhajúceho vzťahu, aj keby mal trvať len hodinu, aj keby bol len veľmi krátkodobý.

Dôverné a autentické vzťahy medzi odborníkmi a klientami (odborníkmi v roli klientov) často predstavujú efektívnejší prostriedok na riešenie problémov než konvenčné metódy alebo právne rámce. Väčšia otvorenosť a ochota môže viesť k hlbším transformáciám, lepšiemu porozumeniu potrieb klientov, a tým ku kreatívnejším cestám v jasnejších riešeniach.

Ako to dosiahnuť? Ako môžeme uvedené implementovať do našej práce a ako poskytnúť efektívnejšiu a zmysluplnejšiu pomoc našim klientom, prostredníctvom budovania autentických a podporných vzťahov?

Ľudia sú spoločenské bytosti, ktoré prirodzene túžia po vzťahoch. Vzťahy nie sú len doplnkom, ale základom našej identity a existencie. v interakcii s druhými sa učíme o sebe, o svojich silných a slabých stránkach. Vzťahy nám pomáhajú rásť a rozvíjať sa, vytvárajú priestor pre empatiu a porozumenie. Priateľský a srdečne naladený odborník môže výrazne prispieť k vytvoreniu pozitívnej, otvorenej a podporujúcej pracovnej atmosféry. Tento prístup pomáha účastníkom cítiť sa uvoľnenejšie a bezpečnejšie, srdečnosť vyjadruje záujem a starostlivosť, čo automaticky posilňuje vzťah.

Dôvera ako základ pre skutočné medziľudské spojenie

Ak máme priebežne zvedomované vlastné sebazpoznanie, môžeme sa rozhodnúť začať dôverovať svojim odvážnym krokom, smerujúcim ku kvalitnejším vzťahom. (HAWKINS, SHOTET, 2004, s. 51.) Nie je to bežné ani jednoduché. No keď sa taká zmena dôvernosti udeje, vytvorí priestor pre uzdravenie, porozumenie a skutočné medziľudské spojenie. A práve o to ide – nie len riešiť problém, ale budovať vzťahy, ktoré sú pozitívnejšie, pevnejšie a autentickejšie.

Uprednostniť vzťah pred metódou je transformačné. Uprostred každej ľudskej interakcie, najmä v kontexte riešenia konfliktov, je hlboká túžba po vzťahoch a dôvere. Ľudia nehľadajú len riešenie, ale predovšetkým porozumenie. Skúsenosti z praxe ukazujú, že klienti, ktorí prichádzajú s konfliktmi, v skutočnosti túžia po vypočutí a spojení. Konflikt sa tak stáva príležitosťou pochopiť hlbšie potreby a budovať dôveru. Dôvera, otvorenosť a autenticita sú kľúčové prvky, ktoré formujú vzťah medzi odborníkom a klientom. Otvorenosť znamená schopnosť podeliť sa o svoj priestor, dôvera je rozhodnutie veriť, že druhá strana má dobrý úmysel, a autenticita pomáhajúceho profesionála sa stáva nástrojom transformácie. Tento vzťah vytvára bezpečný priestor pre rast, kde je dôvera často dôležitejšia ako konkrétna metóda či

intervencia. Príklady z praxe potvrdzujú, že práve vzťah je kľúčovým faktorom pozitívnej zmeny. Rovnako dôležitý je vzťah medzi mediátorom a supervízorom. Supervízia nie je len o kontrole práce, ale najmä o vytvorení podporujúceho, bezpečného a dôverného vzťahu - prostredia, v ktorom môže mediátor reflektovať svoju prácu, učiť sa a rozvíjať svoju vnímavosť.

Dôvera vo vzťahu supervízora, mediátora a klienta, ako predpoklad rastu

Vytvorenie vzťahu medzi supervízorom mediácie a supervidovaným mediátorom, je rovnako zásadné ako vznik vzťahu medzi mediátorom a jeho klientom, keďže supervízia v mediácii určite nie je len o zdieľaní skúseností. Je to štruktúrovaný proces, ktorý zahŕňa kritické hodnotenie mediačných techník, etických dilem a osobnostných aspektov mediátora. Tento proces umožňuje mediátorovi rozvíjať svoje kompetencie, identifikovať oblasti pre zlepšenie a predchádzať vyhoreniu. Je však predovšetkým bezpečným podporným priestorom, kde mediátor môže reflektovať vlastné skúsenosti, pochybnosti a dilemy – a kde môže rásť.

Vznik dôverného vzťahu, v zmysle blízkosti, náklonnosti, sympatie, uznania, záujmu či priazne (YALOM, 2024, s. 8) medzi supervízorom a supervidovaným mediátorom, ako aj

medzi mediátorom poskytujúcim služby jeho klientovi, je trochu opomínaný, a pritom nesmierne dôležitý. Bez neho je použitá metóda alebo intervencia iba jedným z nástrojov. Až keď sa supervidovaný cíti bezpečne, môžem sa ako supervízor rozhodnúť, ako sa pýtam, čo a či sa pýtam, skúmať svoje vlastné hranice a nachádzať nové cesty byť ešte lepším odborníkom aj človekom. Až keď sa klient v mediačnom procese cíti vypočutý, videný, vnímaný, až potom môže mediátor intuitívne kombinovať prístupy, formulovať otázky a používať slová, alebo nie, a to tak, aby hlavným účinkujúcim ostával klient. Len v dôvernom vzťahu sa dajú rozoberať možnosti, viesť hypotetické debaty a hľadať riešenia tam, kde na prvý pohľad nie sú.

Rozhodnutie začať (si) dôverovať je teda zásadným krokom nielen pre klientov, ale aj pre samotných mediátorov a supervízorov v procese profesionálneho a osobnostného rastu. Pretože iba tam, kde je dôvera, môže byť aj skutočný rozvoj. Rozvoj takej odbornosti, akou je dlhodobá schopnosť podporovať ľudí v náročných životných situáciách, s rešpektom k ich vlastnej ceste. Na krátkom úseku im pomôcť, hľadať, vnímať, spájať zdanlivo rozdielne svety – osobný príbeh, právo, zákonnosť, neformálnu komunikáciu, ľudskosť a slobodu voľby.

Vzťah medzi mediátorom a supervízorom vytvára priestor na profesionálny aj osobný rast mediátora. Ak supervízia funguje správne, nejde primárne len o kontrolu práce, ale o podporujúce, bezpečné a dôverné prostredie, kde môže mediátor reflektovať svoju prácu, učiť sa a rozvíjať svoju citlivosť voči klientom, aj sebe samému.

Vzťah medzi mediátorom a jeho klientom je rovnako nesmierne dôležitý, lebo dynamika tohto vzťahu je živým modelom toho, čo chceme, aby klienti zažívali medzi sebou vo svojej vlastnej komunikácii a ďalších vzťahoch. Preto je dôraz na rozvoj vzťahov v mediácii a v supervízii mediácie viac ako len jeden z profesijných nástrojov. Je to priestor, kde sa z mediátorov a supervízorov môžu stať ešte lepší odborníci a citlivejší ľudia.

Praktické okienko: Keď prídu na prvé mediačné stretnutie noví klienti, môžu byť plní starostí, utrápení, bojazliví, nervózni, v neistote, zvyknem im povedať: „Už je dobre, už ste tu. v mediačnej kancelárii.“ Málokto si sa nepousmejú. A prvý okamih spriaznenosti je za nami.

Atribúty dôverného vzťahu v kontexte mediácie a supervízie

Keď sa v supervízii darí vytvárať bezpečný priestor na otvorenosť, mediátor vie, že sa môže podeliť o svoje pochybnosti, neistoty či dilemy bez strachu z hodnotenia. Supervízor vytvára atmosféru, v ktorej je zraniteľnosť vnímaná ako prirodzená súčasť profesijného vývoja, nie ako slabosť. Nastupuje úprimné ľudské porozumenie. Vnímať svoju zodpovednosť za vlastné prežívanie a vzťahovanie sa k ľuďom, s ktorými pracujeme, je okrem iného, predpokladom supervízie. Ako uvádza Karel Kopřiva, možnosť supervízie začína vtedy, keď nad vlastným vzťahom ku klientovi umiestnime otáznik. (KOPŘIVA, 2016, s. 33)

Porozumenie nie je automaticky súhlas. Aby sme druhému porozumeli, nepotrebujeme mať rovnakú skúsenosť. Potrebujeme vedieť počúvať. Naozajstné porozumenie dosiahneme len vtedy, keď poriadne počúvame, kladieme otázky, pokiaľ sa zaujíame a sme zvedaví. Každý mediátor prechádza osobnostným vývojom, nielen profesijným rastom. Supervízor, ktorý skutočne počúva a chápe, pomáha mediátorovi lepšie porozumieť sebe aj dynamike vzťahov s klientmi. Empatia zo strany supervízora umožňuje mediátorovi rásť bez tlaku na dokonalosť.

Dôverný vzťah medzi mediátorom a supervízorom poskytuje základ pre učenie sa a umožňuje skutočný sebarozvoj. Mediátor by mal vedieť, že supervízor ho nehodnotí, ale podporuje v tom, aby bol sám sebou – prirodzený, citlivý a vedomý si vlastných hraníc. Dôvera často znamená tiež pomenovať chybu, diskutovať o nej a z nej sa učiť bez strachu zo straty profesionálnej reputácie. Autenticita supervízora slúži ako vzor pre mediátora: Ak supervízor dokáže byť otvorený, autentický a zároveň profesionálny, s jasne vymedzenými hranicami, dáva tým mediátorovi príklad, ako takýto vzťah budovať aj so svojimi klientmi. Modelovanie otvorenej a dôvernej komunikácie v supervízii učí mediátora, ako ju následne priniesť do mediácie.

Kvalitná supervízia je proces zdieľania – nie hierarchický vzťah, ale partnerstvo založené na dôvere a rešpekte. Ak mediátor zažíva dôverný a podporný vzťah v supervízii, je oveľa pravdepodobnejšie, že dokáže vytvoriť podobne bezpečné prostredie pre svojich klientov.

Etika ako cesta k rovnováhe a odolnosti

Pomáhajúce profesie, ako je mediácia, supervízia, ale aj koučing, poradenstvo či sociálna práca, stoja na pilieroch dôvery, empatie a podpory. Avšak, táto blízkosť prináša so sebou aj etické výzvy, ktoré si vyžadujú neustálu pozornosť a reflexiu.

Pojem etika v supervízii subsumuje princípy sprevádzajúceho prístupu, základný rešpekt, mravný imperatív, morálne dilemy, dôležitosť odbornosti, prijatie zodpovednosti až po dôvernosť témy, vzťahu a osobného rastu. Supervízia môže byť v tomto zmysle chápaná ako etický kompas pre pomáhajúceho profesionála. Supervízia vychádzajúca z etických princípov pomáha držať sa v medziach vlastných hodnôt, etických noriem, správať sa „správne“. Podporuje morálne rozhodnutia, vlastnú integritu, povzbudzuje stáť si za tým, čo je pre zainteresované osoby hodnotovo cenné. Zároveň je v rámci nej pokojne možné hovoriť aj o tom, že neviem všetko, a je to úplne v poriadku. Supervízia víta hľadanie pomoci a poradenia sa, keď je to potrebné. Ak nie je pri poskytovaní odbornej služby zvolený najvhodnejší spôsob, v supervízii to môžem pomenovať, v reflexii nachádzať odvahu konfrontovať sa, čím sa aj z takejto situácie učiť. Táto možnosť už sama o sebe môže minimalizovať stres, vyčerpanie

a súcitnú únavu. Obavy o správnosť postupu, majú schopnosť paralyzovať, minimalizovať sebaistotu poskytovaní služby pomáhajúceho odborníka. Skvelé veci sa často skrývajú na druhej strane strachu. Svet je plný spisovateľov, čo nepíšu, podnikateľov čo nepodnikajú a mediátorov, čo nemediujú.

Vytvorenie dôverného vzťahu je kľúčové pre úspešnú pomoc. Odborník musí preukázať empatiu a porozumenie, no zároveň si udržať profesionálny odstup. Hranica medzi empatiou a osobnou angažovanosťou je často tenká. Je nevyhnutné rešpektovať pravidlá a hranice, aby sa predišlo zneužitiu dôvery a zachovala sa objektivita. (Tawwab, 2021, s. 118) Pomoc by mala smerovať k posilneniu klientovej autonómie a zodpovednosti. Odborník nemá preberať zodpovednosť za klientove rozhodnutia, ale skôr ho sprevádzať a podporovať v jeho vlastnom procese, uvedomujúc si riziko závislosti klienta na odborníkovi. Dôležité je učiť klienta samostatne riešiť problémy a rozvíjať jeho vlastné zdroje. Odborník však musí priebežne reflektovať svoje vlastné skúsenosti a postoje, aby sa vyhol ich premietaniu do práce s klientom. Sebareflexia pomáha uvedomiť si vlastné predsudky a obmedzenia, čo je kľúčové pre objektívne a etické poskytovanie pomoci.

Klient potrebuje vnímať podporu ako bezpečnú a dôveryhodnú. A odborník má aktívne počúvať, prejavovať empatiu a rešpektovať klientove pocity. Dôležité je vyhnúť sa manipulácii a nátlaku, a namiesto toho neustále podporovať klientovu slobodu rozhodovania. Užitočné je nič nepredpokladať, brať druhého vážne, zaujímať sa. . (KOPŘIVA, 2016, s. 110)

Činnosť pomáhajúcich profesionálov je emocionálne náročná, každý odborník je vystavený stresu a riziku vyhorenia. Preto je nevyhnutné, aby sme sa starali o svoju psychohygienu. Supervízia, sebarozvoj a relaxácia sú tu kľúčové pre udržanie kvality práce, osobnú odolnosť a prevenciu vyhorenia. Zrelý odborník by mal byť schopný rozpoznať svoje limity a vedieť, kedy je vhodné klienta odkázať na inú odbornú pomoc, kedy jeho odbornosť nie je pre danú situáciu vhodná či dostatočná. v niektorých prípadoch je potrebná terapia, právne služby alebo sociálna podpora.

Pomáhajúci rozhovor s umelou inteligenciou či humorom?

Použiť AI k rozhovoru o náročnej situácii alebo o svojich postrechoch z praxe sa dnes už bežne dá. Môže to byť šikovná pomôcka, tréningový partner, myšlienkový nadhadzovač. Čo už dnes umelá inteligencia zvládne ala AI supervízor? Je dostupný 24/7, za zlomok ceny „živého“ odborníka, nemá

predsudky či vlastné presvedčenia, urobí rýchlu analýzu a syntézu informácií, ktoré môžu byť využité pre ďalšie otázky a napredovanie k uvedomeniam klienta, má schopnosť nadviazať na načaté témy aj s odstupom mesiacov, uvedie praktické príklady na spracovanie emócie, identifikáciu hodnôt, riešenie dilemy, a trebárs aj zaujímavú filozofickú debatu, čo môže klienta inšpirovať v jeho transformácii.

S dnešnou hladinou informácií, môj názor je, že ako sociálne bytosti stále potrebujeme reálnych ľudí na to, aby nás skutočne pochopili, podporili a vedeli reagovať na naše emocionálne, hodnotové a existenciálne dilemy. To sú veci, ktoré umelá inteligencia len ťažko zachytí. S technológiou môžeme pracovať ako s pomocníkom, ktorý nám poskytne nástroje a podporu, ale samotné umenie supervízie a mediácie je o tom, ako sa navzájom ovplyvňujeme, ako supervízor a supervidovaný (a klienti) spoločne rastú a nachádzajú nové perspektívy.

Možno by som k tomu ešte doplnila, že supervízia je predovšetkým o schopnosti vytvárať hlboký vzťah založený na dôvere a porozumení, čo je v digitálnom prostredí umelej inteligencie zatiaľ ešte veľká výzva.

V odbornej a profesionálnej komunikácii môže byť humor veľkým prínosom, ak sa použije vhodne a s citom. Supervízor

aj mediátor môžu humor využívať na zníženie napätia, v náročných situáciách môže humor pomôcť uvoľniť atmosféru, znížiť stres. Môže to byť obzvlášť užitočné, na vytvorenie uvoľnenej atmosféry, čo môže uľahčiť otvorenú a úprimnú komunikáciu. Spoločný smiech môže posilniť vzťah medzi účastníkmi, vytvoriť pocit spolupatričnosti. Humor vie odľahčiť vážne témy a tak získať iný uhol pohľadu na danú vec. Je však dôležité, aby to bol humor vhodný a rešpektujúci, v súlade s kontextom situácie, nenarušujúci profesionálny rámec vzťahu, tak, aby komunikácia mohla zostať odborná. Použitie humoru v situácii s klientom si vyžaduje citlivosť a zručnosť. Ak sa použije správne, môže byť veľmi cenným nástrojom na posilnenie vzťahu a podporu profesionálneho rozvoja.

Reflexia prepojenia a porovnanie mediáčnej činnosti so supervíziou

Po dlhoročnom aktívnom pôsobení v oblasti mediácie a po asi dvoch rokoch zamerania sa na supervíziu v mediácii, reflektujem svoje profesijné smerovanie nasledovne:

Pred časom som si myslela, že mediácia je vrcholom mojej profesijnej cesty. Pomáhať ľuďom nájsť spoločné riešenia, urovnať spory, vniesť svetlo do temných zákutí medziľudských vzťahov – to mi dáva pocit naplnenia. No časom som si

uvedomila, že existuje ešte hlbší rozmer tejto práce, akýsi meta-level, kde sa môžem dotknúť nielen jednotlivých príbehov, ale aj celého systému.

Mediácia síce predstavuje pre mňa zdroj obživy, zatiaľ čo supervízia v mediácii naplňa moju potrebu hlbšieho profesijného zmyslu. Nejde o kvantitatívne porovnávanie výnosov, ale o kvalitatívny rozdiel v dopade.

Mediácia, hoci sama o sebe významná, sa zameriava na riešenie konkrétnych sporov medzi jednotlivcami alebo skupinami. Supervízia však umožňuje systematickú reflexiu a analýzu mediačných procesov, čo vedie k hlbšiemu porozumeniu dynamiky konfliktov a efektívnejším intervenciám. Aj keď si uvedomujem, že vnímaví klienti si v mediácii osvojujú komunikačné a rozhodovacie zručnosti, ktoré môžu aplikovať aj v iných životných situáciách, pre moje vnútorné uspokojenie to niekedy nepostačuje.

Supervízia mi naopak umožňuje ovplyvňovať širší okruh profesionálov pôsobiacich v oblasti riešenia konfliktov, ako sú mediátori, mentori, lektori, konzultanti a iní pomáhajúci odborníci. Títo odborníci následne ovplyvňujú svojich klientov, čím sa multiplikuje dosah mojej práce. Tento synergický efekt, ktorý prepája moje dlhoročné skúsenosti z mediácie, práva a pôsobenia v štátnej správe, ma naplňa

pocitom zmysluplnosti. Supervízia mi dáva možnosť ovplyvňovať nielen jednotlivé prípady, ale aj celú oblasť mediácie. Je to ako šíriť vlny na hladine jazera – každá vlna sa šíri ďalej a ďalej, ovplyvňujúc čoraz väčší okruh ľudí.

Predstavte si záhradu. Mediátor je záhradník, ktorý sa stará o jednotlivé kvety, o to, aby rástli a kvitli. Supervízor je ten, kto sa stará o celú záhradu, o jej ekosystém, o to, aby záhradníci mali nástroje a vedomosti na to, aby ich práca bola čo najefektívnejšia. Supervízia je pre mňa ako cesta do hĺbín oceánu. Ponáram sa do príbehov iných mediátorov, analyzujem ich postupy, hľadám skryté vzorce a súvislosti. Je to nekonečný proces učenia sa a objavovania, kde každý supervízny rozhovor je ako ponor do neznámych vôd. A vždy, keď sa vynorím, cítim sa obohatená o nové poznatky a inšpirácie.

V supervízii zatiaľ nachádzam rovnaký entuziazmus a motiváciu ako na začiatku svojej mediačnej kariéry. Supervízne rozhovory pre mňa predstavujú intelektuálne stimulujúce prostredie, ktoré ma núti neustále hľadať nové prístupy a metódy v mediácii. Táto dynamika zabraňuje stagnácii a podporuje môj profesionálny rast.

Hoci je možné, že aktuálna supervízna cesta, ako odbočka v mojom pôsobení je len dočasná či predstavuje akýsi alternatívny plán, vnímam ju aj ako potenciálny začiatok

kariérneho zavŕšenia. Čas ukáže, aký bude jej skutočný význam.

Záver

Supervízia pomáha vytvárať priestor na to, aby mohli mediátori viac uchopiť svoju prácu, aby mohli viac rozumieť sebe a tým, s ktorými sa stretávajú pri práci, aby mohli v bezpečnom prostredí zdieľať svoje problémy a ťažkosti v práci. Vnímam supervíziu ako kľúčový prvok v ekosystéme mediácie, ktorý umožňuje mediátorom neustále sa rozvíjať a prispievať k riešeniu konfliktov v spoločnosti.

Supervízia prispieva k profesionalizácii mediácie tým, že zabezpečuje dodržiavanie štandardov a etických princípov. Umožňuje mediátorom udržiavať si objektívny pohľad na konflikty a predchádzať zaujatosti, ktorá by mohla ohroziť neustrannosť mediácie. v supervízii sa stretávajú teoretické poznatky s praktickými skúsenosťami, čo vedie k inovatívnym prístupom a metódam v mediácii. Supervízor môže pôsobiť niekedy ako mentor, ktorý podporuje mediátorov v ich profesionálnom raste a pomáha im rozvíjať kritické myslenie. Supervízia nie je len o individuálnom rozvoji mediátora; má širší dopad na celú oblasť mediácie. Zvyšuje kvalitu mediačných služieb, prispieva k budovaniu dôvery v mediáciu a podporuje rozvoj etickej a zodpovednej mediácie.

Rastieme cez vzťahy – je moja výzva k odborníkom – vnímajme klienta ako človeka s túžbou po spojení, nielen ako prípad na riešenie. A považujme za vysoko aktuálnu úlohu, etablovanie pozície supervízora v mediácii.

*„Je veľký rozdiel medzi pýchou a sebaúctou. Pýcha nám
dvíha nos, a sebaúcta hlavu.“*

Tomáš Janovic

Zoznam použitej literatúry

- [1] GRUBER, David (2005) *Chytrí pracují, kde chtějí*. Alfa Publishing, Praha, ISBN 80-86851-20-6.
- [2] HAWKINS, P. – SHOHET, R. (2004) *Supervize v pomáhajících profesích*. Praha Portál, ISBN 978-80-262-0987-4.
- [3] HOLÁ, L., MALACKA, M., a kol. (2014). *Mediace a reflexe jejích aktuálních trendů*. Nakladatelství Leges, Praha, ISBN 978-80-7502-047-5.
- [4] KOPŘIVA, Karel (2016). *Lidský vztah jako součást profese*. Praha Portál, ISBN 978-80-262-1147-1.

- [5] KOVÁČ, E., a kol. (2019) *Mediácia na pulze času. Asociácia mediátorov Slovenska*. Bratislava, ISBN-978-80-973515-0-2.
- [6] PRUŽINSKÁ, J. (2009). *Supervízia v mediácii*. Katedra sociálnej práce, Pedagogická fakulta Univerzity Komenského
- [7] TAWWAB, Nedra Glover (2021) *Nastavte zdravé hranice*. Eastone Books Bratislava, ISBN 978-80-8109-423-1.
- [8] YALOM, Irvin D., YALOM, Benjamin (2024) *Hodina srdca*. Praha Premedia, ISBN 978-80-8242-302-3.

Kontakt

JUDr. Dana Galbavá

senior mediátorka, mentorka, supervízorka

Mediačná kancelária, 96652 Tekovská Breznica č. 262

E-mail: info@mediatorka.sk

www.mediatorka.sk

+421 903 841 207

Odborný profil autorky:

Dĺžkou mediačnej praxe sa radím medzi prvých mediátorov na Slovensku, ktorí túto činnosť súvisle vykonávajú vo vlastnej mediačnej kancelárii. Najčastejšie sa zaoberám vzťahovou mediáciou a zložitou majetkových sporov. v práve preferujem čitateľné zmluvy, v komunikácii jasné pravidlá a krásu jednoduchých riešení.

Viedla som mediačnú poradňu v krajskom meste, v menších územných samosprávach a rôzne občianske rozvojové aktivity. Každoročne organizujem letný retreat pre mediátorov.

Pôsobím ako členka komisie odboru dohľadu nad právnickými profesiami Ministerstva spravodlivosti SR na preskúšanie mediátorov. Som spoluautorkou knihy Mediácia – praktický právny sprievodca.

V mentoringových konzultáciách odovzdávam skúsenosti z efektívneho poskytovania mediačných služieb, poskytujem podporu pri zakladaní vlastnej praxe a overovaní nových postupov. Som autorkou programu zameraného na poradenské možnosti mediácie v oblasti partnerských a medzigeneračných vzťahov.

Po absolvovaní akreditovaného výcviku supervízie pre pomáhajúce profesie, sa v tejto oblasti naďalej vzdelávam. v súčasnosti poskytujem supervízne služby lídrom v samospráve, no predovšetkým najlepším mediátorom, a tým, ktorí nimi chcú byť.

KONFLIKTY MEZI LIDMI – INTERNETOVÝ TROLLING

Conflicts among people – Internet trolling

Ing. David GRUBER

Abstrakt

Nový druh konfliktů mezi lidmi je představován internetovým trollingem. Článek se zabývá motivací internetového trolla, typy jeho invectiv. Blíže jsou rozebrány řečnické argumenty a triky ad rem, ad hominem, ad personam.

Klíčová slova

Argumentace ad hominem, argumentace ad personam, argumentace ad rem, internetový trolling, konflikty

Abstract

A new kind of conflict between people is represented by internet trolling. The article deals with the motivation of the Internet troll, types of his invectives. The rhetorical arguments and tricks ad rem, ad hominem, ad personam are discussed in more detail.

Key Words

Argumentation ad hominem, argumentation ad personam, argumentation ad rem, internet trolling, conflicts

Úvod

Jedna z citelných komunikačních potíží a diskomfortů dnešní doby pochází od internetových trollů.

Setkáváme se s nimi čím dál častěji: Troll rozprskává svou nenávist, vysmívá se, uráží, vyhrožuje. Budí skálopevný dojem, že ON SÁM VELKÝ ví všechno nejlépe, skálopevně, neomylně. i kdyby tisíce jiných lidí, kterým ten troll nesahá ani po podrážky bot (vzdělanostně, odborně, morálně, lidsky), prokazatelně tvrdily opak.

Příspěvek

Dříve toho tolik nebylo. Dnes to bují – nejen kvůli rozšíření internetu, ale i kvůli značné **beztrestnosti** těch sprostřáků.

Říká se: „**Lidé dělají to, co se jim dovolí.**“ a kdyby se dovolilo krást, loupit, vraždit, značná část populace by to jistě dělala. Existují psychologické pokusy dokládající, že i běžný člověk se mění v násilníka, když se mu za to násilí na jiných lidech zaručí beztrestnost. Vygooglujte si třeba „Milgramův brutální experiment“.

A čím déle trvá v určité zemi ta falešná humanita, ta zločinná promíjivost vůči lidem nedodržujícím běžná pravidla, tím více zlo bují a tím více společnost spěje do zločinného gangsterského chaosu.

Rozkvět urážek a různých hnojometů není však rozšířen celosvětově. Například v řadě arabských států je tomu jinak: Zmíníte se třeba na ulici negativně o někom z vládnoucí dynastie – a šup s vámi na delší dobu do vězení. Nebo následuje zbičování. Tam tedy lidé na určitá témata netrolí – protože se jim to nedovolí. Tak prostě to je.

Ale my žijeme v Evropě. Věnujme se tedy naším zvyklostem.

Co troll žádá

Troll nejednou po svých urážkách a zesměšňování vyhrožuje, žádá pro kritizovaného tvrdé tresty, pro sebe pak satisfakci – nejčastěji hluboké veřejné omluvy a peníze od napadeného.

„Uznejte, že... omluvte se... nahrad'te... zaplat'te...“

Troll nejednou vyhrožuje podáním trestního oznámení (dále též TO) a že prý „*zvažuje podání soudní žaloby*“.

Naše současnost je bohužel taková, že už samo popotahování kolem podání vysvětlení na policii, když na vás někdo podal trestní oznámení (= TO), je pro slušného člověka trestem. Je to nápor na jeho nervy, je to krádež jeho času. Trestnímu oznamovateli naopak dnes v podstatě nice nehrozí. Jo, kdyby byla právní praxe taková, že za křivé,

neopodstatněné, vyhlané, vymyšlené, zlovolně pragmatické TO by jeho autor rychle a důsledně dostával citelné pokuty a povinnost veřejně se kát, omluvit, nahradit ztrátu času nevinného člověka a narušení jeho pohody – to by byla jiná.

Jedna známá právnička říkala: *„Dokud nebudou za prokázaná falešně zlovolná trestní oznámení likvidační milionové pokuty jejich autorům, situace se nezlepší.“*

Nesrovnatelně větším trestem pro slušného člověka, než je ošetření, vyřízení TO, je však soudní proces. Velmi výstižný je termín „vláčet někoho po soudech“. Bez ohledu na výsledný verdikt je všechna ta štrapáce, která mu předchází a která jej provází, už sama o sobě velkým krutým neodvolatelným trestem.

Jsme také u nás rekordmany v délce soudního popotahování. Život slušnému člověku je zničen raz dva. Soudci nejsou placeni v úkole, ale konstantně v čase; na rychlosti práce jim nijak životně či existenčně nezáleží.

Proto trollové leckdy vyhrožují soudním procesem. Dobře vědí, že dnes u nás už tím procesem, nejednou mnohaletým, ničivě nevratně potrestají nevinného - a sami nijak neutrpí.

Poznámka: Od jedné mé známé žačky, vynikající advokáty JUDr. Evy Vaňkové, PhD., si rád pamatuji její definici dobrého advokáta:

„Dobrý advokát je ten, který chrání svého klienta před soudním projednáváním. Protože soudní projednávání je ten největší stres.“

Dobrý advokát se tomu vyhne. Zkusí to v zájmu klienta s protistranou jinak. Jednáním, domluvením se, kompromisem, mediací...

Soudní projednávání je sice nekrvavá, nicméně přece jen válka. a umírá v ní mezilidská slušnost, vstřícnost, mezilidské naslouchání si a porozumění. První pak umírá pravda. To jsou zde padlí vojáci.

Nejde o věc, ale o osobu

Trollovi absolutně nejde o věc, ale o **osobu**. o osobu kritizovaného, o jeho oběť. Zde je třeba malé vysvětlení z **teorie argumentace**:

Někteří z těch, kdož se u nás honosí jakýmsi znalostmi argumentačních faulů, často machrují svou schopností v dané rovině členit argumenty pouze do dvou kategorií - „**ad rem**“ a „**ad hominem**“. Jistě jste to od řady takových slyšeli nebo četli.

Jaký je význam těchto termínů?

„Res“ znamená latinsky „věc“, čtvrtý pád je „rem“.

„Homo“ znamená latinsky „člověk“, čtvrtý pád je „hominem“.

„Ad“ je latinská předložka znamená „k“ nebo „na“.

„Ad rem“ se překládá jako „k věci“. Doslovně – „na věc“.

„Ad hominem“ se překládá jako „k člověku“. Doslovně – „na člověka“.

A tak občas zaregistrujeme moderního mladého (ale i staršího) polovzdělance, který čím méně má všeobecného přehledu, tím více se pasuje na experta. Jeho nedostatečná erudice se spolehlivě pozná tak, že rozlišuje jen ty dva termíny – „ad rem“ a „ad hominem“ – a v této rovině nic třetího nezná.

Takový státem zaměstnaný učitel by za to vše měl být odborně jistý v kramflecích, měl by být vědoucí autoritou. Ale on (ona) si klidně řekne, že rozlišujeme argumenty „ad rem“ a „ad hominem“. Tečka, konec jeho (jejího) výčtu. Jenže tím prokazuje, že viděl tuto problematiku jen z rychlíku, popřípadě ze zastaralých zahraničních západních pramenů.

Jak je to tedy s těmi pojmy správně?

Existuje ještě **třetí** pojem, třetí možnost diskutování – někdy férového, jindy zlovolně trikového.

Zaprvé:

„**Ad rem**“ jsou argumenty „k věci“. v pořádku, tak to má být.

Zadruhé:

„**Ad hominem**“ jsou takové argumenty k člověku obecně, k **lidem** obecně, které někdy mohou být falešné, jindy však naprosto seriózní. Jsou to například promluvy typu „*pan ředitel říkal, že...*“ ... a tudíž to, co v dané větě následuje, je podle trikaře pravda, zákon, neoddiskutovatelný fakt.

Seriózní je to tím více, čím více je pan ředitel v dané věci uznávanou autoritou. Seriózní je to tím méně, čím více si to pan ředitel vycucal z prstu nebo čím více je neschopný, nekvalifikovaný, prostě blbý.

A někdy a někde je uznávanost autority oprávněně velmi, velmi vysoká. Někdy a někde je někdo oprávněně „polobůh“ – a každé jeho slovo je prostě zákonem. „*Co věta, to statement*,“ říká se česko-anglicky.

Poslechněte si něčí výrok: „*V tenisu je důležité to a to, říká Novak Djokovič.*“ Je to výrok subjektivní, z kategorie „ad

hominem“. Ale protože Novak Djoković je v tenisu polobůh, tak cokoliv, co on o tenisu prohlásí, je vlastně fakt.

Odvolávka na seriózní autoritu (člověka, jiný zdroj, přírodní zákon, zažitá zvyklosti atp.) je v pořádku, je to **argument**.

Zlovolná odvolávka na pochybnou autoritu je argumentační faul neboli **řečnický trik**. Vygooglujte si můj videokurz **Jak se ubránit manipulaci a řečnickým trikům**. Je to tam výstižně a názorně předvedeno ve scénkách „trikař versus slušňák“. Určitá část videokurzu je zdarma.

Do kategorie „**ad hominem**“ patří i obecné odvolávky na lidi jako takové:

„Všichni rozumní lidé přece vědí, že...“

„Jen ubožáci mohou prohlašovat, že...“

Zatřetí:

Kromě „ad rem“ a „ad hominem“ však existuje ještě třetí kategorie – „**ad personam**“. Přeloženo – **ke konkrétní osobě**, k té, s níž troll (trikař) zrovna diskutuje. Ke konkrétní osobě komunikačního soupeře.

Subjektivní výroky typu

„to jste řekl špatně...“,

„nic pořádného neumíte...“,

„představujete si to jako Hurvínek válku...“

a další mnohem drsnější typické trollí dehonestující zvrátky – tak toto není ani „ad rem“, ani „ad hominem“, nýbrž „**ad personam**“.

Tedy třetí kategorie do výčtu je „**ad personam**“.

V případě „**ad hominem**“ může být výrok emočně neutrální. Může se i tvářit vědecky. Ale často je emočně zabarvený.

V případě „**ad personam**“ je trollí (trikový) výrok pode mne vždy emočně zabarvený. Většinou negativně. v právní praxi, když je to závažné, je to nelegální čin „podněcování nenávisti k tomu či onomu...“. Spravedlivým soudem je to pak po právu odsouzeno.

Negativně emočně zabarvený výrok „**ad personam**“ však nemusí být trikem - může to být i seriózní argument (a to tehdy, když se moudrý seriózní člověk emočně, avšak přitom trefně a přiměřeně vyjadřuje k agresivnímu blbci).

A jak je to ve státech s demokratickým deficitem? Samozřejmě i negativně zabarvený **seriózní** argument zde může být soudem odsouzen a potrestán – a to tehdy, kdy soud nebo soudnictví je říznuté **nespravedlivostí, totalitou**, poplatné neušlechtilým zásadám.

Výrok „**ad personam**“ může být trikem i tehdy, když obsahuje pozitivní adjektiva (přídavná jména, vlastnosti); a to tehdy, když zlovolně vychvaluje nějakou zločinnou osobnost. v právní praxi se tomu zkratkovitě říká „podpora a propagace totality“.

„To je skvělý člověk, ten pan Hitler! a jak obětavě bere naši zemi do protektorské ochrany!“ řekne někdo v Praze dne 15. března 1939 o nacistickém vůdci... Historie jednoznačně ukázala, že je to trik. Lež. I přesto, že obsahuje samá pozitivní adjektiva.

Shrnutí: Správný je tedy trojčetný výčet, třibodová kategorizace:

- Ad rem. k věci.
- Ad hominem. k nějaké osobě nebo k více lidem obecně.
- Ad personam. Ke konkrétní osobě protivníka v konfliktní komunikaci

„Ad rem“ je seriózní.

„Ad hominem“ a „ad personam“ – jsou seriózní nebo neseriózní, jak kdy. Přitom není rozhodující, zda jsou zabarveny emočně pozitivně (používají adjektiva skvělý, dobrý, vynikající, vědecký, důvěryhodný, osvědčený...) nebo emočně negativně (používají adjektiva prolhaný, vymyšlený, slaboduchý, debilní, zoufalý...). I pozitivně emočně zabarvený výrok „ad personam“ může být trikem – když někdo z nízkých důvodů chválí zlosyna. I negativně emočně zabarvený výrok „ad personam“ může být seriózním argumentem – když jde o oprávněnou kritiku, o slovní sebeobranu, byť v krajním případě i drtivou.

Toto vše je třeba vědět. a ptát se, proč má naše vysoké školství a naše dotační praxe profesionálně platit z vašich daní amatéry, kteří v tom tápou?

Známé zahraniční západní teorie argumentačních faulů přiřazují konkrétním slovním spojením buď serióznost, anebo trikovost. Ta a ta konkrétní věta je trik, ta a ta jiná věta není trik. To je ovšem sto let za opicemi. Čest západním autorům-výjimkám, ale kdo se s nimi u nás řádně setkal? Ovšem jak mnoho lidí u nás ty zastaralé západní zahraniční zdroje nekriticky zbožňuje a papouškuje jen kvůli zemi jejich původu, že? Kolik jen na youtube naleznete „naučných videí“, na

kterých je poznat, že čerpají (leckdy devótně, vlezdoprdelsky) ze zastaralých západních pramenů...

Vy nyní víte, že jedno a totéž slovní spojení může být i trikem i argumentem – podle kontextu.

Jeden příklad za všechny:

„*Jsi neskutečná svině!*“ píše v diskusi troll slušnému blogerovi, který nesouhlasí s trollovým zlovolným, mylným, hloupým, nesprávným viděním světa. To je **trik**.

„*Jsi neskutečná svině!*“ křičí rozhořčený svědek na ulici na zlosyna, který právě zavraždil nevinné dítě. To je **argument**. a není to trolení, ani kdyby to ten svědek později napsal v internetové diskusi.

Záleží holt na kontextu. a v tom kontextu je obsažen veškerý lesk i bída konfliktní komunikace. Kolik lidí, tolik pravd.

Lech Wałęsa: "*Racja jest jak dupa, każdy ma swoją*".

A v tom, co uznat za pravdu, existuje mezi lidmi přišerně mnoho **kognitivních zkreslení, kognitivních disonancí, předsudků, pověr, pragmatických nízkých lží...** Na tento smutný stav podle mne nikdy úplně nevyzrajeme.

Ledaže by se náš ministr školství chytil za nos a pořídil Gruberovu **Zlatou knihu komunikace** pro každého středoškoláka. a nechal jím vyškolit každého učitele, jak to mládeži předávat. Pak by nejspíše trikaření, trollení a podobné podrazy postupně hynuly na úbytě – jako mechanické psací stroje hynou na úbytě s nástupem moderních notebooků. Každý, kdo by zatrolil, by byl rázem v očích drtivé většiny obyvatel trapně směšný, směšně trapný. a takovou ostudu už by nikdy více nechtěl zažít. a stát by vzkvétal, jak nezávisle potvrzuje řada Gruberových žáků (PŘÍBANOVÁ, 2015, *Tricet let českého rychločtení Davida Grubera letem světem - Část V.*). Často vysoce vzdělaných důvěryhodných lidí.

Namátkou:

- **Youtube video** (Kanál uživatele GruberTDP, 2011, In: Youtube: *MUDr. Holcát o Davidovi Gruberovi*)
- **Youtube video** (Kanál uživatele GruberTDP, 2013, In: Youtube: *PaedDr. Alena Gajdůšková a David Gruber*)
- **expertíza** (SMÉKAL, 2014, *Expertíza špičkového univerzitního profesora psychologie k významu práce a objevů Davida Grubera, k jeho užítku pro duševně pracující lidi*)

- **televizní pořad** (iVysílání, 2008, In: iVysílání: *Uvolněte se, prosím...*)
- **Youtube video** (Kanál uživatele GruberTDP, 2013, In: Youtube: *David Gruber - video presentation, videovizitka*)

Youtube video s tři sta padesát tisíc shlédnutími. (Kanál uživatele ZephramC, 2010, In: Youtube: *Vize Internetu 1986*)
Pořád málo, že?

V odkazech jsou jen některé případy z mnoha obdobných...(KONOPA, 2015, *Významného životního jubilea se dnes dožívá ...*)

Klidně se někdy veřejně zeptejte, proč na tyto snahy o zlepšení mezilidské komunikace a o nebývalou prosperitu celé země náš establishment už přes čtyřicet let tak zivsoka kašle...

Závěr

Proč jde trollovi o osobu, proč troll často argumentuje „ad personam“?

Troll si takto mj. snaží léčit svůj komplex méněcennosti. Tím, že hodnotí druhé, chce dát najevo, že věci navýsost rozumí. Že má prostě vrch. Chce vytvořit kole sebe odér, auru vzdělanosti, vědoucnosti.

V civilizovaných dobách totiž panuje mezi slušnými lidmi skryté i otevřené povědomí, že člověk vzdělanější, zkušenější, ctihodnější kriticky hodnotí (případně i trestá) člověka méně vzdělaného, méně zkušeného, méně ctihodného. a že ten vzdělanější, zkušenější, ctihodnější bývá v hierarchiích různých institucí **nadřazeným** toho méně vzdělaného, méně zkušeného, méně ctihodného.

Seznam bibliografických odkazů

[1] PŘÍBANOVÁ, D. (2015)., *Třicet let českého rychločtení Davida Grubera letem světem - Část V.*, iDnes.cz, 2015 [online], [cit. 2025-03-07].

Dostupné z: <https://pribanova.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=489386>

[2] MUDr. Holcát o Davidovi Gruberovi. In: Youtube [online]. 7. 6. 2011 [cit. 2025-03-07]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=2x7oC-j8-kA>.

Kanál uživatele GruberTDP

[3] PaedDr. Alena Gajdůšková a David Gruber. In: Youtube [online]. 23. 9. 2013. [cit. 2025-03-07]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=twr7oP6-dKc>.

Kanál uživatele GruberTDP

[4] SMÉKAL, V. (2014)., *Expertíza špičkového univerzitního profesora psychologie k významu práce a objevů Davida Grubera, k jeho užitku pro duševně pracující lidi.*, gruber.cz, 2014 [online]. [cit. 2025-03-07].

Dostupné z: <https://www.gruber.cz/static/expertizaS.htm>

[5] Uvolněte se, prosím... In: iVysílání [online]. 7. 3. 2008. [cit. 2025-03-07]. Dostupné z:

<https://www.ceskatelevize.cz/porady/1176221164-uvolnete-se-prosim/208522161800010/?vso=video&rok=2008>

[6] David Gruber - video presentation , videovizitka, In: Youtube [online]. 15. 3. 2013. [cit. 2025-03-07].

Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=bIU6py6Yofs>.

Kanál uživatele GruberTDP

[7] Vize Internetu 1986, In: Youtube [online]. 22. 3. 2010. [cit. 2025-03-07].

Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=gyj5VwXSJ8M>.

Kanál uživatele ZephramC

[8] KONOPA, M., (2015). *Významného životního jubilea se dnes dožívá ...*, iDnes.cz, 2015 [online], [cit. 2025-03-07].

Dostupné z: <https://konopa.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=481164>

Kontakt

Ing. David Gruber

Gruber-TDP

702 00 Ostrava, ul. 30. dubna 2A

E-mail: info@gruber.cz

Odborný profil autora:

Zakladatel profese nezávislého lektora, kouče, poradce osobního rozvoje v oblasti duševní práce. (Pedagogické služby veřejnosti od března 1983, na plný úvazek od 1. 9. 1986.) Zakladatel vědního oboru beneopedie (= soft skills na vědecké úrovni). Duchovní otec zlomového přechodu ve svém oboru od metod k multimetodám, od dílčích řešení ke komplexním úplným. Autor více než stovky papírových knih, e-knih, audioknih a videokurzů, většinou bestsellerů. Autor stovek časopiseckých článků, stejně tak stovky článků vyšly o něm – v celkových nákladech ve stovkách milionů výtisků. Vyškolic a odkoučoval po malých skupinách nebo jednotlivcích přes deset tisíc lidí ve více než 1200 kurzech. Ve všech jím školených tématech je v naší zemi průkopníkem. Jím zvolená témata se časem ukázala natolik potřebná, že má dnes u nás ve své profesi a svých kurzových tématech desetitisíce následovníků. Jeho přímí absolventi a svědomití čtenáři většinou patří ke vzdělanostní elitě naší země.

MALÁ ÚVAHA O ODPOVĚDNOSTI

A little reflection on responsibility

JUDr. Karel HAVLÍČEK

Abstrakt

Odpovědnost je primárně privilegiem individua. Prvním, kdo se v rámci odpovědnostního vztahu ptal, byl nepochybně člověk, který se tázal sám sebe: Mohu učinit to a to? Mohli bychom hovořit o sebeodpovědnosti. Teprve v procesu hraničení, tzn. též vytváření společenských struktur, heterarchií a hierarchií, začal se zodpovídat jinému člověku, subjektu vybavenému nějakým zvláštním, sekundárním, leč zároveň vyšším privilegiem.

Odpovědnost je současně také primárně kategorií morální. Zrodila se totiž jako přirozená reflexe vnitřních pravidel svědomí a morálky. Teprve v procesu hraničení byla individuální morální rovina doplněna rovinou společenské etiky a především rovinou právní.

Klíčová slova

odpovědnost, odpovědnost morální, odpovědnost osobní, odpovědnost právní, odpovědnost rodičovská, právo, princip moci a odpovědnosti, společenská etika

Abstract

Responsibility is primarily an individual privilege. The first person who asked question within the relationship of responsibility was undoubtedly a person who asked himself: Can I do this and that? We could speak of self-responsibility. Only in the process of demarcation, i.e. also the creation of social structures, heterarchies and hierarchies, he started to

answer to another person, a subject equipped with some special, secondary, but also higher privilege.

Responsibility is also primarily a moral category. It was born as a natural reflection of the internal rules of conscience and morality. Only in the process of demarcation was the individual moral level supplemented by the level of social ethics and, above all, the legal level.

Key Words

responsibility, moral responsibility, personal responsibility, legal responsibility, parental responsibility, law, principle of power and responsibility, social ethics

Text příspěvku

„Odpovědnost“ je pojem, s nímž s oblibou šermují politici, média, právníci, ekonomové ... vlastně všichni. Paradoxní na tom je, že „odpovědnost“ je pojmem v podstatě bezobsažným, není-li doplněn věcným přívlastkem. Odpovědnost totiž nevyjadřuje nic jiného než potencialitu, schopnost odpovědět. Dokud nezjistíme, jak zní otázka, odpovědět ovšem prakticky nelze. Zdá se to být možná hrou se slovíčky, ale v tom právě tkví jádro problému.

Existují různé představy o cestě, která lidský druh přivedla kdysi na křižovatku, odkud bylo možno pokračovat dvěma směry. První vedl dál živočišnou říší. Druhý, jímž se lidský rod vydal, směřoval k vyčlenění říše lidské. Prvním uvědoměným

činem, který definoval lidstvo, bylo hraničení. Odtud se také odvíjí historie pojmu „odpovědnost“.

Hraničení je procesem, v němž se formují pravidla. A pravidla jsou předpokladem odpovědnosti. Bez nich odpovědnost neexistuje. Pravidla kladou otázky a vyžadují odpovědi. Má-li mít odpovědnost smysl, musí se někdo podle pravidel ptát a někdo podle pravidel odpovídat. Dojde-li k tomu, je odpovědnost naplněna. Nedojde-li k tomu, o odpovědnosti nemůže být řeč.

Odpovědnost je primárně privilegiem individua. Prvním, kdo se v rámci odpovědnostního vztahu ptal, byl nepochybně člověk, který se tázal sám sebe: Mohu učinit to a to? Mohli bychom hovořit o sebeodpovědnosti. Teprve v procesu hraničení, tzn. též vytváření společenských struktur, heterarchií a hierarchií, začal se zodpovídat jinému člověku, subjektu vybavenému nějakým zvláštním, sekundárním, leč zároveň vyšším privilegiem.

Odpovědnost je současně také primárně kategorií morální. Zrodila se totiž jako přirozená reflexe vnitřních pravidel svědomí a morálky. Teprve v procesu hraničení byla individuální morální rovina doplněna rovinou společenské etiky a především rovinou právní.

Zatímco individuální morální odpovědnost je založena na integritě člověka, společensky etická a právní odpovědnost spočívá v integritě společnosti. Zatímco morální odpovědnost člověka je absolutně individualizovaná, společenská etická a právní odpovědnost je normativizovaná.

Pohybujeme-li se v rovině společenské (přesněji – státoprávní), zajímá nás samozřejmě především společensko-etická a právní odpovědnost. Je důležité uvědomit si, že v tomto smyslu jde vždy o párovou hodnotu. Filozof E. F. Smidak ji například velmi zřetelně staví do kontrastu s pojmem „moc“. Mluví o principu moci a odpovědnosti, který považuje za jeden ze základních všelidských principů. Působí podle Smidak tak, že *„žádný úřad, orgán ani žádná jiná instituce nedisponuje větší mocí, než jakou odpovědnost může pociťovat.“*⁴ (SMIDAK, E. F. 1997)

Jak konstatuji ve svých dřívějších úvahách,⁵ tato teorie principů je tak trochu laboratorní, protože nebere v úvahu realitu. Ze zkušeností dobře víme, že úřady, orgány, instituce i jednotlivci se ve skutečnosti mnohdy chovají spíše tak, že si s odpovědností hlavu příliš nelámou. Z hlediska teorie dělby

⁴ Takto interpretuje Smidakovu teorii K. Malý, stejně i T. Fleiner. Blíže viz SMIDAK, E. F. 1997.

⁵ Srov. HAVLÍČEK, K. 2020, s. 336

moci je tedy Smidakova formulace v podstatě přesná, ale při její verifikaci v praxi bychom se notně zapotili. To je ovšem nemoc zasahující společnost od dávných dob. Konečně ani stará slavná římskoprávní poučka „*nemo plus iuris transfere potest quam ipse habet*“ neobstojí, nebudeme-li ji vnímat jako pravidlo podléhající realitě. Problém je – ze společenského hlediska – zejména v tom, že pojmu „odpovědnost“ přiřazujeme obecně v našem uvažování nikoliv tolik a jen stránky mravní a právní (ačkoliv „čistá“ odpovědnost jiné mít nemůže), nýbrž také – a zřejmě ve stále větší míře – stránky ideologické. To se vztahuje k problému rozhodování. Promítneme-li do rozhodovací činnosti odpovědnost jako kategorii mravní a právní, neměli bychom se dobrat rozhodnutí v daných podmínkách chybného, nesprávného nebo nepřijatelného, pokud zároveň rozhodujeme se znalostí věci, řekněme – *lege artis*. Jenže, jak na to poukazuje např. významný český filozof J. Sokol, my v praxi akceptujeme (a nutno říci, že stále častěji) ideologické prizma, jež nám nabízí nějaké principy rozhodování (aktuálně třeba klimatologické, genderové, náboženské a podobně), za které ovšem jednajících nepocituje žádnou odpovědnost, jakkoliv by to navenek proklamoval.⁶ Je-li totiž rozhodující subjekt

⁶ Srov. SOKOL, J. 2010.

ideologicky přesvědčen o správnosti nějakého směru uvažování, stává se pro něj ideologické východisko rozhodování dogmatem, o němž ani nelze pochybovat. Možná Sokol nemá pravdu jen v tom, že nejde o „žádnou“ odpovědnost – možná jde „jen“ o „žádnou skutečnou“ odpovědnost, neboť si přestává klást v dané záležitosti věcnou otázku, na kterou potřebuje získat odpověď (což je neodmyslitelnou podstatou morální a právní odpovědnosti), nýbrž klade otázku, zda jeho jednání odpovídá ideologickému dogmatu (což může vyvolat toliko falešnou odpovědnost, která odpovědností v pravém slova smyslu nepochybně není).

Problém odpovědnosti je však ještě komplikovanější. Ve sféře osobní by nám podle všeho mělo postačovat, když se budeme chovat – a tedy také rozhodovat – v souladu s vlastní a společenskou morálkou a právem, odhlédneme-li ovšem od faktu, že mezi vlastní a společenskou morálkou může být velký rozdíl, přičemž nelze dobře říci, že společenská morálka je vyšší hodnotou než morálka vlastní, osobní. Ve skutečnosti ale stojíme před problémem, že mravní a právní kritéria jsou ještě příliš obecná, než aby postačovala k zodpovězení otázky, zda se chováme a rozhodujeme odpovědně.

Ukažme si to na příkladu rodiny. Samo právo dokonce používá pojem „rodičovská odpovědnost“. V § 858 obč. zák.

čteme: "Rodičovská odpovědnost zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jeho jmění; vzniká narozením dítěte a zaniká, jakmile dítě nabude plné svéprávnosti. Trvání a rozsah rodičovské odpovědnosti může změnit jen soud" (Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, 2012, § 848). Není to nic jiného než pouhá deklarace. Mnohomluvná a nepřesná. Ale i když můžeme tomu monstróznímu kodexu vyčítat leccos, stačí, srovnáme-li jej s adorovaným všeobecným občanským zákoníkem z roku 1811, a zjistíme, že se zase tak příliš neliší. Ten totiž v § 139 a násl. podobný institut charakterizoval tak, že „rodiče jsou vůbec zavázáni své manželské děti vychovávat, to jest pečovat o jejich život a jejich zdraví, opatrovat jim slušnou výživu, jejich tělesné a duševní síly vyvíjeti a vyučováním v náboženství a v užitečných vědomostech klásti základ k jejich budoucímu blahobytu“ (císařský patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., Všeobecný zákoník občanský, 1811, § 139). Pravda ovšem je, že naši legislativní předchůdci byli chytřejší alespoň v tom, že nehovořili o „rodičovské odpovědnosti“, nýbrž o „rodičovské moci“. Ano, o „moc“, byť nikoliv ve

společensko-politickém smyslu, tu jde, nikoliv o „odpovědnost“. Můžeme – a vlastně musíme – samozřejmě přijmout právní slovník, ale položme si otázku, do jaké míry rodiče skutečně mohou „odpovídat“ například za rozumový vývoj dítěte, který je determinován obrovskou spoustou na nich zcela nezávislých faktorů, jako je například škola, sociální a ekonomické prostředí, v němž se dítě pohybuje, genetika, společenské paradigma a tak dále a tak dále. Když dítě například nebude dosahovat průměrné míry rozumového vývoje ve své generaci, znamená to, že rodiče neunesli svou rodičovskou odpovědnost? Takhle přece otázka vůbec nemůže stát. Všichni asi jaksi tušíme, že nemůže jít o jakousi odpovědnost za výsledek. A jak bychom to asi zjišťovali? Zákonodárce se tu – samozřejmě marně – pokusil normovat mimořádně složitý konglomerát citových, rozumových a dalších vazeb smíšených s požadavky ekonomickými, sociálními a podobně. Jsme s tím smířeni a nebudeme se proti tomu asi bránit, i když jde podle mého mínění o jasné porušení principu přiměřenosti právní regulace, který, jak známo, některé společenské vztahy z možnosti efektivní právní úpravy vylučuje. Na jedné straně všichni jakýmsi způsobem víme (či spíše cítíme), co je míněno pojmem „rodičovská odpovědnost“, ale kdybychom vedle sebe postavili sto rodičovských párů a zeptali se jich, co si pod ním

představují, dostalo by se nám s největší pravděpodobností dvou set různých odpovědí.

Totéž ostatně platí i v rovině společenské. Hovoříme třeba – a dnes je to velmi módní – o odpovědnosti politiků, ale ve veřejném prostoru víří mnohdy značně podivné představy. Je například možno zaměňovat odpovědnost politickou a právní? Domnívám se, že nikoliv, neboť jde o zcela nesrovnatelné termíny. Ukazuje se tu jedna z nejrozšířenějších chorob postmoderní společnosti spočívající v přesvědčení, že právem lze řídit vše. Skutečnost je taková, že právem toho lze řídit jen velmi málo, neboť právo není nástroj mikromanagementu. To platí stejně pro veřejnou sféru, jako pro sféru soukromou. Hypertrofie právní regulace ničí přirozený systém odpovědnosti. Syntetické, tedy nepřirozené vytváření odpovědnostních vztahů činí z uměle odpovědných fakticky neodpovědné.

Dovolím si použít výňatek z jednoho svého komentáře. Cituji: „*Znělkou doby, ve které žijeme, je hledání odpovědnosti* (HAVLÍČEK, K. 2016). *Otázky po podstatě událostí, natož potom po jejich důvodech, vyšly z módy. Neptáme se, proč sebemenší liják přináší záplavy tam, kde dříve nebyvaly, nýbrž veřejnost, sociální síť a média řeší záhadu, kdo za to může. Nezajímá nás, jaké technické důvody vedly ke zřícení lávky přes*

řeku, jelikož na takové banality nemáme čas – bádáme, kdo by za to měl být potrestán. Nechceme nic slyšet o produktivitě práce, protože to je starost protivná. Nás přece zajímá, kdo může za to, že se naše mzdy a platy nevyrovnají těm zahraničním. Tento posun ve vnímání podstaty světa nepřišel dnes nebo včera. Je tu přítomný již relativně dlouhou dobu. Kdyby to nebyla formulace v tuzemsku poněkud profánní, mohli bychom konstatovat, že honba za odpovědností se stala matrixem současnosti.

Co více: často je otázka po odpovědnosti mnohem spíše řečnickým obratem, neboť ji klademe v situacích, kdy máme jasno. Nejde o pravdu, nýbrž o postpravdu. Bude-li nám někdo tvrdit, že k pravdě je třeba se nějak dobrat, najít neselhávající argumentaci, to prokázat, ono dosvědčit, tamto odbornými metodami analyzovat, ono zase zvážit na lékárnických vahách, stane se z něj nepřítel lidstva dříve, než se naděje. Jaképak zkoumání? Jaképak pochyby? Postpravda je přece známa předem! Možná by se neměla nazývat postpravdou, ale předpravdou. Zlodějem označíme snadno každého, kdo nevypadá tak, jak si my představujeme slušného člověka. Vkládáme do svých soudů předsudečnou obecnost, neboť má pro nás neodolatelné kouzlo: netrpí pochybnostmi, dobrat se

k ní není náročné a pracné. Něco na tom je: obecnost totiž v praxi neexistuje.

Dlouhodobé statistiky ukazují, že se v tuzemsku rozvádí přibližně polovina manželství. Je samozřejmě vysoce pochybné, zda vůbec má veřejnost právo zkoumat, z jakých příčin se to či ono konkrétní manželství neudrželo při životě, neboť jde o věc soukromou, zejména v případech, kdy nečiní problémy další osudy dětí z tohoto vztahu. Ve skutečnosti ale příčiny rozvratu manželství nebývají předmětem bůhvíjak vážného zájmu společnosti. Lidé v nejbližším okruhu rozvádějících se manželů se zpravidla úhledně rozdělí do dvou skupin, z nichž jedna preferuje postoj ženy a druhá postoj muže. Faktické důvody je nezajímají, mají předem jasno podle sympatií k té či oné straně. Dopředu je jim také zřejmá odpovědnost za rozvod. Ona se hádala, on se věnoval jen svým koníčkům. On málo vydělával, ona příliš utrácela. Statistiky neexistují, ale jisté je, že drtivá většina rozvádějících se žen a jejich příznivců je pevně přesvědčena o odpovědnosti bývalého manžela. Ten – a jeho známí – naopak přísahají na odpovědnost manželčinu. Každý z nás tyto případy viděl nebo o nich slyšel, četl a hovořil.

Jestliže ovšem jde jen o nějaké „průměrné lidi“, kterým se manželství nezdařilo, odbude se trauma zpravidla v relativně

malém okruhu zainteresovaných. Zcela jinak je problém vnímán, rozvádějí-li se tzv. celebrity. „Zajímavost“ akceleruje, je-li v centru pozornosti osoba veřejně činná, politik, neboť v takových případech je s odpovědností spojena moc. To jsou ty skutečné magnety „pozornosti“, které jsou s věcí integrálně spojeny: moc, majetek, sláva a další podobné faktory. Bezmocný, nemajetný či neznámý není žádnou vějíčkou. Řekněme si otevřeně: široké masy nezajímá. Důvod je zřejmý: všeobecně přijímaná představa, že „obyčejný člověk“ ve skutečnosti žádnou odpovědnost nenese. Platí to i v těch nejtragičtějších souvislostech. Možná je to, co sdělím, příliš provokativní, leč pravda je taková, že jediné, k čemu se lidstvo v tomto ohledu dopracovalo, jsou pomníky neznámým vojínům.“ (HAVLÍČEK, K. 2020, s. 395 a násl.)

„Odpovědnost“ je termín, kterým – jak jsem poznamenal na začátku této malé úvahy či spíše roztržštěných poznámek – šermuje kdekdo. Chtěl jsem zde poukázat na jeho bezobsažnost, není-li doplněn potřebnými „povinnými údaji“: kdo klade závaznou otázku, kdo je povinen odpovídat na ni, čeho se odpovědnost týká (tedy – o jakou odpovědnost v konkrétním případě vlastně jde) a co její uplatnění v praxi znamená. Bohužel jsme v soudobé společnosti svědky rozbíjení systému rozumné individuální a konkrétní

odpovědnosti, jejímž jediným spolehlivým znakem je, že tvoří rubovou stranu svobody.

Seznam bibliografických odkazů

- [1] HAVLÍČEK, K. (2016). *Politická vina a právní trest*. In: Literární noviny, 8. 8. 2016.
- [2] HAVLÍČEK, K. (2020). *Osudné vynálezy lidstva / Obtížná cesta k fragmentárnímu právu a osvícenému státu*. Praha: Academia, 2020, str. 336 a str. 395 a násled.
- [3] SMIDAK, E. F. (1997). *Žaluji: Životní prostředí a Smidakovy principy*. Luzern: Avenir, 1997, str. 46.
- [4] SOKOL, J. (2010). *Malá filosofie člověka a Slovník filosofických pojmů*. Praha: Vyšehrad, 2010, str. 283.

Legislativa

- [5] Císařský patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., Všeobecný zákoník občanský ve znění účinném od 1. 1. 1917 do 31. 12. 1965, Částka 3 (1811).
- [6] Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník (ve znění pozdějších předpisů), Sbírka zákonů ČR Částka 33 (2012).

Kontakt

JUDr. Karel Havlíček

Stálá konference českého práva, s. r. o.

Přemyslovská 11, Praha 3

havlicek@brainteam.cz

Odborný profil autora:

JUDr. Karel Havlíček je právník, vydavatel a nakladatel, vysokoškolský pedagog, scénárista, spisovatel a publicista. Ve svých společnostech Havlíček Brain Team a Stálá konference českého práva vydává zejména právnické publikace, Realizuje konferenční a vzdělávací akce kde vyvolává veřejnou diskusi o právu a šíří právní osvětu. Je vydavatelem časopisu Rodina – odborného měsíčníku o rodině ze všech stran.

ELEKTRONICKÁ MEDIÁCIA, JEJ FORMY, NÁSTROJE A APLIKAČNÉ MOŽNOSTI

*Electronic mediation, its forms, tools
and application possibilities*

PhDr. Ernest KOVÁČ, Ph.D., MBA, LL.M.

Abstrakt

Elektronická mediácia predstavuje progresívnu formu riešenia konfliktov využívajúcu digitálne technológie na sprostredkovanie komunikácie medzi stranami sporu. Tento prístup ponúka efektívnosť, úsporu času a nákladov, ako aj flexibilitu pre zainteresované strany. Táto štúdia si kladie za cieľ analyzovať formy, nástroje a aplikačné možnosti elektronickej mediácie, pričom sa opiera o vedecké práce slovenských, českých a zahraničných autorov, ktorí sa venujú tejto problematike.

Kľúčové slová

Mediácia, Elektronická mediácia, Mediátor, Konflikt

Abstract

Electronic mediation is a progressive form of conflict resolution using digital technologies to mediate communication between the parties to a dispute. This approach offers efficiency, time and cost savings, as well as flexibility

for the parties involved. This study aims to analyse the forms, tools and application possibilities of electronic mediation, relying on the scientific works of Slovak, Czech and foreign authors dealing with this issue.

Key Words

Mediation, Electronic mediation, Mediator, Conflict

Príspevok

V rýchlo sa meniacom svete, kde digitalizácia preniká do všetkých oblastí života, sa elektronická mediácia stáva čoraz významnejšou alternatívou k tradičným formám riešenia sporov. Tradičné mediácie, ktoré vyžadujú fyzickú prítomnosť zúčastnených strán, sú čoraz viac nahrádzané inovatívnymi elektronickými prostriedkami, ktoré spájajú výhody modernej technológie s princípmi mediácie. Elektronická mediácia poskytuje nástroje na riešenie sporov cez emaily, videokonferencie, chatovacie platformy či špecializované platformy na online riešenie sporov, známe aj pod pojmom Online Dispute Resolution (ODR).

Elektronická mediácia, ktorá bola pôvodne vnímaná ako nástroj pre medzinárodné obchodné spory, si dnes nachádza svoje využitie aj v oblastiach, ako sú rodinné, pracovnoprávne či spotrebiteľské konflikty. Tento príspevok sa zameriava na

skúmanie foriem a nástrojov elektronickej mediácie, jej výhod a nevýhod, ako aj aplikačných možností v rôznych právnych, sociálnych a geografických kontextoch.

Táto forma elektronickej mediácie, známa pod označením emailová mediácia, predstavuje inovatívny a stále rozširujúci spôsob riešenia konfliktov prostredníctvom moderných technológií, pričom jej základným pilierom je využívanie emailovej komunikácie ako hlavného prostriedku na sprostredkovanie výmeny informácií medzi dotknutými stranami. Podstata tejto metódy spočíva v tom, že mediátor, ako nezávislý a nestranný odborník na riešenie sporov, zohráva úlohu sprostredkovateľa, pričom jeho hlavnou úlohou je koordinovať a monitorovať komunikáciu medzi stranami, ktoré sú zapojené do mediácie. Táto koordinácia zahŕňa nielen technický aspekt samotného zasielania a prijímania emailov, ale aj zabezpečenie transparentnosti, dôvery a efektívnosti celého procesu výmeny informácií, čo je kľúčom k úspešnému vyriešeniu sporu.

Jednou z významných výhod emailovej mediácie je jej jednoduchosť a nenáročnosť na realizáciu. Táto forma komunikácie eliminuje potrebu fyzickej prítomnosti strán na jednom mieste, čo môže byť obzvlášť výhodné v prípadoch, kde je geografická vzdialenosť medzi stranami výrazná, alebo

keď logistické a časové obmedzenia neumožňujú osobné stretnutia. Emailová komunikácia navyše ponúka možnosť asynchrónneho zapojenia všetkých zúčastnených, čo znamená, že strany môžu odpovedať na prijaté správy v čase, ktorý im najviac vyhovuje, čím sa zvyšuje flexibilita celého procesu. Táto asynchrónnosť však zároveň kladie vysoké nároky na mediátora, ktorý musí dôsledne zabezpečiť, že každá zúčastnená strana má rovnaké podmienky na vyjadrenie svojich názorov a stanovísk a že komunikácia ostáva zrozumiteľná a usmernená k riešeniu problému.

Emailová mediácia

Emailová mediácia bola predmetom skúmania českým autorom Lavickým, ktorý sa vo svojej monografii venoval analýze tejto modernej formy riešenia konfliktov. (Lavický,2021). Podrobne skúma nielen technické a praktické aspekty emailovej mediácie, ale aj jej právne a etické dimenzie. Zdôrazňuje, že mediátor musí mať na pamäti potrebu chrániť súkromie a dôvernosť komunikácie medzi stranami, čo je kľúčovým predpokladom na udržanie dôvery a úspešnosti mediácie. Autor sa zároveň zaoberá otázkami, ako môže byť emailová mediácia efektívne využívaná vo vybraných situáciách, napríklad v prípadoch, kde sú strany sporu výrazne

vzdialené a kde by tradičná mediácia vyžadovala značné finančné a časové investície.

Podľa Lavického má emailová mediácia osobitný potenciál pri riešení sporov, ktoré sa vyznačujú vysokou mierou formalizácie alebo technickej zložitosti. Vďaka písomnému charakteru komunikácie sa strany môžu lepšie pripraviť na predloženie svojich argumentov, pričom samotné písomné správy umožňujú vytvoriť presný záznam všetkých krokov mediácie. Tento záznam môže byť neskôr využitý buď ako referencia pre dohody dosiahnuté počas mediácie, alebo ako dôkazný materiál v prípade, že mediácia nevedie k úspešnému vyriešeniu sporu a prípad sa presunie na súd. Lavický však upozorňuje aj na určité riziká tejto formy mediácie, medzi ktoré patrí napríklad možnosť nesprávneho pochopenia písomného prejavu, keďže emaily nemajú schopnosť sprostredkovať neverbálne signály, ako sú tón hlasu, mimika alebo gestá, ktoré sú dôležité pri osobnej komunikácii.

Emailová mediácia predstavuje moderný a praktický nástroj na riešenie konfliktov, ktorý reflektuje aktuálne potreby našej digitalizujúcej sa spoločnosti. Táto forma mediácie ponúka vysokú mieru flexibility a dostupnosti, pričom zároveň kladie dôraz na transparentnosť a efektívnosť procesu. Napriek svojim výhodám však nie je univerzálnym riešením a jej

úspešnosť závisí od viacerých faktorov, vrátane schopností mediátora, povahy sporu a ochoty strán aktívne sa zapojiť do procesu. Ako vo svojej práci uvádza Lavický, emailová mediácia má potenciál stať sa dôležitým nástrojom v arzenáli moderných mediátorov, najmä v kontexte globalizácie a rastúcej mobility populácie. Tento potenciál však môže byť plne využitý len za predpokladu, že budú rešpektované všetky etické, právne a technické aspekty, ktoré táto forma mediácie zahŕňa.

Videokonferenčná mediácia

Videokonferenčná mediácia predstavuje jednu z najrozšírenejších foriem elektronickej mediácie (electronic mediation), ktorá umožňuje interaktívnu synchronnú komunikáciu medzi stranami konfliktu a mediátorom prostredníctvom digitálnych platforiem, ako sú Zoom, Microsoft Teams alebo Google Meet. Tento spôsob mediácie získava na popularite najmä v kontexte riešenia sporov v situáciách, kde je fyzická prítomnosť strán nemožná alebo neefektívna.

Ficek (2023) vo svojej knihe Elektronická mediácia v právnej praxi uvádza, že videokonferenčná forma mediácie je mimoriadne užitočná pri riešení rodinných, obchodných či pracovnoprávných konfliktov, kde je potrebné zabezpečiť

interakciu strán v reálnom čase, pričom je súčasne zachovaná flexibilita a úspora nákladov. Ficek zdôrazňuje, že hlavnou výhodou tohto prístupu je možnosť sprostredkovania osobnej interakcie, ktorá je v mnohých prípadoch kľúčová pre efektívnu komunikáciu a dosiahnutie konsenzu.

Videokonferenčná mediácia umožňuje realizáciu procesu mediácie bez ohľadu na geografické obmedzenia, čím rozširuje prístup k alternatívnemu riešeniu sporov (Alternative Dispute Resolution – ADR). Na právnej úrovni tento typ mediácie nadväzuje na zákonné rámce mediácie, pričom je potrebné dodržiavať princípy dôvernosti, dobrovoľnosti a neutrality mediátora. Podľa Lavický (2021) je však nevyhnutné, aby zúčastnené strany boli formálne oboznámené s technickými aspektmi procesu a zabezpečením ochrany osobných údajov.

Lavický upozorňuje na možnosť vzniku právnych problémov, ak nie sú správne implementované opatrenia na ochranu dôvernosti, čo môže viesť k oslabeniu dôvery strán v mediátora a celý proces. Okrem toho zdôrazňuje potrebu jasnej štruktúry komunikácie, aby sa predišlo nedorozumeniam a aby bol zabezpečený rovnaký prístup pre všetkých účastníkov.

Z psychologického hľadiska videokonferenčná mediácia ponúka jedinečné výhody, ale aj výzvy, ktoré je potrebné

reflektovať pri jej aplikácii. Hlavnou výhodou je, že umožňuje účastníkom mediácie zostať v známom a bezpečnom prostredí, čo môže znížiť ich úroveň stresu a úzkosti spojenú s fyzickou prítomnosťou v neutrálnej miestnosti.

Psychologička Hrdličková (2019) zdôrazňuje, že rodinné spory si vyžadujú citlivý prístup a schopnosť pracovať s emóciami účastníkov. Videokonferenčné nástroje môžu v tomto kontexte poskytnúť komfort, ktorý zlepšuje ochotu strán otvorene komunikovať. Na druhej strane však Hrdličková varuje, že absencia fyzickej prítomnosti môže obmedziť schopnosť mediátora správne interpretovať neverbálne prejavy, ako je reč tela alebo mikrovýrazy tváre. Tento deficit môže byť problémový najmä v situáciách, kde sú konflikty vysoko emocionálne a vyžadujú si intímnu a empatickú intervenciu.

Behaviorálne aspekty videokonferenčnej mediácie sú komplexne analyzované Katshom (2003), zdôrazňuje, že elektronické platformy menia dynamiku konfliktu: zatiaľ čo niektorí účastníci môžu cítiť väčšiu slobodu v komunikácii, iní môžu pociťovať odcudzenie spôsobené absenciou fyzickej intimity. Tento jav, označovaný ako „digital distancing“, môže oslabiť emocionálnu konektivitu medzi stranami

a mediátorom, čo má vplyv na ich ochotu dosiahnuť kompromis.

Katsh zároveň upozorňuje na tzv. „screen fatigue“ (únava z obrazovky), ktorá sa môže objaviť pri dlhších sedeniach a negatívne ovplyvniť koncentráciu a ochotu strán aktívne sa zapájať do procesu. Na zmiernenie týchto negatívnych aspektov odporúča, aby mediátori aplikovali štruktúrovaný harmonogram mediácie, ktorý zahŕňa pravidelné prestávky a fázy reflexie.

Videokonferenčná mediácia je nepochybne moderným a efektívnym nástrojom alternatívneho riešenia konfliktov, ktorý kombinuje technologické inovácie s tradičnými princípmi mediácie. Hoci ponúka množstvo výhod ako flexibilita, dostupnosť a nákladová efektívnosť, jej úspech závisí od schopnosti mediátorov zvládnuť technologické aj psychologické výzvy, ktoré tento formát prináša.

Z hľadiska psychológie je nevyhnutné, aby mediátori venovali pozornosť vytváraniu empatického prostredia a kompenzovali absenciu fyzickej interakcie prostredníctvom využitia všetkých dostupných komunikačných prostriedkov. Budúci výskum by sa mohol zamerať na efektívne stratégie minimalizácie negatívnych aspektov videokonferenčnej

mediácie a na optimalizáciu jej aplikácie v rôznych kultúrnych a právnych kontextoch.

Chatová mediácia

Chatová mediácia patrí medzi špecifické formy elektronickej mediácie, ktoré využívajú asynchrónnu textovú komunikáciu na riešenie konfliktov. Táto forma mediácie umožňuje účastníkom riešiť spory v čase a priestore podľa ich individuálnych potrieb, pričom eliminuje tlak priamej konfrontácie. Ficek (2023) zdôrazňuje, že chatová mediácia je obzvlášť vhodná pre konflikty vyznačujúce sa vysokou emocionálnou intenzitou alebo asymetrickou dynamikou moci, kde tradičné metódy mediácie môžu spôsobiť ďalšie napätie.

Právne rámce a štruktúra textovej mediácie

Chatová mediácia je v súlade s právnymi predpismi Slovenskej republiky i Českej republiky, ktoré umožňujú elektronické formy mediácie za predpokladu, že sú dodržané základné princípy mediácie – neutralita mediátora, dobrovoľnosť a dôvernosť. Slovenský zákon č. 420/2004 Z.z. o mediácii a český zákon č. 202/2012 Sb. o mediácii zahŕňajú dostatočné rámce na implementáciu elektronických metód, pričom kladú dôraz na ochranu práv strán a dôvernosť komunikácie.

Podľa Lavického (2021) je jednou z výziev chatovej mediácie absencia neverbálnych prejavov v komunikácii. Lavický zdôrazňuje dôležitosť vytvorenia štruktúry komunikácie, ktorá minimalizuje riziko nedorozumení. Mediátor má za úlohu jasne definovať pravidlá textovej výmeny a zabezpečiť, aby bola komunikácia zrozumiteľná, konzistentná a rešpektujúca princípy mediácie.

Z psychologického hľadiska poskytuje chatová mediácia účastníkom možnosť reagovať na konfliktné situácie s časovým odstupom, čím podporuje proces kognitívneho prehodnotenia (cognitive reframing). Podľa Hrdličkovej (2019) môže tento aspekt významne znížiť emocionálnu intenzitu konfliktu, keďže písomná forma komunikácie umožňuje účastníkom lepšie reflektovať svoje postoje a reakcie.

Avšak absencia neverbálnych signálov, ako je tón hlasu, gestá či mimika, môže obmedziť schopnosť mediátora správne interpretovať emocionálne rozpoloženie strán. Hrdličková zdôrazňuje, že mediátori musia byť zručne vyškolení v písomnej komunikácii, pričom by mali používať empatické formulácie a aktívne pracovať na vytváraní dôverného a inkluzívneho prostredia.

Katsh (2003) uvádza, že anonymita a fyzická vzdialenosť medzi účastníkmi môže mať dvojaký efekt: zatiaľ čo niektorí účastníci môžu cítiť väčšiu slobodu vyjadriť svoje názory bez strachu z priamej konfrontácie, iní môžu vnímať absenciu fyzickej prítomnosti ako neprítomnosť emocionálneho prepojenia, čo môže oslabiť ich motiváciu na dosiahnutie kompromisu. Tento fenomén, ktorý Katsh nazýva „textual distancing“, môže negatívne ovplyvniť efektivitu procesu.

Ďalším behaviorálnym faktorom je tzv. „text fatigue“ (únava z textu), ktorá môže vzniknúť pri dlhodobom a intenzívnom písomnom konflikte. Mediátor by mal preto zabezpečiť pravidelné prestávky a štruktúrované fázy reflexie, aby sa predišlo vyčerpaniu účastníkov.

Technológia hrá kľúčovú úlohu v úspešnosti chatovej mediácie. Lavický upozorňuje, že výber správnej platformy na textovú mediáciu je kľúčový – je potrebné, aby platforma zabezpečila ochranu dôvernosti komunikácie prostredníctvom šifrovania. Ďalej navrhuje, aby mediátori archivovali komunikáciu pre prípadné potreby dokumentácie procesu, pričom musia rešpektovať platné nariadenia o ochrane osobných údajov a európskeho nariadenia GDPR.

Technologické nástroje môžu zároveň ponúknuť riešenia na zmiernenie negatívnych aspektov písomnej komunikácie.

Napríklad použitie špeciálnych algoritmov na analýzu sentimentu v textoch môže mediátorovi pomôcť lepšie identifikovať emocionálne stavy účastníkov a prispôbiť svoje intervencie aktuálnym potrebám.

Textová komunikácia v mediácii môže podporiť proces psychologickej reflexie, keďže účastníci majú možnosť dôkladne premyslieť svoje odpovede a analyzovať postoje druhej strany. Tento proces podporuje racionalizáciu rozhodovania a znižuje emocionálnu impulzivitu.

Podľa Hrdličkovej je však nevyhnutné, aby mediátor aktívne zasahoval do procesu, keď zaznamená eskaláciu konfliktu alebo nepochopenie medzi stranami. Správne aplikované techniky, ako je parafrázovanie alebo sumarizácia písomných stanovísk, môžu výrazne zlepšiť kvalitu komunikácie a podporiť konštruktívne riešenie.

Chatová mediácia prináša do oblasti alternatívneho riešenia konfliktov možnosti a výhody, najmä flexibilitu, úsporu času a emocionálnu neutralitu. Na druhej strane si však vyžaduje vysoko kvalifikovaných mediátorov schopných zvládnuť obmedzenia písomnej komunikácie, ako aj technologické a bezpečnostné výzvy.

Budúcnosť chatovej mediácie spočíva v ďalšej integrácii pokročilých technológií, ktoré by mohli kompenzovať absenciu neverbálnych prejavov.

Digitálne podpisy a bezpečnostné nástroje

V súčasnom digitálnom veku zohrávajú digitálne podpisy a bezpečnostné nástroje kľúčovú úlohu pri zabezpečení dôveryhodnosti, integrity a právnej záväznosti dohôd uzatvorených v rámci elektronickej mediácie. Elektronická mediácia sa čoraz viac presadzuje ako prístupná forma riešenia sporov, ktorá vyžaduje vysokú mieru zabezpečenia komunikácie a výsledných dohôd. Nástroje ako *DocuSign*, *Adobe Sign* alebo iné platformy na elektronické overovanie podpisov poskytujú súlad s požiadavkami právnych rámcov na národnej i medzinárodnej úrovni.

Digitálne podpisy: Právny rámec a technologické aspekty

Digitálny podpis je kľúčovým nástrojom na zabezpečenie právnej záväznosti dokumentov v elektronickej podobe. Na Slovensku je jeho použitie upravené zákonom č. 272/2016 Z.z. o dôveryhodných službách a nariadením EÚ eIDAS (2014/910/EU), ktoré zaručujú rovnocennosť elektronických a tradičných papierových podpisov vo všetkých členských krajinách Európskej únie. Podobná právna úprava platí aj

v Českej republike, kde elektronické podpisy reguluje zákon č. 297/2016 Sb. o službách vytvárajúcich dôveru.

Novotný (2020) uvádza, že digitálne podpisy nielenže poskytujú právnu záväznosť elektronickým dokumentom, ale zároveň hrajú zásadnú úlohu pri ochrane pred manipuláciou a neoprávneným prístupom. Podľa Novotného digitálne certifikáty a šifrovacie metódy zaručujú, že obsah dohody nemôže byť zmenený bez vedomia všetkých zúčastnených strán.

Štefanko (2020) upozorňuje, že použitie digitálnych podpisov v elektronickej mediácii umožňuje nielen zabezpečiť právnu záväznosť dohôd, ale aj zjednodušiť administratívne procesy. Štefanko zdôrazňuje, že nástroje ako DocuSign a Adobe Sign poskytujú intuitívne prostredie, ktoré umožňuje rýchle a bezpečné uzatváranie dohôd v digitálnom priestore.

Bezpečnostné nástroje na ochranu dôvernosti

Dôvernosť je jedným z hlavných princípov elektronickej mediácie, pričom bezpečnostné nástroje zohrávajú kľúčovú úlohu pri ochrane údajov pred neoprávneným prístupom. Platformy ako DocuSign a Adobe Sign využívajú pokročilé šifrovacie technológie a viacfaktorovú autentifikáciu na

zabezpečenie integrity dokumentov a ochranu údajov účastníkov mediácie.

Valová (2022) analyzuje právne a technické požiadavky na zabezpečenie dôvernosti v elektronickej komunikácii. Valová tvrdí, že zabezpečenie elektronických dokumentov pomocou digitálnych podpisov a šifrovacích certifikátov je nevyhnutné na vytvorenie bezpečného prostredia pre účastníkov mediácie.

Z pohľadu technológie slovenský Ficek (2023) zdôrazňuje význam zabezpečenia elektronickej komunikácie prostredníctvom protokolov SSL/TLS a viacfaktorovej autentifikácie. Ficek upozorňuje na to, že iba kombinácia technologických a právnych opatrení môže zaručiť, že mediácia bude pre účastníkov dôveryhodná a právne bezpečná.

Dôvernosť ako základ dôvery v mediáciu

Z psychologického hľadiska je dôvernosť jedným z kľúčových faktorov, ktoré ovplyvňujú ochotu účastníkov zdieľať citlivé informácie počas mediácie. Hrdličkovej (2019) vytvára zabezpečenie dôvernosti predpoklady pre otvorenú komunikáciu, ktorá je nevyhnutná pre úspešné riešenie konfliktov. Hrdličková zdôrazňuje, že elektronické platformy musia byť navrhnuté tak, aby účastníci mali istotu, že ich údaje sú chránené a nedostanú sa do nepovolaných rúk.

Nedostatok dôvery v bezpečnosť elektronickej mediácie môže podľa Rulea (2002) viesť k zníženiu angažovanosti účastníkov a ich ochoty dosiahnuť konsenzus. Rule odporúča implementáciu transparentných bezpečnostných opatrení, ktoré budujú dôveru účastníkov v celý proces mediácie.

Využitie digitálnych podpisov a bezpečnostných nástrojov v elektronickej mediácii predstavuje nevyhnutný krok k zabezpečeniu dôveryhodnosti, právnej záväznosti a ochrany údajov v digitálnom prostredí. Kombinácia technologických riešení, ako sú DocuSign, Adobe Sign a ďalšie šifrovacie nástroje, s legislatívnymi rámcami, ktoré podporujú elektronické podpisy, poskytuje komplexnú ochranu účastníkov mediácie.

Zároveň je potrebné venovať sa psychologickým aspektom dôvery v elektronickú mediáciu, aby sa zabezpečilo, že technologické inovácie budú podporovať efektívne a dôveryhodné riešenie konfliktov.

Umelá inteligencia (AI) v mediácii

Integrácia umelej inteligencie (AI) do procesu elektronickej mediácie predstavuje paradigma shift v oblasti alternatívneho riešenia konfliktov (Alternative Dispute Resolution – ADR). AI disponuje schopnosťou analyzovať data magna,

identifikovať modus operandi strán v konflikte a následne generovať optimálne riešenia. Táto technológia umožňuje mediátorom efektívnejšie facilitovať komunikáciu a poskytovať stranám ad personam prispôsobené návrhy, ktoré zohľadňujú ich interesse a necessitas.

Vo svojej publikácii *Information Technology and Arbitration* T. Schultz (2010) analyzuje možnosti a limity aplikácie umelej inteligencie vo facilitácii sporov a arbitráži. Schultz identifikuje štyri hlavné oblasti, v ktorých AI prináša inovatívne riešenia, pričom zdôrazňuje ich psychologické a etické implikácie:

1. Prediktívna analýza a kognitívna stabilizácia strán

AI umožňuje prostredníctvom ex ante prediktívnych modelov odhadnúť pravdepodobnosť úspechu rôznych riešení konfliktu na základe veľkých množstiev historických údajov (exempla trahunt). Schultz zdôrazňuje, že tieto predikcie poskytujú stranám pocit istoty a kognitívnu stabilizáciu, čím eliminujú dubium spojené s neistotou výsledkov mediácie. Psychologicky tieto prediktívne nástroje podporujú proces racionalizácie rozhodovania a znižujú emočné napätie medzi stranami.

2. **Automatizované hodnotenie a návrh riešení**

Neutralita ako psychologická výhoda AI môže prostredníctvom presného algoritmického hodnotenia analyzovať právne dokumenty, *facta probantia* a stanoviská strán. Schultz poukazuje na schopnosť AI generovať *solutio optima*, ktoré zohľadňujú právne aj praktické aspekty sporu. Týmto spôsobom sa zabezpečuje procesná neutralita (*bias excluditur*), čo posilňuje dôveru strán v spravodlivosť mediačného procesu. Z psychologického hľadiska neutralita riešení generovaných AI redukuje *conflictus internus* a podporuje ochotu strán prijať kompromis.

Avšak, Schultz poznamenáva, že automatizácia riešení môže byť vnímaná ako neosobná a chladná (*frigus humanitatis*), čo môže u niektorých strán vyvolávať rezistenciu alebo frustráciu.

3. **Personalizácia mediácie**

Algoritmická empatia a analýza afektívnych stavov. Jedným z najvýznamnejších prínosov AI je jej schopnosť personalizovať proces mediácie na základe *in concreto* analýzy psychologických charakteristík strán. Schultz zdôrazňuje, že AI môže analyzovať emočné prejavy strán prostredníctvom sentimentálnej analýzy, detekcie tónu hlasu alebo rýchlosti

odpovedí. Táto schopnosť umožňuje mediátorovi zvoliť vhodné intervenčné stratégie, ktoré reflektujú status animorum účastníkov.

Algoritmická empatia (*empatheticus algorithmus*), ktorú AI implementuje, zvyšuje pravdepodobnosť úspešného riešenia konfliktu a súčasne minimalizuje eskaláciu sporu. Z psychologického hľadiska tak personalizácia sprostredkovaného procesu podporuje dôveru strán v mediáciu a znižuje ich defenzívne správanie (*defensio reactiva*).

4. Prediktívne pravidlá pre budúce konflikty

Psychologická prevencia a anticipácia. Schultz načrtáva možnosť využitia AI na tvorbu prediktívnych mediácií (*praeventio futura*), kde strany vopred stanovujú pravidlá riešenia potenciálnych konfliktov. AI analyzuje historické spory, identifikuje ich kľúčové parametre a odporúča optimalizované kritériá na efektívne riešenie budúcich sporov.

Z psychologického hľadiska tento model prispieva k zvýšeniu pocitu bezpečia (*securitas animi*) a znižuje emočný stres spojený s neistotou budúcnosti. Proces anticipácie tak eliminuje *timor incertitudinis* a podporuje stabilizáciu vzťahov medzi stranami.

Psychologické výzvy a limity umelej inteligencie v mediácii

Napríek výhodám umelej inteligencie Schultz identifikuje viaceré výzvy a limity:

- Etické dilemy a algoritmická zaujatosti (bias algoritmica): Schultz varuje, že algoritmy AI môžu byť ovplyvnené zaujatými údajmi, čo môže viesť k nespravodlivým výsledkom (iniustitia ex machina). Tento fenomén podkopáva dôveru strán v neutralitu mediačného procesu.

- Ochrana dôvernosti a bezpečnosť dát (confidentialitas data): AI vyžaduje prístup k citlivým údajom strán, čo môže vyvolávať obavy o narušenie súkromia a bezpečnosti. Strany sa môžu cítiť zraniteľné (vulnerabilitas) pri zdieľaní osobných informácií.

- Absencia emocionálneho porozumenia (intuitus affectus): Schultz upozorňuje, že hoci AI dokáže analyzovať afektívne stavy, jej schopnosti porozumieť emotívnym a medziľudským aspektom konfliktu sú limitované (empathia imperfecta).

AI ako psychologický facilitátor mediácie

Závery Schultzovej práce zdôrazňujú význam umelej inteligencie ako nástroja (*instrumentum auxilii*), ktorý môže zvýšiť efektivitu a presnosť mediácie. Psychologický prínos AI spočíva v redukcii stresu účastníkov, podpore kognitívnej stability a facilitácii dôveryhodného a spravodlivého rozhodovania.

Napriek svojim výhodám Schultz upozorňuje, že AI by nemala byť vnímaná ako náhrada mediátorov (*mediator substitutus*), ale ako doplnok ľudského úsudku, ktorý dokáže reflektovať *animi motus*, širší kontext a medzilľudskú dynamiku. Interdisciplinárna spolupráca medzi psychológiou, právom a informačnými technológiami (*scientiae interdisciplinae*) je kľúčová pre ďalší rozvoj AI v mediácii a arbitráži.

Schultzove zistenia odhaľujú potenciál umelej inteligencie redefinovať paradigmu mediácie a arbitráže, pričom si vyžadujú caveat – dôsledné etické, psychologické a právne zabezpečenie jej aplikácie v praxi.

Aplikačné možnosti elektronickej mediácie: Multidisciplinárna reflexia právneho, psychologického a technologického aspektu

Elektronická mediácia (EM), ako moderný nástroj riešenia konfliktov, nachádza uplatnenie v širokom spektre právnych, obchodných a rodinných sporov. Jej podstata spočíva v efektívnej kombinácii technológií a mediácie, pričom dôraz je kladený na flexibilitu, dôvernosť (confidentialitas) a právnu záväznosť (obligatorietas). EM vo forme rôznych technologických platforiem umožňuje stranám riešiť konflikty na diaľku, čím eliminuje potrebu fyzickej prítomnosti, znižuje transakčné náklady a urýchlňuje proces rozhodovania.

Štefanko (2020) zdôrazňuje, že „elektronická mediácia predstavuje paradigmatickú zmenu v oblastiach alternatívneho riešenia konfliktov, pričom jej technologická báza umožňuje efektívne a adaptabilné riešenie sporov v reálnom čase“. Príspevok analyzuje aplikačné možnosti EM v piatich hlavných oblastiach, pričom reflektuje aj psychologické a právne aspekty jednotlivých kontextov.

1. Obchodné spory (litigation in commercio)

Obchodnoprávne konflikty patria medzi najčastejšie využívané oblasti elektronickej mediácie. Táto forma mediácie umožňuje urýchlené riešenie konfliktov medzi korporáciami, ako aj sporov medzi firmami a ich klientelou.

Novotný (2020) zabezpečoval dôveryhodnosť a právnu záväznosť uzavretých dohovorov“. Použitie digitálnych podpisov a šifrovacích technológií je v tomto ohľade nevyhnutné, pričom platformy ako DocuSign a Adobe Sign umožňujú rýchlu autentifikáciu a archiváciu záväzných dohôd.

Psychologický aspekt obchodných sporov zahŕňa otázky vzťahu medzi stranami konfliktu. Schultz (2010) uvádza, že obchodné spory sú často determinované mocenskými asymetriami, kde technológie elektronickej mediácie pomáhajú vyrovnávať tieto nerovnováhy prostredníctvom transparentnosti a formalizácie procesu.

2. Rodinné spory (disputationes domesticae)

Rodinné konflikty, ako sú rozvody, otázky starostlivosti o maloleté deti či majetkové vyrovnania, predstavujú emocionálne najnáročnejšiu oblasť mediácie. Elektronická mediácia poskytuje v týchto prípadoch bezpečný priestor, ktorý umožňuje stranám komunikovať bez priamej konfrontácie.

Podľa Hrdličkovej (2019) môže elektronická mediácia znížiť emočné napätie tým, že strany majú možnosť časovej reflexie, čo podporuje proces kognitívneho prehodnotenia situácie (cognitive restructuring). Hrdličková zdôrazňuje, že

nástroje ako videokonferencie alebo asynchrónne textové platformy umožňujú stranám efektívne komunikovať bez rizika priamej eskalácie konfliktu.

Právny aspekt rodinných sporov zdôrazňuje potrebu zachovania dôvernosti podľa medzinárodných štandardov, vrátane európskeho nariadenia GDPR a slovenského zákona č. 18/2018 Z.z. o ochrane osobných údajov.

3. Pracovnoprávne spory (*controversiae laborales*)

Elektronická mediácia v pracovnoprávných konfliktoch umožňuje riešenie sporov medzi zamestnávateľmi a zamestnancami efektívne a v súlade s legislatívnymi požiadavkami. Lavický (2021) poukazuje na význam EM v pracovnoprávných konfliktoch, najmä pri riešení prípadov diskriminácie alebo neprimeraných pracovných podmienok. Podľa Lavického je kľúčovým faktorom úspešnosti EM pri pracovnoprávných sporoch dostupnosť dôveryhodných a bezpečných technologických platforiem, ktoré umožňujú ochranu dôverných údajov všetkých zúčastnených strán. Psychologický akcent pracovnoprávných sporov zahŕňa otázky identity a sociálnej hierarchie. Mediácia v tejto oblasti musí brať do úvahy, že konflikty často ovplyvňujú nielen profesionálny, ale aj osobný život účastníkov.

4. Spotrebiteľské spory (*controversiae consumatorum*)

Elektronická mediácia pri spotrebiteľských konfliktoch poskytuje rýchly a efektívny spôsob riešenia reklamácií, sporov o kvalitu produktov a služieb. Ficek (2023) zdôrazňuje, že v kontexte spotrebiteľských sporov je elektronická mediácia často preferovaná kvôli svojej rýchlosti a nízkym nákladom.

5. Medzinárodné spory (*controversiae internationales*)

Medzinárodné konflikty predstavujú oblasť, kde elektronická mediácia nachádza svoje najväčšie uplatnenie. Možnosť riešiť spory medzi stranami z rôznych krajín bez nutnosti fyzického stretnutia výrazne šetrí čas a náklady.

Podľa Rulea (2002) technológie elektronickej mediácie umožňujú efektívnu komunikáciu medzi stranami na rôznych kontinentoch. Právny aspekt medzinárodných sporov zahŕňa otázky jurisdikcie a aplikovateľnosti národných právnych predpisov, čo je ďalšou výzvou pre mediáciu v tomto kontexte.

Elektronická mediácia prináša do oblasti riešenia konfliktov nové perspektívy, ktoré zohľadňujú potrebu adaptácie na technologické a spoločenské zmeny. Budúcnosť EM spočíva v integrácii pokročilých technológií, ako je umelá inteligencia, ktorá umožní automatizáciu niektorých aspektov procesu mediácie, čím sa zvýši jeho efektivita a dostupnosť.

Záver

Elektronická mediácia predstavuje moderný prístup k riešeniu konfliktov, ktorý integruje výhody digitálnych technológií s princípmi alternatívneho riešenia sporov (Alternative Dispute Resolution – ADR). Jej rôznorodé formy, ako emailová mediácia, videokonferenčná mediácia, chatová mediácia či špecializované platformy na online riešenie sporov (Online Dispute Resolution – ODR), ponúkajú flexibilitu, efektivitu a časovú úsporu. Zároveň však predpokladajú implementáciu sofistikovaných bezpečnostných mechanizmov, vrátane šifrovacej techniky, digitálnych podpisov a viacfaktorovej autentifikácie, aby bola zabezpečená dôvernosť (confidentialitas) a integrita uzavretých dohôd.

Súčasný vývoj technológií a legislatívne zázemie, ako napríklad nariadenie eIDAS či GDPR, zabezpečujú potrebné právne rámce pre právnu záväznosť (obligatorietas) elektronických dohôd. Elektronická mediácia si však vyžaduje aj dôkladné psychologické uchopenie, keďže dynamika konfliktov v digitálnom prostredí je ovplyvnená absenciou neverbálnych prejavov a možným kognitívnym skreslením (cognitive bias).

Z interdisciplinárneho pohľadu je potrebné ďalšie skúmanie technologických, právnych a psychologických súvislostí elektronickej mediácie, aby mohla byť čo najefektívnejšie aplikovaná v obchodných, rodinných, pracovnoprávných, spotrebiteľských aj medzinárodných sporoch. Elektronická mediácia je bezpochyby nástrojom budúcnosti, ktorý má potenciál redefinovať paradigmu riešenia konfliktov v digitálnom veku.

Zoznam bibliografických odkazov

- [1] FICEK, M. (2023). *Elektronická mediácia v právnej praxi*. Bratislava: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-8168-922-4.
- [2] HRDLIČKOVÁ, I. (2019). *Mediácia v rodinnoprávných sporoch*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM. ISBN 978-80-225-4723-0.
- [3] KATSH, E. (2003). *Online Dispute Resolution: Resolving Conflicts in Cyberspace*. San Francisco: Jossey-Bass. ISBN 978-0787967765.
- [4] LAVICKÝ, P. (2021). *Mediace a elektronická komunikace*. Praha: C.H. Beck. ISBN 978-80-7400-752-0.
- [5] NOVOTNÝ, M. (2020). *Elektronické podpisy a ich právni význam*. Praha: C.H. Beck. ISBN 978-80-7400-774-2.
- [6] RULE, C. (2002). *Online Dispute Resolution for Business*. San Francisco: Jossey-Bass. ISBN 978-0787965020.

[7] ŠTEFANKO, P. (2020). *Digitálne technológie v mediácii*. Bratislava: Iura Edition. ISBN 978-80-8078-256-8.

[8] VALOVÁ, K. (2022). *Bezpečnostní aspekty elektronické mediaci*. Praha: Leges. ISBN 978-80-7502-789-3.

Kontakt

PhDr. Ernest Kováč, PhD., MBA, LL.M.
Akadémia policajného zboru SR
Sklabinská 1
835 17 Bratislava
Email: ernest.kovac@akademiapz.sk

Odborný profil

Je absolventom Univerzity Komenského v Bratislave a Vysokej školy zdravotníctva a sociálnej práce svätej Alžbety v Bratislave. Od roku 2007 pôsobí ako mediátor zapísaný v Zozname mediátorov vedenom Ministerstvom spravodlivosti SR. V súčasnosti je riaditeľom Inštitútu mediácie a mimosúdneho riešenia sporov a podpredsedom Asociácie mediátorov Slovenska. Okrem iných vzdelávacích aktivít je garantom a lektorom mnohých akreditovaných vzdelávacích programov. Vo svojej špecializácii sa zameriava na komunikáciu, riešenie a riadenie konfliktov, vyjednávanie, koučing. Svoje odborné znalosti využíva aj pri vedení

manažérskych skupín, teambuildingových stretnutí a SWOT analýzy firmy. Pôsobí ako vysokoškolský učiteľ na Univerzite Komenského v Bratislave, Vysokej škole zdravotníctva a sociálnej práce svätej Alžbety v Bratislave. Na Akadémii Policajného zboru SR školí policajtov v oblasti zvládania stresu, psychológie konfliktov a zvládania náročných situácií. Je autorom mnohých odborných článkov. Vydal odbornú publikáciu Lektorské a komunikačné zručnosti a vedeckú monografiu Mediácia - rodina - legislatíva. Svoje poznatky prezentuje na odborných a vedeckých fórach na Slovensku a v zahraničí.

DOKÁŽEME SE NAVŽDY ZBAVIT ŠIKANY?

(Drobná úvaha)

Can we get rid of bullying forever?

JUDr. Daniela KOVÁŘOVÁ

Abstrakt

Šikana je dnes velmi frekventovaným společenským fenoménem, je však typickým projevem lidského chování a najdeme ji ve všech společnostech. Proto se ji z lidské společnosti nepodaří vykořenit, ačkoliv musíme mít nástroje, jak ji předcházet a snažit se co nejdříve řešit škodlivé následky. Autorka předkládá drobnou úvahu k tomuto tématu.

Klíčová slova

Domácí násilí, frustrace, lidská důstojnost, moc, šikana, trauma, zákony

Abstract

Nowadays, bullying is a very common social phenomenon, however it is a typical manifestation of human behaviour and can be found in all societies. Therefore, it will not be eradicated from human society, although we must have the tools to prevent it and try to address the harmful consequences as soon as possible.

Key Words

Domestic violence, frustration, human dignity, power, bullying, trauma, laws

Úvod

Šikana je součástí většiny lidských společností. v různých oblastech ji nazýváme různě. Ale vždy jde o uplatnění moci silnějšího nad slabším. Je zajímavé, že se jí daří tak dobře i dnes, kdy tolik hovoříme o lidských duších, kdy tak podporujeme slabší a traumatizované. Snad možná proto, že přibývají nové oblasti, v nichž se šikaně a šikanujícím tak dobře daří – sociální sítě nová digitální média.

Příspěvek

Šikanu definujeme jako nebezpečný sociálně-psychologický jev, v němž je omezována svoboda, ponižována lidská důstojnost a zneužíváno slabší postavení. (Kartusová, 2024, *Šikana ve školách*)

Známe ji v rodině: říkáme jí domácí násilí.

Známe ji v trestním právo: říkáme jí vražda, ublížení na zdraví, mučení, zbavení osobní svobody, braní rukojmí, vydírání nebo útisk.

Známe ji v obchodním právu: říkáme jí agresivní obchodní praktiky.

Známe ji ve spotřebitelském právu: říkáme jí šmejdi.

Známe ji z politiky: říkáme jí bodyshaming, nálepkování, urážení.

Známe ji z mezilidského styku: říkáme jí manipulace.

Píší se o ní knihy (Richterová, Zvírotsky, Bendl, 2022, *Šikana v otázkách a odpovědích*), točí se o ní filmy (Lynne RAMSAY, 2011, *Musíme si promluvit o Kevinovi* [film] nebo Brian De PALMA, 1976, *Carrie* [film] nebo Stephen CHBOSKY, 2012, *Charlieho malá tajemství* [film]). Důsledkem může být někdy až i psychotraumatizace.

Kde se šikana bere? Co jí krmí a podporuje? Zeptala jsem se umělé inteligence. Co mi odpověděla? Šikaně pomáhají nedostatek empatie na jedné straně a nízká sebeúcta na straně druhé. Přílišná konkurence. Předsudky a stereotypy. Nedostatek vzdělání a informací. Tolerance, ignorance, lhostejnost. Touha ovládat druhé. Velet jim.

Co ji naopak eliminuje? Teď to začne být zajímavé. Nikdy v minulosti jsme se tolik nezabývali traumatizovanými, oběťmi, bolestmi duší apod. Nikdy v minulosti jsme tolik o šikaně nemluvili, nikdy v minulosti jsme neměli tolik právních norem na její ochranu, tolik zákonů, tolik sankcí. A přesto se zdá, že šikany neubývá. Dokonce to vypadá, že tomu je přesně naopak. Ze šikany se stalo frekventované téma. Kdo promluví proti ní alespoň třikrát denně, bývá viděn jako ten, kdo se zastává slabých. A přitom si často jen honí mediální triko. A tak se z šikany stalo módní společenské téma, v jehož hluku zaznívají osobní smutné příběhy osamělých obětí šikany,

kterých se nikdo osobně nezastane a kterým mediální natřásání se aktivistů nijak přímo nepomůže.

Naopak. Vznikají nové formy šikany pomocí digitálních technologií a sociálních sítí (Bielik, 2022, *Šikana v kybernetickom priestore a jej trestnoprávne dôsledky*). Nově se hodně mluví o šikaně pedagogů ze strany žáků a studentů (Matěnová, 2022, *Šikana pedagogů základních a středních škol*).

Co naopak v její léčbě pomáhá? Umělá inteligence říká, že empatie, porozumění, vzdělávání, informovanost, psychologická podpora a posílení dohledu. Jsou to ale skutečně efektivní cesty?

Za šikanu hrozí vyhození z práce, dlouhé nepodmíněné tresty, veřejné pohoršení a odsouzení.

A přesto se šikana šíří. Vidím to každý den v Senátě. Sociální inženýři tvrdí, že definicí škodlivého jevu nebo jeho kriminalizací či vyššími tresty snížíme počet výskytnů. Ale snad už zkušenosti s tresty smrti nebo s mučením ukázaly, že tak lehké to není. Šikanovat šikanu a trestat ji k velkým úspěchům nevede (Gravillon a Bourcet, 2006, *Šikana ve škole, na ulici, doma: jak bránit své dítě--: praktický průvodce pro rodiče, pedagogy a vychovatele*).

Proč?

Všude kolem je přece plno empatie, informací, porozumění.

Proč? Mám odpověď zní: Protože šikana (ve všech podobách) je uplatněním, uplatňováním moci na druhým, nad druhými. A tolerující toleruje šikanu kvůli sociálnímu tlaku okolí, ze strachu nebo z obav z vyloučení.

Namísto aby mizela jako černý kašel po očkování, objevuje se šikana nová. A na to bychom dnes neměli zapomenout. Boj proti jedné šikaně bývá někdy záminkou k šikaně jiné. Třeba šikaně ze strany neziskovek nebo médií. Neziskovek leckdy podporovaných státem. Neziskovek, které si troulají zaklínat se transparentností, rovností mezi pohlavími, genderem, toxickou maskulinitou nebo klimatickým šílenstvím a často útočí ve jménu boje se šikanou s obyčejnou normálností...

Je třeba naučit se říkat šikaně a šikanujícím NE. Každému, kdo šikanuje. Každému člověku, každé společnosti i státu. Ale nedělat z antišikany transparent pokrokovosti.

Mimochodem naučit se říkat NE (rodičům, partnerům, kamarádům, dětem, šmejdům z bank, agresivní reklamě či ulpívavosti na sociálních sítích) je velkým úkolem dneška (Sellin, 2019, *Blíž tě nepustím*).

Úkolem pro všechny věkové kategorie.

Ale to je docela jiné téma, že?

Závěr

Šikana je stará jako lidstvo samo. Vzniká ve všech lidských skupinách, dětských, dospívajících i dospělých. Pochopitelně je třeba se jí bránit. Je fajn se jí postavit a přeskupit skupinu tak, aby byl šikanovaný převeden jinam a šikanující klepnut přes prsty. Ale vyhubit šikanu se nikdy nepodaří. To bychom museli vyměnit lidi a nahradit je jinými, lepšími, ba ideálními. Protože prapůvodem šikany je tendence ovládat druhé. A tato tendence je sice nepříjemná, často negativní, ale naprosto lidská.

Blaze tomu, kdo šikanu po celý život nezažije.

Seznam bibliografických odkazů

[1] KARTUSOVÁ, D. (2024). *Šikana ve školách*, epravo.cz, 2024 [online], [cit. 2025-03-09].

Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/sikana-ve-skolach-118171.html>

[2] RICHTEROVÁ Magdalena – ZVÍROTSKÝ Michal – BENDL Stanislav (2022). *Šikana v otázkách a odpovědích*, Nakladatelství Aleš Čeněk, Vydavatelství Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2022, ISBN 978-80-7603-300-9

[3] *Musíme si promluvit o Kevinovi* [film]. Režie Lynne RAMSAY, Velká Británie, USA, 2011

[4] *Carrie* [film]. Režie Brian De PALMA, USA, 1976

[5] *Charlieho malá tajemství* [film]. Režie Stephen CHBOSKY, USA, 2012

[6] BIELIK, P. (2022). *Šikana v kybernetickom priestore a jej trestníprávné dôsledky*, epravo.cz, 2022 [online], [cit. 2025-03-09].

Dostupné z: <https://www.epravo.sk/top/clanky/sikana-v-kybernetickom-priestore-a-jej-trestnopravne-dsledky-5333.html>

[7] MATĚNOVÁ, E. (2022), *Šikana pedagogů základních a středních škol*. Bakalářská práce, vedoucí doc. PhDr. Alena Svobodová, CSc. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2022.

Dostupné z: https://theses.cz/id/3c6a9z/th76_1116210101.pdf

[8] GRAVILLON, Isabelle a BOURCET, Stéphane (2006). *Šikana ve škole, na ulici, doma: praktický průvodce pro rodiče, pedagogy a vychovatele - Jak bránit své dítě*. Praha: Albatros, 2006, s. 71. ISBN 80-00-01552-8.

[9] SELLIN, Rolf. (2019). *Blíž tě nepustím*. Portál, 2019, s. 208. ISBN 978-80-262-1516-5.

Kontakt

JUDr. Daniela Kovářová
Senát Parlamentu ČR
Praha 1, Valdštejnské nám.
E-mail: kovarova@senat.cz

Odborný profil autora:

Nezávislá senátorka, prezidentka Unie rodinných advokátů, bývalá ministryně spravedlnosti a dlouholetá rodinná advokátka, absolventka brněnské právnické fakulty, profesionálně se věnuje vztahům mezi muži a ženami a ochranou rodiny, přednáší, publikuje v odborném tisku i ve veřejných médiích, píše i beletrii, je nositelkou ocenění Právník roku 2016 v oboru rodinné právo.

VÝZNAM A DÔLEŽITOSŤ PROBAČNÝCH A MEDIAČNÝCH ÚRADNÍKOV

*The Importance and Significance of probation
and mediation officers*

kpt. JUDr. Patrícia KRÁSNÁ, Ph.D., LL.M., Dr.h.c.
prof. JUDr. Lucia KURILOVSKÁ, Ph.D.

Abstrakt

Autorky sa vo svojom príspevku venujú významu a opodstatneniu probačných a mediačných úradníkov s dôrazom na ich činnosť aj v rámci trestného konania. Ich cieľom je prostredníctvom vedeckých metód a skúsenosti z aplikačnej praxe reflektovať na potrebu jasnej definície činnosti probačných a mediačných úradníkov.

Kľúčové slová

Činnosť probačných a mediačných úradníkov, efektívnosť, mediácia, probácia, probačný a mediačný úradník, restoratívna justícia, trestné konanie.

Abstract

In their contribution, the authors deal with the importance and justification of probation and mediation officers with an emphasis on their activities also within criminal proceedings. Their aim is to reflect on the need for a clear definition of the activities of probation and mediation officers through scientific methods and experience from application practice.

Key words

Activity of probation and mediation officers, efficiency, mediation, probation, probation and mediation officer, restorative justice, criminal proceedings.

Úvod

Význam probačných a mediačných úradníkov je v súčasnosti nesmierne podstatný. v súčasnosti, keď je pomerne vysoký počet recidivistov je ich činnosť nenahraditeľná. Je potrebné si uvedomiť, že práve aj ich úlohou je pracovať s odsúdeným a snažiť sa o jeho prevýchovu a nápravu. Súdny v roku 2023 spolu odsúdili 23 963 osôb za 27 275 spáchaných trestných činov a 28 135 spáchaných skutkov. Najčastejšie ukladaným trestom bol trest odňatia slobody s podmiennečným odkladom jeho výkonu. Z celkového počtu odsúdených bolo 3 935 žien, 1 031 mladistvých a 9 109 recidivistov (Štatistická ročenka 2023, MS SR). Z uvádzaných štatistických ukazovateľov je zrejmé, že recidivisti tvoria 38,01 % všetkých odsúdených. Recidivisti páchali v roku 2023 najviac trestných činov proti majetku, konkrétne trestný čin upravený v § 212 Zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona v znení neskorších predpisov, konkrétne v počte 3 256 (Štatistická ročenka 2023, MS SR). Poukazujeme na štatistické údaje z roku 2023, pretože z roku 2024 neboli ešte v čase spracovávaní štúdie verejne dostupné.

Práve posudzovanie rizika recidívy je nesmierne dôležité a aj činnosť probačných a mediačných úradníkov má k danému smerovať. Pretože iba tak môžeme zabezpečiť, aby miera

recidívy v našich podmienkach klesala. Riziko recidívy sa posudzuje na základe informácií o danom trestnom čine, o predchádzajúcich trestných činoch ale aj aspektoch sociálnej integrácie. Pozornosť sa sústreďuje na oblasti, ktoré síce vykazujú neuspokojivý stav, ale sami o sebe nemusia byť rizikové, na každú relevantnú oblasť, ktorá v danom prípade môže predstavovať riziko recidívy, na oblasť rizika recidívy, či je irelevantná alebo protektívna z pohľadu prispievania k zníženiu rizika recidívy. Program rizika recidívy probačný a mediačný úradník realizuje najmä v prípadoch, kde odsúdený vyказuje vysokú prioritu a po individuálnom zvážení na základe intervenčnej potreby aj v prípade nízkej priority (BURSKÝ, CEHLÁR, 2018, s. 8).

Program na posúdenie intervenčnej potreby rizika recidívy spočíva v nasledovných korelujúcich vzťahoch:

- v informáciách o postoji k trestnému činu sú vo vzťahu k riziku recidívy,
- trestná anamnéza je vo vzťahu k riziku recidívy,
- ekonomická situácia je vo vzťahu k riziku recidívy,
- situácia vo vzťahoch je vzhľadom na riziko recidívy,
- situácia s bývaním je vo vzťahu k riziku recidívy,
- trávenie voľného času je vo vzťahu na riziko recidívy,

- konzumácia omamných látok je vo vzťahu k riziku recidívy,
- psychické poruchy sú vo vzťahu k riziku recidívy,
- posúdenie intervenčnej potreby (BURSKÝ, CEHLÁR, 2018, s. 9).

Probační a mediační úradníci zohrávajú kľúčovú úlohu v trestnom systéme, kedy sa zameriavajú aj na podporu rehabilitácie páchatel'ov, prevenciu recidívy a dosiahnutie mimosúdnych dohôd medzi stranami konfliktu. Keďže spáchanie trestného činu je možné ponímať ako konflikt, tzv. trojuholníka, medzi páchatel'om, obeťou, ale aj spoločnosťou. Ich práca je spojená s prepojením medzi právnymi normami, rehabilitáciou jednotlivca a záujmami spoločnosti. Práca probačných a mediačných úradníkov je nesmierne dôležitá, ale zároveň aj náročná. Pracujú a svoje vedomosti a skúsenosti uplatňujú tak, ako v právnych, tak i sociálnych dimenziách, ktoré ovplyvňujú výsledky rozhodnutí a procesov. Jednou z tiež dôležitých úloh, ktoré plnia je pomôcť osobám prispôbiť sa životu po výkone trestu, ale tiež zabezpečiť plnenie podmienok trestu a minimalizovať riziko opätovného páchania trestnej činnosti. Probační a mediační úradníci tiež vypracovávajú odporúčania pre súdy a poskytujú spätnú väzbu o správaní páchatel'ov.

Cieľom autoriek je v predloženej štúdii reflektovať na potrebu zvýšenia povedomia verejnosti, odbornej, ale i laickej o činnosti probačných a mediačných úradníkov za účelom vyzdvihnutia ich významu a dôležitosti. Tiež je cieľom poukázať na význam a poslanstvo restoratívnej justície a jej konkrétnych prvkov. Uvádzaný cieľ bude dosiahnutý prostredníctvom aplikácie vedeckých metód, odbornej diskusie a poznatkov z aplikačnej praxe. Vedecké metódy, ktoré účelne napomôžu pri riešení konkrétnych, stanovených otázok, sú analýza, pozorovanie, rešerš odbornej literatúry, syntéza a zovšeobecňovanie. Vedecké otázky vychádzajúc z cieľa štúdie budú konkrétne špecifikované v jednotlivých kapitolách a ich zodpovedaním dospejeme k naplneniu cieľa. Cieľom tejto štúdie je aj analyzovať úlohu probačných a mediačných úradníkov, ich vplyv na efektivitu trestného systému, ako aj na sociálnu reintegráciu odsúdených.

Táto štúdia je tiež výstupom v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0722/24 - Princípy právneho štátu v trestnom práve. Pretože i črty a podstata právneho štátu tkvie v aplikácii konkrétnych efektívnych prvkov založených v kontexte trestného práva, ale zároveň vytvorených pre možnú aplikáciu alternatívy, resp. restorácie. Restoratívna justícia nie je zameraná len na páchatel'a trestnej činnosti prostredníctvom

probačnej práce, ale zabezpečuje aj práva a nároky poškodených trestným činom prostredníctvom mediácie (HALAGOVÁ, 2021, s. 188).

V prvej časti predloženej vedeckej štúdie sa budeme venovať konkrétnej definícii probačného a mediačného úradníka v podmienkach Slovenskej republiky s cieľom zodpovedať si dôležitú vedeckú otázku pre naše poznanie, a síce: *„Aká je činnosť probačných a mediačných úradníkov a na základe čoho ju vykonávajú?“*

Probačný a mediačný úradník zohráva v súčasnosti v našej spoločnosti kľúčovú a náročnú úlohu. Je nevyhnutné, aby mali komplexnú vedomostnú základňu zahŕňajúcu sociálnu prácu, kriminológiu, psychológiu, trestné právo, prevenciu kriminality, viktimológiu a sociológiu. Ich profesionálny prístup by mal zabezpečiť, aby ich práca prinášala želané výsledky v oblasti občianskej mediácie, probačného dohľadu alebo trestnej mediácie. Hlavným cieľom pri zavádzaní probačnej a mediačnej práce v rámci súdnictva bolo aktívne prispieť k realizácii trestnej politiky v kontexte restoratívnej justície, a tým znížiť počet osôb vo výkone trestu odňatia slobody (PALA, BURDA, 2024, s. 55).

Podstatou probácie je konštruktívna metóda prevýchovy a iného pozitívneho ovplyvňovania správania páchatel'a

trestného činu, ktorá je založená na účelnej kombinácii prvkov kontroly, pomoci a poradenstva. Jej konkrétny význam spočíva v diferencovanejšom prístupe pri zaobchádzaní s páchatelmi rôznych trestných činov, vo využití účinnejších prostriedkov pri reakcii na menej závažnú kriminalitu, ako je trest odňatia slobody, ale tiež vo vytvorení lepších podmienok a možností pri postihovaní závažnejších trestných činov (SVOBODA, 2005, s. 37).

Probačný a mediačný úradník - činnosť

Pre ozrejmienie práce a jednotlivých úkonov probačných a mediačných úradníkov je podstatne dôležité špecifikovať základné legislatívne normy, ktoré sú kľúčové pre ich prácu. Následne si túto kľúčovú legislatívu definujeme.

- Zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
- Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 528/2005 Z. z. o výkone trestu povinnej práce o doplnení zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

- Zákon č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Probačný a mediačný úradník napomáha tomu, aby trestná vec mohla byť vo vhodných prípadoch prejednaná v niektorom z osobitných spôsobov trestného konania - § 330 až § 362 Zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku v znení neskorších predpisov. Tiež, aby mohol byť uložený a riadne vykonaný trest nespojený s odňatím slobody alebo aby mohla byť väzba nahradená iným vhodným opatrením.

Tak ako vyplýva z legislatívy (Zákon č. 550/2003 Z. z. Zákon o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov), ale aj z nami realizovaných riadených rozhovorov s odborníkmi z praxe⁷.

Za účelom realizácie svojej činnosti probačný a mediačný úradník:

- obstaráva podklady týkajúce sa osoby obvineného o jeho rodinnom, sociálnom a pracovnom prostredí,
- utvára podmienky na rozhodnutie o podmienenom zastavení trestného stíhania alebo schválení zmiernu,

⁷ Riadené rozhovory boli realizované s probačnými a mediačnými úradníkmi s praxou viac ako 3 roky a s vedúcou oddelenia probácie a mediácie na Krajskom súde v Bratislave

- uskutočňuje úkony na účely uzavretia dohody medzi poškodeným a obvineným o náhrade škody, ktorá vznikla trestným činom, alebo na účely odstránenia ujmy, ktorá vznikla trestným činom,
- vykonáva dohľad nad správaním obvineného v priebehu skúšobnej doby a kontrolu výkonu trestov nespojených s odňatím slobody,
- uskutočňuje pri výkone probácie a mediácie ďalšie, špecifické, úkony v trestnom konaní.

Samozrejme je dôležité definovať i úkony a rozvrh práce probačného a mediačného úradníka pre zrejmu predstavu o jeho činnosti. Probačný a mediačný úradník podľa rozvrhu práce uskutočňuje v rámci svojej pôsobnosti úkony na základe:

- rovnopisu právoplatného rozhodnutia súdu alebo prokuratúry, z ktorého vyplýva povinnosť vykonať probáciu,
- písomného pokynu predsedu senátu, samosudcu a v prípravnom konaní prokurátora, ak ide o mediáciu,
- písomného pokynu predsedu senátu, samosudcu a v prípravnom konaní prokurátora, ak ide o inštitút predbežného šetrenia - probačný a mediačný úradník na základe písomného pokynu prokurátora alebo sudcu zabezpečí nevyhnutnú intervenciu vo vzťahu k obvinenému za účelom možnosti uloženia povinnosti spočívajúcej najmä v príkaze podrobiť sa sociálnemu výcviku, psychologickému poradenstvu, podrobiť sa

liečeni na návykové látky, psychoterapii alebo inému výchovnému programu (BURSKÝ, CEHLÁR, 2018, s. 4),

- písomnej žiadosti riaditeľa ústavu na výkon trestu odňatia slobody,
- podnetu orgánu oprávneného objasňovať alebo prejednávať priestupok, ak ide o mediáciu, alebo na žiadosť účastníka konania, ak ide o mediáciu,
- rovnopisu rozhodnutia správneho orgánu, ktorým bola uložená povinnosť zúčastniť sa probačného programu alebo iného výchovného programu, z ktorého vyplýva povinnosť vykonať probáciu (Zákon č. 550/2003 Z. z. Zákon o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov).

Probačný a mediačný úradník vo vhodných prípadoch v oblasti mediácie uskutočňuje úkony aj bez pokynu predsedu senátu, samosudcu a v prípravnom konaní prokurátora, najmä z podnetu poškodeného alebo obvineného, pričom o tom probačný a mediačný úradník bez zbytočného odkladu písomne informuje príslušný orgán činný v trestnom konaní. Na vykonanie mediácie je potrebný písomný súhlas predsedu senátu alebo samosudcu a v prípravnom konaní prokurátora (Zákon č. 550/2003 Z. z. Zákon o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov). Probační a mediační úradníci majú nezastupiteľnú úlohu aj

v procese kontroly technickými prostriedkami, a to nielen z hľadiska domáceho väzenia, ale aj pri kontrole povinností a obmedzení uložených v rámci konkrétnych rozhodnutí súdu (KLÁTIK, VAŠKO, 2021, s. 1).

Pri výkone probácie a mediácie je probačný a mediačný úradník oprávnený získavať informácie a poznatky o osobe obvineného a stanoviská poškodeného, ktoré sú významné pre rozhodnutie súdu alebo prokurátora. Orgány činné v trestnom konaní – prokurátor a policajt, v prípade ak ide o veci patriace do pôsobnosti Európskej prokuratúry, prokurátorom sa rozumie aj hlavný európsky prokurátor, európsky prokurátor, európsky delegovaný prokurátor a stála komora, a pôsobnosť generálneho prokurátora vykonáva orgán Európskej prokuratúry ustanovený osobitným predpisom, inak hlavný európsky prokurátor (§ 10 Zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku v znení neskorších predpisov) informujú probačného a mediačného úradníka o prípadoch, ktoré sú vhodné na vykonanie mediácie a najmä v konaní proti mladistvým postupujú tak, aby sa mediácia mohla využiť od vznesenia obvinenia.

Probačný a mediačný úradník vykonáva i ochranný dohľad podľa osobitného zákona, a to podľa § 454 až 460 Zákona

č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku v znení neskorších predpisov.

Probáciu vykonáva probačný a mediačný úradník pôsobiaci na tom súde, v ktorého obvode má pobyt obvinený alebo odsúdený. Z dôvodu hospodárnosti a efektívnosti probácie možno miestnu príslušnosť založiť v inom obvode, ak o to obvinený alebo odsúdený požiada. Ak má obvinený alebo odsúdený pobyt mimo územia Slovenskej republiky a rozhodnutie, na ktorého základe sa vykonáva probácia nebolo odovzdané na jeho uznanie a výkon v inom členskom štáte Európskej únie podľa osobitného predpisu (Zákon č. 533/2011 Z. z. o uznávaní a výkone rozhodnutí, ktorými sa ukladá trestná sankcia nespojená s odňatím slobody alebo probačné opatrenie na účely dohľadu v Európskej únii) miestnu príslušnosť možno založiť v obvode, ktorý je na území Slovenskej republiky vo vzťahu k pobytu obvineného alebo odsúdeného najbližšie.

Probačný a mediačný úradník - súčinnosť

Súčinnosť v akejkoľvek podobe pri rôznej činnosti má nenahraditeľný význam. Práve prostredníctvom súčinnosti je možné vytvárať komplexný súbor konkrétnej činnosti, ktorá má za cieľ nadobudnutie požadovaného cieľa. Súčinnosť v rámci trestného systému v našej krajine, vzhľadom na problematiku, ktorej sa v našej štúdii venujeme, môže mať

viacero významov, ale väčšinou sa vzťahuje na schopnosť konkrétnych aktívnych subjektov, resp. organizácií efektívne spolupracovať a vykonávať úlohy tak, aby sa dosiahol vopred nastolený výsledok. Súčinnosť je charakteristická koordináciou, komunikáciou a spoločnou snahou dosiahnuť účel.

Súčinnosť možno charakterizovať aj ako jednu z foriem kooperácie, pričom je pre ňu príznačné, že ide o vzájomné funkčné väzby medzi jednotlivými časťami v rámci konkrétného subjektu. Je charakteristické, že súčinnosťné väzby sú zväčša veľmi silné, organizačno-právne upravené a je možné ich vynútiť prostredníctvom ich spoločného nadriadeného. Pri plnení úloh určuje gestora z titulu svojej riadiacej kompetencie ich spoločný nadradený. Pri súčinnosti nemusí nevyhnutne ísť o rovnoprávne kooperujúce časti jedného subjektu (Löfller, 2013, s. 85). Je ale dôležité, aby jednotlivé súčasti celku spolupracovali tak, nech sa čo najefektívnejšie a najkvalitnejšie dosiahne cieľ. Súčinnosť slúži aj ako prvok na elimináciu chýb a nedostatkov, pretože každý jeden subjekt nahliada a hodnotí danú situáciu, problém, zo svojho uhla ohľadu a tým sa zabezpečuje komplexnosť vyvodeného záveru. Vždy, pri každej činnosti, situácii, či probléme je potrebné nazerať na jeho kontext zo všetkých

strán. Jednostranná a neobjektívna perspektíva môže vytvoriť skresľujúci a teda neúplný, nesprávny obraz. Pretože aj viaceré výskumy poukazujú na fakt, že procesná spravodlivosť zvyšuje legitimitu orgánu činného v trestnom konaní, resp, legitimitu subjektu a povzbudzuje ľudí, aby s nimi spolupracovali (MURPHY, CHERNEY, 2012, s. 181).

V prípade zabezpečenia potrebnej súčinnosti probačný a mediačný úradník pri výkone probácie a mediácie postupuje v súčinnosti s orgánmi sociálneho zabezpečenia, so školami a školskými zariadeniami, zdravotníckymi zariadeniami, s registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami, so záujmovými združeniami občanov, s nadáciami a ďalšími inštitúciami, ktoré poskytujú všeobecne prospešné služby (Zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov). Všetky tieto vymenované subjekty poskytujú probačnému a mediačnému úradníkovi podklady dôležité pre jeho prácu. Z uvádzaného je zrejmé, akú komplexnú škálu vedomostí je potrebné, aby probačný a mediačný úradník mal. Nadobudnuté informácie od vybraných subjektov, v každom prípade špecifických pre ten, ktorý prípad je potrebné, aby vyhodnotil a následne vykonal všetky potrebné úkony aj na ich základe.

Tak ako znie aj legislatívna úprava, ale i poznatky z riadených rozhovorov nám potvrdzujú, že v súvislosti s výkonom probácie a mediácie je probačný a mediačný úradník oprávnený obracať sa na štátne orgány, obce, iné právnické osoby a fyzické osoby so žiadosťou o poskytnutie potrebných údajov. Aplikačná prax to reflektuje ako významný prvok, pretože informácie od týchto subjektov vo výraznej miere prispievajú k činnosti pri probácii a mediácii. Výmena informácií, ale aj celkový pohľad na osobu, s ktorou probačný a mediačný úradník pracuje, ktorý tieto subjekty vedia poskytnúť je neoceniteľný. Spomínané subjekty sú povinné bez zbytočného odkladu žiadosti probačného a mediačného úradníka vyhovieť. Probačný a mediačný úradník má na účely poskytovania súčinnosti od Policajného zboru postavenie osoby poverenej výkonom rozhodnutia súdu, podľa § 73 Zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 171/1993 Z. z. Zákona o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov. V praxi sa stáva, že štátny orgán, obec, iná právnická osoba alebo fyzická osoba bezdôvodne odmietne vyhovieť spomínanému dožiadaniu. V takom prípade, predloží probačný a mediačný úradník vec príslušnému orgánu činnému v trestnom konaní na ďalšie konanie. V prípade, ak je vedené trestné konanie proti obvinenému vo väzbe alebo vo výkone trestu odňatia slobody alebo ak je vo väzbe, alebo vo výkone

trestu odňatia slobody spolupáchateľ alebo poškodený, postupuje probačný a mediačný úradník pri výkone svojej pôsobnosti v súčinnosti so Zborom väzenskej a justičnej stráže a s príslušným orgánom činným v trestnom konaní; ak je taká osoba v kolúznei väzbe, na uskutočnenie návštevy je potrebný písomný súhlas príslušného orgánu činného v trestnom konaní (Zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov).

Následne sa budeme venovať v ďalšom texte konkrétnej činnosti a jej okolnostiam, ktoré probační a mediační úradníci vykonávajú. Danému považujeme za dôležité sa venovať z dôvodu jasnej špecifikácie úloh probačných a mediačných úradníkov. v súvislosti s uvádzaným sme si teda vymedzili ďalšie vedecké otázky: *„Akú prácu, ako a na základe čoho vykonáva probačného a mediačného úradníka?“, „Čo je to probácia a probačný dohľad?“*

V súvislosti aj s náročnosťou práce probačného a mediačného úradníka je ten povinný sa zúčastňovať odbornej prípravy a vzdelávania organizovaných Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky. Probačný a mediačný úradník je pri výkone svojej funkcie povinný dodržiavať povinnosti podľa osobitného predpisu (Zákon č. 55/2017 Z. z. o štátnej službe a o zmene a doplnení niektorých zákonov).

Ako sme už aj uvádzali, probačný a mediačný úradník je pri výkone svojej funkcie povinný riadiť sa pokynmi predsedu senátu, samosudcu a v prípravnom konaní prokurátora. Tieto pokyny však nemôžu smerovať k spôsobu a výsledku vykonávanej mediácie (Zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov).

Probačný a mediačný úradník je pri výkone svojej funkcie povinný riadiť sa metodickými usmerneniami vymedzenými v zákone a tieto usmernenia nemôžu smerovať k výsledku vykonávanej mediácie a nemôžu byť v rozpore s pokynmi predsedu senátu, samosudcu a v prípravnom konaní prokurátora. Probačný a mediačný úradník musí rešpektovať a chrániť ľudské práva a slobody, dôstojnosť človeka a zdržať sa konania, ktoré by mohlo viesť k zmareniu účelu trestného konania alebo ktoré by vzbudzovalo pochybnosti o jeho nestrannosti. Pri nedodržaní spomínaných povinností môže predseda senátu alebo samosudca a v prípravnom konaní prokurátor vec probačnému a mediačnému úradníkovi odňať (Zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov).

Probačný a mediačný úradník je oprávnený zisťovať stanovisko strán trestného konania k podmiennečnému

zastaveniu trestného stíhania, zmieru, uloženiu trestu nespojeného s trestom odňatia slobody a k iným úkonom vykonávaným pri probácii a mediácii. Ak poruší obvinený, nad ktorým vykonáva dohľad probačný a mediačný úradník, podmienky obmedzení alebo povinností, informuje o tom probačný a mediačný úradník predsedu senátu alebo samosudcu a v prípravnom konaní prokurátora (Zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov).

Probačný a mediačný úradník má právo pri výkone svojej činnosti nahliadať do trestných spisov alebo do priestupkových spisov, robiť si z nich výpisky a poznámky, prípadne kópie.

Týmto nie sú dotknuté ustanovenia osobitného predpisu o ochrane utajovaných skutočností (Zákon č. 241/2001 Z. z. o ochrane utajovaných skutočností a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 418/2002 Z. z.). Probačný a mediačný úradník je povinný zachovávať mlčanlivosť podľa osobitného predpisu (Zákon č. 55/2017 z. z. o štátnej službe a o zmene a doplnení niektorých zákonov) a povinnosti mlčanlivosti sa nemôže dovoľávať vo vzťahu k orgánom činným v trestnom konaní (§ 10 odst. 1 Zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku v znení neskorších predpisov) alebo súdu. Probačného a mediačného úradníka

nemožno v súvislosti s vykonanou mediačnou činnosťou vyslúchať ku skutkovým okolnostiam, o ktorých sa dozvedel pri sprostredkovaní riešenia sporu alebo v súvislosti s ním a ktoré sa neprejavili v dohode uzavretej medzi obvineným a poškodeným. Tým nie je dotknutá povinnosť prekaziť trestný čin alebo oznámiť spáchanie trestného činu (Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov).

Následne by sme v ďalšom texte chceli poukázať na konkrétne vybrané špecifiká týkajúce sa činnosti probačných a mediačných úradníkov, na ktoré nás upozorňovali samotní probační a mediační úradníci z dôvodu, že verejnosť neodlišuje často podstatné náležitosti výkonu ich práce. Informácie prezentované v ďalšom texte pochádzajú z riadených rozhovorov resp. z platnej legislatívy, ktorá jasne určuje limity práce probačných a mediačných úradníkov.

Probácia

Cieľom probácie je aj rehabilitácia páchateľa a jeho reintegrácia do spoločnosti aj bez nutnosti výkonu trestu odňatia slobody. Tento restoratívny inštitút sa využíva na alternatívu a je navrhnutý tak, aby pomohol páchateľovi zmeniť jeho správanie, napríklad prostredníctvom sociálnych, psychologických alebo vzdelávacích programov. Jej výhody je možné vnímať v zachovaní rodinných väzieb - páchateľ môže

zostať v kontakte so svojou rodinou a komunitou, čo môže byť kľúčové pre jeho reintegráciu do spoločnosti, v nižších nákladoch - probácia je menej nákladná ako samotný výkon trestu odňatia slobody, ale aj príležitosť na rehabilitáciu - probácia ponúka páchateľovi príležitosť získať podporu a zúčastniť sa na programoch, ktoré môžu viesť k trvalým zmenám v jeho správaní a v postoji k spoločnosti. Tak, ako nás upozornili aj probační a mediační úradníci probácia má aj nevýhody. Sú nimi napr. riziko porušenia podmienok, vysoké nároky na probačného a mediačného úradníka - probační a mediační úradníci majú veľkú zodpovednosť, pretože musia zabezpečiť, že páchateľ dodržiava podmienky a zároveň poskytovať podporu v jeho rehabilitácii.

Probačný dohľad

Ako prvému, konkrétnemu prípadu sa budeme venovať probačnému dohľadu, ktorý probačný a mediačný úradník vykonáva. Podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom sa riadi legislatívnym kontextom – (§ 51 Zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona v znení neskorších predpisov). Základná odlišnosť podmienečného odkladu výkonu trestu a podmienečného odkladu výkonu trestu s dohľadom spočíva v uložení samotného dohľadu. Probačný dohľad je inštitucionalizovaný, pozostáva z dohľadu nad

správaním odsúdeného, pri ktorom je skombinovaný aspekt penologický - hrozba trestom, určenie obmedzení a povinností a aspekt sociálny - pomoc a podpora. Základné povinnosti klienta, takto nazývajú probačný a mediačný úradníci odsúdených, spočívajú v informovanosti probačného a mediačného úradníka o svojom bydlisku, zamestnaní, pravidelne sa dostavovať na probáciu podľa dohody s probačným a mediačným úradníkom a plniť povinnosti a obmedzenia, ktoré mu vyplývajú z rozhodnutia súdu. Zároveň sa probačný a mediačný úradník zameriava na pomoc klientovi, psychosociálne pôsobenie a poradenské činnosti, ktoré vedú k ochrane spoločnosti, zníženiu možnosti opakovania trestnej činnosti a aby klient viedol riadny život nielen počas skúšobnej doby. Pri určení probačného dohľadu ustanoví súd skúšobnú dobu na jeden až päť rokov. Skúšobná doba začína plynúť dňom nasledujúcim po dni nadobudnutia právoplatnosti rozsudku. Zároveň súd uloží obmedzenia alebo povinnosti, ktoré sú súčasťou probačného dohľadu (Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov).

Obmedzenia spočívajú najmä v zákaze:

- návštev športových alebo iných hromadných podujatí,
- požívania alkoholických nápojov a iných návykových látok,
- stretávania sa s osobami, ktoré majú na páchatel'a negatívny vplyv alebo ktoré boli jeho spolupáchateľmi alebo účastníkmi na trestnom čine,
- vstupu na vyhradené miesta alebo priestory, na ktorých trestný čin spáchal,
- účasti na hazardných hrách, hrania automatoch a uzatvárania stávk,

Povinnosti spočívajú najmä v príkaze:

- nepriblížiť sa k poškodenému na vzdialenosť menšiu ako päť metrov a nezdržovať sa v blízkosti obydli'a poškodeného,
- vyst'ahovať sa z bytu alebo domu, v ktorom sa neoprávnene zdržuje alebo ktorý protiprávne obsadil,
- nahradiť v skúšobnej dobe spôsobenú škodu,
- zaplatiť v skúšobnej dobe dlh alebo zameškané výživné,
- osobne alebo verejne sa ospravedlniť poškodenému,
- v skúšobnej dobe získať určitú pracovnú kvalifikáciu alebo zúčastniť sa na rekvalifikačnom kurze,

- podrobiť sa v súčinnosti s probačným a mediačným úradníkom alebo iným odborníkom programu sociálneho výcviku alebo inému výchovnému programu,
- podrobiť sa liečeniu závislosti od návykových látok, ak mu nebolo uložené ochranné liečenie,
- podrobiť sa v skúšobnej dobe psychoterapii alebo zúčastniť sa na psychologickom poradenstve,
- zamestnať sa v skúšobnej dobe alebo uchádzať sa preukázateľne o zamestnanie (Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov).

v spomínanom ustanovení Zákona č. 300/2005 Z. z. Trestnom zákone v znení neskorších predpisov je uvedený príkladný - demonštratívny výpočet obmedzení, čo znamená, že v praxi môže byť rozšírený aj obmedzeniami, ktoré nie sú explicitne, *expressis verbis*, uvedené v zákone.

Sudca predloží probačnému a mediačnému úradníkovi trestný spis. Úlohou probačného a mediačného úradníka je dôkladne si preštudovať spis, urobiť si z neho výpisky a prekopírovať si potrebný materiál zo spisu, ktorý si zakladá do probačného spisu. Podľa slov probačných a mediačných úradníkov existujú prípady, ktoré sú na preštudovanie náročnejšie, venujú sa tomu aj niekoľko dní a sú prípady, ktoré sú pomerne jednoduchšie a na ich analýzu sa nevyžaduje až

toľko časovej dotácie. Po uvádzanom preštudovaní si spisu probačný a mediačný úradník klienta predvolá na probáciu - písomnou alebo telefonickou formou, pripraví poučenie o povinnostiach vyplývajúcich z uloženia probačného dohľadu.

Poučenie o povinnostiach vyplývajúcich z uloženia probačného dohľadu obsahuje základné údaje o klientovi, povinnosti a obmedzenia, ktoré boli klientovi uložené právoplatným rozhodnutím súdu a popis sankcií, ktoré mu hrozia, ak poruší povinnosti a obmedzenia vyplývajúce z rozhodnutia súdu. Pripraví záznam o účasti na výkone probačného dohľadu, ktorý obsahuje základné iniciály klienta a telefonický kontakt. Taktiež aj tabuľku, v ktorej sa píše termíny probácie, podpis klienta, poznámky a prípadný dôvod nedostavenia sa na probáciu.

Na prvej probácii sa kladie dôraz na nadviazanie pracovného vzťahu s klientom, ktorý pozostáva z dvoch významných zložiek - dohľadu a pomoci. Zrozumiteľnou formou poskytne klientovi základné informácie o výkone probačného dohľadu, poučí ho o povinnostiach a obmedzeniach, ktoré mu boli súdom uložené a dá mu podpísať poučenie o povinnostiach vyplývajúcich z uloženia probačného dohľadu. Probačný a mediačný úradník spolu

s klientom vypracuje probačný dohľadový plán, ktorý pozostáva z postupného plnenia povinností a obmedzení, ktoré vyplývajú z rozhodnutia súdu, individuálnych potrieb a možností klienta tak, aby počas skúšobnej doby viedol riadny život a, samozrejme, predchádzalo sa recidíve klienta.

Z každého probačného stretnutia sa vypracuje úradný záznam, ktorého súčasťou je probačný program. Probačný program smeruje k naplneniu cieľu dohľadu, ktorý je stanovený v probačnom dohľadovom pláne. Probačný program obsahuje konkrétne kroky, ktoré stanoví probačný a mediačný úradník spolu s klientom a ktoré má klient plniť do ďalšej probácie. Jednotlivé kroky majú vychádzať z reálnych možností klienta a začína sa najjednoduchšími až po zložité tak, aby to pozitívne posilňovalo klienta a motivovalo k zložitejším krokom a tým aj k celkovej zmene jeho postojov. Program by mal byť jasný a zrozumiteľný pre klienta, návrhy riešenia jednotlivých krokov by mali byť aj zo strany klienta. Vyžaduje sa teda, veľmi správne, aktivita klienta. Uvádzané zapojenie sa klienta do celkového priebehu probácie je z nášho uhla pohľadu podstatne dôležité, pretože z jednej strany ho motivuje k aktívnemu prístupu a uvedomeniu si situácie, ktorá vznikla a zároveň v klientovi nadobúda pozitívny pocit, že vo veľkej miere, čo je i pravdou, prispieva k svojej zmene.

Na ďalších probáciach sa kontroluje, či klient jednotlivé úlohy splnil alebo sa vyskytli nové prekážky, ktoré klient nevie prekonať. v takom prípade sa probačný a mediačný úradník vracia späť k pôvodnému programu, ktorý sa môže aktuálne upraviť prípadne zmeniť, avšak zodpovednosť za svoje konanie a správanie nesie, samozrejme, klient sám. Z tohto dôvodu je potrebné, aby klient aktívne participoval na všetkých krokoch probačného programu.

Považujeme za dôležité v stručnosti objasniť čo probačný program obsahuje:

- základné identifikačné údaje klienta a probačného a mediačného úradníka, časové vymedzenie probačného programu, stanovenie cieľov programu a spôsobov ich dosahovania,
- práva, povinnosti a obmedzenia účastníkov programu,
- záznamy o kontaktoch probačného a mediačného úradníka s klientom,
- vyhodnotenie efektívnosti realizovaného programu,
- zabezpečenie spolupráce s príslušnými štátnymi a samosprávnymi orgánmi (Holá, 2003, s. 27).

Frekvencia probačných stretnutí závisí na potrebách a možnostiach klienta, na úlohách, ktoré má plniť v rámci probačného programu. Probačný a mediačný úradníci majú skúsenosť, že je to individuálne podľa klienta, ale odporúča sa stretnutie minimálne raz za tri mesiace. O správaní sa odsúdeného sa v pravidelných intervaloch žiadajú správy o povesti, odpis z registra trestov, prípade sa kontaktuje poškodená strana. Z pravidla sa správy o povesti, odpis z registra trestov žiadajú raz ročne, podľa potreby aj častejšie, ale každý prípad je iný a tak probačný a mediačný úradník prihliada na špecifickosť a potreby v rámci konkrétneho prípadu.

Počas trvania skúšobnej doby probačný a mediačný úradník kontroluje plnenie povinností a obmedzení, sprostredkováva stretnutie so štátnymi a mimovládnyimi organizáciami, kde môže absolvovať výcviky, kurzy, ktoré mu boli uložené v rozhodnutí súdu. v prípade porušenia podmienok obmedzení a povinností probačného dohľadu probačný a mediačný úradník písomne informuje súd. Na konci skúšobnej doby podmieneného odkladu výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom spíše probačný a mediačný úradník správu z probácie, ktorá obsahuje aktivitu a zapojenie klienta do riešenia jeho problémov, zmeny, ktoré u klienta nastali

v priebehu skúšobnej doby, jeho osobná a pracovná situácia, postoj k spáchanému trestného činu, plnenie dohľadového probačného plánu, splnenie obmedzení a povinnosti, správy o povesti, odpis z registra trestov počas skúšobnej doby a na jeho konci.

V prípade, ak bola klientovi uložená povinnosť absolvovať výcvik alebo kurz, probačný a mediačný úradník sa počas celej skúšobnej doby podmieneného odkladu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom snaží sprostredkovať kontakt na inštitúcie, ktoré daný program ponúkajú. Ak uvedený program nezrealizuje žiadna kompetentná inštitúcia, v správe z probácie o vzniknutej situácii informuje sudcu. v prípade, ak plnenie povinnosti a obmedzenia konkrétne nemôže skontrolovať probačný a mediačný úradník sám, požiada o súčinnosť príslušnú organizáciu, ktorá má právomoc a prostriedky na jej kontrolu. Konkrétne nám uviedli, že napríklad pri obmedzení spočívajúcom v zákaze požívania alkoholických nápojov sa požiada o súčinnosť príslušné Obvodné oddelenie Policajného zboru, aby v určitých intervaloch klienta kontrolovali, či zákaz neporušuje. Probačný a mediačný úradník môže takýto zákaz kontrolovať aj pri probácii, ak má k dispozícii technické prostriedky na kontrolu alkoholu v dychu, prípade v spolupráci s oprávneným subjektom. Dôležité je podotknúť, že kontroly

obmedzení a povinností sa realizujú náhodne, nepravidelne. To, či ich bude klient dodržiavať striktné, záleží na ňom, klient nesie zodpovednosť za porušenie obmedzení a povinností pri náhodnej kontrole.

Ďalej máme za cieľ poukázať i na okolnosti v prípade, ak je uložený **podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody podľa § 49 a § 50 Zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona v znení neskorších predpisov s uložením obmedzení a povinností a podmienečné zastavenie trestného stíhania s uložením obmedzení a povinností podľa § 216, § 217 a § 421 Zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku v znení neskorších predpisov**. Rozhodli sme sa tak z dôvodu, že probačný a mediačný úradníci avizujú i v kontexte špecifik týchto trestov nevedomosť širokej verejnosti o ich účele a vôbec o ich podstate.

Pri uložení vyššie uvedených trestov sa postupuje podobne ako pri podmienečnom odklade výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom. Probačný a mediačný úradník sa zameria na pomoc klientovi, psychosociálne pôsobenie a poradenské činnosti spolu s kontrolou obmedzení a povinností, ktoré vedú k ochrane spoločnosti, zníženiu možnosti opakovania trestnej činnosti a aby klient viedol riadny život nielen počas skúšobnej doby, ale aj po výkone

trestu. Práve táto skutočnosť je podstatná a v súvislosti, v úvode spomínanej, miere recidívy. Úlohou probačného a mediačného úradníka je aj koordinácia činnosť pri zaisťovaní súčinnosti medzi všetkými subjektmi, ktoré sú zainteresované počas skúšobnej doby a vedú k úspešnému naplneniu povinností a obmedzení vyplývajúce z rozhodnutia súdu. Na základe správ zainteresovaných subjektov probačný a mediačný úradník zisťuje ako sa klient správa počas skúšobnej doby a ako plní podmienky uložené súdom.

V prípade, ak klient nemá uložený dohľad, počas skúšobnej aj s pomocou probačného a mediačného úradníka pracuje na plnení povinností a obmedzení, ktoré mu vyplývajú z rozhodnutia súdu. Z uvádzaného vyplýva, že úlohou probačného a mediačného úradníka je i viesť klienta k tomu, aby bol zodpovedný za svoje konanie v rámci skúšobnej doby, k dodržiavaniu povinností a obmedzení nariadených súdom a upozorniť ho na skutočnosť, že dodržiavanie povinností a obmedzení môže byť náhodne skontrolované samotným probačným a mediačným úradníkom alebo inou kompetentnou inštitúciou. Frekvencia probačných stretnutí závisí od špecifik prípadu, potrieb klienta a druhu uložených povinností a obmedzení.

Na prvej probácii sa klient poučí o jeho povinnostiach a obmedzeniach, z každej probácie sa spisuje úradný záznam a klient podpisuje záznam o účasti na probácii. Počas skúšobnej doby probačný a mediačný úradník spolupracuje s príslušnými organizáciami, rodinnými príslušníkmi a školou. Na konci skúšobnej doby píše správu z probácie, kde popíše priebeh spolupráce, či klient splnil obmedzenia a povinnosti, v prípade, ak nemohol splniť podmienky uložené v rozhodnutí súdu z objektívnych príčin, popíše vzniknutú situáciu a aké kroky podnikol klient a aj samotný probačný a mediačný úradník. Teda v podstate je vyhotovená záverečná správa, ktorá obsahuje všetky podstatné a dôležité okolnosti daného prípadu. Dochádza však aj k porušeniam povinností, obmedzení a v takých prípadoch probačný a mediačný úradník spíše priebežnú správu z probácie, v ktorej informuje sudcu o dôležitých skutočnostiach. Prax ukazuje, že v minimálne ročných lehotách probačný a mediačný úradník alebo súdny tajomník žiada podklady pre posúdenie vedenia riadneho života - správy o povesti, odpis registra trestov.

V nadväznosti na splnenie nášho cieľa chceme poukázať aj na výkon ochranného dohľadu a činnosť probačného a mediačného úradníka v rámci neho. **Ochranný dohľad** vykonáva probačný a mediačný úradník okresného súdu,

v ktorého obvode je miesto pobytu osoby, ktorej bol ochranný dohľad uložený, a to v rozsahu určenom v rozhodnutí súdu. Pritom dbá, aby sa do práv odsúdeného zasahovalo len v miere nevyhnutne potrebnej na dosiahnutie účelu ochranného dohľadu (Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov).

Ochranný dohľad môže súd uložiť páchateľovi úmyselného trestného činu, ktorý bol už v minulosti najmenej dvakrát odsúdený za takýto trestný čin, a ktorému znovu ukladá nepodmienečný trest odňatia slobody, alebo páchateľovi zločinu, ak vzhľadom na osobu páchateľa, najmä s prihliadnutím na jeho doterajší spôsob života, na prostredie, v ktorom žije a na povahu spáchanej trestnej činnosti, sa nedá očakávať, že po výkone trestu povedie riadny život. Súd môže na návrh prokurátora alebo riaditeľa ústavu na výkon trestu uložiť odsúdenému pred skončením výkonu trestu odňatia slobody ochranný dohľad aj bez splnenia vyššie spomenutých podmienok uvedených, ak vzhľadom na správanie počas doterajšieho výkonu trestu odňatia slobody nemožno od neho očakávať, že po prepustení z výkonu trestu povedie riadny život. Ochranný dohľad nemožno uložiť mladistvému a odsúdenému, ktorému bol uložený trest odňatia slobody na

doživotie. (§ 76 Zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona v znení neskorších predpisov).

Ochranný dohľad je ochranné opatrenie prispievajúce k ochrane spoločnosti a jej záujmov pred protiprávnou činnosťou obzvlášť nebezpečných páchatel'ov trestnej činnosti, recidivistov a iných páchatel'ov trestných činov, ktorého obsahom je nútená postpenitenciárna starostlivosť, ktorá je nevyhnutná na dovŕšenie nápravy týchto odsúdených osôb (Ivor a kol, 2010, s. 58).

Za obligatórne spôsoby postpenitenciárnej starostlivosti, ktorá sa realizuje prostredníctvom Zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona v znení neskorších predpisov a Zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku môžeme považovať najmä ochranný dohľad, podmienené prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody, ale aj detenciu (Mihaľov, Gross, 2008, s. 32).

Ďalším inštitútom, ktorému sa budeme venovať je **nahradenie väzby zárukou, sľubom alebo dohľadom** podľa § 80 Zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku v znení neskorších predpisov. v prípade, ak je daný dôvod väzby, okrem dôvodu väzby podľa § 71 odst. 1 písm. b) alebo odst. 3 písm. b) Zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku v znení neskorších predpisov môže súd a v prípravnom konaní sudca

pre prípravné konanie ponechať obvineného na slobode alebo prepustiť ho na slobodu, ak:

- záujmové združenie občanov alebo dôveryhodná osoba ponúkne prevzatie záruky za ďalšie správanie obvineného a za to, že obvinený sa na vyzvanie dostaví k policajtovi, prokurátorovi alebo na súd a že vždy vopred oznámi policajtovi, prokurátorovi alebo súdu vzdialenie sa z miesta pobytu, a súd alebo v prípravnom konaní sudca pre prípravné konanie považuje záruku vzhľadom na osobu obvineného a na povahu prejednávaného prípadu za dostatočnú a prijme ju,
- obvinený dá písomný sľub, že povedie riadny život, najmä že sa nedopustí trestnej činnosti a že splní povinnosti a dodrží obmedzenia, ktoré sa mu uložia, a súd alebo v prípravnom konaní sudca pre prípravné konanie považuje sľub vzhľadom na osobu obvineného a na povahu prejednávaného prípadu za dostatočný a prijme ho, alebo
- s ohľadom na osobu obvineného a povahu prejednávaného prípadu možno účel väzby dosiahnuť dohľadom probačného a mediačného úradníka nad obvineným alebo odovzdaním dohľadu nad obvineným do iného členského štátu Európskej únie podľa osobitného predpisu (§ 80 odst. 1 Zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku v znení neskorších predpisov).

Probační a mediační úradníci nám priblížili, že obvineného sudca oboznámi s obsahom záruky, súčasne mu môže uložiť splnenie primeraných povinností a dodržanie obmedzení, ktoré kontroluje probačný a mediačný úradník. O plnení primeraných povinností a obmedzení musí byť obvinený poučený, povinnosti a obmedzenia sa dajú počas trvania náhrady väzby zárukou, sľubom alebo dohľadom zrušiť alebo zmeniť na návrh prokurátora, obvineného alebo probačného a mediačného úradníka. Pri práci s klientom, ako nám bolo povedané, sa postupuje podobne ako pri podmienечnom odložení trestu odňatia slobody s probačným dohľadom. Na prvej probácii sa klient poučí o primeraných povinnostiach a obmedzeniach vyplývajúcich z uznesenia o náhrade väzby. Poučenie podpíše, musí si byť vedomý následkov z nedodržania povinností a obmedzení. Povinnosti a obmedzenie kontroluje probačný a mediačný úradník náhodne, pri kontrole spolupracuje s inštitúciami, ktoré majú oprávnenie klienta kontrolovať, s poškodeným, s rodinnými príslušníkmi obvineného a inými zainteresovanými osobami. Frekvencia probačných stretnutí býva uvedená ako súčasť primeraných povinností a obmedzení, ak nie je určená v uznesení, závisí od konkrétneho prípadu a možnosti klienta dostaviť sa na probáciu.

Z nami vnímaných skutočností počas vedeckej práce vyplýva, že verejnosť vníma činnosť probačného a mediačného úradníka najmä v súvislosti s výkonom trestu povinnej práce. **Trest povinnej práce**, ktorý je upravený v § 54 a § 55 Zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona v znení neskorších predpisov a v Zákone č. 528/2005 Z. z. o výkone trestu povinnej práce a o doplnení zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov - zákone o výkone trestu povinnej práce.

Pokiaľ súd uloží trest povinnej práce je povinnosťou probačného a mediačného úradníka príslušného okresného súdu prejednať s odsúdeným všetky zákonné podmienky výkonu tohto trestu a miesto výkonu trestu. Zákonný sudca, ktorý uložil trest povinnej práce vyzve odsúdeného, aby sa v lehote 7 dní dostavil k probačnému úradníkovi príslušného okresného súdu na prejednanie týchto podmienok. O výsledku prejednávania bezodkladne informuje predsedu senátu, ktorý uložil odsúdenému trest povinnej práce. Probačný a mediačný úradník vedie evidenciu prác vhodných na výkon trestu povinnej práce a sprostredkúva prácu odsúdenému. Z uvedeného vyplýva, že probačný a mediačný úradník sa môže skontaktovať s možnými poskytovateľmi práce,

napr. s primátorom mesta alebo starostom obce, kde má odsúdený trvalý pobyt, zistí záujem o poskytovanie práce, prípadne prejedná s ním možnosť výkonu trestu povinnej práce v tomto meste či obci. Na základe správy probačného a mediačného úradníka o prejednaní podmienok výkonu trestu povinnej práce s odsúdeným vydá okresný súd, v obvode ktorého má odsúdený trest vykonať uznesenie o druhu a mieste výkonu trestu povinnej práce a nariadi jeho výkon. Probačný a mediačný úradník je sprostredkovateľom medzi poskytovateľom práce a odsúdeným. Probačný a mediačný úradník s odsúdeným po výzve predsedom senátu súdu, v obvode ktorého sa má trest povinnej práce vykonať prejednáva podmienky výkonu trestu povinnej práce a pri prejednaní podmienok sprostredkuje prácu odsúdenému u poskytovateľa na základe evidencie prác vhodných na výkon trestu povinnej práce. Probačný a mediačný úradník kontroluje dodržiavanie obmedzení alebo povinností, ak boli uložené odsúdenému rozhodnutím súdu. Probačný a mediačný úradník podáva návrh na premenu trestu povinnej práce alebo jeho zvyšku na trest odňatia slobody ak odsúdený nevedie riadny život, nedodržiava obmedzenia alebo povinnosti uložené v rozhodnutí súdu alebo zavinene nevykonáva práce v určenom rozsahu. Písomnú dohodu o zabezpečení povinnej práce s poskytovateľom uzatvára príslušný okresný súd. Trest

povinnnej práce je odsúdený povinný vykonať bez nároku na odmenu, náklady spojené s výkonom trestu povinnnej práce znáša odsúdený sám, náklady na ochranné pracovné prostriedky, pracovné náradie a materiál potrebný na výkon práce znáša poskytovateľ práce, vykonávanie práce odsúdeným z hľadiska zodpovednosti za škodu sa nepovažuje za plnenie pracovných úloh - zodpovednosť za spôsobenú škodu sa posudzuje podľa občianskoprávných predpisov. v prípade, ak počas výkonu práce dôjde k poškodeniu zdravia alebo smrti úrazom, nejde o pracovný úraz. Uvádzané informácie sme spracovali z nami realizovaných riadených rozhovorov s probačnými a mediačnými úradníkmi.

Ďalšou vedeckou otázkou, ktorá bola formulovaná na základe potreby naplnenia cieľa je: *„Čo je to mediácia, akú úlohu zohráva probačný a mediačný úradník pri mediácii?“*

V kontexte mediácie vykonávanej v trestných veciach je potrebné zdôrazniť, že Zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch v znení neskorších predpisov pojem „mediátor“ nepoužíva. Úkony v rámci mediácie vykonávanej v trestnom konaní môže vykonávať len probačný a mediačný úradník, ktorý má postavenie súdneho úradníka. Na rozdiel od mediátora, ktorý vykonáva činnosť v zmysle zákona č. 420/2004 Z. z. Zákona o mediácii a o doplnení niektorých

zákonov, probačný a mediačný úradník vykonáva svoju činnosť v štátnozamestnaneckom pomere (PALA, BURDA, 2024, s. 60).

Probační a mediační úradníci zohrávajú významnú rolu i v alternatívnom riešení sporov. Cieľom mediácie je dosiahnuť dohodu medzi stranami v konflikte bez potreby zásahu súdu. Probační a mediační úradníci sa špecializujú na facilitovanie komunikácie medzi stranami, pomáhajú im nájsť spoločné riešenie a vyhnúť sa právnym konfliktom, ktoré by mohli viesť k súdnym procesom. Viktimológia mala od začiatku svojho vzniku záujem o netrestajúce riešenia trestných činov, ktoré sú podľa jej predstaviteľov v záujme obetí aj páchateľov (ŽOFČÁK, 2018, s. 247).

Základným predpokladom na to, aby mediácia mohla uskutočniť, je splnenie niekoľkých podmienok:

- účastníci si želajú vyriešiť spor a dosiahnuť dohodu,
- účastníci sú uzrozumení, že majú byť pripravení svoje vnímanie konfliktu do istej miery zmeniť,
- účastníci chápu podstatu mediácie a s mediáciou dobrovoľne súhlasia,

- účastníci dôverujú mediátorovi,
- účastníci by mali byť prístupní a ochotní vypočuť si aj iný názor, s názorom druhej strany samozrejme nemusia súhlasiť.

Pred použitím mediácie medzi obeťou a páchatelom musia byť splnené štyri základné požiadavky:

- Páchatel musí prijať (alebo aspoň nepopierať) zodpovednosť za spôsobenú škodu.
- Obeť a páchatel sa dohodnú na základných skutočnostiach prípadu, ktoré sú základom ich účasti na mediácii.
- Obeť aj páchatel musia rozumieť procesu a musia byť ochotní sa ho zúčastniť.
- Obeť aj páchatel musia považovať účasť na procese za bezpečnú (ČENTÉŠ, STRÉMY, 2024, s. 28).

Ako vyplýva z aplikačnej praxe, môže nastať prekážka mediačného procesu a to v prípade, ak:

- účastníci nie sú spôsobilí konať, napr. sú pod vplyvom alkoholu, drog, majú psychickú alebo duševnú poruchu,
- probačný a mediačný úradník, mediátor, nie je spôsobilý konať z dôvodu pracovnej indispozície,

- účastníci nedokážu ani pod vedením mediátora konštruktívne komunikovať či vymieňať si navzájom informácie,
- spôsob riešenie sporu stranami je protiprávne (napr. naplnenie skutkovej podstaty trestného činu),
- jeden z účastníkov si želá preniesť rozhodnutie na príslušný súd.

Dôležité je si tiež vymedziť, ako sa vôbec vec dostane na mediáciu. Podnet na vykonanie mediácie môže podať osoba dotknutá spôsobeným trestným činom, teda obvinený, poškodený, rodič mladistvého obvineného, obhajca, ale aj vyšetrovateľ, prokurátor a sudca. v tejto súvislosti je však nevyhnutné uviesť si, že mediácia sa môže uskutočniť len na pokyn a s písomným súhlasom predsedu senátu, samosudcu a v prípravnom konaní prokurátora. v situácii, keď sa trestná vec nachádza na súde, môže sudca dať písomný pokyn probačnému a mediačnému úradníkovi na vykonanie mediácie, ale v prípravnom konaní môže písomný pokyn na vykonanie mediácie prísť od prokurátora. Keď obvinený, poškodený, rodič, policajt, vyšetrovateľ a pod., ktorí majú vedieť, že takúto možnosť majú, podá podnet na vykonanie mediácie je potrebné, aby mediátor spísal o tomto podnete úradný záznam. Následne písomne oznámi prokurátorovi, predsedovi senátu, samosudcovi podnet, pričom žiada ich stanovisko k vykonaniu

mediácie. Následne až po ich písomnom súhlase môže probačný a mediačný úradník začať vo veci konať. v prípade ich nesúhlasu písomne oznámi osobe, ktorá podala podnet, že na vykonanie mediácie nebol daný súhlas.

Po splnení zákonných podmienok, tj. písomný pokyn na vykonanie mediácie od sudcu, alebo v prípravnom konaní od prokurátora, tak ako nám to aj probačný a mediačný úradník povedal, je možné začať vo veci konať a predvolať si účastníkov na individuálne stretnutie. Pred uskutočnením individuálnych rozhovorov s obvineným i poškodeným je dôležité, aby si probačný a mediačný úradník spis dôkladne preštudoval. Nedôjde tak k neželaným situáciám, ktoré by mohli vzniknúť z nevedomosti probačného a mediačného úradníka. Z aplikačnej praxe vyplýva, že v niektorých prípadoch je dôležité zistiť, či na mediáciu netreba prizvať ďalšie osoby. Ide napríklad o trestné veci, keď páchatelom je mladistvá osoba, a vtedy je potrebná účasť aj jeho zákonného zástupcu, spravidla rodiča, ako aj obhajcu a zástupcu úradu práce, sociálnych vecí a rodiny. Dôležité je rozhodnúť sa, koho pozvať na mediáciu ako prvého. Odporúča sa stretnúť sa najprv s obvineným, aby sa zistilo, aké sú jeho predstavy, či je ochotný urobiť niečo pre nápravu veci apod., nevylučuje sa však ani uskutočniť prvé stretnutie s poškodeným. Je vhodné predstaviť

mediáciu účastníkom samostatne. Z praxe vyplýva, že z individuálneho rozhovoru je zrejmé, či obvinený a poškodený majú o mediáciu záujem. Rešpektujte aj negatívne stanovisko - vždy je potrebné mať na pamäti, že mediácia je dobrovoľná. Ak stránky prejavia záujem, treba si dohodnúť termín spoločného stretnutia. Ako avízovali probační a mediační úradníci je vhodné vymeniť si telefonické kontakty, aby bolo možné spojiť sa s klientom rýchlejšie a zároveň, aby klient mohol mať kontakt s probačným a mediačným úradníkom, kedy ho môže v prípade nečakanej situácie hneď informovať.

Úspešná mediácia sa zvyčajne končí dohodou o náhrade škody alebo uzavretím zmieru medzi obvineným a poškodeným. Po skončení mediácie pripraví probačný a mediačný úradník podklady pre sudcu, prípadne prokurátora. Výstupmi z úspešnej mediácie sú súhlasy strán sporu s vykonaním mediácie - ak neboli súčasťou spisu, dohoda o náhrade škody - prípadne záznam z mediácie, ak nešlo o finančnú náhradu a oznámenie o výsledku mediácie.

Záver

V rámci predloženej štúdie sme si za cieľ zvolili reflektovať na potrebu zvýšenia povedomia verejnosti, odbornej, ale i laickej o činnosti probačných a mediačných úradníkov za účelom vyzdvihnutia ich významu a dôležitosti, ale tiež bolo našim cieľom poukázať na význam a poslanstvo restoratívnej justície a jej konkrétnych prvkov. Tieto ciele sme naplnili aj prostredníctvom zodpovedania vopred nastolených vedeckých otázok. Máme za to, že ciele sa nám podarilo naplniť a predkladáme hodnotný výstup našej aj vedeckej činnosti, ktorý poukazuje na konkrétne prvky restoratívnej justície, ktoré je s určitosťou potrebné vo zvýšenej miere uplatňovať a aplikovať v našich podmienkach a s ohľadom na činnosť probačných a mediačných úradníkov.

Je potrebné mať však na zreteli, že pri zavádzaní jednotlivých foriem procesných alternatív do trestného konania je dôležitý balanc, vyváženie, celospoločenského záujmu na strane jednej a individuálneho záujmu dotknutých subjektov na strane druhej (Žofčák, 2018, s. 246). Jednoducho reštitúcia narušených spoločenských vzťahov spáchaných trestným činom, je natoľko efektívna, nakoľko sú uspokojené oprávnené záujmy všetkých dotknutých subjektov trestného konania (ROMŽA, 2017, s. 93).

Zoznam bibliografických odkazov

Legislatíva

- [1] Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
- [2] Zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
- [3] Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
- [4] Zákon č. 528/2005 Z. z. o výkone trestu povinnej práce o doplnení zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
- [5] Zákon č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
- [6] Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 171/1993 Z. z. Zákon o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.
- [7] Zákon č. 55/2017 z. z. o štátnej službe a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
- [8] Zákon č. 241/2001 Z. z. o ochrane utajovaných skutočností a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 418/2002 Z. z.

Príspevok v zborníku

- [9] BURSKÝ, Samuel., CEHLÁR, Vladimír. (2018). Aplikácia probačných programov v praxi. 10 s.
- [10] ČENTÉŠ, Jozef, STRÉMY, Tomáš. (2024). *Rôzne aplikácie restoratívnej justície v trestných veciach*. In PAĽA, Gabriel, PETRIČKO, Daniel. Aplikácia alternatívnych prístupov v justícii na Slovensku I. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove vo Vydavateľstve Prešovskej univerzity, 2021, s. 26 - 33. ISBN 978-80-555-2770-3.
- [11] HALAGOVÁ, Emília. (2021). *Profesionalizácia probačného a mediačného úradníka a systém vzdelávania v oblasti trestnej mediácie v SR od jej vzniku až po súčasnosť*. In: PAĽA, Gabriel, PETRIČKO, Daniel. Aplikácia alternatívnych prístupov v justícii na Slovensku I. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove vo Vydavateľstve Prešovskej univerzity, 2021, s. 186 - 204. ISBN 978-80-555-2770-3.
- [12] LÖFFLER, Boris. (2013). *Kooperácia policajného zboru, obce a obyvateľov obcí pri zvyšovaní úrovne vnútornej bezpečnosti a verejného poriadku*. In: Sborník příspěvků z 6. ročníku mezinárodní vědecké konference "Bezpečná Evropa 2013". Karlovy Vary: Vysoká škola Karlovy Vary, 2013. s. 83-91.
- [13] PAĽA, Gabriel, BURDA, Eduard. (2024). *Inovácie v študijnom programe probačná a mediačná práca a nový dvojodborový program mediácia a probácia*. In: PAĽA, Gabriel, PETRIČKO, Daniel. Aplikácia alternatívnych prístupov v justícii na Slovensku I. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove vo Vydavateľstve Prešovskej univerzity, 2021, s. 55 - 72. ISBN 978-80-555-2770-3.

[14] ROMŽA, Sergej. (2018). *Právo obete na ochranu pred opakovanou viktimizáciou*. In ANDRAŠKO, Jozef, HAMULÁK, Juraj, KAHOUNOVÁ, Michaela. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2018 organizovanej Univerzitou Komenského v Bratislave, Právnickou fakultou v dňoch 22. - 23. februára 2018 pod záštitou predsedníčky Ústavného súdu Slovenskej republiky JUDr. Ivety Macejkovej, PhD., LL.M. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave Právnická fakulta, 2018, s. 178-183. ISBN 978-80-7160-474-7.

[15] ŽOFČÁK, Michal. (2018). *Mediácia - proces medzi páchatelom a obeťou trestného činu*. In ANDRAŠKO, Jozef, HAMULÁK, Juraj, KAHOUNOVÁ, Michaela. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2018 organizovanej Univerzitou Komenského v Bratislave, Právnickou fakultou v dňoch 22. - 23. februára 2018 pod záštitou predsedníčky Ústavného súdu Slovenskej republiky JUDr. Ivety Macejkovej, PhD., LL.M. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave Právnická fakulta, 2018, s. 244-250. ISBN 978-80-7160-474-7.

Monografia

- [16] HOLÁ, Lenka. (2003). *Mediace. Způsob řešení mezilidských konfliktů*. Praha: Grada Publishing, 2003. 190 s. ISBN 80-247-0467-6.
- [17] IVOR, Jaroslav. a kol. (2010). *Trestné právo hmotné I, Všeobecná časť, 2. vyd.* Bratislava: IURA EDITION, spol. s.r.o., 2010. 532 s. ISBN: 978-80-8078-308-2.
- [18] SVOBODA, Ivo. (2005). *Úvod do studia mediace a probace*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati, 2005, 118 s. ISBN 80-7318-261-0.

Článok v časopise

- [19] KLÁTIK, Jaroslav, VAŠKO, Adrián. (2021). *Procedural Activities of Probation and Mediation Officers in the Execution of Home Arrest*. In: Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues. 2021. Vol: 24 Issue: 3, s. 1-15. Online ISSN: 1544-0044.
- [20] MURPHY, Kristina, CHERNEY, Adrian. (2012). *Understanding Cooperation With Police in a Diverse Society*. In: British Journal of Criminology 52(1), s. 181-201.

Webová stránka

[21] Štatistická ročenka 2023, MS SR.

[22] MIHAL'OV, Ján, GROSS, Stanislav. (2008). *Penitenciárna a postpenitenciárna starostlivosť*. s. 30-45. In: Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, konanej dňa 7. decembra 2007 na Právnickej fakulte UPJŠ v Košiciach, vydaný pri príležitosti životného jubilea prof. JUDr. Michala Gašpara, CSc. Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2008.

Dostupné z:

https://www.upjs.sk/public/media/1084/Zbornik_21.pdf.

Kontakt

Dr. h. c. prof. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD.
Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave
Šafárikovo nám. č. 6
P.O.BOX 313
810 00 Bratislava
lucia.kurilovska@flaw.uniba.sk

JUDr. Patrícia Krásná, PhD., LL.M.
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská 1
835 17 Bratislava
patricia.krasna@akademiapz.sk

Odborný profil autorů:

Dr. h. c. prof. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD. je profesorkou trestného práva na Univerzite Komenského v Bratislave, Právnickej fakulte, Katedre trestného práva, kriminológie a kriminalistiky i štátna tajomníčka ministerstva vnútra Slovenskej republiky. V pozícii generálneho štátneho radcu, pôsobila ako poradkyňa ministra spravodlivosti Slovenskej republiky v rokoch 2012-2016. Od augusta 2014 do apríla 2023 bola rektorkou Akadémie Policajného zboru v Bratislave, kedy sa výraznou mierou podieľala na jej rozvoji, prosperite a úspechoch. Bola členkou viacerých poradných orgánov ústrednej štátnej správy Slovenskej republiky, medzirezortnej pracovnej skupiny na Ministerstve školstva, vedy, výskumu a športu SR, pracovných skupín pre implementáciu smerníc Európskej únie, disciplinárnych senátov pre postih sudcov, v Rade pre probáciu a mediáciu, v Komisii zriadenej ministrom spravodlivosti na analýzu novej aplikácie Ústavu pre výkon trestu odňatia slobody matiek s deťmi, bola podpredsedníčkou v komisii pre zavádzanie elektronického monitoringu pri Ministerstve spravodlivosti Slovenskej republiky. Odborne i vedecky sa venuje problematike trestného práva, práv, ochrany obetí trestných činov, prvkom restoratívnej justície, probačnej a mediačnej služby, vzdelávaniu príslušníkov Policajného

zboru, trestnej politiky štátu, kriminality a mnohým ďalším. Jej portfólio odborného a vedeckého pôsobenia je nesmierne obsiahle.

JUDr. Patrícia Krásná, PhD., LL.M. je prorektorka pre celoživotné vzdelávanie a informatizáciu Akadémie Policajného zboru v Bratislave. V rokoch 2019-2022 pôsobila ako odborný asistent na katedre kriminológie Akadémie Policajného zboru v Bratislave, v rokoch 2022-2024 ako odborný asistent na katedre vyšetrovania Akadémie Policajného zboru v Bratislave. v rámci svojej odbornej činnosti sa venuje problematike práv, ochrany obetí trestných činov, problematike páchatel'ov, odsúdených, obvinených, prvkom restoratívnej justície, probačnej a mediačnej služby, ale aj celoživotnému vzdelávaniu a ďalšiemu vzdelávaniu príslušníkov Policajného zboru. Svoj interes zameriava tiež na nachádzanie riešení problémov detegovaných policajnou aplikačnou praxou v rámci vyšetrovania a dokazovania trestnej činnosti, konkrétnejšie aj domáceho násilia. Bola riešiteľkou projektu APVV-19-0102 „Efektívnosť prípravného konania - skúmanie, hodnotenie, kritériá a vplyv legislatívnych zmien“ a tiež národného projektu „Zvýšenie odolnosti Slovenska voči hybridným hrozbám pomocou posilnenia kapacít verejnej správy“, kód projektu ITMS2014+: 314011CDW7. Je autorkou

viacerých odborných vedeckých výstupov z oblasti kriminológie, trestného práva a vyšetrovania kedy i uplatnenie v rámci predkladaného projektu nachádza práve v týchto konkrétnych rovinách.

NEMOCNIČNÝ OMBUDSMAN AKO EXPERT KOMUNIKÁCIE ZAMERANEJ NA RIEŠENIE

*Hospital Ombudsman as an Expert in Solution-Focused
Communication.*

PhDr. Mgr. Janka LIPNIČANOVÁ

Abstrakt:

Aplikácia mediácie v zdravotníctve prináša skvalitnenie komunikácie s pacientom, prevenciu a predchádzanie konfliktom, nastavenie vertikálnej komunikácie medzi manažmentom zdravotníckeho zariadenia a zamestnancami, nastavenie horizontálnej komunikácie medzi zamestnancami navzájom.

Mediácia v zdravotníctve je nie len alternatívou metódou riešenia sporov, ale na základe spoločenskej a odbornej objednávky aj profilujúcou sa autonómnou metódou riešenia sporov a konfliktov v zdravotníckych zariadeniach.

Kľúčové slová:

Komunikácia, nemocničný ombudsman, pacient, zdravotnícky pracovník.

Abstract:

The application of mediation in healthcare enhances communication with patients, prevents and avoids conflicts, and establishes vertical communication between the management of healthcare facilities and employees, as well as horizontal communication among employees themselves.

Mediation in healthcare is not only an alternative dispute resolution method, but, based on social and professional demand, it is also becoming an autonomous method for resolving disputes and conflicts within healthcare facilities.

Key Words:

Communication, Hospital Ombudsman, Patient, Health Worker;

Příspěvek

Za účelom efektívneho fungovania manažmentu v zdravotníckom zariadení, je pri akomkoľvek zásahu v oblasti zdravia, potrebná spolupráca všetkých profesií účastných pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti. v článku sa budeme bližšie zaoberať manažmentom a riadením činností v zdravotníctve a prínosom činnosti nemocničného ombudsmana pri zabezpečení zdravotnej starostlivosti. Dôvod výberu témy je všetkým čitateľom známy, je to vysoká akcelerácia zmien v oblasti zdravotníctva, narastajúci tlak na výkon a pracovné zaťaženie zamestnancov pracujúcich v časovom a emočnom vypätí a následná subjektívna nespokojnosť pracovníkov v zdravotníctve. Snahou je čo najlepšie identifikovať manažment, určenie základných stratégií a nevyhnutných krokov pre zachovanie a udržanie čo najefektívnejšieho poskytovania zdravotnej starostlivosti.

Proces zmeny si vyžaduje stabilizačné a regulačné kroky v neustále sa meniacom prostredí poskytovania zdravotnej starostlivosti. Súčasný manažment systému poukazuje na potrebu riešenia zdravotného systému ako celku. Prezentácia komunikácie a informácií z prostredia zdravotníctva je potrebná z dôvodu profesionálneho rozvoja zdravotníckych pracovníkov, verifikácie správnosti pracovných postupov, hľadania alternatív k udržaniu a zvyšovaniu statusu profesie zdravotníckeho pracovníka, osvete práv a povinností zdravotníckych pracovníkov a pacientov a v neposlednom rade riadenia manažmentu a vedenia a riadenia ľudských zdrojov.

Dôležitosť kladiem aj problematike duševného zdravia, predchádzaniu syndrómu vyhorenia, prevencii a riešeniu konfliktných situácií na pracovisku. Duševné zdravie je klasifikované ako stav pohody, v ktorom využívame svoje schopnosti, vieme prekonávať stresové situácie bežného života a následne produktívne pracovať. Nesprávne návyky, stres, nesprávne podávané informácie a zlé medziľudské vzťahy majú negatívny vplyv na osobnostný, sociálny a profesionálny vývin. v súčasnosti sledujeme, v médiách – novinách – podcastoch – diskusných reláciách, rozsiahle informácie, názory na smerovanie zdravotníctva. Diskusie a názory smerujú k potrebám – viac peňazí, viac inovácií, zlepšenie

informačného dátového prenosu. Informácie sú podávané v takom rozsahu a takých informáciách, že pacient, ktorého záujem by mal byť v prvom rade, sa v nich stráca a v konečnom dôsledku samotný občan platiaci si zdravotné poistenie nevie kde systém zdravotníctva smeruje. Už niekoľko rokov má zdravotníctvo smerovanie na model manažovanej konkurencie. Ciele, dostupnosť a mieru kvality zdravotnej starostlivosti určuje štát a prvoradým a najdôležitejším cieľom by mal byť záujem pacienta. Vychádzajúc z mojich praktickými skúseností nemocničnej ombudsmanky je veľmi potrebná efektívna edukácia a vzdelávanie zdravotníckych pracovníkov, popri rozširovaní si odborných znalostí a zručností, aj v oblasti zlepšenia komunikácie, pochopenia vlastných potrieb sebapoznaním, kritickým myslením, rozvíjaním empatického vnímania a asertívneho správania sa.

Poskytovanie zdravotnej starostlivosti a organizácia zdravotníctva

Zdravotníctvo má svoje osobitosti a špecifiká. Na poskytovaní zdravotnej starostlivosti sa podieľa celý súbor zložiek na rôznych úrovniach riadenia a vzťahov. Manažovanie v zdravotníctve je o pochopení týchto vzťahov a súvislostí medzi jednotlivými zložkami riadenia za účelom získania a využitia komplexných informácií. Nastavenie správnej

komunikácie a efektívne riadenie jednotlivých zložiek si vyžaduje ucelené informácie o fungovaní a prevádzke pri poskytovanej zdravotnej starostlivosti. Základným predpokladom úspechu pri zavádzaní zmien v zdravotníctve je správne určenie cieľov – čo zmeny prinesú a čo nimi chceme docieľiť, k čomu smerujeme, ku kvalite či kvantite? Pri jednotlivých úkonoch súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti v procese zmien je potreba správnej komunikácie vo všetkých smeroch – smerom k zdravotníckemu personálu, smerom k pacientom a ich príbuzným – jednoducho povedané smerom k verejnosti. Neistota a strach z budúcnosti v oblasti poskytovania zdravotnej starostlivosti ľudí buď spojí alebo rozdelí, to všetko sa deje v závislosti od osobnostných predpokladov, psychického rozpoloženia a v neposlednom rade sociálneho statusu človeka. Byť v stálom napätí, či ma bude mať kto vyšetriť a zdiagnostikovať moje zdravotné problémy je psychicky náročné. Efektívna komunikácia a vzdelávanie v psychosociálnej intervencii sú veľmi prínosné a využiteľné pri zvládaní vyhrotených emočných a existenčných stavov. Popri umení komunikácie je potrebná znalosť z viacerých oblastí konfliktu za účelom uvoľnenia emócií, stresu, napätia a nájdenia cesty, ako konflikt utíšiť a následne vyriešiť. Z uvedené vyplýva, že jednou z podmienok vyššie uvedených skutočností je aj možnosť

začlenenia do systému riadenia zdravotníckych zariadení funkciu nemocničného ombudsmana. Zo skúseností niekoľkoročnej osobnej praxe odporúčam zaradiť do podmienok odborných zručností nemocničného ombudsmana praktické skúsenosti minimálne 5 rokov v zdravotníckom zariadení, vzdelanie v oblasti práva, minimálne bakalárskeho štúdia (prípadne vytvorenie tímu nemocničného ombudsmana so zastúpením člena s právnym vzdelaním), zručnosti v oblasti facilitácie a vyjednávania a v neposlednom rade titul „Mediátor“ (registrovaný v registri mediátorov Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky)

Manažment zmeny a nastavenie komunikácie

Akcelerácia zmien v zdravotníctve poukázala na potrebu zmeny a nastavenia efektívnej komunikácie nie len v rámci interných vzťahov v zdravotníckych zariadeniach, ale aj v rámci externých vzťahov pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti medzi poskytovateľmi ústavnej zdravotnej starostlivosti a poskytovateľmi ambulantnej zdravotnej starostlivosti. Rýchle a časté zmeny poukázali na nutnosť zlepšenia manažmentu práce, spolupráce a komunikácie v rámci primárnej starostlivosti a špecializovanej starostlivosti. Veľkým prínosom je využívanie e-zdravia, e-receptov, e-lekár a ďalších interne prepojených informačných tokov medzi

zdravotníckymi zariadeniami, ambulantným sektorom, zdravotnými poisťovňami, NCZI a inými spolupracujúcimi inštitúciami v oblasti poskytovania zdravotnej starostlivosti. Otvára sa priestor pre edukáciu nie len zdravotníckych pracovníkov, ale aj pacientov a v neposlednom rade vzniká priestor pre rozvoj v rámci elektronickej komunikácie, schopnosti využívaní komunikačných technológií a viacerých e-platforiem ako sú napríklad Skype, Zoom, Microsoft Teams, Google Meet a iné. No v každom prípade zodpovednosť za spôsob komunikácie, diagnostiky a liečenia pacienta preberá zdravotnícky pracovník, ktorý má povinnosť postupovať spôsobom *de lege artis medicinae*, v súlade s najvyšším stupňom vedeckého poznania a praxe vykonávať diagnostické, vyšetrovacie, terapeutické, prípadne preventívne medicínske úkony. Pri zvýraznenej potrebe komunikácie a zvýšenia vzájomnej spolupráce medzi jednotlivými poskytovateľmi zdravotnej starostlivosti sa otvára cesta pacienta k čo najkvalitnejšej a prístupnejšej zdravotnej starostlivosti.

Zdravotníctvo tvorí súbor riadiacich a výkonných zložiek na rôznych úrovniach vzťahov. Každý medicínsky úkon je spojený s rizikom, či dopadne pre pacienta priaznivo, z tohto dôvodu do oblasti poskytovania zdravotnej starostlivosti a výkonov jednotlivých medicínskych úkonov

vstupuje medicínske právo. Morálne a právne normy súčinne určujú pravidlá a stanovujú hranice tvoriace rámec rozhodovania. Riadenie zmien, pri transformácii vždy k zmene dochádza, vedie k odmietavému postoju zainteresovaných osôb a mnohokrát ústí do konfliktov. Nakoniec sa kontinuálna zmena a adaptácia stáva súčasťou novej kultúry. Aplikácia zdravého rozumu, odbornosti a prehľadných postupov v riadení procesov prináša elimináciu strát, nepotrebných činností, odstránenie plytvania, zvýšenie produktivity, kvality, odstránenie chybovosti, zníženie rizík a v neposlednom rade zvýšenie spokojnosti. Základom riadenia je mať motivovaných, angažovaných zamestnancov, ako podporný zdroj pri dosahovaní cieľov a zámerov v smerovaní zdravotníctva. Riadenie a vedenie ľudských zdrojov si vyžaduje presné určenie hlavných strategických a operatívnych činností, vytvorenie procesnej mapy činností a efektívneho kompetenčného modelu = výber → odmeňovanie → rozvoj → hodnotenie. Veľmi dôležité je určenie kompetencie pracovníka na prislúchajúcej pozícii, ktorá vyžaduje schopnosti a spôsobilosti na výkon pozície. Kompetencia okrem právomoci respektíve oprávnenia na nejaké konanie zásadným spôsobom podmieňuje výkon a jeho kvalitu na danej pracovnej pozícii. Vybrané kompetencie tvoria kompetenčný model, ktorý slúži na rýchlu a jasnú orientáciu v tom, akých ľudí

organizácia potrebuje, aké vlastnosti, schopnosti a zručnosti sú pre ňu typické a žiaduce. Ďalším dôležitým faktorom nastavenia efektívneho fungovania zdravotníctva je financovanie zdravotníctva. Povinné zdravotné poistenie pokrýva všetky zdravotné služby definované zákonom prostredníctvom základného balíka poskytovanej zdravotnej starostlivosti. Náklady na zdravotnú starostlivosť sú veľmi nerovnomerné a ťažko sa tvorí nejaká kontinuita. Zdravotníctvo je finančne regulovaný sektor a poskytovatelia zdravotnej starostlivosti sa dokola boria v problémoch súvisiacich s vyplatením záväzkov vychádzajúcich z nákladov pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti, vynúteného nárastu nákladov zvyšovaním miezd s obmedzenými limitmi úhrad od zdravotných poisťovní. Zachovanie ilúzie univerzálne dostupného a bezplatného zdravotníctva je nezodpovedné a vyžaduje si zvýšenie komunikácie smerom k pacientom pri zabezpečení osvedčených pojmov štandardnej, urgentnej a neodkladnej zdravotnej starostlivosti, ako aj zodpovednosti jednotlivca za svoje zdravie za účelom nepreťažovania zdravotného systému neznalosťou zákona v oblasti manažmentu výberu poistného a riadenia nákladov na zdravotnú starostlivosť zo strany zdravotnej poisťovne.

Nemocničný ombudsman ako expert komunikácie zameranej na riešenie

Nemocničný ombudsman koná na základe písomnej žiadosti - podnetu na zlepšenie poskytovania zdravotnej starostlivosti, prípadne nápravu nežiaducich javov pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti.

V prípade, že vykonané šetrenie nemocničným ombudsmanom nasvedčuje tomu, že podnet je opodstatnený, najmä ak nemocničný ombudsman zistí rozpor s postupom odstúpi podnet spolu so svojím odporúčaním s návrhmi na prijatie opatrení príslušnému organizačnému útvaru - organizačný útvar je povinný poskytovať súčinnosť a navrhovať nápravné opatrenia. Nemocničný ombudsman predchádza podaniu patientskych a zamestnaneckých sťažností. Formou poradenstva má možnosť poskytovať pacientom a zamestnancom rady ako postupovať v konfliktných alebo sporových situáciách. Efektívnou a otvorenou komunikáciou predchádza vzniku negatívnych prejavov správania sa, hlavne zmierlivým riešením sporov, poukázaním na domnelý problém a hľadaním riešení vhodných pre všetky zúčastnené strany. v prípade, že problém nespadá do pôsobnosti zdravotníckeho zariadenia poskytne nemocničný ombudsman kontaktné údaje na príslušné inštitúcie.

Ďalej nemocničný ombudsman v rámci svojej činnosti
ďalej:

- prispievať zlepšeniu poskytovanej zdravotnej starostlivosti;
- prispievať k zlepšovaniu vzťahov medzi pacientmi a zdravotníckym personálom s víziou zachovania vzťahov do budúcnosti;
- prispievať k zlepšovaniu vzťahov medzi zamestnancami zdravotníckeho zariadenia;
- prispievať priamym využívaním mediačných a supervíznych techník k vzájomnému pochopeniu a spolupráci.

Nemocničný ombudsman vypracúva analýzy prešetroných podaní, je oprávnený navrhovať preskúmanie, zmeny a úpravy interných predpisov nemocnice. Nie je orgánom verejnej moci, je bezprostredne v kontakte so zástupcami jednotlivých odborných pracovísk a vedením nemocnice a po nestrannom posúdení situácie s poskytnutím odporúčania kto a akým spôsobom môže problém riešiť je nápomocný zjednať nápravu s útvárom.

Nemocničný ombudsman šetrenie nevedie v žiadnom prípade konfrontačne a je oprávnený požadovať podklady k overeniu skutočností a navrhovať nápravné opatrenia.

Záver

Požiadavky na praktické spôsobilosti v myslení a konaní zdravotníckych pracovníkov, analytické a kritické myslenie, kreativita a mobilita, autenticita, inovatívnosť, sebariadenie, sebaorganizácia, zodpovednosť, angažovanosť, schopnosť kooperácie je viac než nutné. Nemocničný ombudsman ako reformátor zmeny v myslení a konaní pracovníkov v zdravotníctve je ideálnym praktickým prvkom nápomocným k uvedeným požiadavkám. Zvýšením pozornosti na potreby pacienta a zabezpečenie bezpečnej a kvalitnej liečby prispieva nemocničný ombudsman aj k zvyšovaniu efektivity práce a jej merateľnosti, nastaveniu cesty a manažmentu pacienta cez riešenia nedostatku zdravotníckeho personálu, dostupnosť poskytovanej ZS, liekov a zdravotníckych pomôcok až po nepopulárne rozhodnutia v rámci poskytovania zdravotnej starostlivosti. Poukázanie na nutné systémové zmeny prospešné pre pacientov a aj pre zdravotníkov ide ruka v ruku so zmenou v kultúre správania sa všetkých zúčastnených, a v tom sme nápomocný práve my nemocniční ombudsmeni.

Zoznam bibliografických odkazov

- [1] BEDNAŘÍK, Aleš., ANDRÁŠIOVÁ, Mária. (2020). *Komunikace s nemocným zdělování nepříznivých informací*. Praha: Grada Publishing, a.s. 227 s. ISBN 978-80-271-1967-7(ePub)
- [2] BOWEN, Will. (2007). *Svet bez sťažností*. Nakladateľstvo Synergie Publishing SE. 223 s. ISBN 978-80-7370-522-0
- [3] KOPECKÁ, Katarína., KORCOVÁ, Magdaléna. a kolektív. (2008). *Zdravotnícka etika*. Martin: Osveta, 2008. 120 s. ISBN 978-80-8063-276-2
- [4] MATĚJEK, Jaromír. (2021). *Etické poradenství. Jak řešit etické problémy každodenní medicíny*. Pelhřimov: Stanislav Juhaňák - TRITON. 239 s. ISBN 978-80-7553-889-

Kontakt

PhDr. Mgr. Janka Lipničanová.

Ústredná vojenská nemocnica SNP Ružomberok – fakultná nemocnica, Gen. Miloša Vesela 21, 034 01 Ružomberok, SR

Kontaktná adresa: Zarevúca 26, 034 01 Ružomberok, SR

E-mail: iusnaturale.iudicium@gmail.com

Odborný profil autora:

Vysokoškolské vzdelanie: „Právna administratíva v podnikateľskej sfére“ a „Andragogika“ , Rigorózne konanie v študijnom programe „ Poradenstvo a sociálna komunikácia“ v odbore sociálna práca, Absolventka vzdelávacieho programu „Manažér“ Health Management Academy. Pracovná pozícia „Nemocničná ombudsmanka“, Koordinátorka a facilitátorka „Projektu PPP“ v rámci prevencie a poradenstva v školskom prostredí. Mediátorka zapísaná v registri mediátorov Ministerstva spravodlivosti SR, Supervízorka, Socioterapeutka, Členka Etickej komisie a Krízového intervenčného tímu v zdravotníctve. Formou osvedčuje mediáciu ako pomoc a hľadanie spoločného riešenie sporu na základe dobrovoľného a najvýhodnejšieho rozhodnutia samotných sporiacich sa strán v oblasti zdravotníctva, školstva a rodiny.

APLIKÁCIA RESTORATÍVNEJ JUSTÍCIE VO VYSOKOŠKOLSKOM VZDELÁVANÍ PROBAČNEJ A MEDIAČNEJ PRÁCI

*The application of restorative justice in higher education
probation and mediation work*

prof. ThDr. PaedDr. Ing. Gabriel PAĽA, PhD.,
univ. doc., ICDr. Jurij POPOVIČ, PhD.

Abstrakt

Probačný úradník, mediátor alebo probačný a mediačný úradník (PMU) zohráva v súčasnosti v našej spoločnosti kľúčovú a náročnú úlohu. Je nevyhnutné, aby mali komplexnú vedomostnú základňu zahŕňajúcu sociálnu prácu, kriminológiu, psychológiu, trestné právo, prevenciu kriminality, viktimológiu a sociológiu. Ich profesionálny prístup by mal zabezpečiť, aby ich práca prinášala želané výsledky v oblasti občianskej mediácie, probačného dohľadu alebo trestnej mediácie. Hlavným cieľom pri zavádzaní probačnej a mediačnej práce v rámci súdnictva bolo aktívne prispieť k realizácii trestnej politiky v kontexte restoratívnej justície, a tým znížiť počet osôb vo výkone trestu odňatia slobody. Restoratívna justícia, ktorú uľahčuje probačná práca, tiež zabezpečuje práva a nároky obetí trestných činov a zohráva významnú úlohu pri podpore spravodlivej a rovnoprávnej spoločnosti.

Kľúčové slova

Mediácia, metódy, probačný a mediačný úradník, restoratívna justícia, študijný program.

Abstract

Nowadays, a probation worker, mediator, or probation and mediation official (PMO) play a pivotal and demanding role in our society. It is essential that they possess a comprehensive knowledge base, including social work, criminology, psychology, criminal law, crime prevention, victimology, and sociology. Their professional approach should ensure that their work yields the desired results in civil mediation, probation supervision, or criminal mediation. The primary goal in establishing probation and mediation work within the judiciary was to actively contribute to the implementation of criminal policy within the context of restorative justice, thereby reducing the number of individuals serving prison sentences. Restorative justice, as facilitated through probation work, also safeguards the rights and entitlements of crime victims and plays a significant role in promoting a fair and just society.

Key words

Mediation, methods, probation and mediation worker, restorative justice, study programme

Úvod

Probátor, mediátor alebo probačný a mediačný úradník (PaMÚ) vykonávajú v spoločnosti veľmi zodpovednú a náročnú úlohu. Je teda logické, že sa na výkon ich povolania kladú isté požiadavky. Východisková vedomostná výbava by mala obsahovať poznatky z oblasti sociálnej práce, kriminológie, psychológie, trestného práva, prevencie kriminality, viktimológie a sociológie. Profesionálny prístup

má zabezpečiť, aby ich práca prinášala požadované výsledky pri výkone tzv. civilnej mediácie, probačného dohľadu, či trestnej mediácie. Hlavným dôvodom vytvorenia probačnej a mediačnej práce v justícii bola snaha podieľať sa na uplatňovaní trestnej politiky v intenciách restoratívnosti, pri sankciách vykonávaných na slobode a prispieť tak k zníženiu počtu osôb vo výkone trestu odňatia slobody. Restoratívna justícia nie je zameraná len na páchatel'a trestnej činnosti prostredníctvom probačnej práce, ale zabezpečuje aj práva a nároky poškodených trestným činom prostredníctvom mediácie. (HALAGOVÁ, 2021. s. 186-209.)

V kontexte vzdelávania probátorov, mediátorov, či probačných a mediačných úradníkov sa na Gréckokatolíckej teologickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove realizuje od roku 2006 študijný program Probačná a mediačná práca. Tento študijný program bol akreditovaný MŠ SR v roku 2005. Jeho vznik vychádza zo zákona č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch, kde sa v § 5 explicitne uvádza, že *„probačným a mediačným úradníkom môže byť vymenovaný občan Slovenskej republiky, ktorý okrem iného získal vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa absolvovaním magisterského právnického, učiteľského, teologického alebo*

iného spoločenskovedného študijného programu“ (Zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch).

Je paradoxom, že MS SR ponúka pre svojich zamestnancov adaptačné, kompetenčné i ďalšie vzdelávanie a na Slovensku existuje (síce jediná VŠ s týmto študijným programom) vysokoškolské vzdelávanie v druhom stupni štúdia so zameraním na probačnú a mediačnú prácu, ktorý prebieha v štyroch semestroch. Toto štúdium od roku 2006 úspešne absolvovalo k dnešnému dňu 30.4.2023 a získalo magisterský titul (Mgr.) celkovo 968 študentov. Jeho parametre nižšie uvádzam podrobnejšie.

Stručný úvod do probácie a mediácie

Môžeme v širšom kontexte povedať, že podstatou probácie je konštruktívna metóda prevýchovy a iného pozitívneho ovplyvňovania správania páchatel'a trestného činu, ktorá je založená na účelnej kombinácii prvkov kontroly, pomoci a poradenstva. *„Jej význam spočíva v diferencovanejšom prístupe pri zaobchádzaní s páchatel'mi rôznych trestných činov, vo využití účinnejších prostriedkov pri reakcii na menej závažnú kriminalitu, než je trest odňatia slobody, a vo vytvorení lepších podmienok a možností pri postihovaní závažnejších trestných činov.“* (SVOBODA, 2005, s. 37.)

Mediáciu môžeme definovať ako efektívnu metódu riešenia medziľudských vzťahov opierajúcu sa o myšlienku, že účastníci konfliktu môžu za pomoci sprostredkovateľa – mediátora dospieť k riešeniu, ktoré bude pre obe zúčastnené strany navzájom prijateľné. Dohoda, ktorá je praktickým výstupom procesu mediácie, zahŕňa konkrétne postupy riešenia, rozdelenia zodpovednosti, úloh a sankcie za jej nedodržanie. Je jasne formulovaná, zrozumiteľná a prakticky uskutočniteľná. Má písomnú podobu, potvrdzuje sa podpismi oboch strán a mediátora. Využíva sa v oblasti trestného práva, ale i v súkromnoprávných vzťahoch (rodinná mediácia, mediácia v susedských konfliktoch, pri konfliktoch v zamestnaní, v škole). v každej oblasti má svoje vlastné ciele, princípy a prostriedky, ktorými metódu modifikuje. Je aplikovateľná všade tam, kde dochádza ku konfliktom medzi ľuďmi.

Mediácia ako spôsob riešenia sporov

V slovenskom právnom poriadku bol právny rámec pre uskutočňovanie mediačnej činnosti pri riešení sporov v civilnej oblasti vytvorený zákonom č. 420/2004 Z. z. o mediácii (ďalej aj „zákon o mediácii“). Táto mediácia sa vzťahuje na spory, ktoré vznikajú z občianskoprávných vzťahov, rodinnoprávných vzťahov, obchodných záväzkových vzťahov

a pracovnoprávných vzťahov. Tak, ako aj pri mediácii v trestnom práve, aj tu sa zúčastnené strany za pomoci tretej neutrálnej osoby – mediátora snažia dosiahnuť výsledok, s ktorým budú spokojné. Riešia konfliktnú situáciu, resp. urovnávajú spor, ktorý vznikol alebo sa týka ich zmluvného alebo právneho vzťahu. (LABÁTH, 2007) Mediátor nie je v spore nijako záujmovo alebo mocensky angažovaný, tj. nie je obhajcom ani poradcom zúčastnených strán. Tým si zachováva svoju neutralitu. Snaží sa získať od oboch strán informácie, ktoré dosiaľ strany navzájom nepočuli, resp. nemohli si ich z rôznych dôvodov povedať. Pomáha im sústrediť sa na podstatné veci budúceho života. Jeho úloha spočíva v obojstrannej podpore účastníkov tak, aby našli konštruktívne riešenie a prekonalí sporné otázky v priebehu diskusie. (ŠÍŠKOVÁ, Dostupné na: <http://www.socialniprace.cz/pdf-prezentace/2005-4.pdf>).

Mediáciu možno chápať ako proces, prostredníctvom ktorého účastníci sporu za asistencie tretej osoby alebo osôb systematicky izolujú konflikt s cieľom podporovať možnosti a alternatívy tak, aby sa dosiahla akceptovateľná dohoda. Každý stupeň mediačného procesu má svoj obsah a osobitný význam. Hneď na začiatku je dôležité získať súhlas účastníkov sporu so základnými pravidlami, ktorými sú dobrovoľnosť,

diskrétnosť a zachovanie pravidiel slušného správania. Dôležitým krokom je definovanie konfliktu. Aby sa konkrétny spor mohol začať riešiť, je potrebné opakovane vysvetliť záujmy oboch strán, ako konflikt sporiace sa strany vnímajú a aké sú ich návrhy na riešenie konfliktu. Až potom nasleduje vyjednávanie a rozhodovanie, ktoré v optimálnom prípade vyústí k dohode oboch strán. Táto dohoda rieši problém akceptovateľným spôsobom pre obe strany. I malá chyba vo vedení mediačného procesu môže znamenať nepriaznivý vývoj či zmarenie dosiahnutia dohody. (LABÁTH, 2007)

Mediácia je relatívne netradičným prístupom ku konfliktom. Je to prirodzený a minimálne formálny spôsob vysporiadania sporov, ktorý nevylučuje iné spôsoby riešenia. Keďže spor je súčasťou každej medziľudskej interakcie, zodpovednosť za riešenie by mali niesť účastníci sporu, ktorí tak dostávajú šancu neodovzdať svoj osud do rúk iným. Nemali by sa spoliehať na authority. Mediácia sa tak stáva významným občianskym prínosom a ak je vedená správne, niet víťaza ani porazeného, na oboch stranách zostáva pocit spokojnosti. (LABÁTH, 2007)

Kvalifikačné predpoklady, odborná príprava a odborná skúška uchádzača o výkon povolania mediátora, ako aj

problematika ďalšieho vzdelávania mediátorov je nevyhnutným predpokladom výkonu tohto povolania.

Legislatívna úprava zákona o mediácii

Zákon č. 420/2004 Z. z. o mediácii je základným a rámcovým predpisom upravujúcim inštitút mediácie, jeho účinky, organizáciu, ako aj možnosti jeho využitia v oblasti civilného práva. v § 2 odst. 1 zákona o mediácii je mediácia definovaná ako „mimosúdna činnosť, pri ktorej osoby zúčastnené na mediácii pomocou mediátora riešia spor, ktorý vznikol z ich zmluvného vzťahu alebo iného právneho vzťahu“ v zmysle § 1 odst. 2 zákona o mediácii sa tento zákon vzťahuje na spory, ktoré vznikajú z občianskoprávných vzťahov, rodinnoprávných vzťahov, obchodných záväzkových vzťahov a pracovnoprávných vzťahov (Zákon č. 420/2004 Z. z. o mediácii, 2004, odst. 1 a 2, § 1). Tento zákon sa vzťahuje aj na cezhraničné spory, ktoré vznikajú z obdobných právnych vzťahov, okrem tých práv a povinností, s ktorými strany nemôžu podľa právneho poriadku, ktorým sa tento právny vzťah podľa osobitných predpisov spravuje, nakladať. Vychádzajúc z uvedenej zákonnej úpravy sa mediácia ako mimosúdna činnosť v kontexte zákona o mediácii chápe ako odklon od súdneho konania v civilnej právnej sfére, a preto sa vzťahuje na riešenie právnych sporov.

Mediátorom podľa tohto zákona môže byť len osoba, ktorá je zapísaná v registri mediátorov vedenom Ministerstvom spravodlivosti SR, pričom výkon činnosti mediátora je podnikaním vykonávaným na základe tohto osobitného predpisu. Mediátor je pri výkone svojej činnosti nezávislým a nestranným odborníkom, ktorý túto činnosť vykonáva vo svojom vlastnom mene a na vlastnú zodpovednosť. Nejde však o živnosť v zmysle zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon), ale o výkon povolania na základe osobitného predpisu, ktorým v danom prípade je práve zákon o mediácii.

Mediácia v trestnom práve

Za priekopníka v oblasti mediácie medzi poškodeným a obvineným na európskom kontinente je považovaná Veľká Británia. Na Slovensku bola mediácia v oblasti trestného práva inštitucionalizovaná zákonom č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch. S mediáciou v oblasti občianskeho, obchodného, rodinného a pracovného práva má spoločné to, že umožňuje dosiahnuť výsledok, s ktorým budú spokojné obe strany. v mediácii v trestnom práve sú stranami sporu páchatel' trestnej činnosti a obeť daného trestného činu, ktorí sa za pomoci kvalifikovaného mediátora pokúšajú dospieť k dohode,

a tým urovnať vzťah narušený spáchaným trestným činom (BOŘILOVÁ, Z. (2005).

Východiskom uplatnenia mediácie v trestných veciach je koncept tzv. restoratívnej justície predstavujúci určitý protiklad k tradičnému represívnemu chápaniu odplatnej (trestajúcej) trestnej spravodlivosti. Kým v chápaní tradičného modelu trestajúcej justície sú všetky sily a prostriedky sústredované na ochranu štátu, resp. spoločnosti pred páchatel'om ohrozujúcim verejný záujem, v novom chápaní restoratívnej justície sa sústreďuje na konflikt, ktorý vznikol medzi obeťou trestného činu a jeho páchatel'om ako reakcia na spáchaný trestný čin. Trestný čin sa posudzuje ako prejav určitého sociálneho konfliktu medzi nimi. „*Koncepcia restoratívnej justície je teda chápaná ako snaha o obnovenie trestným činom narušeného alebo ohrozeného systému chránených hodnôt a sociálnych vzťahov*“ (SVOBODA, 2005, s. 22).

Medzi výhody v právnych systémoch, kde funguje mediácia, patria dobrovoľnosť strán v mediácii, rýchlosť, nízke finančné náklady, dôvernosť – na stretnutí sú obvykle poškodený, obvinený a mediátor, účastníci mediácie viazaní mlčanlivosťou, ústretovosťou (ŠÁNDOR, 2002, s. 755).

Sprostredkovanie riešenia konfliktu medzi normami správania obvineného a normami spoločnosti, v ktorej žije, s prihliadnutím na oprávnené záujmy všetkých subjektov dotknutých trestnou činnosťou, je hlavným zmyslom mediácie v trestnom práve (SVOBODA, 2005, s. 26 – 29).

Profil absolventa a ciele vzdelávania študijného programu Probačná a mediačná práca

Študent študijného programu Probačná a mediačná práca prehľbuje vedomosti získané počas štúdia na 1. stupni štúdia v študijnom programe Animácia voľnočasových aktivít a to zo základov sociológie, psychológie, pedagogiky, komunikácie, sociálnej práce, základov teológie a práce vo voľnom čase a súvisiacich príbuzných disciplín. Na 1. stupni štúdia študent získava vedomosti, zručnosti a kompetencie ako zhodnocovať ľudský potenciál prostredníctvom komunikácie, schopnosť formovať a animovať pre rôzne vekové kategórie. Počas štúdia na 1. stupni je študent vedený k tomu, aby dokázal pracovať ako líder tímu, ale aj efektívne ako člen tímu. Cieľom nadväzujúceho študijného programu Probačná a mediačná práca v 2. stupni vzdelávania je vyprofilovať absolventa, ktorý ma hlboké a prierezové vedomosti v oblasti právneho systému Slovenskej republiky, praktickej komunikácie s klientom a metodiky probácie a mediácie, dokáže aplikovať získané

poznatky v procese diagnostikovania a riešenia komplexných otázok, javov a procesov podmieňujúcich aktuálne dianie v probácii a mediácii. Absolvent je schopný zvyšovať neustále svoje odborné kompetencie a participovať na efektívnej implementácii právnych predpisoch v oblasti probácie a mediácie. Multidisciplinárny charakter študijného programu umožňuje prienikovo vyhodnotiť, analyzovať a posúdiť obsahovú líniu problémov v oblasti probácie a mediácie, v psychologickej a komunikačnej perspektíve. Študijný program Probačná a mediačná práca je orientovaný interdisciplinárne medzi odborom teológia s prepojením na parciálne oblasti občianskeho a rodinného práva, obchodného a pracovného práva, trestného práva, teórie konfliktov a efektívnej komunikácie, metodiky probácie a mediácie, forenznej psychológie a viktimológie a penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti, sociálnej práce v podporných profesiách a taktiež v teoretickej rovine ovláda základy teologických disciplín. Počas štúdia študent získa schopnosť kriticky analyzovať, interpretovať a disponovať poznatkami v právnom poriadku Slovenskej republiky v oblasti probácie a mediácie, ako aj ovládať sociálne procesy prebiehajúce v spoločnosti. v tomto kontexte študijný program ponuka pre absolventov vedomosti z práva, komunikácie, metodiky probácie, mediácie, psychológie, penitenciárnej

a postpenitenciárnej starostlivosti, manželského a rodinného poradenstva. Profilácia študijného programu je doplnená o základné poznatky z príbuzných vedných disciplín, ako napríklad profesijná etika, interkultúrna psychológia, kánonické právo, interkultúrna mediácia a konflikty v Európe, sociálno-právna ochrana.

V súlade so Slovenským kvalifikačným rámcom (úroveň SKKR 7) absolvent Mgr. štúdia má uvedené vedomosti, zručnosti a kompetencie:

Vedomosti absolventa študijného programu Probačná a medičná práca:

1. Má prierezové vedomosti týkajúce sa právneho poriadku Slovenskej republiky v kontexte mediácie a súčasných trendov v tejto oblasti, ako aj súvisiacich faktov, javov, objektov a vzťahov v rámci disciplín relevantných pre študijný odbor teológia.
2. Má detailné a prierezové vedomosti o právnych normách v oblasti probácie a mediácie a orientuje sa v súčasnom právnom systéme s dôrazom na ochranu klienta. Disponuje vedomosťami v oblasti trestného práva, občianskeho a rodinného práva, obchodného a pracovného práva ako aj ústavného práva.

3. Má hlboké vedomosti v oblasti pastorálnej i morálnej teológie, sociálnej náuky Cirkvi i kanonického práva.
4. Pozná a rozumie vedeckým teóriám špecifickým pre probačnú a mediačnú prácu, má vedomosti v používanej terminológii a metodológii výskumu.
5. Má hlboké a prierezové vedomosti v oblasti probácie a mediácie, princípov fungovania v európskom priestore.
6. Pozná a rozumie najdôležitejším dilemám v oblasti probácie a mediácie súčasnej perspektívy s osobitným zreteľom na aktuálne problémy súčasnej Európy predovšetkým vo vzťahu k civilizačným a sociálnym problémom.
7. Identifikuje sociálne a právne faktory procesov, ktoré v súčasnosti prebiehajú v oblasti probácie a mediácie.
8. Pozná a rozumie špecifikám probačnej a mediačnej práce v Slovenskej republike s dôrazom na ochranu práv klientov a dodržiavanie všeobecných závesných právnych predpisov a rešpektovať rozhodnutia orgánov verejnej moci.

Výstupy v oblasti vedomostí budú zabezpečené sekvenciou nasledovných predmetov: Profesijná etika probátora a mediátora, Praktická komunikácia s klientom, Úvod do právneho systému SR, Teória konfliktov a efektívna komunikácia, Interkultúrna psychológia, Forenzná psychológia a viktimológia, Trestné právo, Občianske a rodinné právo, Obchodné a pracovné právo, Metodika probácie, Penitenciárna a postpenitenciárna starostlivosť, Metodika mediácie, Rodinná mediácia.

Zručnosti absolventa študijného programu Probačná a medičná práca:

1. Dokáže tvorivo, samostatne plánovať, organizovať, riešiť teoretické i praktické úlohy s využitím teórie a výskumných i vývojových postupov v diagnostikovaní historických a súčasných javov, procesov a problémov v oblasti Probačnej a medičnej práce, Penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti o klienta spojenej s organizovaním a výkonom dohľadu nad obvineným, kontrolou výkonu trestu nespojeného s odňatím slobody, vedením mediácie v zmysle zákona o mediácii.
2. Dokáže identifikovať právne, ideologické, spoločenské a politické faktory destabilizujúce právny

system v interdisciplinárnej perspektíve teológie,
práva a verejnej správy.

3. Dokáže vhodným spôsobom získavať primárne a sekundárne zdroje dát, selektovať zdroje a informácie, využívať ich v teórii a praktických aplikáciách dôležitých pre rozvoj probačnej a mediačnej práce.
4. Dokáže vhodným spôsobom prepojiť získané vedomosti s možnosťami analýzy, prognózovania a riešenia výskumných problémov týkajúcich sa problematiky probácie a mediácie, sociálno-právnej ochrany klientov i manželského a rodinného poradenstva zahrnutých v študijnom programe.
5. Dokáže zvoliť vhodné výskumné metódy, nástroje a techniky potrebné na tvorbu teoretického konceptualizačného rámca procesov probácie a mediácie s využitím a interpretáciou sekundárnych dát.
6. Dokáže vhodným spôsobom charakterizovať probačné, mediačné a poradenské činnosti a vykonávať ich kritickú analýzu a interpretáciu

s cieľom určiť ich význam, sociálny vplyv, miesto v právnom procese.

7. Dokáže plánovať vlastné celoživotné vzdelávanie a zdokonaľovanie, usmerňovať v tomto smere ostatných, ako aj riadiť pracovný tím.
8. Výstupy v oblasti zručností budú zabezpečené sekvenciou nasledovných predmetov: Profesijná etika probátora a mediátora, Úvod do právneho systému SR, Európske právo a verejná správa II., Penitenciárna a postpenitenciárna starostlivosť, Metodika probácie, Trestné právo, Občianske a rodinné právo, Teória konfliktov a efektívna komunikácia, Interkultúrna psychológia, Metodika mediácie, Občianske a rodinné právo, Diplomový seminár I., II., III., Probačná a mediačná prax I. II. III., Odborné exkurzie I., II.

Kompetencie absolventa študijného programu Probačná a mediačná práca:

1. Prispieva k rozvoju odboru získavaním nových vedomostí pri riešení konkrétnych úloh a navrhuje inovatívne postupy uplatňované v probačnej práci, mediačnej práci a v oblasti manželského a rodinného poradenstva.

2. Je schopný aktívne používať a rozvíjať komunikačné, sociálne, psychologické, probačné a mediačné kompetencie potrebné na plnenie rôznych úloh na trhu práce, v súdnictve i v samospráve a to na miestnej, národnej aj medzinárodnej úrovni.
3. Vyznačuje sa vysokým stupňom samostatnosti a predvídavosti pri riešení problémov, koordinácii postupov v tímoch a samostatným a zodpovedným rozhodovaním v meniacom sa právnom prostredí.
4. Vie stanoviť pravidlá rokovania a dohliada na ich dodržiavanie, po dohode s účastníkmi stanoví program stretnutia, zodpovedá za štruktúru stretnutia podľa programu, uľahčuje komunikáciu, napomáha stranám navzájom si porozumieť.
5. Je sprostredkovateľom v komunikácii, podporuje nové riešenia, kladie otázky a objasňuje vyhlásenia, robí zhrnutia, rekapituluje, hľadá to, čo je spoločné, diferencuje dôverné a verejné informácie, zhromažďuje a zatrieduje informácie tak, aby napomohol úspešnému riešeniu konfliktu.
6. Dokáže obstarat' podklady týkajúce sa osoby obvineného o jeho rodinnom, sociálnom a pracovnom

prostredí. Utvárať podmienky na rozhodnutie o podmiennečnom zastavení trestného stíhania alebo schválení zmieru, uskutočňuje úkony na účely uzavretia dohody medzi poškodeným a obvineným o náhrade škody. Dokáže spolupracovať so štátnymi orgánmi a s ďalšími inštitúciami a uskutočňuje ďalšie úkony v trestnom konaní.

7. Je schopný vykonávať úkony súvisiace s vedením súdnych spisov a súdnych registrov príslušného súdneho oddelenia, opisuje rozhodnutia súdu a vykonáva aj inú administratívnu činnosť.
8. Spolupracuje so zainteresovanými odborníkmi najmä z oblasti zdravotníctva, školstva a sociálnej oblasti, súdnictva, podáva návrhy na distribúciu klientov príslušnými inštitúciami.
9. Dokáže poskytnúť psychologickú pomoc v záujme obnovy manželského spolužitia a v záujme predchádzania nepriaznivým vplyvom rozvodu na dieťa a poradenstvo pre manželov, deti i rodinu.
10. Je schopný formulovať prognózy a strategické informácie o postupe a výsledkoch riešenia úloh, komunikovať o odborných názoroch s odborníkmi

v predmetnej oblasti (probačné a mediačné
vzdelávanie a interkultúrna mediácia),

11. Je schopný a pripravený dodržiavať základné princípy
profesionálnej etiky, rozvíjať svoje odborné
kompetencie a zodpovedne plniť svoje profesionálne
úlohy.

Výstupy v oblasti kompetentnosti budú zabezpečené
sekvenciou nasledovných predmetov: Úvod do právneho
systému SR, Európske právo a verejná správa II., Penitenciárna
a postpenitenciárna starostlivosť, Metodika probácie, Trestné
právo, Občianske a rodinné právo, Teória konfliktov
a efektívna komunikácia, Interkultúrna psychológia, Metodika
mediácie.

Povolania, ktoré je absolvent študijného programu Probačná a mediačná práca pripravený vykonávať

Absolvent ŠP Probačná a mediačná práca v 2. v stupni
štúdia získa titul magister (Mgr.). Absolvent má teoretické
i praktické vedomosti v oblasti probácie a mediácie. Ovláda
právne predpisy o probačných, mediačných a súdnych
a súvisiace normy, ktoré proces probácie a mediácie
determinujú. Absolvent ovláda postupy a pravidlá pri výkone
dohľadu nad obvineným, obžalovaným alebo odsúdeným;

ovláda právne predpisy upravujúce organizáciu a riadenia súdnictva, postavenie sudcov; je schopný viesť proces mediácie, ako mimosúdnej činnosti v civilnom práve; ovláda sprostredkovanie riešenia konfliktných vzťahov medzi obvineným a poškodeným v rámci mimosúdneho riešenia, resp. súdneho konania; ovláda vedenie rokovania s klientmi v rámci prípravy ďalšieho postupu v právnych záležitostiach; je schopný udržiavať kontakt s vývojom vo svojej disciplíne a pokračovať vo vlastnom profesionálnom rozvoji a dokázal dodržiavať právne predpisy a základné pojmy v oblasti zaobchádzania s osobnými údajmi. Absolvent je schopný analyzovať krízové situácie, ktoré vznikajú v manželskom a rodinnom spolužití a navrhnúť ich správne a vhodné riešenia. Absolvent taktiež dokáže koordinovať a viesť proces poskytovania sociálnoprávnej ochrany. Je pripravený mať status samostatne zárobkovo činnnej osoby na trhu práce v oblasti mediačnej praxe v civilných procesoch.

Vysoká škola indikovala konkrétne povolania, na výkon ktorých je absolvent v čase absolvovania štúdia pripravený. Skladba, štruktúra a obsah študijného programu zodpovedajú jednotlivým indikovaným povolaniam uvedeným v sústave a pridelením príslušného číselného kódu SK ISCO-08. Jedna sa o nasledovné povolania:

[Mediátor \(3411002\)](#)

[Probačný a mediálny úradník \(2619008\)](#)

[Manželský a rodinný poradca \(2635002\)](#)

[Špecialista v oblasti vzťahov štátu a cirkví \(2636011\)](#)

[Špecialista v oblasti sociálnej a rodinnej politiky \(2635013\)](#)

Ďalšie príbuzné povolania súvisiace so študijným programom sú:

[Odborný administratívny asistent \(3343000\)](#)

[Právny asistent \(3411001\)](#)

[Špecialista sociálnej kurately pre dospelých \(2635004\)](#)

[Špecialista sociálnej kurately pre deti \(2635005\)](#)

[Špecialista v zariadení sociálnoprávnej ochrany detí \(2635010\)](#)

Uplatniteľnosť

Absolvent študijného programu je ako probátor schopný pracovať ako kvalifikovaný zamestnanec pre organizovanie a výkon dohľadu nad obvineným, kontrolovať výkon trestu nespojeného s odňatím slobody, dohliadať na správanie sa obvineného v priebehu skúšobnej doby a napomáhať obvinenému viesť riadny život. Ako mediátor dokáže mimosúdne sprostredkovávať riešenia sporov medzi poškodenými a obvinenými. Absolvent môže pracovať ako

probačný a mediačný úradník, Ďalej je schopný pracovať v zariadeniach sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody, reedukačných a resocializačných centrách Absolvent dokáže samostatne a kvalifikovane riešiť sociálne, edukačné i duchovné problémy, tvorivo uplatňovať princípy spojené s plánovaním, organizovaním a vyhodnocovaním výchovnej starostlivosti a poradenskej služby. Absolvent dokáže spolupracovať s členmi komunit, v ktorých sa nachádza. Absolvent je spôsobilý pracovať vo verejnej správe i v komerčnej sfére, ako odborný poradca a riadiaci zamestnanec v štátnych i neštátnych zariadeniach a ústavoch i v cirkevných resp. ekumenických aktivitách.

O možnostiach uplatnenia absolventov informuje predošlý bod 2, odst. b). Štatistické prehľady o uplatniteľnosti a zamestnanosti absolventov sú dostupné z: <https://uplatnenie.sk/> alebo sú dostupné z: <https://uplatnenie.sk/?degree=V%C5%A0&vs=717000000&faculty=717040000&field=6171T10&year=2019>

Parametre študijného programu:

Názov študijného programu a číslo podľa registra študijných programov: Probačná a mediačná práca, kód: 17376, UIPŠ kód: 6171T10, číslo rozhodnutia: 2020/84:2461-OAC

Stupeň vysokoškolského štúdia a ISCED-F kód stupňa vzdelávania: Druhý stupeň, ISCED-F 0229, ISCED 767

Miesto/-a uskutočňovania študijného programu: Gréckokatolíckej teologickej fakulty, Ulica biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov

Udeľovaný akademický titul: Mgr.

Forma štúdia: Denná a externá forma štúdia

Štandardná dĺžka štúdia vyjadrená v akademických rokoch: 2

WEB: <http://www.unipo.sk/gtf>

Podpora pre študentov: Probačná a mediačná klinika - <https://caaviar.sk/mapk/>

Odporúčaný študijný plán obsahuje:

Povinné predmety – 92 kreditov (76%)

Povinne voliteľné predmety – 78 kreditov (24%)

Výberové predmety – 6 kreditov (5%) - Výberové predmety si študent volí z celouniverzitnej ponuky predmetov, a to tak, aby ich kreditová dotácia tvorila max.

5% celkovej kreditovej dotácie (max. 6 kreditov) potrebnej
na absolvovanie II. stupňa štúdia.

Štátna skúška - 20 kreditov

Odporúčaný študijný program ponúka možnosť zapísať
si povinne voliteľné predmety za 78 kreditov.

Skladba predmetov:

Povinné predmety:

Diplomový seminár 1,
Diplomový seminár 2,
Diplomový seminár 3,
Forenzná psychológia a viktimológia,
Interkultúrna psychológia,
Metodika mediácie,
Metodika probácie,
Občianske a rodinné právo,
Obhajoba diplomovej práce,
Obchodné a pracovné právo,
Praktická komunikácia s klientom,
Probačná a mediačná práca – kolokviálna štátna skúška,
Probačná a mediačná prax I.,
Probačná a mediačná prax II.,

Probačná a mediačná prax III.,
Profesijná etika probátora a mediátora,
Psychológia osobnosti,
Rímske právo,
Teória konfliktov a efektívna komunikácia,
Trestné právo,
Úvod do právneho systému SR,
Vybrané kapitoly z teológie I. (Fundamentálna teológia),
Vybrané kapitoly z teológie II. (Dogmatická teológia),
Vybrané kapitoly z teológie III. (Morálna teológia),
Vybrané kapitoly z teológie IV. (Pastorálna teológia).

Povinne voliteľne predmety:

Biblia dnes,
Európske právo a verejná správa I.,
Európske právo a verejná správa II.,
Interkultúrna mediácia a konflikty v Európe,
Kánonické právo,
Krizová intervencia,
Manželské a rodinné poradenstvo,
Mediálna propaganda a ideológie,
Odborná exkurzia I.,
Odborná exkurzia II.,

Pastorálna psychológia,
Penitenciárna a postpenitenciárna starostlivosť,
Personálna a sociálna výchova,
Restoratívna spravodlivosť,
Rodinná mediácia,
Sociálna náuka Cirkvi I.,
Sociálna náuka Cirkvi II.,
Sociálna práca v pomáhajúcich profesiách,
Sociálno-právna ochrana,
Sociálno-psychologický výcvik probátora a mediátora,
Sociológia práva a rodiny,
Študentská vedecká/odborná konferencia,
Ústavne právo,
Vybrané problémy z dejín Gréckokatolíckej cirkvi,
Zahraničná politika EÚ.

Je na zamyslenie, či investícia štátu do vzdelávania študentov s týmto profilom absolventov nie je hazardom, ak nejde ruka v ruku s potrebami štátu, v tomto prípade MS SR, ktoré realizuje rôzne vzdelávania probačných a mediačných úradníkov a systéme je vzdelávacia inštitúcia s akreditáciou SAAVŠ (do roku 2019 MŠ SR).

Záver

Z praxe je zrejmé, že tak ako je nastavené vzdelávanie PaMÚ v Slovenskej republike v porovnaní s okolitými krajinami EÚ a s odozvou od nadriadených z výkonu probácie a mediácie z pozície súdov, či prokuratúr je nedostatočné, a nemožno ho charakterizovať ako uspokojivé ani zo strany ministerstva spravodlivosti. Rovnako nie je vyhovujúce ani usporiadanie riadenia či dosah na priamy výkon probácie a trestnej mediácie zo strany ministerstva spravodlivosti, odboru probácie, mediácie a prevencie kriminality.

Aj keď je vzdelávanie štátnych zamestnancov (zákon č. 55/2017 Z. z. o štátnej službe v § 161) - súdnych úradníkov (zákon č. 549/2003 Z. z. o súdnych úradníkoch) legislatívne ukotvené, konštatujeme, že je to nastavené všeobecne, primárne na administratívno - formálnu prácu, napr. pre súdnych tajomníkov či asistentov... a nedostatočne pokrýva špecifickú oblasť výkonu probácie a trestnej mediácie, kde súdny úradník pracuje s človekom na jeho reintegrácii a resocializácii osobnosti obvineného, obžalovaného či odsúdeného - páchatel'a trestnej činnosti a snaží sa pozitívne vplývať na zmenu jeho správania s následným upevnením schopnosti nekonfliktného života a začlenenia do prostredia bez toho, aby páchal ďalšiu trestnú činnosť. Podstatou práce pri

probácii je konštruktívna metóda prevýchovy, pozitívne ovplyvňovanie správania s dôrazom na preventívny charakter. Zmyslom trestnej mediácie je efektívne urovnanie alebo aspoň zmiernenie konfliktného stavu spojeného s trestným činom a odstránenie alebo náprava jeho následkov.

Na túto pozíciu sa vyžaduje, aby súdny úradník bol špeciálne pripravený a disponovaný, aby vo vzdelávaní obsiahol špecifické zručnosti a schopnosti, ktoré tvoria základné atribúty pre výkon probačného dohľadu a trestnej mediácie. Odborné vzdelávanie probačným a mediačným úradníkom organizuje ministerstvo spravodlivosti podľa zákona č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch v § 5 odst. 2, avšak na základe komparácie s ostatnými európskymi štátmi nedosahujeme požadovanú intenzitu a kvalitu, čo sa odzrkadľuje pri výkone probácie a trestnej mediácie.

Je nevyhnutné v tomto odbore vypracovať komplexný systém a štandardy vzdelávania na všetkých úrovniach. A to jednak akceptáciou existujúceho vysokoškolského vzdelávania druhého stupňa, ako aj adaptačného vzdelávania a priebežného nadobúdania odborných kompetencií, zvyšovaním kvalifikačných predpokladov, aj so zameraním sa na jednotlivé

špecifiká, či už cez regionálne pomery alebo špecifickú klientelu.

Skutočný profesionalizmus zahŕňa súhrn profesionálnych vedomostí a návykov, určitú mravnú a morálnu dominantu, ktorá sa realizuje v profesionálnej povinnosti, v čonajsvedomitejšom vzťahu k otázke profesionálnej cti a vo vysokej miere profesionálnej zodpovednosti. v širšom kontexte zároveň prezentuje atribúty profesionálneho prístupu voči klientovi a etickú zodpovednosť ako k samotnému klientovi, tak i kolegom, zamestnávateľovi a spoločnosti, čo študijný program Probačná a mediačná práca v plnej miere napĺňa (HALAGOVÁ, 2021. s. 186-209; LULEI a MALÍŠKOVÁ, 2011).

Zoznam bibliografických odkazov

- [1] CEHLÁR, V – SVIEŽENÝ, R – BURSÝ, S. (2018). *Vstup do problematiky inštitútov probácie a mediácie*. Bratislava : 2018. 77 s. ISBN 978-80-968833-7-0.
- [2] SVOBODA, I. (2005). *Úvod do studia mediace a probace*. Zlín : Univerzita Tomáše Bati ve Zlíne, 2005, 118 s. ISBN 80-7318-261-0.

- [3] HALAGOVÁ, E. (2021). *Profesionalizácia probačného a mediačného úradníka a systém vzdelávania v oblasti trestnej mediácie v SR od jej vzniku až po súčasnosť*. In PAĽA, G. – PETRIČKO, D. Aplikácia alternatívnych prístupov v justícii na Slovensku I. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2021. s. 186-209. ISBN 978-80-555-2770-3
- [4] ŠÁNDOR, I. (2002). *Projekt probačnej a mediačnej služby*. In: Justičná revue. ISSN1335-6461. ročník 2002, č. 6-7, s. 751-757.
- [5] BOŘILOVÁ, Z. (2005). *Mediace v trestní justici v ČR*. In: Sociální práce. Probace a mediace. [cit. 2007-08-06]. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/article/mediace-v-trestni-justici-v-cr/>
- [6] LABÁTH, V. (2007) Mediácia ako mimosúdne riešenie sporov a jej výhody. [cit. 2007-08-06]. Dostupné z: <http://www.epi.sk/Main/default.aspx?Template=~/Main/TArticles.ascx&phContent=~/Main/ArticleShow.ascx&ArtID=7550&LngID=0>
- [7] LULEI, M. a MALÍŠKOVÁ, Z. (2011). *Aplikovaná etika v probácii a mediácii v trestných veciach*. [cit. 2017-04-04]. Dostupné na : <http://www.prohuman.sk/socialna-praca/aplikovana-etika-v-probácii-a-mediácii-v-trestnych-veciach>.

Legislativa

- [8] Vyhláška č. 126/2017, ktorou sa ustanovujú podrobnosti o vzdelávaní štátnych zamestnancov.
- [9] Zákon č. 420/2004 Z.z. o mediácii a o doplnení niektorých zákonov
- [10] Zákon č. 550/2003 Z.z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- [11] Zákon č. 568/2009 Z.z. o celoživotnom vzdelávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- [12] Zákon č.27/2009 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane a sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- [13] Zákon NR SR č. 174/2015 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon. Čl. III.
- [14] Zákon NR SR č. 55/2017 Z. z. o štátnej službe.

Kontakt

prof. ThDr. PaedDr. Ing. Gabriel Paľa, PhD.
Katedra spoločenských a humanitných vied,
Gréckokatolícka teologická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove
Ulica biskupa Gojdiča 2
080 01 Prešov
E-mail: gabriel.pala@unipo.sk

ICDr. Jurij Popovič, PhD., univ. docent
Katedra spoločenských a humanitných vied,
Gréckokatolícka teologická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove
Ulica biskupa Gojdiča 2
080 01 Prešov
E-mail: jurij.popovic@unipo.sk

Odborný profil autorů:

Prof. ThDr. PaedDr. Ing. Gabriel Paľa, PhD. inžinierske štúdiá absolvoval na Technickej univerzite v Košiciach na Strojníckej fakulte, ktoré ukončil v roku 1995. Teologické štúdiá absolvoval na Univerzite Komenského, Rímskokatolíckej bohosloveckej fakulte v Bratislave, Teologickom inštitúte v Košiciach v roku 2002. Špecializuje sa na komunikáciu, masmediálnu komunikáciu, mediáciu, mediálnu edukáciu, evanjelizáciu prostredníctvom médií, využitie médií v cirkvi, masmediálnu komunikáciu, aplikáciu

médií v cirkevných inštitúciách. V poslednom čase sa zaoberá fenoménom komunikácie v procese riešenia konfliktov a tiež v oblasti využitia komunikácie v restoratívnej justícii. V roku 2012 sa habilitoval na Fakulte masmediálnej komunikácie na Univerzite sv. Cyrila a Metoda v Trnave v odbore masmediálne štúdiá. V roku 2018 ho prezident vymenoval za vysokoškolského profesora v odbore Katolícka teológia. v rokoch 2007 – 2019 zastával funkciu prodekana na Gréckokatolíckej teologickej fakulte PU v Prešove. V rokoch 2019 – 2023 zastával funkciu prorektora pre vedu, umenie, šport a akreditáciu Prešovskej univerzity v Prešove. V súčasnosti pracuje ako Splnomocnenec pre kvalitu a je vedúcim Katedry spoločenských a humanitných vied na GTF PU v Prešove. Je autorom a spoluautorom viacerých monografií doma i v zahraničí, početných štúdií, článkov, prác a editorskej činnosti v oblasti teológie, masmédií a komunikácie. Je garantom magisterského študijného programu Probačná a mediačná práca. Od roku 2017 je poslancom zastupiteľstva Prešovského samosprávneho kraja, kde bol členom Komisie regionálneho rozvoja a v súčasnosti je predsedom Komisie školstva, mládeže, telesnej výchovy a športu.

ICDr. Jurij Popovič, PhD., univ. docent sa narodil 16. decembra 1969 v Oleneve na Ukrajine (bývalá Podkarpatská Rus). Po ukončení základného teologického štúdia v Prešove (1991 - 1996) bol vysvätený za kňaza a pokračoval v postgraduálnom štúdiu na Pápežskom východnom inštitúte v Ríme v odbore kánonické právo. Po ukončení licenciátskeho štúdia (1996 - 1998) mu bol udelený akademický titul licenciát kánonického práva (skratka ICLic.). V roku 2010 začal doktorandské štúdium na Katolíckej univerzite Jána Pavla II. v poľskom Lubline. Po ukončení doktorandského štúdia mu bol udelený akademický titul doktor kánonického práva (skratka ICDr.). V rokoch 2003 až 2006 pôsobil ako odborný asistent na Gréckokatolíckej teologickej fakulte v Prešove. V rokoch 2003 - 2007 pôsobil aj ako sudca na Diecéznom súde v Prešove. V rokoch 2007 - 2008 vykonával funkciu súdneho vikára na Cirkevnom súde Prešovskej eparchie a v rokoch 2008 - 2019 pôsobil ako súdny vikár na Metropolitnom tribunáli Prešovskej metropolie. v súčasnosti pôsobí ako sudca na cirkevnom súde. Od 1. októbra 2019 Dr. Popovič pôsobí ako odborný asistent na Katedre systematickej teológie Gréckokatolíckej teologickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove. Špecializuje sa na kánonické právo, konfesné právo a rímske právo a mediáciu. v súčasnosti pôsobí na Katedre spoločenských a humanitných vied ako univerzitný docent.

AUTONOMNÍ ROZHODOVÁNÍ A PODPORA JEDNOTLIVCŮ V MEZILIDSKÝCH KONFLIKTECH (KOUČINK, PORADENSTVÍ) Z PERSPEKTIVY TRANSFORMATIVNÍHO POROZUMĚNÍ KONFLIKTU

*Autonomous decision-making and support of individuals
in interpersonal conflicts (coaching, counselling) from
the perspective of transformative understanding of conflict*

Mgr. et Mgr. Jakub RUBEŠ,
JUDr. Iveta STUDENKOVÁ

Abstrakt

Příspěvek představí transformativní pohled na konflikt a jeho vliv na rozhodování v mezilidských konfliktech. Mezilidský konflikt představí jednak jako interakční krizi, ale zároveň jako příležitost pro morálně-etický růst, jako příležitost k znovunalezení osobního hodnotového standardu, tedy kompasu pro naše autonomní rozhodování v širších souvislostech. Další část příspěvku bude věnována tomu, co je klíčem k aktivaci tohoto růstu v konfliktech a základním principům, jak podpořit tento růst v pomáhající praxi s jednotlivci – v koučinku a poradenství.

Klíčová slova

Autonomie, autonomní rozhodování, hodnotový standard, Institute for the Study of Conflict Transformation, konflikt, koučink, krize interakce, mezilidské konflikty, Mediační a edukační centrum Brno, morálně-etický růst, pomáhající praxe, poradenství, rozhodování, transformativní pohled, transformativní teorie.

Abstract

This paper will present a transformative view of conflict and its impact on decision making in interpersonal conflicts. It will present interpersonal conflict both as an interactional crisis and as an opportunity for moral-ethical growth, as an opportunity to rediscover a personal value standard, i.e. a compass for our autonomous decision-making in a broader context. The next part of the paper will be devoted to what is key to activating this growth in conflict and the basic principles of how to foster this growth in helping practice with individuals - in coaching and counselling.

Key Words

Autonomy, autonomous decision-making, value standard, Institute for the Study of Conflict Transformation, conflict, coaching, crisis of interaction, interpersonal conflicts, Mediation and Education Centre Brno, moral-ethical growth, helping practice, counselling, decision-making, transformative perspective, transformative theory.

Úvod

Vzájemný dialog je pro budování a udržování mezilidských vztahů nezbytný. Rodinné vztahy jsou charakteristické vzájemnou blízkostí, intimitou, existencí citového pouta a vzájemnou důvěrou. Ovšem také v těchto vztazích mohou nastat situace, kdy je vzájemná důvěra narušena, kdy se dostávají do střetu odlišné potřeby, hodnoty a přístupy, kdy se vzájemný rozhovor stává obtížným, kdy nastává obava, že vzájemná komunikace bude probíhat necitlivým způsobem,

bude emočně vypjatá a zraňující a kdy jsou navíc dopadem konfliktu zasaženy děti, které se jej přímo či nepřímo účastní.

Konflikty v rodinném prostředí nejen že oslabují u stran konfliktu pocity vzájemné sounáležitosti, ale zároveň nabourávají u každé ze stran vlastní pocit svébytnosti. Lidé tak ztrácejí „*pevnou půdu pod nohama*” (BUSH, 2013, s. 450), což dopadá na jejich připravenost zohledňovat širší kontext a činit nejrůznější rozhodnutí ohledně sebe i situace, v níž se nacházejí (BUSH & FOLGER, 2005.).

Tento pocit ztráty autonomie u jednotlivců je prohlubován, pokud jsou omezeny možnosti vést společný rozhovor s druhou stranou konfliktu, pokud se lidé cítí nevyslyšeni, nemají možnost vyjádřit a reflektovat svou perspektivu a jestliže odpovědnost, kontrolu a moc nad jejich životem přebírá, bez projevu porozumění a soucitu, třetí osoba nebo systém.

Předkládaný příspěvek se tematice sebeurčení v konfliktu a jeho podpoře bude věnovat, jednak v rovině teoretické, jednak pohledem z praxe Mediačního a edukačního centra v Brně (MEDUC), které se jako poskytovatel odborné pomoci snaží nabídnout podporu při obtížných rozhovorech mezi rodinnými příslušníky. Namísto destruktivního rozhovoru se snaží podpořit konstruktivní dialog a sebeurčení stran sporu, přičemž vychází z transformativního přístupu ke konfliktu

podle standardu americké ISCT (CIRBUSOVÁ, 2024)
(viz <https://www.transformativemediation.org/>).

Z hlediska struktury se příspěvek skládá ze tří částí.

V *první části* příspěvku bude popsán teoretický koncept a teoretické předpoklady, o které se praxe MEDUC opírá, konkrétně se zaměří na transformativní pohled na konflikt a jeho vliv na rozhodování a autonomii v mezilidských vztazích. v návaznosti na to se bude příspěvek věnovat transformativnímu pojetí konfliktu jako příležitosti pro transformaci konfliktu a znovunalezení osobního hodnotového standardu pro autonomní rozhodování v širších souvislostech, a to z pohledu jednotlivců ocitajících se v konfliktní situaci.

Ve *druhé části* příspěvku bude představeno MEDUC jako poskytovatel odborné pomoci a transformativní centrum, které se zaměřuje na podporu autonomie stran rodinného konfliktu, budou rovněž představeny jeho služby a způsob, jak autonomii v konfliktech podporuje.

Třetí část příspěvku bude popisovat principy unikátní metody práce s jednotlivci formou koučinku, na jejímž vývoji se MEDUC podílí a kterou nabízí pro své klienty. Budou rovněž představeny principy poradenství vycházejícího z transformativního rámce. Poradenství sice MEDUC nenabízí, ale může být příležitostí a inspirací pro rozvoj praxe spolupracujících poradenských subjektů (pro sociální pracovníky poskytující sociálně-právní poradenství, pracovníky sociálně-právní ochrany dětí, advokáty, psychology apod.), pokud ve své praxi chtějí posílit podporu sebeurčení a připojit se k jednotnému přístupu ke klientům v rámci multidisciplinární spolupráce.

1. **Konflikt a jeho dopad na sebeurčení**

Transformativní model práce s konfliktem, uplatňovaný od svého počátku v mediaci, vznikl díky invenci Roberta A. Barucha Bushe a Josepha P. Folgera v USA a byl jimi poprvé představen a uceleně popsán v 90. letech 20. století v monografii *Promise of mediation* (BUSH & FOLGER, 1994) a později revidován v novějším vydání této publikace (BUSH & FOLGER, 2005).⁸ Reagovali tím na rizika, které autoři

⁸ Propagátory tohoto přístupu v českém prostředí jsou především Robin Brzobohatý, Lenka Poláková a Martina Círbusová a vzdělávání v tomto přístupu v českém prostředí poskytuje *Institut transformace konfliktu*. (viz <https://www.itkcz.cz/>)

spatřovali v přístupu mediátora u tehdy běžného způsobu vedení mediace.

Transformativní rámec vychází z předpokladu, že lidé mají přirozenou touhu a schopnost vytvářet konstruktivní interakce, které se opírají o jejich pocit vnitřní stability či sebejistoty (v transformativní teorii se hovoří o *relační síle*) (BUSH & POPE, 2002). Lidé se v konstruktivních interakcích současně opírají o svou přirozenou tendenci k vnímavosti vůči druhým (v transformativní teorii se hovoří o *relační otevřenosti*). (BUSH & FOLGER, 2005). v takovém jednání, které vychází z relační síly a relační otevřenosti se odráží přirozený lidský přístup, vzájemná snaha o dialog, u aktérů se dostavuje jednak pocit autonomie a zároveň pocit určitého ukotvení v sociálním světě. Relační síla je nutnou podmínkou pro relační otevřenost. (BUSH & FOLGER, 2005).

Jinými slovy, čím více se člověk v interakci cítí sebejistý, orientovaný, tím více je připravený činit rozhodnutí a přebírat za ně odpovědnost s ohledem na sebe i na sociální kontext. Ve svém rozhodování je tedy připraven zvažovat nejenom vlastní perspektivu, ale i perspektivu ostatních, a volit ta rozhodnutí, která zohledňují obojí (BUSH & FOLGER, 2005).

Konflikt je z pohledu transformativní teorie naopak popisován jako krize v lidské interakci (BUSH & FOLGER, 2005), která je charakteristická tím, že aktéři interakce jednak u sebe pociťují určitou vnitřní destabilizaci, projevující se nejčastěji prožíváním nepříjemných pocitů v souvislosti s interakcí. Tato destabilizace je označovaná v transformativní teorii jako *relační slabost* (BUSH & FOLGER, 2005). Relační slabost se často projevuje jako pocity ohrožení, frustrace, vzteku, bezmoci, ztráty orientace v situaci, nejistoty apod. Pokud strana sporu tuto vnitřní destabilizaci u sebe nedokáže zvládnout, vede to ke snížení její schopnosti činit konstruktivní rozhodnutí. Tedy, na místo sebejistoty a vyrovnanosti (relační síly), přichází zmatek a vypjaté emoce (relační slabost) (BUSH & FOLGER, 2005)

Relační slabost zároveň ovlivňuje způsob vztahování se ke druhému v konfliktu a posiluje tendenci k větší uzavřenosti vůči druhému, projevující se větší podezíravostí, větší nedůvěrou, útočením, rezignací či pasivitou, větší potřebou sebeochraňování. A také pocitem, že odpovědnost leží na druhých a že situace je důsledkem chyb okolí, neschopností či neochotnou vnímat a zvažovat perspektivy druhých či nepřipraveností rozhodovat se v širším kontextu. Tyto nekonstruktivní, často nevědomé, způsoby vztahování se ke

druhým transformativní teorie označuje jako *relační sebestřednosti*. (BUSH & FOLGER, 2005).

Relační slabost a relační sebestřednost činí rozhovor obtížným a lidé tak ztrácejí pocit kontaktu se sebou i s druhými, což má v dané situaci vliv na jejich schopnost sebekontroly a na jejich schopnost činit v konfliktní situaci rozhodnutí, která by v jejich očích byla udržitelná, smysluplná a s nimiž by byli vnitřně v souladu. Relační slabost působí relační sebestřednost, což vede ještě k větší relační slabosti a relační sebestřednosti. Rozhovor se tak stává destruktivním a dehumanizujícím, kdy lidé reagují více zraňujícím způsobem vůči sobě navzájem a ztrácejí pocit vlastní svébytnosti. Začínají se točit v tzv. negativní spirále konfliktu (prožívají pocity typu “cítím se špatně, protože ty jsi špatný”) (BUSH & FOLGER, 1994, 2005). Z této spirály se jim často nedaří vymanit, neboť pocit ohrožení a s ním spojené emoce každého z účastníků, jsou velmi silné.

Uváznutí v negativní spirále konfliktu má destruktivní dopad na všechny strany konfliktu. Může jít i o situace, kdy je společný rozhovor mezi stranami konfliktu paralyzován nepřipraveností či neochotou druhé strany k takovému dialogu. Přerušení sociálního spojení s druhou stranou konfliktu, které vychází z nekonstruktivního vztahování se k druhému,

oslabuje aktéra samotného i druhou stranu. Pro konfliktní situaci platí, že čím víc je jedna strana relačně slabší (destabilizovanější), a v důsledku toho i relačně sebestřednější, tím větší negativní dopad to má také na druhou stranu konfliktu a její vlastní relační slabost a relační sebestřednost. Současně je z průběhu konfliktu patrné, že si ani jedna ze stran není vědoma vlastní relační slabosti a sebestřednosti a jejich dopadů na kontakt se sebou samým – lidé se stávají odtrženými od svých běžných způsobů zvládání konfliktů, od svého běžného způsobu komunikace, od svých hodnot. (BUSH & FOLGER, 1994, 2005). Neovládnutý konflikt má tedy negativní dopad na pocit autonomie u každé ze stran, a protože se to děje na nevědomé rovině, je velmi těžké se od konfliktu oprostit, usebrat se a začít jednat konstruktivně a s empatií.

Relační slabost posiluje relační sebestřednost, a to jak interpersonálně, tak také intrapersonálně. Znamená to tedy, že čím víc je jedna strana kvůli konfliktu destabilizována, tím víc je oslabena její vlastní schopnost sebeurčení. Čím více je tato strana konfliktem destabilizována, tím více se vůči druhé straně projevuje sebestřednějším způsobem. Čím více reaguje sebestředným způsobem, tím víc se cítí destabilizována, a tím silněji také ztrácí svou autonomii. Ocítá se v bludném kruhu.

2. Transformace konfliktu a morálně-etický růst

Transformativní teorie zároveň na lidské bytosti pohlíží jako na bytost *kompetentní*, mající schopnost činit dynamické posuny v interakcích, a to i přestože se ocitají v negativní spirále konfliktu, a díky těmto posunům *transformovat nekonstruktivní a dehumanizující interakci* na interakci konstruktivní a lidskou (BUSH & FOLGER, 1994, 2005; BUSH & POPE, 2002). Cestou k těmto posunům jsou právě projevy relační slabosti a relační sebestřednosti, které vytváří příležitosti k takovým posunům. v náročných konfliktech je k tomu ovšem vhodná podpora třetí strany a určitých typů intervencí, které tyto posuny podpoří. Tyto dynamické posuny transformativní teorie označuje jako posun ve *zmocnění*, což je posun k větší relační síle (“můžu se rozhodnout, vidím možnosti, rozumím situaci, rozhodnu se”) a jako posun v *uznání*, což je posun ke větší vnímavosti ve vztahu ke druhým (“poslouchám, co říkáš, rozumím tvému pohledu, zvažuji i tvoji perspektivu”). Toto nastavení vede k posílení pocitu bezpečí a k posílení narušené důvěry (“můžeme si věci vyříkat, můžeme si postupně začít zase věřit”). Toto jsou základní stavební kameny pro zvládnutí konfliktu a smysluplnějšího uchopení vzájemné interakce. (BUSH & FOLGER, 2005).

Zmocnění a uznání se totiž vzájemně ovlivňují. (DELLA NOCE, 1999). Lidé si začínají uvědomovat: „čím jsem vnitřně silnější, tím jsem schopnější nabídnout uznání. Když poskytuji uznání, cítím se vnitřně silnější.“ Toto vzájemné působení mezi zmocněním a uznáním od základu mění kvalitu interakce mezi lidmi, proto zkušenost s transformací konfliktu má podle transformativní teorie pro strany nejvyšší hodnotu (BUSH & FOLGER, 2005). A toto je největší přínos práce s lidmi v transformativním kontextu – změna interakce je nejvyšším cílem, kterého je možné dosáhnout s vědomím, že lidé v nitru chtějí způsob své interakce změnit.

Podle transformativní teorie konflikt jako krize v interakci nenabízí stranám pouze příležitost k transformaci, změně interakce, ale na intra-individuální úrovni je rovněž *příležitostí k individuálnímu morálně-etickému růstu* (BUSH & FOLGER, 1994, 2005). Pokud si lidé uvědomí, jaký dopad na ně konflikt má, tj. že se ocitají v relační slabosti a relační sebestřednosti, umožní jim to uvolnit své mentální kapacity pro vyjadřování, uvědomování si, zvažování, promýšlení a činění rozhodnutí smysluplnějším způsobem, tj. více vědoměji, konstruktivněji a ve větším souladu se svými hodnotami (s ohledem na sebe i druhé). Dochází k reaktivaci tzv. *morálního impulsu*, tedy impulsu k jednání vedenému přirozenou lidskou motivací

a touhou po autonomii a současně k jednání s většími ohledy ke druhým. (BUSH & FOLGER, 2005, SOLARZ & GASPAR, 2019).

Lidé pak dokáží smysluplně využít prostor pro vzájemný dialog a jako úspěch vnímají to, že dokáží na jednu stranu projevit a vyjádřit svou singularitu, tedy postavit za sebe vědoměji a s pocitem vlastní svébytnosti, na druhou stranu že dokáží činit rozhodnutí v širších souvislostech, např. s větší vnímavostí k mezilidským rozdílům a odlišnostem.

Uvědomění si relačních slabostí a sebestředností v konfliktních rozhovorech umožňuje získat prostor pro rozhodnutí, jak naplnit ty nejzákladnější lidské touhy – touhu po vnějším vyjádření vlastního bytí skrze projevy vlastní singularity a touhu po zasazení svého bytí v sociálním a vztahovém rámci (BUSH & FOLGER, 1994; SOLARZ & GASPAR, 2019). Lidé potřebují být těmi, kým skutečně jsou, vytvářet pozitivní vztah k sobě a pociťovat k sobě úctu, a současně pociťovat to, že je jejich bytost respektována a uznána v sociálním kontextu. To jsou neoddělitelné potřeby každé lidské bytosti, které vychází z lidské přirozenosti a mohou nacházet své naplnění právě skrze interakce (BUSH & FOLGER, 2005).

Tím se konflikt stává příležitostí pro morálně-etický růst, čímž je myšleno, že konflikt nabízí příležitost znovu nalézt vlastní “vnitřní hodnotový kompas”, tj. své základní lidské nastavení, hodnoty a interakční potřeby, a hledat způsoby a strategie, jak je naplnit, aby byl zachován vnitřní pocit, že člověk si dokázal i v náročném konfliktu a situaci zachovat svou lidskost.

Je-li si totiž člověk v konfliktní interakci vědom aktuální slabosti a sebestřednosti, které jej od pocitu lidskosti oddalují, umožňuje mu to více se napojit na své přirozené osobní morálně-etické standardy, na své osobní hodnoty, v nichž se odrážejí základní lidské potřeby po vlastním sebeurčení a potřeby spojovat se s lidmi a být součástí sociálního světa. Rozhodnout se pro provedení takových způsobů jednání, které umožní vyváženě naplnit obě potřeby, nalézt k tomu odpovídající formy postupu a strategií a následná realizace takových způsobů jednání už samy o sobě přinášejí pocit úspěchu, a to i bez ohledu na samotný výsledek jednání (SOLARZ & GASPAR, 2019).

Lze shrnout, že z pohledu transformativní teorie konfliktu je pocit autonomie v interakci projevem relační síly, posunu ve zmocnění, a má relační účinek, jelikož relační síla posiluje rovněž relační otevřenost ke druhým. To znamená, že pokud

strana konfliktu pocítí větší autonomii, projeví se to i v sociálním kontextu větší připraveností vztahovat se vůči další straně konfliktu pozitivnějším, konstruktivnějším způsobem (BUSH & FOLGER, 2005).

3. **MEDUC jako transformativní centrum podporující seburčení klientů**

Jak již bylo zmíněno, z transformativního způsobu chápání konfliktu vychází i konkrétní metoda práce s klienty, o kterou se opírá praxe Mediačního a edukačního centra v Brně (MEDUC). Z hlediska praxe MEDUC to znamená, že pojetí práce s klienty MEDUC staví na relačním (interakčním) pohledu na konflikt, na podpoře vzájemného dialogu a zejména na podpoře seburčení stran konfliktu. Konflikt MEDUC pojímá jako interakční krizi, k jejíž překonání využívá práci s dynamikou konfliktu, kdy k dosažení změny dynamiky v konfliktní interakci spíše využívá nedirektivní záměry, způsoby a provedení podpory. Expertní vedení a snahy o uchopení cesty k řešení problému odborníkem naopak vnímá z interakčního pohledu, jako postupy oslabující interakční kapacity stran konfliktu. Praxe MEDUC podporuje strany v rozhovoru nejen ohledně témat vzájemné shody, ale i ohledně témat, kde strany sporu vzájemnou shodu nalézt neumí. (CIRBUSOVÁ, 2024)

Transformativní přístup jako pozitivní efekt práce s klientem chápe již samotné *zvládnutí konfliktu* v interakční rovině *lidským způsobem*. Primárním cílem tedy není prosazování výsledku a usilování o *řešení* v konfliktu na úkor oslabení autonomie stran konfliktu či jejich společného dialogu. K tomuto chápání konfliktu, interakčních potřeb a dynamiky interakcí a k metodě práce s konfliktem, vycházející z tohoto teoretického základu, se hlásí také MEDUC, které nese označení transformativní centrum. (MEDUC, 2025 ; CIRBUSOVÁ, 2024)

MEDUC je součástí Centra sociálních služeb, příspěvkové organizace města Brna. Jde o poskytovatele odborné pomoci (POP) zaměřujícího se na poskytování podpory v rodinných sporech. Jak již bylo zmíněno, MEDUC svou praxi opírá o standardy amerického Institutu pro studium transformace konfliktu (*Institute for the Study of Conflict Transformation*, zkráceně *ISCT*). MEDUC se snaží doplnit již existující služby, které se za prvé zaměřují na *aktivní pomoc, vedení a orientaci klientů žádoucím směrem* a které za druhé vycházejí z předpokladů, že klienti potřebují získat informace, odborný vhled či získat nebo posílit konkrétní kompetence, také o jiný typ individuálních služeb. Proto typ individuálních služeb pro strany sporu nebo jednotlivce, které MEDUC nabízí, se

zaměřují na vytvoření bezpečného prostoru pro *doprovázení klientů*, pro *podporu vyjádření, dialogu, reflektivních kapacit a zejména sebeurčení*.

Všichni zaměstnanci MEDUC vykonávající přímou práci s klienty jsou vyškoleni v transformativním přístupu ke konfliktu. Znamená to, že svůj přístup ke klientům odvíjejí od teorie o transformaci konfliktu a z něj odvozeného modelu práce s klienty v konfliktech.

MEDUC v současné době nabízí tři typy služeb, z toho dvě z těchto služeb se opírají přímo o transformativní přístup ke konfliktu. v první řadě jsou to služby pro individuální případy - *mediace*, určená pro vzájemný rozhovor mezi stranami konfliktu za účasti mediátora, který podporuje strany, aby rozhovor mezi nimi probíhal jinak, než obvyklým, většinou málo konstruktivním způsobem, a *koučink* pro jednotlivce, jako prostor pro zastavení se nad sebou a širšími souvislostmi konfliktu, pro vyjádření vnímání své zkušenosti s konfliktem a mobilizaci kapacit pro zvažování, uvědomování, porozumění, případně činění rozhodnutí a formulování další kroků ohledně sebe a konfliktní situace. Třetí službou, kterou MEDUC poskytuje je *skupinová edukace*, která se svým charakterem a účelem odlišuje od mediace a koučinku, nejde o pokračující, ale pouze jednorázovou službu, jejímž účelem je

formou přednášky pouze předat jednotné a ucelené obecné informace ke specifické životní situaci – rozpad rodiny. (CIRBUSOVÁ, 2024)

Na tomto místě budou přesněji představeny jednotlivé služby MEDUC a způsob, jakým MEDUC podporuje sebeurčení klientů v rámci jednotlivých služeb.

Mediace je *“neformální a dobrovolný proces, při kterém mediátor, nestranná třetí osoba, usnadňuje stranám v konfliktu vést konstruktivní rozhovor v neutrálním prostředí.”* (MEDUC, 2023).

V MEDUC se mediace vždy účastní dva mediátoři. Účelem mediace je *“umožnit všem účastníkům mediace sdělit svůj pohled, slyšet a zvážit pohledy ostatních účastníků a následně využít možnost učinit rozhodnutí, které strany považují za správné nebo nejlépe odpovídající jejich situaci.”* (MEDUC, 2025)

Mediátoři nevystupují v roli poradců, neposkytují konkrétní rady ani doporučení, nepředvídají situaci stran a ani strany nijak nehodnotí. Do mediace mohou být, na základě přání dětí a jejich rodičů a se společným souhlasem, zapojeny děti od 6 let věku. (BRZOBOHATÝ, 2024), kdy *“účelem zapojení dětí do mediace je napomáhat rodičům v tom, aby při rozhodování*

zohledňovali a reflektovali zájmy, potřeby a přání svých dětí.”
(MEDUC, 2025)

Kodex etiky a dobré praxe mediačního a edukačního centra (2023) upravuje, jakým způsobem je princip sebeurčení v mediaci uplatňován:

„Mediátor usnadňuje vedení mediačního rozhovoru tak, aby mohli účastníci činit rozhodnutí založená na dostatečných informacích a znalostech, včetně znalosti pohledů a vnímání ostatních účastníků mediace.“ ... „Sebeurčení je jedním ze základních principů rodinné mediace v MEDUC. Proces mediace umožňuje udržet, podporovat a rozvíjet schopnosti účastníků vytvářet vlastní, dobrovolná a informovaná rozhodnutí. Taková rozhodnutí se mohou týkat témat a obsahu rozhovoru, kroků a postupů, jež se mají stát v budoucnu nebo i toho, jakým způsobem spolu chtějí účastníci mediace interagovat. Podporována jsou jak individuální rozhodnutí každého účastníka mediace, tak i jejich rozhodnutí společná.“ ... „Veškerá rozhodnutí během mediace provádějí jedině účastníci mediace, a to zásadně dobrovolně. Toho může být dosaženo i podporou účastníků ke konzultaci s příslušnými odborníky mimo MEDUC.“ (MEDUC, 2023, s. 8)

„K tomu, aby strany mohly uplatnit své právo na sebeurčení, měly by rozumět procesu mediace.“ ... „Na začátku mediačního

sezení by měl mediátor nabídnout možnost rozhovoru o procesu mediace a rolích účastníků mediace. Tento rozhovor musí zahrnovat: zdůraznění principu sebeurčení a toho, že veškerá rozhodnutí v mediaci jsou zcela v rukách stran sporu, včetně toho, zda a jakým způsobem budou nastavena pravidla mediačního rozhovoru, která témata a do jaké hloubky se budou probírat, zda rodiče uzavřou nebo neuzavřou dohodu nebo zda bude mediace přerušena, ukončena či bude pokračovat v dalším sezení, případně zda se jejich mediace zúčastní další osoby, včetně jejich právních zástupců.“
(MEDUC, 2023, s. 10)

Edukace je další službou, kterou MEDUC nabízí zejména v situaci rozpadu rodiny a rodičovských konfliktů. Probíhá skupinovou formou v předem vypsanych termínech osobně na Městském soudu v Brně nebo online v anglickém jazyce. Po absolvování edukace obdrží klient Certifikát o absolvování edukace, který slouží jako potvrzení účasti na edukaci pro soud nebo OSPOD. (MEDUC, 2025)

Jde o “jednorázové setkání rodičů ocitajících se v podobné situaci s odborně vyškoleným pracovníkem Mediačního a edukačního centra, na kterém jsou formou devadesáti minutové přednášky rodičům sděleny důležité informace, jak efektivně a s co nejmenším negativním dopadem na jejich dítě

zvládnout a vyřešit situaci rozpadu vztahu rodičů, jejímž obsahem jsou tyto oblasti:

- *potřeby dítěte v situaci rozpadu rodiny*
- *možné reakce dítěte na rozpad rodiny a jak mu pomoci vše co nejlépe zvládnout*
- *možnosti uspořádání péče o dítě tak, aby bylo dítěti co nejlépe*
- *participace dítěte na rozhodnutích rodičů, která se ho týkají*
- *motivace dítěte ke kontaktu s druhým rodičem*
- *principy zdravé a efektivní komunikace mezi rodiči*
- *možnosti vycházet ze souboru Pomocné otázky pro rodičovské plánování a využít je při tvorbě rodičovského plánu”*
- *možnosti využití dalších služeb” (MEDUC, 2025)*

MEDUC se i v rámci edukace, která je frontální přednáškou, snaží posílit podporu sebeurčení a též se snaží přiblížit rodičům konflikt a jeho dopady z pohledu dítěte. Absolvování edukace není povinné pro rodiče, kteří chtějí využívat služby mediace či koučinku v situaci rozpadu rodiny, ale je vhodným doplněním těchto služeb, protože rodiče mohou tipy, které v edukaci dostali, využít ve svém denním životě, v rozhodování, jak chtějí dále pokračovat i v rozhodování, jak

chtějí svou situaci s ohledem na dítě řešit. Absolvování edukace může po klientech vyžadovat pouze orgán sociálně-právní ochrany dětí či soud. Je pak na rozhodnutí a na odpovědnosti rodičů, zda nařízení či doporučení zmíněných orgánů uposlechnou. Rodiče mohou edukaci absolvovat každý zvlášť v odlišných termínech, případně mohou být doprovázeni podpůrnou osobou, a mohou návazné služby (mediace, koučink) volit podle svého uvážení.

Jedním z výstupů, které MEDUC nabízí, je možnost vypracovat tzv. *rodičovský plán*. Jedná se o soubor okruhů, které rodiče při rozpadu vztahu nejčastěji řeší (bydlení dítěte, čas dítěte s rodiči, finanční otázky, otázky spojené se školní docházkou, s volnočasovými aktivitami atp.). Smyslem plánu je umožnit rodičům, aby se sami zamysleli nad praktickými otázkami, které nastávají s novým uspořádáním, aby je společně probrali, aby si třeba některé věci ohledně péče o dítě nastavili, mohli je vyzkoušet a zjistili, která možnost je pro ně a pro jejich děti nejvhodnější.

Rodičovský plán proto mohou rodiče společně vypracovávat na mediaci, anebo si jej mohou projít individuálně v koučinku. v každém případě je zcela na rodičích, zdali budou pokračovat v koučinku či mediaci a zdali si budou chtít vypracovat strukturovaný rodičovský plán.

Kromě toho, v mediaci i v koučinku mohou vždy učinit rozhodnutí věnovat se i zcela jiným tématům a volit jiné výstupy.

I přesto, že soud či orgán sociálně-právní ochraně dětí nařídí či doporučí rodičům vypracování rodičovského plánu, rozhodnutí, zda se mu v mediaci budou věnovat je tak zcela na rodičích a mediátoři budou se stranami ověřovat zaměření mediace a výstupy. Způsob práce s rodičovským plánem v mediaci tedy odpovídá výše zmíněným principům podpory sebeurčení v mediaci.

Koučink je další službou, kterou MEDUC nabízí a je určena pro jednotlivce. Jde o *“důvěrný rozhovor, při kterém kouč vytváří podmínky pro osobní růst klienta v přístupu k rodinnému konfliktu. Kouč v MEDUC vychází z transformativního přístupu k řešení konfliktů a ze Zásad etiky a dobré praxe koučinku v MEDUC”* (MEDUC, 2025). Je to důvěrný a pro klienta dobrovolný proces učení. Jedná se o individuální službu pro jednoho klienta. Koučink je možné využít k prohloubení sebepoznání v konfliktní situaci, ale také k přípravě na mediaci nebo k zamyšlení se nad rodičovským plánem. Koučink dává klientovi příležitost:

- utříbit si myšlenky a lépe se zorientovat ve své situaci,
- ujasnit si, jaké má možnosti a co je pro něj důležité,

- nabýt větší sebejistotu a postavit se sám za sebe s ohledem na širší souvislosti,
- zohledňovat další perspektivy a širší kontext,

Blíže o podpoře sebeurčení v koučinku bude pojednávat následující bod tohoto příspěvku.

4. **Základní principy práce s jednotlivci v MEDUC: rodinný koučink**

Transformativní koučink vychází z předpokladů, že „*lidé nejsou bezmocnými oběťmi problémů, s nimiž se setkávají, ale jsou naopak silnými a kompetentními aktéry, kteří jsou schopni mobilizovat vnitřní zdroje potřebné k tomu, aby se těmto problémům postavili a překonali je. Pokud klient dočasně „ztratil půdu pod nohama“ a potřebuje pomoc, je tato ztráta dočasná a situační, nikoli trvalá nebo zásadní. Lidé mají hlubokou touhu uplatnit tuto vrozenou schopnost sebeurčení, a tím získat zpět svou rovnováhu a kontrolu nad svou situací a svým životem.*“ (BUSH, 2013, s. 450). Vychází také z předpokladů, jak má vypadat postup odborníka, kdy „*vzhledem ke schopnosti a touze klienta po sebeurčení by nabízená pomoc měla spočívat spíše v podpoře než v navedení. Mělo by jít o podporu, která klientovi pomáhá znovu se spojit s jeho základní vnitřní silou a znovu ji potvrdit, a to skrze porozumění a zamýšlení se nad situací*

a následného **zvažování a rozhodování**, jak ji řešit.“ (BUSH, 2013, s. 451). Třetí předpoklad se vztahuje k problémům klienta. „*Problémy klienta mohou přesahovat úzké právní problémy a zahrnovat i problémy neprávní, včetně vztahů a interakcí s jinými stranami.*“ (BUSH, 2013, s. 451).

Koučink tedy lze chápat jako proces budování vlastních kapacit koučovaného, ve kterém koučovaný přináší nejružnější témata a situace, které zažívá, a kouč nabízí koučovanému **spíše podporu než vedení** v náročné situaci. Cílem je posílit sebeurčení koučovaného, aby koučovaný mohl pro sebe vyjádřit, co zažívá, zmobilizovat své vnitřní zdroje a lépe porozumět svému prožívání a své situaci, následně zvažovat a činit rozhodnutí, sám nacházet souvislosti a formulovat konkrétní kroky ve vztahu k sobě i v širším kontextu. Cíle koučinku jsou následující:

- Zvýrazňovat pro klienta příležitosti pro zmocnění a uznání a tím podpořit tyto posuny, přestože druhá strana se setkání společně neúčastní.
- Posilovat sebeurčení klienta nedirektivním postojem a zvýrazňovat pro něj příležitosti pro rozhodnutí.

- Podpořit autentické procesy u klienta v kontextu toho, kde se klient právě nachází: klientovo vyjádření (pocitů a emocí, myšlenek, nápadů), zvažování a činění rozhodnutí a konkrétních kroků, jako projevy posunu ve zmocnění.

Transformativní kouč podporuje klienta tím, že mu hluboce **naslouchá se záměrem** identifikovat z verbálních i neverbálních projevů klienta a zvýraznit pro klienta relační slabosti a sebestřednosti, které představují příležitostí pro **posuny ve zmocnění a posuny v uznání**, kdykoli se tyto příležitosti objeví. (BUSH & FOLGER, 2005).

Kouč vždy zvažuje, kdy intervenci provede, jakou intervenci provede, jak intervenci provede a s jakým účelem ji provede, jelikož účelem intervence může být pouze podpora klienta udělat posun ve zmocnění (zvládnout destabilizaci) či v uznání (tj. ve vztahu ke třetím osobám, o nichž klient s koučem hovoří a které se sice koučinku neúčastní, ale s nimiž do interakcí klient ve svém životě vstupuje).

Transformativní kouč je ve svých záměrech a způsobech provedení intervencí **nedirektivní a neprosazuje vlastní agendu**. (SOLARZ & GASPAR, 2019). Rozlišuje, co přináší klient a co se direktivně snaží vnést kouč, přičemž si je vědom určitého vlivu na interakci, která by však měla být v souladu se

záměry koučinku. Záměry kouče mohou sledovat pouze transformativní účel. Kouč svým přístupem, kdy „pouze naslouchá“, vnáší do konverzace dojem klidu a zaměřenosti, zajišťuje klientovi prostor, ve kterém se může vyjádřit a uvědomovat si nejasné a nové věci, ujišťovat, že cokoliv klient sdělí, je důležité. Kouč věnuje pozornost tomu, **co bylo řečeno**, ale také tomu, **jak to bylo řečeno**. Transformativní kouč se snaží **následovat klienta** (SOLARZ & GASPARG, 2019), konkrétně následovat agendu, směr, tempo a emoční projevy klienta. Kouč usnadňuje klientovi, aby vyjadřoval svou perspektivu, aby se nad ní mohl zamýšlet, lépe ji porozumět, potvrzovat ji, doplňovat ji a odstraňovat v ní rozpory, případně ji měnit v duchu klientova nového porozumění. Od kouče se proto vyžaduje zaměření jeho pozornosti na interakci s klientem **tady a teď** a **na kontext rozhovoru**. (BUSH & FOLGER, 1996). Direktivita totiž ohrožuje koučovu schopnost soustředit se na posuny ve zmocnění a v uznání a oslabuje klientovu schopnost sebeurčení. (BUSH & FOLGER, 2005).

Transformativní kouč **projevuje důvěru ve schopnosti a motivaci** klienta, nehodnotící otevřenost ke klientovi, pozitivní ohledy na klienta a jeho interakce. O klientovi uvažuje jako o *kompetentním* (dokáže učinit posuny), nikoli *deficientním* (má nedostatky a nedokáže je překonat).

Transformativní kouč respektuje volby klienta, je vyrovnaný se silnými a intenzivními emocemi klienta a vzdává se řešení problému a kontroly procesu a výstupů.

Kouč podporuje a identifikuje příležitosti pro **sebeurčení klienta**. Respektování sebeurčení klienta je „královskou cestou“ k tomu, aby klient činil posuny k větší osobní síle (posun ve zmocnění). *„Proces koučinku umožňuje udržet, podporovat a rozvíjet schopnosti účastníka vytvářet vlastní, dobrovolná a informovaná individuální rozhodnutí. Taková rozhodnutí, která se mohou týkat obsahu (témata rozhovoru, výstupy, kroky a postupy, jež se mají stát v budoucnu, vytvoření individuálního plánu apod.) i procesu (využití koučem nabízených koučovacích technik, pokračování či ukončení koučinku, tempo a četnost koučinku), jsou zpravidla pouze na klientovi. v koučinku spočívá moc rozhodovat v rukou klienta.“* (MEDUC, 2024, s. 1)

Kouč tedy dodržuje svou **nestrannost**. To znamená, že neprosazuje vlastní zájmy a hodnoty, ani zájmy a hodnoty jiných osob než klienta, a neorientuje a neprosazuje svůj vliv ani vliv jiných osob než klienta na takový výsledek a způsob řešení, které je v rozporu se sebeurčením, vůli, tempem a hodnotami klienta. Účast klienta na koučinku je **dobrovolná**. *“Kouč informuje účastníka o tom, že může kdykoli odstoupit od*

koučinku a nemusí dosáhnout žádného individuálního plánu či jiného cíle koučinku.” (MEDUC, 2024, s. 1)

Pro to, aby klient byl schopen činit posuny k uznání a zmocnění je důležitá kvalita **raportu/aliance**, tj. vztahu **ko-kreativního partnerství**, který vzniká mezi koučem a klientem. K budování raportu vytváří podmínky kouč. Jde o důvěru v proces koučinku, důvěru v osobu kouče, důvěru v prostředí, kdy se musí cítit bezpečně. S budováním raportu souvisí **procesní transparentnost**, klient se musí v procesu koučinku orientovat, musí rozumět službě, svá rozhodnutí ohledně procesu může činit jen na základě srozumitelných informací.

Kouč nevystupuje jako odborník na výsledek a řešení problému, pouze klienta **doprovází** ve vyjádření, zvažování a porozumění jeho perspektivy, tedy kouč **má neexpertní roli**.

„Kouč informuje klienta, že může v průběhu procesu koučinku získávat informace a rady. z různých zdrojů. v průběhu koučinku kouč neposkytuje konkrétní rady a návody ani nepřebírá řešení situace za klienta. Kouč může klienta podporovat v úvaze o možných důsledcích jeho případu, ale nesmí nabízet osobní nebo profesionální názor pokud jde o pravděpodobnost nebo konkrétní výsledek případu. v případě, že klientovi chybí odborné informace nebo by

klientovi byla užitečná jiná forma odborné pomoci, kouč nabídne klientovi jinou vhodnou odbornou pomoc.” (MEDUC, 2024, s. 2)

Kouč rovněž podporuje **bezpečí** klienta a plně respektuje osobnost klienta a jeho potřeby a hodnoty. Spolupráce kouče a klienta je důvěrná. *“Kouč zachovává **důvěrnost** všech informací získaných v procesu koučinku, s výjimkou případů, kdy je kouč povinen sdělit informace z titulu zákonné ohlašovací povinnosti. Kouč nesmí používat informace o účastnících získané při koučinku pro osobní zisk nebo výhody. Z každého koučinkového setkání kouč vypracovává evidenci proběhlého koučinku (v níž jsou pouze zachyceny jméno klienta, datum a čas a trvání setkání, případně datum datum setkání), které podepisují klient a kouč. Evidenci může MEDUC poskytnout za podmínek uvedených ve Smlouvě o koučinku třetím osobám (OSPOD, soud).” (MEDUC, 2024, s. 1)*

Mezi základní techniky koučinku v transformativním kontextu patří (BUSH & FOLGER, 1994, 2005, BUSH & POPE, 2002, BUSH, 2013): **neprosazování vlastní agendy** a zůstávání v perspektivě klienta, **reflektování** obsahu sdělení a pocitů klienta, zachycování intrapersonálních a interpersonálních rozdílů v perspektivách a tématech

a zřehlednění témat vyjádřených klientem pomocí **shrnování**, vytváření prostoru pro vyjádření a zvažování pomocí **záměrného ticha**, **kladení otázek** – **ověřování** obsahu, směřování procesu a tempa spolupráce (ověřování vhodnosti jiných zdrojů a služeb, ověřování výstupů a cílů koučování, ověřování využití strukturovaných technik), (např. zvoucích k rozpracování či konkretizaci, k dovyjádření toho, co se probíhá tady a teď u klienta apod.).

Kouč ve vztahu ke svým postupům a úvahám, které k nim vedly, provádí **reflektivní práci**. Kouč zaměřuje svou pozornost na účel/záměr svých intervencí a na to, jaké dopady měly tyto intervence na klienta. To mu umožňuje dostat svého závazku být nedirektivní a při intervencích podporovat sebeurčení klienta.

5. **Poradenství v transformativním kontextu**

Zásadní podstatou poradenství je, že klient vyhledá odborníka (poradce) kvůli jeho erudici a odborník do rozhovoru s klientem vnáší další perspektivu – svou odbornost v problematice, konkrétně a specificky přiléhavou k danému konkrétnímu případu, přičemž zohledňuje specifika daného případu. Poradce přináší do rozhovoru svou expertízu - činí zhodnocení aktuálního stavu, vyjadřuje prognózy vývoje situace, nabízí věcná i procesní praktická doporučení, nabízí

spektrum možností řešení, sdílí své odborné zkušenosti a poskytuje konkrétní odborné informace a teoretické vhledy přiléhavé k danému konkrétnímu případu, přináší a nabízí konkrétní vhodné strukturované postupy apod. S ohledem na odbornost se může jednat o nejrůznější typy poradenství - právní, sociální, psychologické, ale i medicínské či technické apod. Cílem intervencí odborníka je, aby klient získal vnější náhled a rozšířil si svou perspektivu o odborný vhled a na základě toho mohl učinit informovaná rozhodnutí – a je pak na klientovi, zda se bude danou radou řídit nebo ne.⁹

MEDUC nenabízí čistě poradenské služby, úzce ale spolupracuje s manželskými a rodinnými poradnami v rámci CSS, které poskytují rodinné a sociálně-právní poradenství. Prvky poradenství se mohou projevovat v procesu zapojení dětí, kdy dětský specialista při předávání hlasu dítěte přednese perspektivu dítěte popisným způsobem s použitím autentických slov dítěte dětský specialista ve svém sdělení rodičům odborný vhled, přičemž při sdělování rodičů striktně rozlišuje, co je perspektiva dítěte a co přináší dětský specialista na základě své odbornosti a pozorování dítěte.

⁹ Poradenství se liší od skupinové edukace tím, že skupinová edukace je určena většímu spektru posluchačů, přináší informace obecného charakteru k určité životní problematice, ale na rozdíl od poradenství zohledňuje specifika konkrétní situace.

(BRZOBOHATÝ, 2024). Naproti tomu mediátoři (a obdobně to platí i pro kouče) v MEDUC „by se měli zdržet poskytování jakýchkoliv odborných názorů a informací. Mediátor musí vždy zvážit, zda informace, které rodičům předává, jsou spíše obecného charakteru,¹⁰ které za výjimečných okolností může poskytnout, nebo zda jde o konkrétní návrhy či hodnocení jejich konkrétní situace, návrhů, chování nebo myšlenek, které mediátor poskytovat nesmí. Mediátor také nesmí současně provádět terapii nebo poskytovat právní či jiné poradenství, ani být u daného případu koučem a pokud je jiož koučem tak v daném případě mediátorem, a to ani v případě, že je k tomu odborně připraven a kvalifikován. To patří mezi etické závazky mediátora a kouče v MEDUC.” (MEDUC, 2023, s. 9)

V praxi se stává, že klient přichází do služeb odborníka (a nezáleží na tom, zda se jedná o služby lékaře, psychologa, právníka či jiné profese), s diametrálně odlišnou představou o tom, co je v jeho situaci možné a jaké budou důsledky kroků, které chce klient dále učinit.

Klient je velmi často v zajetí svých vlastních emocí (je v pasti *relační slabosti a relační sebestřednosti*), věci nevidí jasně a žádá rychlé, efektivní řešení, které povede k odstranění

¹⁰ Např. potřeba stanovit výživné v dohodě, kterou chtějí strany předložit soudu; informace, že jedno mediační setkání může být nedostačující apod.

veškerých problémů, aniž by musel změnit své uvažování a jednání. Také se stává, že klient žádá, aby odborník věci nějak vyřešil, aniž by se klient na jejich řešení zásadním způsobem podílel. Cíle klienta jsou pak diametrálně odlišné od cílů odborníka a mezi oběma stranami vzrůstá napětí, rozladěnost a objevuje se stále větší neochota ke spolupráci, která může vyústit v náhlé ukončení poskytování služeb, případně sporům ohledně kvality poskytovaných služeb.

Odpovědí na to, jak nastavit vzájemnou spolupráci klienta a poradce, může být právě *transformativní přístup*, který je založen na *podpoře autonomie*, tedy sebeurčení klientů. Proto je využíván nejen napříč různými profesemi, které v MEDUC působí (mediátor, kouč, dětský specialista, sociální pracovník), ale pro svůj přesah otevírá možnosti k využití v rámci dalších pomáhajících profesí (např. lékař, pedagog, advokát, psycholog, pracovník OSPOD apod.).

Poskytování poradenství způsobem, který vychází z transformativního rámce, může být tedy inspirací nejen pro spolupracující pomáhající profesionály, kteří s klienty pracují a z důvodu zajištění předvídatelnosti pro klienta a návaznosti práce s klientem hledají sjednocující principy práce s klientem napříč systémem. Společným cílem se pak stává *podpora autonomie a vzájemného dialogu* mezi stranami konfliktu,

vytváření *transparentního prostředí a transparentních očekávání a eliminace tlaku na výsledek a destruktivních dopadů* systému na klienty.

Transformativní poradenství je **založeno na principu *sebeurčení klienta***. Centrem poradenství je klient a podpora jeho vyjádření a sebeurčení (BUSH, 2013). Poradce tedy klienta jen doprovází a respektuje fakt, že *pouze klient je expertem na svůj vlastní život* a je schopen zvolit řešení, které bude pro něj nejvhodnější. Proto neurčuje, co je pro klienta dobré, a nestanoví nejlepší cestu v zájmu klienta.

První technikou – a současně i základním principem transformativního poradenství – je ***hluboké naslouchání*** (BUSH & FOLGER, 1994, 2005, BUSH & POPE, 2002, BUSH, 2013), tedy rozhovor, ve kterém poradce klientovi neradí (včetně dobře míněných rad), ale “jen” mu se zájmem naslouchá a má na něj dostatek času. Jen tehdy totiž klient může hovořit otevřeně o svých obavách a starostech, uvolnit své emoce a zpracovat vlastní zkušenosti ze situace. Schopnost hlubokého naslouchání také zahrnuje práci se *záměrným tichem*, které klienta podporuje ve vyjádření a zvažování. Hluboké naslouchání pomáhá klientovi znovu objevit svou hodnotu, protože je vnímán a poslouchán a umožňuje podle

transformativní teorie posuny od relační slabosti k uvědomění své hodnoty a svých možností.

Další technikou, která na hluboké naslouchání navazuje, je *reflektování* (BUSH & FOLGER, 1994, 2005; BUSH & POPE, 2002; BUSH, 2013). Poradce v transformativním rámci pracuje s perspektivou klienta, reflektuje jeho sdělení po stránce emoční a obsahové, což klientovi usnadňuje uvědomit si své pocity a porozumění situace a toto své porozumění si potvrdit nebo upravit. Klient získá příležitost znovu uvažovat o tom, jak vnímá svou situaci, cítit se být slyšen s empatií, aniž by byl ze strany odborníka hodnocen nebo aniž by mu byly podsouvány, byť dobře míněné, rady. Reflektování umožňuje klientovi vyjádřit své emoce, upravit své porozumění a rozhodnout se, jak dál bude postupovat.

Další technika, *shrnování* (BUSH & FOLGER, 1994, 2005, BUSH & POPE, 2002, BUSH, 2013), zpřehledňuje témata, o kterých klient hovoří, a jak se k nim vztahuje a umožňuje klientovi zorientovat se v jeho situaci zachycením rozdílů a perspektiv ve vyjádření klienta (BUSH, 2013). Klientovi to usnadňuje vytvořit si sám pro sebe (nikoli z doporučení odborníka) logickou strukturu, pochopit provázanosti, zvážit své možnosti, rozhodnout se, jak dále pokračovat. Klient tak

lépe získává přehled o své situaci, dokáže si lépe stanovit cíle odborné pomoci spolu s odborníkem, více rozumí tomu, co je potřeba skutečně řešit a co z toho může řešit sám, stává se aktivním, je motivován spolupracovat na řešení případu, zvyšuje své sebeuvědomění a je postupně více připraven převzít odpovědnost za další kroky.

Jakmile je klient připraven klást konkrétní otázky a vyslechnout si perspektivu poradce, a poté, co je připraven prostor pro kvalifikované předání odborné informace, přichází **odborné poradenství**. Tedy, poradenství jako takové přichází až poté, co klient má možnost vyjádřit své emoce a pocity spojené se svou situací, poté, co je zmapována jeho životní situace a poté, co jsou pochopeny cíle klienta a probrány možnosti řešení.

Navíc, poradce podporuje klienta v rozhodování formou **ověřování** (BUSH & FOLGER, 1994, 2005, BUSH & POPE, 2002, BUSH, 2013), a to nejen ve vztahům k rozhodnutím ohledně jeho životní situace (obsahu), ale rovněž ohledně procesu spolupráce. Ověřování je činěno formou otázek, které klienta nikam netlačí a které ponechávají klientovi ke zvážení všechny možnosti. Vyplývá-li například z kontextu rozhovoru s klientem, že by pro klienta mohlo být užitečné či vhodnější v dané chvíli využít jiných služeb, ověřuje to s klientem

(například využití mediace v situaci, kdy klienta čeká obtížný rozhovor nebo je v konfliktu s další stranou). Nebo, pokud například poradce nabízí možnosti řešení, ověřuje s klientem, zda mu dávají smysl, v čem vidí jejich přínos, v čem jsou naopak náročné, jaké dopady budou mít na klienta a jeho životní situaci atp. v situaci, kdy si klient potřebuje utřídit myšlenky, ve své situaci se neumí zorientovat a není připraven činit rozhodnutí, případně slyšet další perspektivy z důvodu silných emocí, ověřuje s klientem možnost využití koučinku. Podle kontextu může poradce odkázat s konkrétním tématem klienta na jinou vhodnou pomoc (krizová pomoc, jiný typ poradenství apod.).

V každém případě účelem ověřování je nastavit a reflektovat spolupráci poradce s klientem, ověřovat srozumitelnost odborných sdělení, aby poradce mohl využít svou odbornost pro klienta užitečným způsobem. Současně, ověřování umožňuje odborníkovi se ujistit, zda klient své situaci nejen rozumí, ale chápe její důsledky a důsledky jeho dalšího rozhodování (což mu umožní bezpečně korigovat jeho cíle).

Je nutno dodat, že ověřování je používáno v průběhu celého transformativního poradenství, tedy od zahájení rozhovoru s klientem až do jeho konce, protože cílem odborníka je, aby

klient měl možnost se kdykoli rozhodnout, jak dále bude pokračovat (procesně, tematicky, hodnotově) (BUSH, 2013). Smyslem transformativního poradenství je, aby klient získal kvalifikovaný vhled experta, odborné perspektivě porozuměl a všem důležitým souvislostem a měl zachovánu příležitost pro učinění vlastního autonomního rozhodnutí ohledně sebe a svého života a mohl tak převzít odpovědnost za svůj život, svá rozhodnutí a kroky které učiní. Kouč podporuje klienta, aby si samostatně definoval, jakou pomoc od odborníka potřebuje, a to s ohledem na kompetence odborníka.

Zvýrazňování příležitostí pro klienta činit rozhodnutí a převzít odpovědnost za svůj život je právě hlavním úkolem odborníka, poskytujícího transformativní poradenství.

Během poskytování transformativního poradenství poradce rovněž s klientem zachovává *důvěrnost*, respektuje *dobrovolnost procesu* a jedná s klientem *transparentně* (jakou spolupráci a v jaké formě může nabídnout, co spadá do jeho kompetencí a co už ne).

Poradce rovněž využívá reflektivní práci, zvědomuje si, co je agenda klienta a co není, jak se přibližuje cílům klienta a jak ho v tomto může podporovat s respektem k sebeurčení klienta. Je zřejmé, že tento přístup klade na odborníka naprosto odlišné nároky, a to zejména aktivně a se zájmem naslouchat klientovi

a podporovat jej v činění rozhodnutí. Vedlejším efektem je *odborný růst poradce*, protože transformativní rámec umožňuje u poradců jako odborníků pro určitou oblast rovněž posílit jejich roli současně jako *doprovázejících osob*, jejichž cílem podpořit posuny klienta k větší sebejistotě a připravenosti, aby klient byl schopen postupnými kroky znovu převzít odpovědnost do svých rukou.

Závěr

Transformativní perspektiva přináší pohled na konflikt jako na interakční krizi. Člověk v *nezvládnutém konfliktu* pociťuje u sebe jednak narušení své vnitřní stability a zároveň se u něj projevuje oslabení vnímavosti a otevřenosti vůči druhé straně konfliktu. Konflikt však přináší *příležitost pro změnu interakce* z destruktivní na konstruktivní, a to skrze dynamické posuny k větší sebejistotě a otevřenosti vůči druhému. v náročných konfliktech je užitečné vyhledat podporu třetí osoby, která tyto posuny dokáže podpořit. Základním principem takové podpory je podpora sdílení perspektiv a sebeurčení stran. (BUSH a FOLGER, 2005).

Konflikt je rovněž příležitostí k nalezení hodnotového, tedy *vnitřního kompasu* pro autonomní rozhodování v širších souvislostech. Lidé mají přirozenou touhu prosazovat vlastní autonomii a zároveň fungovat v rámci sociálního světa

a mezilidských vazeb. Konflikt tak dává příležitost obnovit či prohloubit spojení se sebou sama a konstruktivně uchopit vzájemné mezilidské interakce. Transformativní praxe tedy podporuje a zvýrazňuje příležitosti pro autonomní rozhodování. (BUSH a FOLGER, 1994, 2005).

V rámci transformativní přístupu v práci s konfliktem se v posledních letech rozvíjí rovněž *individuální podpora* pro jednotlivce ocitající se v náročné situaci v souvislosti s konfliktem. Jde o *koučink a poradenství* založené na transformativních principech.

MEDUC se profiluje jako *transformativní centrum*, které se s principy transformativní práce ztotožňuje a v situaci rodinných sporů nabízí individuální podporu ve formě rodinné *mediace*, jako prostoru, ve kterém členové rodiny mohou vést rozhovor v bezpečném prostředí za účasti třetí strany, která podporuje vzájemný dialog, a *koučinku*, jako prostoru pro vyjádření, přemýšlení a podporu vnitřního dialogu. Nadto mohou rodiče v situaci rozpadu rodiny využít službu *rodičovské edukace*, na níž se mohou dozvědět užitečné informace o dopadech konfliktu na děti a o jejich potřebách v situaci rozpadu rodiny. Transformativní poradenství v čisté podobě ve svých službách MEDUC nenabízí, může to být ale příležitostí pro sjednocení přístupu ke klientům a navázání

spolupráce pro další pomáhající subjekty (sociální pracovníky, advokáty, lékaře, psychology apod.), které transformativní přístup oslovuje a chtějí aplikovat transformativní principy, podporu autonomie, vyjádření a dialogu, i ve svém přístupu ke klientům.

Seznam bibliografických odkazů

[1] BRZOBOHATÝ, Robin. (2024). *The inclusion of children in divorce mediation: A continental 'non-directive' approach*. In: Conflict Resolution Quarterly, 2024, Volume 41, Issue 4, 525–550 p.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1002/crq.21423>

[2] BUSH, Robert A. Baruch. (2013). *Mediation Skills and Client-Centered Lawyering: A New View of the Partnership*. Online. In: Clinical Law Review. 2013, č. 13, Volume 19, s. 429-488. [cit. 2025-01-08].

Dostupné z:

https://scholarlycommons.law.hofstra.edu/faculty_scholarship/647

[3] BUSH, Robert A. Baruch., POPE Ganong Sally. (2002). *Changing the Quality of Conflict Interaction: The Principles and Practice of Transformative Mediation*. In: Pepperdine Dispute Resolution Law Journal, 2002, Volume 3, Issue 1, 67–96 p.

[4] BUSH, Robert A. Baruch a FOLGER, Joseph P. (1994). *The Promise of Mediation: Responding to Conflict Through Empowerment and Recognition*. San Francisco: Jossey-Bass, 1994. 296 s. ISBN 13: 9780787900274.

[5] BUSH, Robert A. Baruch a FOLGER, Joseph P. (1996). *Transformative Mediation and Third-Party Intervention: Ten Hallmarks of a Transformative Approach to Practice*. Online. In: Conflict Resolution Quarterly. 1996, Volume 13, s. 263-278 [cit. 2025-01-08].

Dostupné z:

<https://doi.org/https://doi.org/10.1002/crq.3900130403>.

[6] BUSH, Robert A. Baruch a FOLGER, Joseph P. (2004). *The Promise of Mediation: The Transformative Approach to Conflict*. Revised edition. San Francisco: Jossey-Bass, 2004. 287 s. ISBN 13. 978-0787974831.

[7] CIRBUSOVÁ, Martina. (2024). *Služby pro rozvádějící se rodiče – nástroj zmocnění či zbezmočňující prvek*. In: Social pathology and prevention. [online] 2024, ročník 10., číslo svazku 1, Slezská Univerzita v Opavě, v tisku. ISSN 2464-5885

[8] DELLA NOCE, Dorothy J. (1999). *Seeing Theory in Practice: An Analysis of Empathy in Mediation*. In: Negotiation Journal. 1999, Volume 15, Issue 3, 229–244 p. Dostupné z: <https://doi.org/10.1023/A:1007599401576>

[9] GASPAR, Angie, SOLARZ Barbara J. (2019). *Three insights, two programs, one theory: Transformative practices as opportunities for moral growth in the healthcare workplace*. [online]. In: Conflict Resolution Quarterly. 2019, Volume 37, Issue 1, 67-78 p. [cit. 2025-02-18].

Dostupné z: <https://doi.org/10.1002/crq.21263>

[10] MEDUC. (2023). *Kodex etiky a dobré praxe* [online]. 2023 [cit. 2025-01-08].

Dostupné z:

<https://css.brno.cz/system/ajax/download/getdownloadzipfile?actionName=getZIPDownload&documentID=40680&nodeClass=DSPraha.Tenders&attachmentField=TendersFiles&documentName=KodexEtikyADobrePraxeMediacnihoAEdukacnihoCentra2023>

[11] MEDUC. (2024). *Zásady etiky a dobré praxe koučinku* [online]. 2024 [cit. 2025-02-18].

Dostupné z:

<https://css.brno.cz/system/ajax/download/getdownloadzipfile?actionName=getZIPDownload&documentID=40680&nodeClass=DSPraha.Tenders&attachmentField=TendersFiles&documentName=KodexEtikyADobrePraxeMediacnihoAEdukacnihoCentra2023>

[12] MEDUC. (2025). „*O nás*.“ [online]. 2025 [cit. 2025-02-18]

Dostupné z: <https://css.brno.cz/poradenske-sluzby/mediacni-a-edukacni-centrum/o-nas>

Kontakt

Mgr. et Mgr. Jakub RUBEŠ
Centrum sociálních služeb, příspěvková organizace
Mediační a edukační centrum
Minská 160/102, 616 00 Brno
E-mail: mediace@cssbrno.cz
E-mail: jakub.rubes@seznam.cz

JUDr. Iveta Studenková
Centrum sociálních služeb, příspěvková organizace
Mediační a edukační centrum
Minská 160/102, 616 00 Brno
E-mail: mediace@cssbrno.cz
E-mail: ivetastudenkova34@gmail.com

Odborný profil autorů:

Mgr. et Mgr. Jakub RUBEŠ od roku 2018 působí jako praktikující mediátor a kouč, opírající se o transformativní přístup ke konfliktu. Pracuje v několika mediačních centrech, a to v Ostravě, Frýdku-Místku a Brně. Je rovněž členem úzké pracovní skupiny u amerického *Institute for Study of Conflict Transformation* (ISCT) a aktivním členem frankofonní organizace transformativních praktiků (*Réseau francophone pour une approche transformative du conflit*). Je členem rady u českého *Institutu transformace konfliktu*. Podílí na se vytváření aktivit a událostí pro vzdělávání a budování komunity transformativních koučů v ČR i v zahraničí.

JUDr. Iveta Studenková vystudovala právnickou fakultu Masarykovy univerzity v Brně (2009 titul Mgr., 2011 titul JUDr.), během své kariéry prošla právní praxí v Kanceláři veřejného ochránce práv, advokáta dětí na Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí, a praxí advokátního koncipienta v oblasti rodinného práva, které se věnuje doposud. Od roku 2015 realizuje mediace v transformativním modelu v přeshraničních sporech, od r. 2018 doposud působí jako mediátorka s dotací nejméně jedné rodinné mediace týdně v Mediačním a edukačním centru Brno a vede rovněž vlastní soukromou praxi. v roce 2024 složila prestižní mezinárodní zkoušku transformativního mediátora u amerického US Institute for the Study of Conflict Transformation a stala se jeho konzultantkou. Je též aktivní členkou Institutu transformace konfliktu, který pořádá vzdělávací akce v transformativní mediaci pro širokou veřejnost.

PŘÍBĚHY S OTAZNÍKEM ANEB DODRŽOVÁNÍ DĚTSKÝCH PRÁV V ČESKÉ REPUBLICE

(Drobná úvaha)

*Stories with a question mark or respect for children's rights
in the Czech Republic*

JUDr. Ing. Ivana SPOUSTOVÁ, Ph.D.

Abstrakt

Otázka dodržování či nedodržování lidských práv v nejrůznějších koutech světa je jedním z nejčastějších témat diskutovaných nejen napříč politickým spektrem, ale i při nejrůznějších příležitostech v rámci přátelských setkání. Málokdo si však při těchto diskusích uvědomuje lidskoprávní aspekt dětských práv a jejich katastrofální nedodržování v České republice, ačkoliv s jejich důsledky se v naší společnosti setkáváme denně.

Klíčová slova

dětská práva, společnost, lidskoprávní aspekt

Abstract

The issue of respect or non-respect for human rights in various parts of the world is one of the most frequent topics discussed not only across the political spectrum, but also on various occasions during friendly meetings. However, not many people are aware of the human rights aspect of children's rights and their catastrophic non-observance in the Czech Republic during these discussions, even though we encounter their consequences in our society on a daily basis.

Key Words

children's and human rights, society

Úvod

Představa šťastného dětství je téměř shodně - u dětí i dospělých - spojována s harmonickou rodinou, kdy spokojené dítě vyrůstá obklopeno svými nejbližšími, milujícími rodiči. Jak ale konstatuje A. Giddens, „*Domov bývá často idealizován jako oáza jistoty a štěstí, ale přitom se stal nejnebezpečnějším místem v moderní společnosti* (GIDDENS, 1999). Tam, kde rodiče selhávají, je dítě ohroženo, jeho základní potřeby nejsou v důsledku vyhrocených vztahů jeho rodičů adekvátně uspokojovány, buď jedním, nebo oběma rodiči. To platí o to víc, pokud rodiče řeší své problémy soudně a motivací minimálně jednoho z nich (někdy i obou) je pouze sofistikovaná snaha ublížit tomu druhému, a to i za cenu poškození vlastního dítěte. Škody na psychice dětí jsou o to závažnější, pokud při hledání a přijímání adekvátních opatření selhávají i státní orgány.

Děti jako rukojmí

Je mnoho oblastí, kdy jsou děti z nejrůznějších důvodů diskriminovány, opomíjeny, kdy např. není zajištěn jejich

přístup ke vzdělání z hlediska jejich sociálního postavení resp. sociálního postavení jejich rodičů, kdy nemají možnosti rozvíjet své talenty a nadání, mají omezený přístup k nadstandardním zdravotnickým službám atd. Mnoho dětí v naší společnosti čelí nenávisti pro svůj vzhled, příslušnost k národu či menšině, mnoho z nich se vyrovnává s nejrůznějšími omezeními spojenými s jejich zdravotním stavem, vzhledem, sexuální orientací či preferencí. **Nemálo dětí se však stává rukojmím svých rodičů v soudních sporech o jejich péči a následně obětí státních institucí, především soudů a orgánů sociálně-právní ochrany dětí.** Přitom především rodiče, ale následně i státní instituce, kterého některých řízení vstupují, by měly činit veškerá svá rozhodnutí s cílem zajistit tzv. nejlepší zájem dítěte.

Zájem dítěte

Pojem **nejlepší zájem dítěte** (*the best interest of child*), kterým dotčené strany v řízeních operují, však není přesně vymezen a definován, ačkoliv je jedním ze základních principů současného rodinného práva. Úmluva o právech dítěte definuje nejlepší zájem v několika člancích, konkretizuje jej i judikatura Ústavního soudu; v kontextu Úmluvy představuje in concreto souhrn všech práv, která jsou tímto dokumentem zaručena.

Zájem dítěte by měl být vždy nejvyšším imperativem, neměl by být podřazen zájmům kohokoliv jiného. Protože však není dána definice tohoto pojmu, závisí vždy na subjektivním výkladu rozhodujících osob. Rozhodovací praxe českých soudů svědčí o různém, často si odporujícím výkladu tohoto termínu. v zásadě však závisí na výkladu soudce/soudkyně, co bude v konkrétním případě za nejlepší zájem resp. blaho dítěte považovat. Problémem je i neshoda odborné i laické veřejnosti ohledně správnosti nabízeného řešení: stojí zde proti sobě odpůrci střídavé péče, a to např. při nesouhlasu jednoho z rodičů nebo při velké vzdálenosti jejich bydlišť, odpůrci kontaktu násilného rodiče s dítětem, odpůrci kojení dětí v batolecím věku apod. Zájem dítěte je třeba vidět nejen z hlediska aktuálního stavu, ale i z hlediska budoucnosti – pokud volíme ze dvou variant je třeba vždy **upřednostnit tu, jejíž rizika se jeví z hlediska zdravého psychického vývoje dítěte nižší.**

V situaci konfliktu zájmu dítěte a jiného subjektu, např. jeho rodiče, pokud není jiná možnost než zasáhnout do něčích práv a zájmů, musí být podle Evropského soudu pro lidská práva, **zájmy a práva dítěte těmto ostatním nadřazeny**“. Naproti tomu naše soudy se vyjadřují k preferenci zájmy všech dotčených subjektů sladit, což je s ohledem na

odůvodnění příslušných rozhodnutí nejen nelogické, ale v praxi často i nerealizovatelné.

Vůle hledat řešení, které by bylo ve skutečném zájmu dítěte, často chybí.

V komentáři k občanskému soudnímu řádu se konstatuje, že dojde-li při výkonu určitého práva ke střetu s výkonem jiných práv, je třeba takové kolize řešit podle zásady „*vycházející ze společenského významu porovnávaných kolidujících práv, konkrétně z preference kvalitativně a funkčně vyššího práva před kvalitně a funkčně nižším právem* (tak např. při střetu osobnostního práva a vlastnického práva je třeba dát přednost osobnostnímu právu jako kvalitativně a funkčně vyššímu právu před právem vlastnickým)“ (JEHLIČKA&ŠVESTKA&ŠKÁROVÁ, 2001). Při střetu práva rodiče s právem dítěte je tedy nutné upřednostnit právo dítěte.

Spory o určení péče

Ve sporech o určení péče či kontaktu se často setkáváme s požadavkem druhého z rodičů na široký styk i v případě kojeného dítěte, u větších dětí např. druhý z rodičů odmítá v rámci svých požadavků zohlednit docházku dítěte na zájmové aktivity, často zvolené druhým rodičem, rozhodnutí

o střídavé péči se domáhá otec, pravomocně odsouzený za domácí násilí, jehož se dopouštěl na matce v přítomnosti dítěte. I v těchto případech často vyhrává nad dítětem rodič: kojení od 6ti měsíců života dítěte se neuznává, čas může rodič s dítětem strávit dle svých představ a nikoliv dle představ a potřeb dítěte, i násilný rodič – dopouštěl-li se násilí „pouze“ v přítomnosti dítěte může o dítě rovnocenně pečovat. Pod zohledněním práva rodiče pečovat o dítě resp. práva dítěte na péči obou rodičů jsou děti proti své vůli nuceny ke kontaktům s rodičem, kterého na základě svých vlastních zkušeností odmítají. Rodiče jsou sankcionováni za nedodržení soudních rozhodnutí, někdy dokonce kriminalizováni, když respektovali vůli svých dětí a v rozporu se soudním rozhodnutím nebyl styk dětí s druhým rodičem realizován.

Zásady vývojové psychologie prověřené desítkami let jsou zpochybňovány jak laiky, tak i některými odborníky.

Soudy často nepřihlíží k osobnostnímu uzpůsobení dítěte, nezohledňují jeho věk a individualitu, bagatelizují specifické poruchy dětí a mateřství. Nicméně pokud dítě opakovaně zažívá v různých situacích bezmoc, nemá možnost kontrolovat situaci a mít na ni vliv, může se naučit pasivitě a rezignaci jako svému způsobu řešení, v budoucnu pak není schopno vyvinout efektivní obranu a nalézt zdravé řešení. Řada dětí trpí

posttraumatickými stresovými poruchami, je narušována jejich vazba na rodiče, který je nedovede ochránit a předává druhému rodiči, u kterého se necítí dobře. Obráceně jsou však případy, kdy dítě po svém rodiči touží, ten však svou rodičovskou odpovědnost vykonávat nehodlá (a s dítětem se vidět odmítá, případně se s ním chce vidat velmi sporadicky). Jakkoliv však stát používá donucovací prostředky a děti, které kontakt odmítají, k takovému kontaktu nutí, obráceně takové rodiče, kteří se se svými dětmi odmítají stýkat, nijak donutit nechťejí a nemohou.

Nelze přehlédnout aktuální převyšující poptávku po psychiatrických a psychologických službách, v důsledku narůstajících psychických problémů, depresí, sklonů k sebepoškozování a sebevraždám u dětské a adolescentní populace. Ačkoliv nejsou příčiny tohoto stavu jednoznačné, nelze je hledat pouze v covidových opatřeních či válečných konfliktech blízko za našimi hranicemi, ale především v neutěšených poměrech našich dětí v jejich domovech. Ze soudních řízení péče o nezletilé se postupně vytrácí náležité zjištění skutkového stavu, problémy v rodině jsou bagatelizovány jako rodičovský konflikt, aniž by skutečná příčina či patologie jednoho z rodičů byly výslovně pojmenovány, soudy se schovávají za alibistické nekvalitní

znalecké posudky a závěry soudních znalců a anebo – s ohledem na jejich aktuální nedostatek a přetíženost – akcentují práva rodičů a téměř automaticky nařizují střídavou péči bez ohledu na specifiku konkrétní kauzy. Na rozdíl od rodičů, kteří si vybírají právní zástupce, je dítě zastoupeno tzv. kolizním opatrovníkem, tedy sociální pracovníci/pracovníkem, mnohdy bez právnického vzdělání a časových možností kauzu náležitě sledovat, např. pravidelně nahlížet do soudního spisu či být s dítětem a rodinou v pravidelném kontaktu. Výjimkou nejsou případy, kdy sociální pracovník rozhoduje o dítěti, které nikdy neviděl.

Veřejností otřásl i několik medializovaných případů, kdy došlo z důvodu odmítání druhého rodiče k umístění dítěte do zdravotnického zařízení či exekuci dítěte pro nerespektování soudního rozhodnutí jedním z rodičů, který se např. snažil chránit dítě při podezření na zneužívání. Nejednalo se však o tzv. vlčí děti, ale zpravidla o případy, kdy se rodiče soudili již mnoho měsíců či dokonce let. Nejen tyto špičky ledovce, ale i „běžné opatrovnické spory“ jsou náročné na čas, na psychiku, ale i finanční prostředky nejen na advokáty, ale např. i na znalecké posudky a nejrůznější organizace, s kterými jsou rodiče a především děti nuceni spolupracovat. v roce 2022 rozhodl soud o znalečném v opatrovnické věci ve výši

200.000 Kč, kdy náklady na ně uložil hradit nejdříve na půl oběma rodičům, následně pouze matce. Systém, který byl zřízen a povolán k tomu, aby děti chránil, je následně jen zdrojem jejich další traumatizace a viktimizace.

Závěr

Ústavní soud se staví k opatrovníckým stížnostem a rezervovaně a navzdory různým iniciativám stále neexistuje možnost dovolání, které by vedlo i ke sjednocování rozhodovací praxe v záležitostech týkajících se dětí Nejvyšším soudem, byt na tuto mezeru Ústavní soud opakovaně upozorňuje. Je třeba důsledně poukazovat nejen na bílá místa v opatrovnícké justici, ale důsledně hledat nápravu stávající situace. Jinak v případě mnoha dětí v naší republice nemůžeme o jejich právu na spokojené dětství hovořit a jejich další psychický vývoj předvídat

.

Seznam bibliografických odkazů

- [1] GIDDENS, A., Sociologie. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999, 594 s. ISBN 80-720-3124-4. str. 177
- [2] JEHLIČKA, Oldřich, ŠVESTKA, Jiří, ŠKÁROVÁ Marta, a kol., Občanský zákoník, komentář.C.H.Beck, Praha, 2001, str. 50

Kontakt

JUDr. Ing. Ivana Spoustová, Ph.D.
advokátka
Rumunská 1720/12
120 00 Praha 2
E-mail: spoustovaivana@gmail.com

Odborný profil autora:

Vystudovala Vysokou školu ekonomickou v Praze a Právnickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze, kde obhájením dizertační práce na téma Poměr rodičů k nezletilým dětem se zřetelem na specifika domácího násilí absolvovala i doktorský studijní program.

V současné době pracuje jako advokátka, zaměřuje se na rodinné, trestní a obchodní právo a na oblast dodržování resp. porušování lidských, zejména dětských práv v naší republice.

Spolupracuje s nevládními organizacemi. Je členkou správní rady ESI – Evropský institut pro smír, mediaci a rozhodčí řízení, o.p.s. a proFem – centrum pro oběti domácího a sexuálního násilí, o.p.s.

AUTONÓMIA RODIČOV A DOHODA O ÚPRAVE STRETÁVANIA SA S MALOLETÝMI DEŤMI V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

*Parental autonomy and agreement on the regulation
of contact with minors in the Slovak Republic*

JUDr. Beata SWANOVÁ

Abstrakt

Rozvod alebo rozchod rodičov prináša pre rodičov ale aj deti viaceré výzvy, ktoré s ukončením spolužitia v jednej domácnosti musia riešiť. Hoci dohoda rodičov sa vo všeobecnosti považuje za prvú možnosť, ako sa majú vzťahy medzi rodičmi usporiadať, slovenská právna úprava je v tejto oblasti nekonzistentná. Autonómiu rodičov neobmedzuje iba z hľadiska posudzovanie súladu dohody rodičov s najlepším záujmom dieťaťa, ale často v praxi aj s možnou vykonateľnosťou, ktorú sudcovia posudzujú podľa svojho uváženia. Hoci tento prístup je možné sledovať pri viacerých oblastiach, na ktorých sa rodičia majú dohodnúť (napríklad o tzv. výživnom), najvypuklejší je tento problém pri úprave stretávania sa nerezidenčného rodiča s dieťaťom (úprava styku). Článok je zameraný aj na osobitný procesný inštitút, ktorý je v slovenskom práve zakotvený od 1.1.2024, a to informatívne stretnutie rodičov s vyšším súdnym úradníkom - koordinátorom, ktorého predmetom sú aj dohody o úprave styku.

Kľúčové slová

Rodinné právo, rodičovská dohoda, mediácia, dohoda o styku

Abstract

The divorce or separation of parents poses a number of challenges for both parents and children, who have to cope with the end of living together in the same household. Although the parental agreement is generally considered to be the first option for regulating the relationship between parents, Slovak legislation is inconsistent in this area. It limits parental autonomy not only in terms of assessing whether the parents' agreement is in the best interests of the child, but in practice often also in terms of its enforceability, which is assessed by judges at their discretion. Although this approach can be applied to a number of areas where the parents have to agree (e.g. maintenance), the problem is most acute when it comes to regulating the non-resident parent's contact with the child (contact arrangements). The article focuses in particular on a specific procedural institution introduced in Slovak law as of 1 January 2024, namely the informative meeting of parents with a higher court official - a coordinator, where agreements on the modification of access are the subject of this meetings.

Key Words

Family law, parental agreement, mediation, contact agreement

Úvod

V posledných rokoch je v Českej aj Slovenskej Republike v rámci súdnych konaní o rozvod manželstva a čiastočne aj pri konaniach o sporoch nezosobášených rodičov týkajúcich sa ich maloletých detí, viditeľná snaha podporiť rodičov pri uchopení ich rodičovských kompetencií, podporiť dohodu rodičov, ak je čo i len trochu možná, na úkor rozhodovania súdu o tom, ako

bude prebiehať starostlivosť a výchova detí (v českom právnom poriadku ide najmä o problematiku „péče o dítě“, slovenský právny poriadok zotrváva pri „osobnej starostlivosti“). Pre účel tohto článku budem aj pre český pojem „péče“ používať slovenský pojem „starostlivosť“, ktorý v českom zákone o rodině v poslednom účinnom znení bol ekvivalentom „výchovy“. Systematika českého rodinného práva je dnes už podstatne odlišná od slovenskej právnej úpravy.

Rodičia, ktorí sa nestarajú o svoje deti spoločne, môžu dohodou upraviť výkon svojich rodičovských práv a povinností a vyhnúť sa tak súdnemu rozhodovaniu už desaťročia, či už podľa zákona č. 96/1963 Zb. o rodine v znení neskorších predpisov (účinný v SR do 31.3.2005, v ČR do 31.12.2013), ďalej len „ZoR(1963)“ alebo slovenského zákona č 2005 č. 36/2005 Z.z. o rodine v znení neskorších predpisov (účinný od 1.4.2005), ďalej len „ZoR(2005)“ a českého občanského zákoníku (Zákon č. 89/2012 Sb. občanský zákoník účinný od 1.1.2014, ďalej len „český o.z.“), ktoré tento zákon nahradili.

V minulosti sa rodičovské dohody v odbornej právnej literatúre najčastejšie spomínali pri rozvodoch, kde rozvádzajúci sa manželia mali maloleté deti, nakoľko úprava

práv a povinností k maloletým deťom bola spojená s rozvodovým konaním. v Slovenskej republike je stále konanie o úprave výkonu rodičovských práv a povinností na čas po rozvode spojené s rozvodom manželstva a súd koná o týchto dvoch veciach v jednom konaní. V zmysle § 24 odst. 1 ZoR(2005) *„v rozhodnutí, ktorým sa rozvádza manželstvo rodičov maloletého dieťaťa, súd upraví výkon ich rodičovských práv a povinností k maloletému dieťaťu na čas po rozvode, najmä určí, či maloleté dieťa zverí do spoločnej osobnej starostlivosti obidvoch rodičov, do striedavej osobnej starostlivosti obidvoch rodičov alebo do osobnej starostlivosti jedného z rodičov, kto ho bude zastupovať a spravovať jeho majetok. Súd súčasne určí, ako má rodič, ktorému nebolo maloleté dieťa zverené do osobnej starostlivosti, prispievať na jeho výživu, alebo schváli dohodu rodičov o výške výživného.“* (zákon č. 36/2005 Z.z. o rodine, 2004, odst. 1, § 24). Tento model už v Českej republike neplatí a konanie o úprave starostlivosti o deti musí predchádzať rozvodovému konaniu. V zmysle § 906 odst. (1) českého o.z. *„Má-li být rozhodnuto o rozvodu manželství rodičů dítěte, soud nejprve určí, jak bude každý z rodičů napříště o dítě pečovat, a to s uvážením zájmu dítěte; s tímto zřetelem se od souhlasného stanoviska rodičů soud odchýlí jen tehdy, vyžaduje-li to zájem dítěte. Soud vezme v úvahu nejen vztah dítěte ke každému z rodičů, ale také jeho*

vztah k sourozencům, popřípadě i k prarodičům.“ V zmysle odst. 2 „soud může rozhodnout i tak, že schválí dohodu rodičů, ledaže je zřejmé, že dohodnutý způsob výkonu rodičovské odpovědnosti není v souladu se zájmem dítěte.“ (zákon č. 89/2012 Sb., 2012, odst. 1 a 2, § 906)

V oboch právnych poriadkoch platí, že ak sa rozvádžajúci rodičia nechcú spoliehať na rozhodnutie súdu o starostlivosti o deti, musia predložiť svoju dohodu o konkrétnych oblastiach, o ktorých by inak rozhodoval súd a táto dohoda bude predmetom posúdenia zo strany súdu, či už v samostatnom konaní v prípade českého práva alebo v jednom konaní v prípade slovenskej úpravy rozvodu manželstva. Dohody medzi rodičmi, ktorí nie sú zosobášení alebo spolu nežijú, nie sú vždy schvaľované súdom, rodičia nemusia uzatvárať žiadnu formálnu dohodu a môžu si svoje rodičovské práva a povinnosti usporiadať fakticky, teda de facto prerozdelením súvisiacim s pasivitou rodičov. (DANIŠOVIČOVÁ, 2023, s. 63)

Otázka spolužitia manželov a rodičov je v českom a slovenskom práve riešená odlišne. v rámci slovenského právneho poriadku spolužitie (bez ohľadu na to, či rodičia sú, alebo nie sú manželia) možno charakterizovať podľa ich

obojstrannej vôle tvoriť rodinu a spoločne zabezpečovať jej potreby.(Cirák, Pavelková, Števček, 2008. s.108)

Práve úprava styku je veľmi často predmetom mediácie, v prevažnej väčšine prípadov sa rieši v kontexte rodičovskej dohody o úprave rodičovských práv a povinností. v niektorých prípadoch paradoxne je pre rodičov rozsah času, stráveného osobne s dieťaťom podstatnejší, ako napríklad forma zverenia do niektorého z typov osobnej starostlivosti (tj. rozsah času je diskutovanejší ako následné rozhodnutie, či v danom prípade bude forma starostlivosti riešená ako nerovnomerná striedava starostlivosť oproti osobnej starostlivosti jedného rodiča so širokou úpravou styku). Zákonná úprava pri gramatickom výklade príslušných ustanovení v súčasnosti účinného slovenského zákona o rodine podporuje úplnú autonómiu rodičov v plnej miere, realita v rámci súdnych konaní je však odlišná. Zaujímavá dilema tak vzniká aj pri činnosti koordinátorov - vyšších súdnych úradníkov, ktorí od 1.1.2024 pôsobia na všetkých okresných súdoch na základe § 51b vyhlášky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 543/2005 Z. z. o Spravovacom a kancelárskom poriadku pre okresné sudy, krajské sudy, Špeciálny súd a vojenské sudy v znení neskorších predpisov, nakoľko oni ako súčasť justičného systému musia v plnej miere rešpektovať právny

pohľad na dohody o stretávaní sa s nerezidenčným rodičom, na rozdiel od mediátorov, ktorí naopak by mali pri uzatváraní dohody o styku plne rešpektovať požiadavky rodičov.

Predmetom článku bude zamyslenie sa, v akom rozsahu rodičia majú v rámci slovenského práva možnosť ovplyvniť, ako bude vyzerat' ich dohoda o úprave styku v prípade, ak je dieťa zverené do starostlivosti druhého rodiča a aký vplyv na to má skutočnosť, či rodičia chcú mať ich dohodu aj v tejto časti vykonateľnú.

Dohody rodičov o úprave styku

Ako bolo uvedené v úvode, v spoločnosti sa mení postupne chápanie rovnoprávneho postavenia rodičov v prípadoch, ak nevychováajú svoje deti spoločne. Práve dosahovaním dohôd, ktoré naplňajú nielen najlepší záujem dieťaťa ale aj potreby a záujmy rodičov, sa eliminuje konflikt a podporuje sa vzájomná spolupráca medzi rodičmi. Slovenský ZoR (2005) pri úprave dohôd rodičov v podstatne iba s malými zmenami prevzal pôvodnú systematiku ZoR(1963). Avšak práve v prípade dohody o úprave styku sa právna úprava v novom ZoR(2005) zmenila, táto zmena je však príkladom nekonzistentnej právnej úpravy v slovenskom rodinnom práve.

V slovenskom ZoR(1963) v poslednom účinnom znení dohoda o styku mohla a nemusela byť schvaľovaná, ak si to rodičia nežiadali a súd upravoval styk iba ak to vyžadovala výchova dieťaťa alebo zakazoval a obmedzoval styk, ak to uznal za vhodné v záujme ochrany zdravia dieťaťa. V zmysle § 27 odst.1 slovenského ZoR(1963) v stave k 31.3.2025 *Dohoda o styku rodičov s dieťaťom nepotrebuje schválenie súdu. Podľa odst. 2 Súd však styk rodičov s dieťaťom upraví, ak to vyžaduje záujem na jeho výchove. Podľa odst. 3 Ak je to potrebné v záujme zdravia dieťaťa, súd styk dieťaťa s rodičom obmedzí alebo ho i zakáže.*

V českom ZoR(1963) v poslednom účinnom znení už bol § 27 upravený čiastočne odlišne. V zmysle § 25 ZoR(1963) v stave k 31.12.2013 odst. 1 „*Dohoda o styku rodičů s dítětem nepotrebuje schválení soudu.*“ V zmysle odst. 2 „*Soud však styk rodičů s dítětem upraví, vyžaduje-li to zájem na jeho výchově a poměry v rodině. Bránění oprávněnému rodiči ve styku s dítětem, pokud je opakovaně bezdůvodné, je považováno za změnu poměrů, vyžadující nové rozhodnutí o výchovném prostředí.* (3) *Jestliže je to nutné v zájmu dítěte, soud styk dítěte s rodičem omezí nebo jej i zakáže.*“

Oproti slovenskej právnej úprave, ale stále viac-menej podobne. Po prijatí zákona o rodine v r. 2005 je na ustanovení

§ 25 ZoR(2025) badateľný posun oproti pôvodnej úprave, nakoľko sa úplne ustúpilo od schvaľovania alebo neschvaľovania dohody o úprave styku, naopak, formálne sa rodičom dala možnosť dohodnúť sa akokoľvek, pričom dohoda o styku rodičov s maloletým dieťaťom sa „stane súčasťou rozhodnutia“. V zmysle § 25 ZoR(2005) odst. 1 *„Rodičia sa môžu dohodnúť o úprave styku s maloletým dieťaťom pred vyhlásením rozhodnutia, ktorým sa rozvádza manželstvo; dohoda o styku rodičov s maloletým dieťaťom sa stane súčasťou rozhodnutia o rozvode. V zmysle odst. 2 Ak sa rodičia nedohodnú o úprave styku s maloletým dieťaťom podľa odseku 1, súd upraví styk rodičov s maloletým dieťaťom v rozhodnutí o rozvode; to neplatí, ak rodičia úpravu styku žiadajú neupraviť.“*

Špecifická formulácia o zahrnutí dohody do výroku rozhodnutia o rozvode manželstva je atypická v porovnaní s ostatnými ustanoveniami zákona, ktoré spomínajú dohodu rodičov ako alternatívu k súdnemu konaniu.

Ustanovenie §25 ZoR(2005) je teda možné vykladať v tom zmysle, že na čomkoľvek sa rodičia dohodnú, súd to má prevziať do rozhodnutia. Toto sa v praxi nedeje. Už v čase prijatia zákona existovali pochybnosti o tom, ako bude do rozsudku prebratá dohoda, ktorá je zjavne v rozpore so

záujmom dieťaťa (napríklad ak by umožňovala styk s rodičom, ktorý trpí prudko nákazlivou chorobou). (SVOBODA, FICOVÁ, 2005, s. 65)

Na potenciálny nesúlad § 25 s Ústavou SR práve na základe skutočnosti, že súd nemá ako do výrokovej časti rozsudku zakomponovať neurčité a rôznorodé dohody rodičov o úprave styku bolo poukázané už v r. 2006 v návrhu navrhovateľa – Okresného súdu Brezno, o ktorom ale Ústavný súd SR rozhodol, že mu nevyhovie. K pomerne komplexnej argumentácii navrhovateľa sa Ústavný súd SR v konaní PL. ÚS 26/05-37 vyjadril zjednodušene v tom zmysle, že *„zákonodarca (v § 25 pozn. aut.) preferuje dohodu rodičov o úprave styku s maloletým dieťaťom. O styku rodičov s maloletým dieťaťom rozhodne súd vtedy, ak sa rodičia o tejto otázke nedohodnú. Zákonodarca neustanovuje, a teda nepredpisuje rodičom obsah dohody o úprave ich styku s maloletým dieťaťom a nepredpisuje pre túto dohodu žiadne náležitosti a neukladá ani žiadne obmedzenia, ako ani nepredpisuje obsah výroku rozhodnutia súdu, ktorým tento rozhodne o úprave styku rodičov s maloletým dieťaťom, a ani ho iným spôsobom v jeho rozhodovaní o tejto otázke nijako neobmedzuje.“*

Prax sa napriek gramatickému výkladu ako aj výkladu Ústavného súdu SR vyvinula tak, že súdy odmietajú schvaľovať dohody o úprave styku, ak nie sú presne časovo ohraničené alebo ak inak vzbudzujú pochybnosti o vykonateľnosti. (Príklad: rodičia si dohodnú prevzatie dieťaťa „každý párny týždeň v piatok zo škôlky“, pre účel predloženia dohody súdu musí byť presné uvedené časové ohraničenie „v piatok o 15:00 hod., pričom dieťa otec/matka prevezme z predškolského zariadenia“. K prevzatíu v predškolskom alebo školskom zariadení je potrebné poznamenať, že toto sa akceptuje iba v posledných rokoch, predtým sa to tiež považovalo za nevykonateľné. Podobne je zo strany niektorých súdov neakceptovateľná dohoda rodičov, že trávenie prázdnin si rodičia upresnia mesiac pred začiatkom prázdnin a podobne.)

Dohoda o úprave styku ako obsah dohody o mediácii

Rodičia čoraz častejšie riešia nezhody pri starostlivosti o deti vo forme dohody o mediácii, označovanej aj ako mediačná dohoda (tento pojem je však používaný iba v českej právnej úprave). Náležitosti dohody o mediácii určuje § 15 zákona č. 420/2004 Z.z. o mediácii v znení neskorších predpisov, pre jej platnosť je predpísaná písomná forma. Mediátor je povinný pripojiť svoj podpis, alebo odmietnuť

podpísať dohodu, ak je podľa neho v rozpore s hmotným právom alebo dobrými mravmi.

Podstatnou skutočnosťou pri koncipovaní „mediačných (rodičovských) dohôd“ je to, že obsah finálnej dohody závisí v plnom rozsahu na tom, o čom sa chcú dohodnúť rodičia. (LÖWY, 2022). Ak sa mediačná dohoda riadi tým čo chcú riešiť rodičia, obvykle sa spisujú do výslednej dohody všetky body, na ktorých sa rodičia dohodnú. Facilitatívny model mediácie navyše podporuje myšlienku komponovať dohody presne tak, ako si ich rodičia dohodli, neovplyvňovať výsledné dohody poradenstvom ani predpísanými náležitosťami, okrem nevyhnutne potrebných.

Takto môže dochádzať pri úprave styku k dvom protichodným názorom – časť mediátorov rodičovské dohody formuluje podľa očakávaní rodičov a snaží sa motivovať rodičov k tomu, aby sa spoliehali na svoju platnú a záväznú dohodu a v konaní nežiadali styk upraviť, naopak, časť mediátorov sa snaží vtesnať rodičov do súdmi štandardne akceptovanej šablóny, najmä ak rodičia trvajú na vykonateľnej dohode o úprave styku. Dohoda je takto uzatváraná s čo najpresnejšími časovými údajmi, konkrétnym miestom odovzdávania a preberania dieťaťa, čo býva niekedy kontraproduktívne, ak už pri uzatváraní takejto dohody je

zrejmé, že sa časové harmonogramy nebudú môcť v konkrétnom prípade dodržiavať, lebo napríklad rodič pracuje v nepravidelných turnusoch alebo má nepravidelné nočné zmeny a podobne. Problém nastáva, ak aj tú časť dohody, ktorá obsahuje úpravu styku, chcú mať rodičia uzavretú vo forme, ktorá zabezpečí vykonateľnosť, jej obsah rešpektuje ich vôľu aj záujem maloletého dieťaťa, ale nekorešponduje s očakávaním zákonného sudcu alebo sudkyne, ktorí predloženú dohodu odmietne prevziať do rozhodnutia, hoci ustanovenie § 25 ZoR(2005) jednoznačne hovorí v prospech uznania autonómie vôle rodiča. K bežnej praxi na súdoch patrí to, že dohody uzavreté rodičmi pred pojednávaním, hoci aj vo forme dohody o mediácii, sa modifikujú na pojednávaní do znenia, ktorú akceptuje súd.

To, že k dohodám rodičov súdy niekedy nepristupujú ako k platným a záväzným úkonom, prispieva pravdepodobne aj fakt, že počas účinnosti ZoR(1963) dohody rodičov bez schválenia súdu neboli platné. V zmysle medzitým už neúčinného § 26 odst. 2 ZoR(1963) *„Rozhodnutie o úprave práv a povinností rodičov k dieťaťu možno nahradiť ich dohodou, ktorá pre svoju platnosť potrebuje schválenie súdu.“* Teda až dohoda, ktorá bola schválená súdom, sa stala platnou. Dohodám rodičov takto chýbala podstatná súčasť, ktorá ich

v podstate diskvalifikovala na neformálne „zhody názorov“. Takto niektoré sudkyne a sudcovia dohody rodičov, hoci aj vopred pripravené, ale nie v zaužívanej forme, vnímajú dodnes. Pritom ZoR(2005) nepodmieňuje schválením súdom platnosť dohody, ale iba vykonateľnosť. Podľa momentálne účinného § 24 odst. 4 ZoR(2005) *„Rozhodnutie o úprave výkonu rodičovských práv a povinností možno nahradiť dohodou rodičov. Dohoda musí byť schválená súdom, inak je nevykonateľná.“* K dohode rodičov by teda mal súd pristupovať primárne ako k platnej dohode. Je potrebné hľadať rovnováhu medzi ochranou dieťaťa pred potenciálne nevhodnou dohodou, ktorú rodičia môžu uzavrieť, k čomu schvaľovanie a tým pádom kontrola dohody rodičov súdom smeruje a skutočnosťou, že rodičia sú v prvom rade tí, ktorí sa o dieťa osobne starajú a je to nielen ich právo, ale aj povinnosť.

Informatívne stretnutie rodičov a úprava styku

Informatívne stretnutie rodičov je iný potrebný procesný úkon súdu v konaní vo veciach starostlivosti súdu o maloletých, v ktorých možno uzavrieť rodičovskú dohodu a v konaní o výkon rozhodnutia. Účelom informatívneho stretnutia rodičov na súde (čiastočne inšpirovanom aj myšlienkami tzv. Cochemského modelu) je najmä vedenie rodičov k prevzatíu rodičovskej zodpovednosti, využitiu

odbornej pomoci vrátane mediácie a k uzavretiu rodičovskej dohody. v rámci uzatvorenia dohody rodičov koordinátori niekedy riešia aj úpravu styku, najmä ako súčasť rodičovskej dohody o úprave výkonu rodičovských práv. U dohôd rodičov, uzatváraných v rámci informatívneho stretnutia rodičov sa predpokladá ich následné schvaľovanie súdom, pretože informatívne stretnutie rodičov sa organizuje buď v prípade rozvodu alebo pri nezosobášených rodičoch mu vždy predchádza začatie súdneho konania. Bude určite v dlhodobejšom horizonte zaujímavé vyhodnotiť, či pri činnosti koordinátorov prevažuje snaha dohody o styku nerobiť súčasťou rozhodnutia, t.j. motivovať k dobrovoľnému dodržiavaniu alebo nie, a teda skúmať, v akej miere rodičia uzavreté dohody o styku dobrovoľne neurobia predmetom „schválenia“ súdu.

Záver

Dohoda o styku s maloletým dieťaťom má vo vzťahu k iným dohodám, ktoré sú predmetom schvaľovania súdom, osobitné postavenie, nakoľko pri dohode o úprave styku sa nepredpokladá, že by ju súd mal vždy schvaľovať (česká právna úprava), resp. že by mala byť povinne súčasťou rozhodnutia (slovenská úprava). Avšak v prípadoch, ak rodičia vykonateľnosť požadujú, táto požiadavka často vedie

k reštriktívnemu zužovaniu dohody rodičov o styku, hoci právna úprava úpravy na prvý pohľad rešpektuje v plnom rozsahu autonómiu vôle rodičov. Pri návrhu na prevzatie obsahu dohody do výrokovej časti rozsudku dochádza k častému preformulovaniu dohody sudkyňou alebo sudcom, ktorí vo veci rozhoduje, podľa jej či jeho predstavy o vykonateľnosti, hoci zákonná úprava v tomto prípade jednoznačne uprednostňuje dohodu rodičov. Súd má v zmysle slovenského právneho poriadku stále kľúčovú úlohu pri schvaľovaní dohôd, aby tak zabezpečil ochranu práv dieťaťa a aby sa vykonateľnými stávali iba dohody, ktoré tieto požiadavky spĺňajú. Súd by však mali dohody rodičov rešpektovať ako prejav ich kompetencie a podporovať snahu rodičov o samostatné riešenie otázok starostlivosti o deti. Hoci pri úprave styku by dohoda rodičov nemala byť povinne schvaľovaná, naopak, rodičia by si mali upraviť styk podľa okolností toho ktorého prípadu čo najviac individualizovane a dobrovoľne dohodu dodržiavať, zákon nevyklučuje, aby si aj dohodu o úprave styku rodičia dali „schváliť“, aby bola vykonateľná. v praxi tak dochádza k paradoxu, kedy dohody o styku, ktoré rodičia nežiadajú schváliť súdom, sú koncipované odlišne ako dohody, ktoré rodičia chcú mať z rôznych dôvodov vykonateľné. Predmetom ďalšieho výskumu bude uzatváranie rodičovských dohôd a dohôd

o úprave styku v rámci informatívneho stretnutia rodičov, nakoľko koordinátori môžu jednak odporučiť odbornú pomoc vrátane mediácie, jednak podporiť rodičov uzavrieť dohodu priamo na informatívnom stretnutí rodičov. Predmetom ďalšieho výskumu bude aj monitorovanie, či bude súdna prax postupne reagovať na posilňovanie autonómie rodičov a vo väčšej miere sa budú „schvaľovať“ dohody o úprave styku aj v prípade, ak síce budú v súlade so záujmom dieťaťa, ale nebudú dostatočne presne formulované, nakoľko k tomuto trendu pôvodne smerovala právna úprava v § 25 ZoR(2005).

Zoznam bibliografických odkazov

- [3] CIRÁK, J., PAVELKOVÁ, B., ŠTEVČEK, M. (2008). Rodinné právo. Šamorín: Heuréka, 2008. ISBN 978-80-89122-47-9.
- [4] DANIŠOVIČOVÁ, L. (2023). Právne postavenie maloletého dieťaťa vo vzťahu k jeho rodičom. Bratislava: C. H. Beck, 2023. ISBN 978-80-8232-034-6.
- [5] LÖWY, A. a kol. (2022). Najlepší záujem dieťaťa ako hodnotové kritérium pri rozhodovaní v konaniach vo veciach starostlivosti súdu o maloletých. Bratislava. C.H. Beck, 2022. ISBN: 978-80-8232-012-4

[6] SVOBODA, J., FICOVÁ S. (2005). Zákon o rodine – komentár. *Judikátúra, súvisiace predpisy a vzory rodinnoprávnych podaní*. Bratislava: EUROUNION, 2005. ISBN 80-88984-76-9.

Legislatíva a judikátúra

[7] Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

[8] Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov

[9] Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov

[10] Zákon č. 420/2004 Z. z. o mediácii a o doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

[11] Zákon č. 89/2012 Sb. občanský zákoník v znení neskorších predpisov

[12] Zákon o rodine č. 96/1963 Zb. o rodine v znení neskorších predpisov

Kontakt

Beata Swanová, JUDr.

Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Šafárikovo nám. 6, Bratislava

E-mail: swanova1@uniba.sk

Odborný profil autora:

JUDr. Beata Swanová je aktívna advokátka a mediátorka, ktorá sa venuje najmä rodinnému a občianskemu právu. Pôsobí ako externá doktorandka na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, kde zabezpečuje výuku predmetu Právna klinika mediácie.

ROVNOVÁHA MEZI PRÁVY A POVINNOSTMI (KONKRÉTNĚ K ROVNOVÁZE MEZI PRÁVEM RODIČE NA PÉČI O DÍTĚ A POVINNOSTÍ PEČOVAT, JAKOŽ I POVINNOSTÍ DÍTĚTE STRPĚT PÉČI RODIČE)

Balance between rights and duties (Specifically, the balance between the parent's right to care for the child and the duty to care, as well as the child's duty to tolerate the parent's care)

doc. JUDr. Renata ŠÍNOVÁ, Ph.D.

Abstrakt

Příspěvek se věnuje posouzení toho, zda skutečně existuje rovnováha mezi právem rodiče na péči o dítě a povinností dítěte respektovat, že o něj chce rodič pečovat. Příspěvek je inspirován soudobou praxí, v níž je velmi problematické pracovat se situacemi, v nichž dítě ve věku kolem 10 let a více zcela odmítá péči rodiče, aniž by k tomu mělo i vážný důvod.

Klíčová slova

dítě, názor dítěte, péče, rodičovská odpovědnost, styk s dítětem, participační práva dítěte

Abstract

The paper examines whether there is indeed a balance between a parent's right to care for a child and the child's obligation to respect that parent's desire to care for the child. The paper is inspired by contemporary practice, in which it is very difficult to deal with situations in which a child aged around 10 years or more refuses to be cared for by a parent without even a serious reason.

Key Words

child, child's opinion, contact with the child, custody, parental responsibility, child's right to participate

Úvod

Otázka vzájemné rovnováhy mezi právy a povinnostmi, jež jsou obsahem vztahů mezi rodiči a dětmi, patří v rámci rodinného práva k imanentním. Vedle svým způsobem „tradiční“ nejasnosti v tom, zda mají oba rodiče ve vztahu k péči o dítě skutečně rovnocenná práva, se však zejména s rozvojem tzv. participačních práv dětí a jejich interpretace rozvíjí i další, a to poměrně nemalá, problematická oblast. Tou je vzájemná korelace práva rodiče na péči o dítě a povinnost dítěte péči rodiče strpět. Neboli řádky níže uvedené v mnohém představující úvahu a popis praktických zkušeností, se věnují především tomu, jaké právní důsledky má přání dítěte se s rodičem nestýkat, případně o „jeho péči prostě nestát“.

Názor dítěte a jeho význam obecně

O významu participačních práv nemůže být v kontextu dnešní právní úpravy i praxe pochybností. Čl. 12 Úmluvy o právech dítěte (Sdělení č. 104/1991 Sb., 1991) jednoznačně stanoví, že *státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní*

názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni. Rovněž pak podle ustanovení § 867 OZ (Zákon č. 89/2012 Sb., 2012) má soud zjistit před rozhodnutím názor dítěte.¹¹

Možnost vyjádření názoru a jeho důsledky se v rámci soudobé české praxe rozvíjí již několik let. v judikatuře lze pak nalézt jak tendenci názoru plně vyhovět¹², tak tento v podstatě nereflektovat¹³. Praxe tak bohužel odmítá přinést jednoznačné řešení, jak s názorem dítěte pracovat, a v rámci rodičovských konfliktů to vede ke vzniku dojmu, že se fakticky vyplatí to

¹¹ Srov. § 867 OZ (1) *Před rozhodnutím, které se dotýká zájmu dítěte, poskytne soud dítěti potřebné informace, aby si mohlo vytvořit vlastní názor a tento sdělit. (2) Není-li podle zjištění soudu dítě schopno informace náležitě přijmout nebo není-li schopno vytvořit si vlastní názor nebo není-li schopno tento názor sdělit, soud informuje a vyslechne toho, kdo je schopen zájmy dítěte ochránit, s tím, že se musí jednat o osobu, jejíž zájmy nejsou v rozporu se zájmy dítěte; o dítěti starším dvanácti let se má za to, že je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit. Názoru dítěte věnuje soud patřičnou pozornost.*

¹² Srov. např. nález II. ÚS 2225/23, podle kterého „v řízení o předběžném opatření ve věci umístění nezletilého (věku blízkého dosažení zletilosti) do zařízení poskytujícího ústavní výchovu mají soudy povinnost umožnit nezletilému se vyjádřit. Jiný postup je v rozporu s nejlepším zájmem dítěte, odepřením možnosti využití participačních práv, ale i výrazem svévole při aplikaci práva.“

¹³ Srov. usnesení ÚS sp. zn. III. ÚS 1575/22, jež ponechalo nezletilého v ústavním zařízení, neboť se na jeho postoji k respektování střídavé péče (nerespektoval ji) nic nezměnilo.

s „názorem dítěte“ pomyslně zkusit. Vždy totiž existuje šance, že tento bude pro soud právě tím, co bude soud nejvíce reflektovat. Jak velmi trefně popsala Leix (2024), česká praxe tak tenduje ke kupování dětí v patchworkových rodinách.

„Já nechci“ jako právně relevantní překážka?

Jak bylo naznačeno, tato stať si neklade za cíl přinést jakékoli komplexní řešení problému, spíše je jejím cílem upozornit na závažný problém, se kterým se praxe potýká. Tímto problémem je stanovisko dítěte, v němž dítě kontakt s jedním z rodičů zcela odmítá.¹⁴ Nadále není věnována pozornost situaci, kdy dítě pouze vyjádří stanovisko na rozsah péče, které se odlišuje od stanoviska rodiče. v kontextu výše uvedeného rizika výkladu, jenž názor dítěte považuje za zcela nezpochybnitelný a vysoce relevantní prvek, pak v důsledku tohoto jeho názoru kontakt s rodičem skutečně ani fakticky vůbec neprobíhá.

S ohledem na zaměření autorky je problém řešen z právního hlediska. Současně se nevěnuje situacím, v nichž dítě vyjádří svůj názor v prosté preferenci jednoho z rodičů nebo pouze v podobě názoru na rozložení času mezi oba rodiče. Níže bude

¹⁴ Nadále není věnována pozornost situaci, kdy dítě pouze vyjádří stanovisko na rozsah péče, které se odlišuje od stanoviska rodiče.

proto sledována situace, v nichž dítě projeví přání s jedním z rodičů nebýt.

První zásadní právní otázkou je tak především otázka relevance názoru dítěte pro formulaci soudního rozhodnutí. Nesprávná premisa, že názor dítěte je překážkou, přes kterou pomyslně „nejede“ vlak, tj. která péči či styk rodiče bez dalších souvislostí vylučuje, nemá v právní úpravě žádný podklad. Sám Ústavní soud v rozhodnutí, v němž podporoval respekt stanoviska dítěte, zdůraznil, že v případě plné reflexe názoru dítěte se musí jednat o situaci, v níž nejsou *okolnosti rozumně odůvodňující odchýlení se od jeho postoje* (nález ÚS, sp. zn. II. ÚS 1626/22 #1, 2022). Stejně tak potřebnost poměřovat názor dítěte s dalšími prvky jeho nejlepšího zájmu akcentuje i komentářová literatura.¹⁵

¹⁵ Srov. *Právo dítěte být slyšeno garantuje, že jeho názor bude vyslyšen, bude mu věnována pozornost, soud ho velmi pečlivě vyhodnotí, ale ne vždy mu bude vyhověno. Důležité hledisko při rozhodování bude věk dítěte a také skutečnost, zda jeho vyjádření koresponduje s ochranou jeho nejlepších zájmů. Názoru dítěte tedy musí být přikládána náležitá váha, soud musí své rozhodnutí a případné přihlédnutí k názoru dítěte odůvodnit. Výsledkem dítěte se nezjišťuje skutkový stav věci, nejde o dokazování, ale o zjištění přání a názorů dítěte se zřetelem k tomu, aby (je-li to možné) bylo k těmto názorům přihlédnuto. Viz Bureš in Drápal/Bureš Komentář OSŘ s. 650. Z judikatury ÚS se podává, že „není možné, aby obecné soudy postoj nezletilého dítěte bez dalšího převzaly a aby své rozhodnutí založily toliko na jeho přání, nikoliv na pečlivém a komplexním posuzování jeho zájmů“.* (Nález ÚS [II. ÚS 2943/14](#), 2014; KRÁLÍČKOVÁ, et al., 2020, s. 791)

Musí proto platit, je-li právo interpretováno správně, že samotné vyjádření nesouhlasu dítěte s péčí či stykem, nesmí pro vyloučení tohoto práva rodiče postačovat. Právní důvody pro to jsou pak mnohé. Vedle povinnosti soudu rozhodovat v nejlepším zájmu nezletilého dítěte podle čl. 3 Úmluvy o právech dítěte (Sdělení č. 104/1991 Sb., 1991)¹⁶, který v sobě zpravidla kontakt s oběma rodiči zahrnuje, je třeba zohlednit i to, že rodič, jehož péči dítě odmítá, má též zákonem zaručená práva. Rodič je nositelem rodičovské odpovědnosti podle § 858 OZ. Podle § 857 OZ je *„dítě je povinno dbát svých rodičů. Dokud se dítě nestane svéprávným, mají rodiče právo usměrňovat své dítě výchovnými opatřeními, jak to odpovídá jeho rozvíjejícím se schopnostem, včetně omezení sledujících ochranu morálky, zdraví a práv dítěte, jakož i práv jiných osob a veřejného pořádku. Dítě je povinno se těmito opatřením podřídit.“* (Zákon 89/2012 Sb., 2012) V obecném pohledu lze tak konstatovat, že stejně jako rodiči přísluší práva a tíží jej povinnosti, i dítěti vedle práv zákon ukládá i povinnosti, jež fakticky právům rodiče korelují. Z hlediska právní úpravy je tak mezi právy rodiče a povinnostmi dítěte nastavena odpovídající rovnováha.

¹⁶ *Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány*

K tomuto doktrinálnímu posouzení zbývá doplnit odpovídající praktická pravidla, jež zaručí, aby realizace jak práv, tak povinností na obou stranách fungovala. Základem je přitom stanovení správné právní hranice, tj. meze, za níž již korelace mezi právy a povinnostmi neplatí, neboť nelze po dítěti podrobení se péči rodiče již požadovat. Platí proto, že je-li dítětem prezentován v řízení názor, v němž péči rodiče nebo i kontakt s ním striktně odmítá, není možné nesouhlas toliko konstatovat a do rozhodnutí přejmout (HOLUB, 2023).

Právě naopak, vyjádření nesouhlasu dítěte je třeba vnímat jako možné porušení právní povinnosti a posoudit, zda jsou pro porušení dány důvody, respektive nerealizace práva rodiče je z důvodu objektivně zjištěné překážky na straně dítěte právně odůvodnitelná.

Je-li v řízení zjištěn názor dítěte, které kontakt či péči odmítá, je třeba se dále věci důkladně zabývat. Je potřebné zjistit, zda pro stanovisko dítěte existuje právně relevantní příčina. Tou je bez jakýchkoli pochybností násilí rodiče vůči dítěti, jakož i násilí v rodině, jehož bylo dítě svědkem, stejně jako okolnost traumatu dítěte, ať již vzniklé z jakýchkoli příčin (alkoholismus rodiče, závislost na omamných látkách, vyhrůžky dítěti apod.). Respektive platí, že vyjadřuje-li dítě názor, podle kterého lze usuzovat na vážné narušení jeho

vztahu s rodičem, je nezbytné zjistit, co k tomuto narušení vedlo. Teprve na základě zjištění příčin vedoucích k formulaci názoru je možné posoudit, jak má soud dále v řízení postupovat.

Pomineme-li nyní situace, kdy je zjištěna pro odmítání kontaktu skutečně relevantní příčina, je třeba se dále zabývat právním řešením případu, v němž soud žádný konkrétní důvod pro zrušení či neumožnění kontaktu či péče dítětem nezjistí. v takové případě věc zůstane pouze v rovině, že dítě jednoduše a současně bez relevantního důvodu kontakt či péči nechce. Přitom v praktických souvislostech se takové případy dějí buď z důvodu, že dítě preferuje méně přísnou výchovu jednoho z rodičů (*mám možnost hrát hry, nemusím chodit spát, není mi zakazován mobilní telefon apod.*), nebo se snaží jednomu z rodičů v rámci rodičovského konfliktu zalíbit (*nechci s tebou být, protože by mamka zůstala sama...což může být situace, kdy se rodič staví do role oběti*), respektive snaží se jen proti rodiči vymezovat a ze situace rodičovského konfliktu profitovat (*budu s tebou jen, kdy mi koupíš nový mobil, nezapomeň, že já si mohu říci, zda s tebou chci trávit čas*).

Je zcela zjevné, že se v těchto případech jedná o situace, jež by neměly být právem aprobovány, protože ve svém důsledku nejsou v zájmu daného dítěte. Aniž bychom pak analyzovali

případné psychologické aspekty jednání nezletilého dítěte a především důsledky, které by aprobace takového jednání mohla mít do jeho života¹⁷, je třeba uvést, že rezignace na právní řešení dané situace by měla fatální důsledky nejen pro příslušného nezletilého jedince, ale i pro společnost jako celek. Nejde přitom o porušení participačních práv, ale o prosazení principů a pravidel, na nichž musí společnost trvat.

Neboli vyjádření dítěte „já nechci“ může a současně nemusí, ba i dokonce v některých případech nesmí být, a to právě v zájmu dítěte, právně relevantní překážka k tomu, aby byla aktivována i práva rodiče o dítě pečovat a dítě především vychovávat. Tam, kde je pro stanovisko dítěte dán právně relevantní důvod a kontakt není v jeho nejlepším zájmu, který vyplývá ze všech zjištěných skutečností, jsou právě práva dítěte na ochranu a bezpečí upřednostněna. Avšak v případech, kde právně relevantní důvod chybí a negativní stanovisko dítěte je jen důsledkem buď manipulace dítěte nebo projevem jeho pomyslného zkoušení hranic či mnohdy i logického zjištění, co mohu ze situace rodičovského konfliktu pro sebe ještě více získat, je na místě názor nereflektovat. Ani to však neznamená, že s ním není třeba dále pracovat.

¹⁷ Především riziko psychické nezralosti dítěte pro pochopení závažnosti situace a důsledků jeho jednání.

Když není „já nechci“ právně relevantní překážkou

Pokud soud zjistí, že názor dítěte zcela odmítající rodiče neodpovídá jeho nejlepšímu zájmu, je třeba, aby rozhodl o péči nebo o styku s tímto rodičem. s odlišným názorem dítěte se musí vypořádat nejen v odůvodnění, ale to, proč nebylo názoru dítěte soudem vyhověno, by mu mělo být soudem, případně i opatrovníkem sděleno, resp. vysvětleno. Zejména s ohledem na další důsledky je třeba, aby věc byla dítěti řádně objasněna.

Po vydání soudního rozhodnutí je zde totiž bohužel vysoká míra rizika, že se situace s názorem dítěte jako překážkou bude opakovat, a i přes soudní rozhodnutí bude dítě péči nebo styk bez právně relevantního důvodu nadále odmítat nebo jej dokonce podmiňovat (*když mi koupíš, zařídíš, dovolíš nebo umožníš...*). Důvodem pro to může být opět judikatura, která v dobré víře směřující k podpoře práv dětí též konstatovala, že názor dítěte je i překážkou pro exekučně vynucenou realizaci práv (NEVRKLA, 2016). I tu je však třeba číst odpovědně, tj. obdobně jako v případě rozhodnutí v nalézacím řízení tak, že je nezbytné posoudit, zda se jedná o názor tvořící právně relevantní překážku realizace práv rodiče či nikoli.

V rámci výkonu rozhodnutí k názoru dítěte a odmítání kontaktu přistupuje prvek donucení. Je zjevné, že otázka možnosti skutečně donutit dítě podrobit se péči či styku je

mimořádně citlivá. Bez pomoci psychologů není možné ji vyřešit, rizika poškození dítěte do budoucna jsou výrazná (CIPRÝN, 2021). Z právního hlediska by měl soud, pokud zjistí nesouhlasné stanovisko dítěte a současně k tomuto není dána žádná příčina, s dítětem pracovat již v rámci nalézacího řízení. Je nutné využít odborné pomoci, a především dítě vést k tomu, že jeho právům korelují sice povinnosti rodičů, ale totéž funguje i naopak. Dítě je třeba stejně jako jeho rodiče „edukovat“, ačkoli se do situace velmi často nedostává svou vlastní vinou, ale tlakem, který na něj rodiče vyvíjejí a v nichž je dítě ve svém názoru podporováno. Nezřídka se lze setkat se situací, v níž i sám rodič v soudní síni uvádí, že je šťastný, že se již dítě dostalo do věku, kdy může říci, že má druhý rodič odejít z jeho života.

Nelze se divit tomu, že dítě ve velmi problematickém věku kolem 10tého až 12tého roku života využije šanci „mít moc a rozhodovat“, pokud ji dostane. Základní otázkou pak je, zda v situaci, kdy pro odmítnutí péče či styku objektivně není dán důvod, právo fakticky opravdu dítěti takovou moc dává. Jakkoli by odpověď měla být záporná, tj. že dítě takovou moc nemá, jeví se, že s ohledem na podporu participačních práv je nyní situace v praxi mimořádně složitá.

Na její řešení však není možné rezignovat. Proto máme za to, že soud má dítěti objasnit obsah soudního rozhodnutí a je na místě i dítě poučit v tom, že soudní rozhodnutí má opravdu význam toho, co se má dodržovat.¹⁸ Jednoduše soud, opatrovník i rodiče musí přijmout odpovědnost za to, že k posouzení nejlepšího zájmu je povolán právě soud a pokud tento po slyšení názoru dítěte zhodnotí, že péče či styk mají probíhat, je třeba se jeho rozhodnutím primárně řídit. Pokud to není možné, i zda právo poskytuje nástroj, jak rozhodnutí změnit¹⁹. Vše však nemá probíhat tak, že se věc přesune pouze do výkonu rozhodnutí a dítě bude nadále péči či styk odmítat.

Pokud taková situace nastane, je pak nutné konstatovat, že soud může, po provedení dokazování a konzultace s odbornou pomocí, výkon rozhodnutí i vůči dítěti realizovat. Důležitá je zde především otázka odborné podpory a objasnění kladů i záporů postupu odnětí dítěte, které musí poskytnout psycholog. Rodinněprávní sympozium Justiční akademie, které se konalo v říjnu 2024, přineslo odpověď, že skutečně v některých případech invazivní zásah v podobě odnětí nejen pomohl napravit narušený vztah, ale především zabránil i pokřivení osobnosti dítěte do budoucna. s nadsázkou je

¹⁸ Znovu pak zdůrazňujeme, že se jedná o situace, kdy pro odmítání péče a kontaktu nebyl zjištěn žádný právně relevantní důvod.

¹⁹ Změna rozsudku pro změnu poměrů, tzv. *clausula rebus sic stantibus*.

možné konstatovat, že psychologové deklarovali, že se soudy nesmí bát do situace zasáhnout, neboť velmi často nejde už jen o pár hodin kontaktu, ale o to, jak bude dítě dále v důsledku celé situace morálně a vztahově vybaveno do svého dalšího života.

Závěr

Závěrem tak nezbyvá než konstatovat, že nás v tomto ohledu v právní praxi čeká nyní složitá a trnitá cesta. Právo korelaci práv a povinností mezi rodiči a dítětem zakládá, otázka její praktické realizace však může být velmi složitá. Se zjevně dobrými úmysly podpory postavení dítěte v soudním řízení, které se ho dotýká, se participační práva mohla rozvinout i do oblasti, která není přípustná. Samotná formulace názoru „já nechci“ bez dalšího není a nesmí být právní překážkou k tomu, aby otec, resp. matka mohl či mohla vůbec být rodičem svého dítěte. Vyslovení takového názoru je naopak mimořádně závažný stav, který musí být řešen. Není možné, aby soud poměry dítěte upravil, aniž by pro tento stav byla zjištěna jeho skutečná příčina. Teprve tak pak umožní posoudit, jak má soud dále postupovat.

Neodůvodní-li příčina vyloučení rodiče z života dítěte, je nezbytné činit právní kroky k tomu, aby tento součástí života byl. Je přípustné, aby nebyl názor dítěte v rozhodnutí

reflektován, ale je nezbytné, aby věc byla dítěti objasněna. To bylo mělo být realizováno v nalézacím řízení proto, aby následně nebylo třeba výkonu rozhodnutí. Je-li jej třeba, je nezbytné připustit, že i zásah v podobě odnětí dítěte nebo jiné formy výkonu může být cestou, jak v nejlepším zájmu dítěte s jeho negativním názorem pracovat. Lze jen konstatovat výzvu, abychom nevzdávali boj za rodiče, který pro to nezavdal příčinu a je přesto zatracován. Dítěti bude jeho přítomnost v životě chybět, a právě proto má smysl věc pomyslně nevzdávat. Ze zkušenosti psychologů prezentovaných na sympoziu se nezřídka stává, že ačkoli muselo být dítě odebráno a předání asistováno v podobě výkonu, stačil pak jen krátký čas k tomu, aby si dítě s rodičem, kterého zatracovalo, opětovně začalo budovat vztah.

Seznam bibliografických odkazů

- [1] CIPRÝN, Š. (2021, 26. srpna). Prání dítěte a jeho vliv na rozsah styku s druhým rodičem, In: *Právní prostor*, [online]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/prani-ditete-jeho-vliv-na-rozsah-styku-s-druhym-rodicem>
- [2] HOLUB, M. (2023). Zohlednění názoru dítěte v soudní praxi. *Právo a rodina*, ročník 23, číslo 4

[3] LEIX, A. (2024). Meze participace: Kupování“ dětí v patchworkových rodinách. In: *Právo a rodina*, ročník 24, číslo 3, str. 13 a násled.

[4] NEVRKLA, L. (2016, 3. května) Výkon rozhodnutí o péči o nezletilé děti ukládáním pokut, *epravo.cz*, [online]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/vykon-rozhodnuti-o-peci-o-nezletile-deti-ukladanim-pokut-101334.html>

[5] WESTPHALOVÁ, L. (2020). § 867 [Zjištění názoru nezletilého dítěte]. In: Z. Králíčková, M. Hrušáková, L. Westphalová a kol., *Občanský zákoník II. Rodinné právo* (§ 655–975). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, s. 791, marg. č. 5.

Legislativa a judikatura

[6] Sdělení č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte (ve znění pozdějších předpisů), Sbírka zákonů ČR Částka 22 (1991). <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/39097/1/2>

[7] Ústavní soud České republiky. (2022). Nález sp. zn. II. ÚS 1626/22 ze dne 15. srpna 2022. Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu, 113, 184.

[8] Ústavní soud České republiky. (2015). Nález sp. zn. II. ÚS 2943/14 ze dne 16. června 2015. Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu, 77, 607.

[9] Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (ve znění pozdějších předpisů), Sbírka zákonů ČR Částka 33 (2012). <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/74907/1/2/zakon-c-89-2012-sb-obcansky-zakonik>

Kontakt

Renáta Šínová, doc. JUDr. Ph.D.
Právnická fakulta Univerzity Palackého
779 00 Olomouc, 17. listopadu 8
E-mail: renata.sinova@upol.cz

Odborný profil autora:

Autorka se ve své profesní praxi se dlouhodobě zaměřuje na civilní proces a také na rodinné právo. Působí v akademické sféře i v advokacii, podílela se na přípravě zákona o zvláštních řízeních soudních a je také členkou rekodifikační komise pro civilní právo procesní na Slovensku. Spolupracuje jako lektorka s Justiční akademií a jako odborný konzultant také s Úřadem pro mezinárodněprávní ochranu dětí. v roce 2008 získala statut hostujícího profesora na University of Berkeley v Kalifornii. Je členkou Pracovní komise Legislativní rady vlády.

AKO SA SPRÁVNE ROZHODNÚŤ? (POHĽAD NA JEDNOTLIVÉ FAKTORY, PÔSOBIACE PRI PROCESE ROZHODOVANIA SA)

How to make the right decision?

(A look at the individual factors, which influence the decision-making process)

PhDr. Katarína UHERČÍKOVÁ

Abstrakt

Príspevok opisuje faktory, ktoré ovplyvňujú rozhodovanie ľudí, najmä zo psychologického, sociologického, výchovno-vzdelávacieho a ďalších hľadísk. Spomína tiež významnú rolu spiritualizmu, ktorý môže mať dôležitú úlohu práve v situáciách, kedy je potrebné vedieť sa správne rozhodnúť a prijať za to zodpovednosť.

Bližšie sa zaoberá hlavne psychologickými faktormi, konkrétne osobnostnými, komunikačnými, emocionálnymi, psychosomatickými, potrebou kritického myslenia, logiky, atď. Zdôrazňuje tiež význam zodpovednosti v rozhodovaní vzhľadom na jednotlivca, ako aj vzájomný vplyv pri rozhodovaní jednotlivca vzhľadom na členov rodiny a tiež vplyv rodinného prostredia na rozhodovanie jednotlivca. Zároveň opisuje a vyzdvihuje celospoločenský význam a rovnako aj vzájomný vplyv jednotlivých ľudí a celej spoločnosti, čo sa týka zodpovednosti pri rozhodovaní.

Kľúčové slová

Duchovné hodnoty, faktory rozhodovania, kritické myslenie, psychologické aspekty, správne rozhodnutia, zodpovednosť pri rozhodovaní

Abstract

There are described the factors in the article, which influence decision-making process of people, especially from psychological, sociological, educational, and another aspects. There is also mentioned a significant role of spiritualism, which may have an important function just in situations, when it is important to be able to make the right decision and to take responsibility.

It is dealing in more detail mainly with psychological factors, specifically personal, communicational, emotional, psychosomatic, the need of critical thinking, logic, etc. It emphasizes also a role of responsibility in decision-making towards an individual and also reciprocal impact of an individual's decision on family members and also an influence of the family environment on decision of the individual. At the same time, it describes and emphasizes the social importance and the mutual influence of individual people and society, in connection with responsibility in decision-making.

Key Words

Critical thinking, decision-making factors, psychological aspects, responsibility in decision-making, right decisions, spiritual values

Predpoklady správneho rozhodovania

Svoj príspevok venovaný faktorom rozhodovania sa začnem možno trochu netradične. Totiž vtedy, keď som ho začala písať, zišla mi v prvom rade na um kniha Celestínske proroctvo od Jamesa Redfielda, ktorá bola neskôr sfilmovaná. Tam sa opisuje návod, ako sa dá v prípade závažnej situácie

vnútorne nastaviť tak, aby človek dokázal využiť svoju intuíciu a správne predvídať výsledok svojho rozhodnutia. To možno určite považovať za najlepší návod, ako sa správne rozhodnúť.

V tejto súvislosti spomeniem ešte jednu moju osobnú skúsenosť. Totiž práve počas môjho pôsobenia na sekcii podpory zdravia ÚVZ SR ma oslovilo isté nakladateľstvo, ktoré vydáva knihy najmä z oblasti spiritualizmu, vrátane zdravotnej oblasti, s ponukou prekladu. Prekladala som z angličtiny konkrétne niektoré diela od tzv. „spiaceho proroka“ Edgara Cayceho, ktorý osobitne zdôrazňoval, že podávané rady a odporúčania uvádzané v takejto „alternatívnej“ literatúre by mali byť v súlade s odbornými poznatkami a v prípade potreby by sa mali vhodne dopĺňať. Určite by si nemali protirečiť, považovať sa za akúsi nevhodnú konkurenciu, a pod. Ide tu predsa o celkový prospech pre ľudské zdravie, k čomu je potrebná rovnováha medzi telesným, duševným a duchovným, medzi racionálnou a iracionálnou stránkou osobnosti. To sú dôležité predpoklady aj pre správne rozhodovanie. A z mojej strany bolo jednoznačne dobré rozhodnutie snažiť sa vhodne aplikovať tieto poznatky vo svojom živote.

A čo hovoria odborníci? Základnými predpokladmi správneho rozhodovania sú (BRATSKÁ, 1992, s. 74):

- stanoviť si a pružne uplatňovať vlastné kritériá, podľa ktorých sa riadime. Ide o rešpektovanie určitých morálnych zásad, pravidiel, noriem a ich pružnú realizáciu. Nevyrovnaný človek máva len hmlisté zásady, nerešpektuje objektívny význam a poradie hodnôt.
- cieľavedomosť, uvedomenie si zmyslu života
- primeraná úroveň aspirácií. Tie by mali byť úmerné možnostiam a schopnostiam jednotlivca
- samostatnosť a nezávislosť. Znamená to, že sa rozhodujeme v súlade s vlastnými názormi. Dokážeme vzdorovať pokusom nechať sa zlákať na niečo, čo je proti nášmu presvedčeniu. Nezávislosť znamená rozširovanie priestoru na slobodné rozhodovanie sa. Človek by nemal byť závislý od nálad, rozmarov, postojov voči nemu, a pod.
- Potreba odstrániť nevhodné návyky, ako napr. odkladanie rozhodnutí
- významným faktorom je tréning schopnosti rozhodovania sa – v oblasti výchovy a vzdelávania sa zameriava na konkrétne riešenie problémov.

Osvedčenou metódou sú napr. prípadové štúdie (BRATSKÁ, 1994, s. 87). Využíva sa pri nich aktívne sociálne učenie, ktorého základom sú vedomosti a schopnosti

účastníkov, rôzne logické postupy, emocionálne pôsobenie, ktoré pôsobí motivujúco. Dôležité je tiež využitie dynamiky skupín v inšpirujúcom a aktivačnom smere. Pri hľadaní optimálnych riešení napomáha aj vhodná skupinová atmosféra. Prejavuje sa tendencia rozvíjať komplexné flexibilné myslenie.

Typické sú tiež situačné metódy (rozborové štúdie). Medzi ich prednosti patrí:

- rozvoj schopnosti logicky, analyticky porovnávať, vymedzovať a riešiť problémy
- rozvoj spôsobilosti aplikovať závery a využívať vedomosti pri riešení problémov z praxe
- rozvoj kombinačného, flexibilného myslenia a schopnosti hľadať rôzne spôsoby, ako dosiahnuť cieľ
- v tomto prípade veľmi dôležitou prednosťou je aj nácvik postupu, ako sa správne rozhodnúť

Významné v tomto smere sú aj metódy skupinového riešenia problému, vrátane metódy vhodného riešenia, kedy úlohou účastníkov je zhodnotiť jednotlivé alternatívy a rozhodnúť sa pre vhodný postup. Jednou z nich je aj tzv. brainstorming, ktorý slúži na kolektívne hľadanie nových, originálnych riešení rozmanitých problémov.

Iste je žiadúce, aby práve odborníci, ktorí sú zodpovední práve napr. za chod ekonomiky, alebo politiky sa dokázali

správne a zodpovedne rozhodovať. Pomôcť tomu môžu aj spomínané tréningové metódy. Ekonomické (riadiace hry) vychádzajú a sú si logicky podobné s vojenskými plánovacími hrami a rozhodovaním v podniku. Podstatou ekonomických hier je modelovanie hospodárskych situácií. Odborníci považujú ekonomické hry za metódu výučby postupného dynamického rozhodovania, ktoré sa uskutočňuje v simulovaných podmienkach. Ich výhodou je, že určitý jav v hospodárstve sa len simuluje a tak nie je riziko negatívneho dosahu nesprávnych rozhodnutí na ekonomickú situáciu.

Rozhodovanie v konfliktných situáciách

Čo sa týka predpokladov správneho rozhodovania, veľmi dôležitá je schopnosť riešiť svoje vnútorné konflikty.

Tu môžeme pripomenúť, okrem existencie právnych noriem, ktoré je potrebné dodržiavať a rozhodovať sa v súlade s nimi, opäť aj význam duchovných hodnôt. Tie možno určite považovať za akési „vodítko“, ktoré nám pomáha orientovať sa a správne sa rozhodovať aj v dnešnom svete. Znova spomeniem najskôr jednu osobnú skúsenosť. Totiž, v období, keď som mala dosť vážne zdravotné problémy, mi majitelia už spomínaného vydavateľstva, pre ktoré som robila preklady, venovali knihu s názvom „Liečivá sila lásky“. Najskôr som si pomyslela, že to bude iste nejaký pekný ľúbostný román, alebo

niečo v tom duchu. Bola som však prekvapená, keď som zistila, že kniha sa venuje trochu inej téme – v podstate účinku pozitívnych emócií na naše zdravie.

Uvádza sa v nej 10 princípov, ktoré nás vedú k zdraviu a k pocitu šťastia (CAYCE, 2007, s. 38)

- 1) Láska a naše vzťahy sú najdôležitejšie faktory v našom živote
- 2) Správaj sa k druhým ľuďom tak, ako by si si želal, aby sa oni správali k tebe
- 3) Odpusti, aby si našiel pokoj na duši
- 4) Prestaň posudzovať, začni milovať
- 5) Sme tým, ako uvažujeme a tým, čo jeme
- 6) Šťastie nájdeme v láskavosti
- 7) Prestaň prijímať a začni dávať
- 8) Podďaj sa životu
- 9) Ty rozhodneš, ako sa budeš cítiť
- 10) Prevezmi za svoj život zodpovednosť

Štruktúra týchto princípov odráža potrebu zahrnúť uvedené postoje do nášho života.

Sťažená situácia pre rozhodovanie nastáva práve v konfliktných situáciách (BRATSKÁ, 1992, s. 64). Vtedy sa objavujú prejavy, ako napr. váhavosť, bezradnosť,

nerozhodnosť. v situáciách, kedy človek prežíva stres, ako napr. pri nedostatku času, nevhodných fyzikálnych podmienkach, pri vysokej zodpovednosti, alebo nebodaj v ohrození vlastnej existencie, sa nemôže plne sústrediť a ani dobre rozhodovať. Zmeny v dôsledku záťažových situácií sa prejavujú vo fyziologických funkciách, ako aj psychickej činnosti človeka. Duševná pohoda je pritom dôležitou súčasťou nášho zdravia. v rôznej miere ju postrádajú najmä neistí, úzkostliví, neurotickí, agresívni jedinci, apod.

Podstatné je, aby došlo k opätovnému obnoveniu psychickej rovnováhy. K tomu je potrebná jednak mobilizácia psychických síl a zároveň snaha o vyrovnanie sa so záťažou a hľadanie vhodného riešenia. Tento želaný stav pomáha naplňovať psychohygiena, ktorej cieľom je zabezpečovať optimálne podmienky duševného zdravia. Jej súčasťou je napr. kontakt s prírodou, spoločenská prispôsobivosť, schopnosť nachádzať uspokojenie v práci, v spoločnosti ľudí prispievajúc k dobrej atmosfére, zdravá miera dôvery v ľudí, atď. Konkrétne je dôležité realisticky chápať vonkajší svet, aj vlastnú osobu, utvárať si reálnu životnú perspektívu, byť vytrvalý, dôsledný, zodpovedne pristupovať k životu.

Úloha kritického myslenia pri rozhodovaní

Ďalším významným aspektom pre správne rozhodovanie sa je schopnosť kritického myslenia. Práve v súčasnej dobe, kedy sa čoraz viac rozmáha on-line komunikácia, prejavuje sa aj význam dobrého kritického uvažovania. Jeho súčasťou je spájanie informácií, dedukcia, argumentácia a tvorba záverov. Človek sa pomocou neho naučí zaobchádzať s informáciami, filtrovať relevantné informácie, zvážiť ich silné a slabé stránky (BLAZSEKOVÁ, 2015). Pri príprave na diskusiu je nútený zvažovať aj rôzne protiargumenty a učí sa tým vnímať problém z viacerých perspektív. Študent sa pri kritickom uvažovaní tiež učí, ako postupovať pri riešení rôznych problémov.

V tejto súvislosti je dôležitá schopnosť vedieť logicky uvažovať. Korene logického myslenia vychádzajú zo skúsenosti (HEJNÝ, 1990, s. 45). Výsledkom je utvorenie spontánnej logickej štruktúry vedomia, ľudovo pomenovanej „zdravý sedliacky rozum“. Zakladateľ logiky Aristoteles zo Stageiry chápe túto disciplínu práve ako metódu správneho vedenia rozumu. Kto túto metódu neovláda, je považovaný za nevzdelaného, nekritického. Logiku možno rozhodne považovať za nástroj, ktorým môžeme poznávať a odstraňovať nedostatky v našom myslení a vyjadrovaní. Ešte v polovici minulého storočia sa logika učila na stredných školách iba

okrajovo, ako súčasť filozofie. Až neskôr sa stala aj súčasťou matematiky. Určite spolu s ostatnými vedomosťami a zručnosťami, nadobúdanými vo výchovno-vzdelávacom procese, napomáha rozvoju schopnosti správne sa rozhodovať. Obzvlášť si túto potrebu uvedomujeme, ak nečakane nastane mimoriadna situácia.

Kritické myslenie učí človeka myslieť slobodne a stráca sa pritom tendencia slepo nasledovať niekoho názory. Najdôležitejšie pritom je, že si vytvára svoj vlastný názor, dokáže ho argumentovať a vie aj, prečo mu verí. Učí sa tým samostatnosti a zodpovednosti. Buduje sa dôvera v seba samého, ale aj schopnosť počúvať a rešpektovať iných.

Záver

Človek by mal dokázať pri vlastnom rozhodovaní sa uplatniť spomínané aspekty v súlade s telesným, aj duševným zdravím. Treba si pritom uvedomiť, že naše rozhodnutia ovplyvňujú nielen nás samotných, ale aj naše okolie. v prvom rade sú to členovia rodiny, ktorí zase samozrejme ovplyvňujú nás a aj to, ako sa rozhodujeme. Rozhodnutia ľudí, na čele s verejnými činiteľmi, ovplyvňujú spoločenské dianie. A opäť spoločnosť pravdaže v tomto smere ovplyvňuje nás. Nezanedbateľný je pritom aj dosah rozhodnutí na naše životné prostredie, čo má zároveň vplyv aj na ľudské zdravie.

Verím, že môj príspevok splnil svoj cieľ a že každý si v ňom dokáže nájsť návod, ako sa čím lepšie rozhodnúť.

Zoznam bibliografických odkazov

- [1] BLAZSEKOVÁ, Tatiana (2015). *Čo je to kritické myslenie?* [online] Bratislava: STARTIT UP cit. [2015-10-12], Dostupné z: <https://www.startitup.sk/co-je-to-kriticke-myslenie/>
- [2] BRATSKÁ, Mária. (1992). *Vieme riešiť záťažové situácie?* Bratislava, SPN, 1992. 151 s. ISBN 80-08-01592-6
- [3] BRATSKÁ, Mária. (1994). *Metódy aktívneho sociálneho učenia a ich aplikácia.* Bratislava, Vysokoškolské skriptá FF UK, 1994. 127 s. ISBN 80-223-0858-7
- [4] CAYCE, Edgar. (2007). *Léčivá síla lásky.* Bratislava, Eko-konzult, 2007. 176 s. SBN 978-80-8079-072-1
- [5] HEJNÝ, Milan a kol. (1990). *Teória vyučovania matematiky 2.* Bratislava, SPN, 1990. 560 s. ISBN 80-08-01344-3

Kontakt

PhDr. Katarína Uherčíková
Súkromná základná škola s materskou školou Slovnafťáčik
Vlčie hrdlo 50, 824 12 Bratislava, SR
Slatinská 32, 821 07, Bratislava, SR
mail: uhercikovak@gmail.com

Odborný profil autora:

Autorka absolvovala štúdium psychológie na FF UK v Bratislave so štátnou skúškou v odbore sociálna psychológia. Krátko po promócii pôsobila ako školská psychologička na ZŠ. Následne absolvovala rigorózne konanie v odbore psychológia zdravia. Nadobudnuté vzdelanie uplatnila najmä počas pracovného pôsobenia na Sekcii podpory zdravia Úradu verejného zdravotníctva SR. Tam sa venovala predovšetkým projektu Školy podporujúce zdravie, ako aj psychologickéj problematike zvládania záťažových situácií, efektívnej komunikácie, riešenia konfliktov, a pod.

Autorka sa okrem toho venovala prekladateľstvu z anglického jazyka, najmä z oblasti literatúry faktu, konkrétne zdravého životného štýlu, stravovania, a pod. v súčasnosti pôsobí ako pedagogická asistentka na ZŠ a venuje sa zároveň problematike mediácie, predovšetkým v oblasti školského prostredia.

ROLE OF THE BLACKSMITH, MEDIATOR, IN THE PROCESS OF CONFLICT PREVENTION AND MANAGEMENT IN BWA COUNTRY FROM THE ORIGINS TO THE END OF THE NINETEENTH CENTURY

Olivier Wétuan YEHOUN Ph.D.

Abstract:

Conflict is inherent in human life. Humans have always experienced conflicts and have developed mechanisms to prevent or resolve them. In Bwa country or in Bwamu, a territory straddling Burkina Faso and Mali, conflicts are also legion. This non-centralized power society, made up of village communities, has endogenous mechanisms for conflict prevention and management, including mediation, often managed by very specific actors, including blacksmiths. These caste men, who owe their functions to the Kurukan Fuga charter, are important actors in the implementation of these mechanisms for living together and social cohesion in the Bwamu.

The objective of this paper is to understand the exact role played by the blacksmith, the man of the forge in the process of conflict prevention and management in Bwa country through mediation.

Thus, it will first allow a knowledge of the caste system among the Bwaba. Then review the various endogenous mechanisms for conflict resolution available to the Bwamu. Finally, to demonstrate the role of the blacksmith (mediator) in the implementation of these endogenous mechanisms.

Key Words:

Blacksmith-Conflicts-Mediation-Bwamu

INTRODUCTION

Conflict is inherent in human life. Thus, humans have always experienced conflicts and have developed mechanisms to prevent or resolve them. In Bwa country or in Bwamu, a territory straddling Burkina Faso and Mali, the land of the Bwaba, conflicts are also legion. This non-centralised society of power, made up of village communities, has endogenous mechanisms for conflict prevention and management.

In this community, where gerontocracy occupies a prominent place, the various conflicts that occur there are managed by specific actors. The community then confers on them a certain number of rights in this regard. These are, for example, the heads of lineages, nephews, and men of caste such as blacksmiths and griots. Thus, the latter are the very ones that are the subject of our present communication.

I. RATIONALE FOR CHOOSING THE THEME

In view of the deleterious security context as well as the multiplication of community conflicts in the Bwa area, it is therefore necessary to look at the endogenous mechanisms for the prevention and management of these conflicts and better, to highlight the important role that the Bwa griot has always played in this process. All this will make it possible to better

understand conflicts in Bwa society and to be able to prevent and resolve them.

II. PROBLEMATIC

By choosing to deal with this theme, we wanted to answer an essential question:

What place does the blacksmith occupy in the process of conflict prevention and management in Bwa country?

III. OBJECTIVES

The objective of this paper is to understand the exact role that the griot plays in the process of conflict prevention and management in Bwa country.

IV. METHODOLOGY

For our research, we worked from a number of sources: written, oral, digital and audio-visual sources. As for the oral sources, it was a question of conducting interviews with blacksmiths in the areas of Dédougou, Houndé, Djibasso, customary leaders, those in charge of the culture of the Boucle du mouhoun

V. RESULTS

V.1 Socio-political organization of Bwa society

One of the characteristics of the Bwa society is undoubtedly its non-centralized organization or characterized as a "village community". The village community is the broadest political unit that can be found in Bwa country." (CAPRON, 1973)

The Bwaba have a community family structure under the aegis of a village chief who shares his political and religious functions with a council that forms a collegial leadership.

Strongly religious, the Bwaba worship the god Do who is omnipresent in society and whose manifestation is perceptible in the daily life of the population.

Bwa society is organized into socio-professional groups resulting from the division of labor with endogamous castes (one cannot marry outside the caste to which one belongs). These are the farmers (Bwaba), the blacksmiths (kaani) and the griots (kakaba).

These different groups each perform specific tasks within the community. This list can be completed by slaves. We owe this caste system to the Manding empire with the charter of Kouroukan fougan which is a constitution enacted by Sundiata

Keïta, emperor of Mali in the thirteenth century, following his victory over Soumaworo Kanté, great king of Sosso. This constitution codified the habits and customs, the prohibitions between the components of society.

The charter of Kouroukan Fougá is the set of laws enacted by Sundjata during the Assembly of the Peoples that he convened in Kurukan Fuga in 1236 after the resounding victory of Kirina which opened the way to the Empire (NIANE, 2009)

V.2 The blacksmith

He is one of the Men of Caste. He was then a person specialized in the praise and declamation of historical narratives that gave pride of place to founding heroes and the marvelous in West Africa (FRANCIS, 2015). In the Bwa community, in addition to the functions mentioned above, the griot is the village weaver, plays the various musical instruments, animates the festivities and funerals. The griot does the hairstyle.

For this reason, the latter occupies an important place in bwa society. The nobles, who were mainly farmers, believed that the men of caste, especially the griots, were "foreigners". They even find that they have a foreign origin, especially Manding, thus alluding to the surnames of certain griots

(Dembélé, Sanogo...) and their style of praise which is reminiscent of the griots of the Mandé. Not all Bwa villages have griots but can hire the services of these caste men. This is the case of Houndé. In addition to these roles, the griot is involved in the prevention and management of conflicts in Bwa country.

V.3 Typology of conflicts in Bwa country

The foreign attacks on the Bwa country in the eighteenth century contributed to considerably increasing a certain climate of insecurity and inter-village wars in the country. These various wars were most often motivated by the murder of people from a third village ordered by an opposing village. This

e

On the subject of war among the Bwaba, Nazi Boni said that: "The Bwaba loved war and sports. They fought at every opportunity." There is therefore a diversity of conflicts in this society. These conflicts mainly revolve around the issue of the exploitation of natural resources, land, kidnapping or abduction of women and girls for marriage. It is at this level that the griot intervenes for his role in conflict prevention and management.

V.4 Mechanism of Endogenous Conflict Prevention and Management

Bwa society, as we know, is a society divided into social classes. This division is not without importance because it makes it possible to establish and maintain social equilibrium and to guarantee peace. In order to guarantee this peace in society, there are provisions that promote this process. African societies have social and symbolic responses to conflicts.

These social provisions and mechanisms range from the prevention to the resolution of the conflict. For example, kinship networks, social ties, palaver, etc. are all means of preventing contradictions from degenerating into open conflict.

- **Kinship and joking alliance:** These are provisions that exist in many societies and that allow peace to be preserved.
- **The kinship as a joke**

In this regard, NIANE (D.T) tells us that: "*The joking kinship, according to all the djeli and the elders, is one of the most important arrangements made in Kurukan Fuga. It aims to preserve peace and establish the spirit of tolerance; understanding between men, between groups, clans, ethnic groups*";

➤ **Cousinage as a joke**

He is a social link with multiple powers in the Bwa community

- The marriage alliance: in the Bwa community there are marriage alliances between families and villages. The objective here is to encourage the population to this practice because it helps to resolve and prevent possible conflicts.

This allows the village to be on good terms with its neighbours, as Jean CAPRON states: *"Indeed, one of the essential conditions for the proper functioning of matrimonial exchanges is that the two villages, whose houses exchange their wives, maintain constant good neighbourly relations with each other. These relations not only exclude any possibility of armed struggle between the two villages, but on the contrary favor the functioning of spontaneous alliances of reciprocal decency."*

➤ **Mediation**

It is defined above all as a process of ethical communication based on the responsibility and autonomy of the participants, in which a third party – impartial, independent, without decision-making or advisory powers, with the sole authority recognized by the mediators (the protagonists) – promotes through

confidential interviews the establishment, the re-establishment of social ties, the prevention or the settlement of the situation in question (GUILLAUME-HOFNUNG)

We remember that mediation is a means of resolution that has existed for a long time and continues to exist in many societies in Africa. In the Bwa community, the griot ensures the prevention and management of conflicts through mediation.

➤ **Prevention**

As the custodian of the traditions of the community, the griot through his mastery of the family tree helps to allow the population to know their history, the links that unite the different families and thus consolidate the links between them and thus prevent possible conflicts. This is also the case in the prevention and resolution of inter-village conflicts.

➤ **Resolution**

When a conflict erupts in the community, resolution mechanisms are put into action to resolve the conflict. Thus the griot is the one who plays the role of mediator in order to bring the protagonists to an agreement. Tradition gives us the right to intervene and resolve conflicts within the community (DEMBELE.2023). Thus, griots are credible and effective alternatives in conflict management with village chiefs.

The resolution of the conflict is often materialized through rituals in order to seal the peace regained.

CONCLUSION

Like other communities, this Bwa community is experiencing conflicts. In view of the particularly harmful consequences of these conflicts, conflict prevention and management mechanisms have been developed by the community. In addition, the actors who should lead the implementation of these mechanisms are defined by the community. Among these actors we have the griot. A role that the latter are trying to play as best they can today in a context of modernization and deleterious security.

List of references

- [1] BAH, T. (2008). *Traditional Mechanisms for Conflict Prevention and Resolution in Sub-Saharan Africa*
- [2] BONI, N. (1962), *Twilight of Ancient Times*. Presse africaine, Paris.256pp.
- [3] CAPRON, J. (1963.) *Religious universe and internal cohesion in the traditional Bwa village community*.105pp.
- [4] CAPRON, J. (1973). *Bwa village community, Mali-Upper Volta*, National Museum of Natural History. Mémoire de l'Institut d'Ethnologie, IX- Institut d'Ethnologie-Musée de l'homme, Paris.380pp.

ROLE OF THE BLACKSMITH, MEDIATOR, IN THE PROCESS OF CONFLICT
PREVENTION AND MANAGEMENT IN BWA COUNTRY FROM THE
ORIGINS TO THE END OF THE NINETEENTH CENTURY

Contact :

Olivier Wétuan YEHOUN, PhD

student in history.

Joseph KI-ZERBO University of Ouagadougou

Contact address : 00226 76061644

E-mail : yeoli_2007@yahoo.fr

ZODPOVEDNOSŤ JAKO SÚČASŤ FORMOVANIA NÁRODNEJ IDENTITY OPTIKOU VYSOKOŠKOLSKÉHO STUDENSTVA – BUDÚCEHO UČITEĽSTVA

*Responsibility as a part of national identity formation by the
view of university students – future teachers?*

Mgr. Veronika MICHVOCÍKOVÁ, PhD.

Abstrakt

Predkladaný príspevok je teoreticko-empirického charakteru. V teoretickej časti sú zadefinované základné kľúčové pojmy spojené s analyzovanou problematikou. Centrum pozornosti teoretického charakterizovania problematiky zodpovednosti je vymedzené prostredníctvom multidisciplinárneho prístupu s dôrazom na vytváranie predpokladov formovania národnej identity. Zachovávanie národnej identity vychádza z uvedenia si zodpovednosti príslušníkov národa za vytváranie existencie národa. Empirická časť obsahuje výsledky vlastného empirického prieskumu, ktorý bol realizovaný kvalitatívnym spôsobom. Cieľom empirického prieskumu bolo zistiť, v akých konkrétnych situáciách si vysokoškolské študentstvo – budúce učiteľstvo uvedomuje svoju zodpovednosť za pretrvávajúcu existenciu národa. Na základe uvedenia si zodpovednosti za vytváranie národa jeho príslušníkmi je možné predchádzať konfliktom národného charakteru. Uvedenie si zodpovednosti za vytváranie národa je nevyhnutné najmä u budúceho učiteľstva, ktoré bude vo svojom budúcom profesijnom pôsobení k rovnako zodpovednému prístupu edukovať žiacku a žiačku, čím dokážeme eliminovať konfliktné situácie založené na existujúcej rozmanitosti jednotlivých národov. Zodpovednosť

pri formovaní národnej identity tak predpokladá zachovanie práva na národnú existenciu príslušníkov jednotlivých národov. Cieľom príspevku je poukázať na multidisciplinárne možnosti skúmania zodpovednosti a jej špecifikovanie na problematiku formovania národnej identity u jedinca.

Kľúčové slova

Multidisciplinarita, národná identita, vysokoškolské študentstvo, zodpovednosť

Abstract

The present paper is theoretical and empirical in nature. In the theoretical part the basic key concepts related to the analyzed issue are defined. The focus of attention of the theoretical characterization of the issue of responsibility is defined through a multidisciplinary approach with an emphasis on the creation of preconditions for the formation of national identity. The preservation of national identity is based on the awareness of the responsibility of the members of the nation for the creation of the existence of the nation. The empirical part contains the results of the actual empirical research, which was carried out in a qualitative way. The aim of the empirical research was to find out in which specific situations university students - future teachers are aware of their responsibility for the continuation of the existence of the nation. On the basis of the awareness of the responsibility for the creation of the nation by its members, it is possible to prevent conflicts of national character. Awareness of the responsibility for the creation of the nation is essential especially in the future teaching staff, who will educate students in their future professional activities to the same responsible approach, thus we can eliminate conflict situations based on the existing diversity of the different nations. Responsibility in the formation of national identity thus

presupposes the preservation of the right to national existence of the members of each nation. The aim of this paper is to highlight the multidisciplinary possibilities of examining responsibility and its specification on the issue of national identity formation in an individual.

Key words

Multidisciplinarity, national identity, university students, responsibility

Úvod

Otázka uvedomovania si zodpovednosti sa v súčasnosti čoraz viac dostáva do popredia. Aj napriek tomu, že vývoj postmodernej spoločnosti so sebou prináša sústredenie sa na človeka ako jednotlivca, tak pre fungovanie spoločnosti ako celku je nevyhnuté zamerať sa aj na zodpovedné konanie jedného človeka voči druhému, a aj voči celej spoločnosti. Zodpovednosť môžeme vnímať v širokom slova zmysle, a preto je nevyhnutné konkretizovať jednotlivé oblasti zodpovednosti z pohľadu jednotlivých skupín obyvateľstva, ktoré sú súčasťou spoločnosti. Za početnú skupinu obyvateľstva považujeme vysokoškolské študentstvo. Vysokoškolské študentstvo je generáciou, ktorá sa bude podieľať na ovplyvňovaní procesov ovplyvňujúcich vývoj spoločnosti, a z tohto dôvodu je nevyhnutné skúmať, ako vníma uvedená skupina nielen zodpovednosť vo všeobecnosti,

ale aj zodpovednosť v konkrétnych špecifických situáciách, ktoré sú neoddeliteľnou súčasťou existujúcej spoločenskej štruktúry. Konkrétnu skupinu vysokoškolského študentstva tvoria aj budúci učelia. Budúce učiteľstvo bude mať bez najmenších pochybností zodpovednosť za realizáciu edukačného procesu v školskom prostredí. Preto je nevyhnutné skúmať, ako prepája uvedená skupina vysokoškolského študentstva zodpovednosť s realizáciou svojej budúcej profesie. Okrem toho sa taktiež zameriavame na prepojenie problematiky zodpovednosti spomenutej skupiny s vytváraním, a s následným pretrváváním národa. Cieľom predkladaného príspevku je identifikovať ponímanie zodpovednosti z pohľadu vysokoškolského študentstva – budúceho učiteľstva.

Zodpovednosť

Pojem zodpovednosť je možné uchopiť z rôznych uhlov pohľadu. Najčastejšie sa so zodpovednosťou stretávame vo veľmi všeobecnom slova zmysle. Z tohto dôvodu považujeme zodpovednosť za oblasť, ktorú je možné skúmať multidisciplinárne. Uvedené slovo je natoľko frekventované, že jeho výskyt je možný v rozmanitých sociálnych rolách v rôznych ľudských činnostiach (SMREKOVÁ, 2010). Zodpovednosť tak vo všeobecnom charakterizovaní spájame so

všeobecnou ľudskou činnosťou v rôznych oblastiach ľudského života. Pri podrobnejšom definovaní zodpovednosti zdôrazňujeme prepojenie daného pojmu s morálnym správaním sa. *„Základ zodpovednosti je teda vo vzťahu k členom morálnej komunity, komunity konkrétnych ľudí.“* (ROJKA, 2016, s. 149). Prepojenie zodpovednosti s problematikou morálky indikuje predpoklad adekvátneho správania sa v realizovaných ľudských interakciách. V tejto súvislosti zdôrazňujeme, že *„jednotlivec si môže všímať vlastné správanie a dávať si otázky, či jeho správanie bolo hodné pochvaly alebo trestu vzhľadom na iných ľudí.“* (ROJKA, 2016, s. 150). Zodpovedné správanie sa je možné vnímať ako správanie sa, ktoré je od človeka v súvislosti s jeho sociálnou rolou očakávané a vyžadované. Očakávané a vyžadované správanie sa predpokladáme u rôznych skupín obyvateľstva. K skupinám obyvateľstva, u ktorých je bez najmenších pochybností očakávané zodpovedné správanie patrí aj učiteľstvo nesúce zodpovednosť najmä za edukáciu vychovávaných a vzdelávaných osôb v školskom prostredí. Ak zdôrazňujeme význam zodpovednosti v správaní sa konkrétnych skupín obyvateľstva, tak upozorňujeme na prepojenie vnímania kolektívnej zodpovednosti. *„Na pozadí určenia ontologického statusu kolektívu ako nadindividuálnej entity sui generis a reálneho aktéra sa dá tvrdiť, že za*

kolektívne vyprodukovanú skutočnosť – ak táto skutočnosť má morálne závažný dosah – nesie morálnu zodpovednosť kolektívna entita ako taká, a to bez ohľadu na podiel jednotlivých príslušníkov skupiny. Existenciu a pretrvanie kolektívnej entity opodstatňuje spoločenské dobro, ktorého je táto entita nositeľom. A naopak, jej deštrukciu možno zdôvodniť aj jej morálne nezodpovednými a odsúdeniahodnými praktikami.“ (SMREKOVÁ, 2022, s. 296) Na základe uvedeného chceme poukázať na vnímanie národnej identity ako kolektívnej identity, ktorú vytvárajú príslušníci národa. Existencia národnej identity sa zakladá na existencii nehmatateľných psychologických väzieb vyplývajúcich zo subjektívneho uvedomovania si príslušnosti k danému národu. Etnické, ako aj komunitné väzby medzi jedincami predstavujú podmienku existencie národa (SIROTOVÁ-MICHVOCÍKOVÁ, 2024). Z tohto dôvodu musíme skúmať, ako je vnímaná zodpovednosť za vytváranie národa jeho jednotlivými príslušníkmi.

Metóda skúmania

Empirický prieskum bol realizovaný kvalitatívnym spôsobom. Ako metódu zberu údajov sme zvolili pološtruktúrovaný rozhovor. Pološtruktúrovaný rozhovor obsahoval vopred pripravené otázky, prostredníctvom ktorých

sme zodpovedali stanovené otázky prieskumu. Okrem toho boli účastníkom a účastníckam prieskumu položené aj doplňujúce otázky umožňujúce podrobnejšie analyzovanie skúmanej problematiky. Výhodou kvalitatívneho spôsobu skúmania v rámci využitia pološtruktúrovaných rozhovorov je práve možnosť zakomponovania doplňujúcich otázok v prípade otázok, nejasností či upresnenia zodpovedaného obsahu (HENDL, 2024). Predovšetkým pri skúmaní postojov a názorov informantov v oblasti analyzovania národnej identity je vhodný kvalitatívny spôsob skúmania. Analýza údajov získaných rozhovormi umožní hlbkovejšiu a podrobnejšiu analýzu uvedenej problematiky. Uvedenú problematiku zároveň považujeme za náročnú na skúmanie vzhľadom k rozsiahlosti a možnému problematickejšiemu uchopeniu danej oblasti zo strany respondentov. Komunikácia výskumníka s účastníkmi a účastníckami prieskumu v rámci rozhovoru pri skúmaní národnej identity predpokladá prípadné vysvetlenie položenej otázky a ujasnenie dopytovanej problematiky.

Účastníkmi prieskumu bolo vysokoškolské študentstvo – budúce učiteľstvo. Rozhovory sme realizovali s desiatimi oslovenými – piatimi študentmi a piatimi študentkami.

V súvislosti so stanovenými cieľmi nášho príspevku sme stanovili otázky empirického prieskumu nasledovne:

- 1) Ako vnímajú respondenti zodpovednosť vo všeobecnosti?
- 2) Ako vnímajú respondenti zodpovednosť v realizácii učiteľskej profesie?
- 3) Ako je možné prepojiť zodpovednosť s existenciou národa?

Zodpovednosť optikou budúcich učiteľov

V prvej otázke prieskumu sme zisťovali vnímanie zodpovednosti oslovenými vo všeobecnosti. V odpovediach účastníčok a účastníkov prieskumu sme sa stretli s miernejším záujmom o vnímanie zodpovednosti. R4: „...nie je to pre mňa niečo zaujímavé, skôr o tom neuvažujem, a nezamýšľam sa nad tým, či sa správam zodpovedne alebo nie. Zodpovednosť má široký význam.“, R7: „Zodpovednosť pre mňa nie je niečo, nad čím uvažujem každý deň, mám toho ako študentka veľa a toto ma až tak príliš netrápi...“ R8: „Nie je to poslušnosť, ťažko je mi vyjadriť sa. Je to asi niečo také ako keď sa vo mne ozve svedomie čo mám a čo nemám robiť, popravde, neuvažujem nad tým.“ R10: „Viem, čo je zodpovednosť, ale skôr má taký asi všeobecný význam, že sa správam dobre alebo tak ako sa odo mňa očakáva.“ Z uvedených odpovedí vyplýva, že zodpovednosť je možné z pozície osloveného vysokoškolského študentstva vnímať ako veľmi všeobecný pojem, ktorý

spravidla nie je obšírnym predmetom rozsiahlejšieho záujmu v postojoch a názoroch opýtaných. Na druhej strane, pri podrobnejšom analyzovaní problematiky zodpovednosti zdôraznili opýtaní náročnosť jednoduchého a striktného identifikovania a zdefinovania uvedenej oblasti. V tejto súvislosti môžeme poukázať hlavne na vyjadrenia zdôrazňujúce prepojenie zodpovednosti s očakávaným správaním. Práve očakávané správanie sa človeka vyplýva z jeho sociálnej roly, a preto aj vysokoškolské študentstvo identifikuje svoje zodpovedné správanie najmä v súvislosti so svojou rolou študenta alebo študentky.

V druhej otázke prieskumu sme zisťovali, ako konkrétne vníma zodpovednosť budúce učiteľstvo v učiteľskej profesii. Zodpovednosť vyplývajúca z roly učiteľa alebo učiteľky je prostredníctvom pohľadu študentstva – budúceho učiteľstva prepojená hlavne so samotnou realizáciou edukačného procesu. Za realizáciu edukačného procesu je zodpovedný najmä učiteľ alebo učiteľka, čo si uvedomuje aj budúceho učiteľstvo. R1: *„Zodpovednosť a učitelia, je to o tom naučiť niečo deti v školách.“* R2: *„Predsa nie je zodpovednosť, že sa naše deti niečo naučia...“* R4: *„Každý učiteľ je zodpovedný lebo žiaci sú zrkadlom učiteľa, platí, aký učiteľ, taký žiak, takže je to o zodpovednosti učiteľa či deti niečo vedia alebo nie.“*

R7: „*Učiteľ nesie zodpovednosť hlavne na tom, že žiaci robia počas vyučovania to, čo im učiteľ povie.*“ R10: „*Ja ako budúci učiteľ budem mať napríklad zodpovednosť za vzdelávanie mládeže.*“ Čo znamená, že budú mať poznatky, za to som zodpovedný...“ Zodpovednosť v rámci realizácie edukačného procesu optikou budúceho učiteľa alebo budúcej učiteľky je možné konkretizovať predovšetkým vo vzdelávaní mladých ľudí. Mladí ľudia majú častokrát k dispozícii veľa zdrojov informácií, z ktorých je náročné selektovať práve tie optimálne, čo by malo byť úlohou učiteľstva. Okrem toho môže byť zodpovednosť v súvislosti s realizáciou edukačného procesu z pozície budúceho učiteľa alebo budúcej učiteľky spojená aj s procesom výchovy. Mladí ľudia, ktorí sú súčasťou edukačného procesu, by mali byť učiteľom alebo učiteľkou usmerňovaní v oblasti žiadúceho správania sa. Učiteľ alebo učiteľka je práve tou dôležitou osobou, ktorá nielen vzdeláva, ale aj vychováva budúce generácie obyvateľstva, a preto ani budúce učiteľstvo nesmie byť voči výchove a vzdelávaniu ľahostajné a musí si uvedomovať svoju zodpovednosť v danej oblasti.

V tretej otázke prieskumu sme analyzovali prepojenie zodpovednosti s otázkou existencie národa.

R2: „...*zodpovednosť a národ, nejako sa nad tým nezamýšľam,*

ale ak musím, tak jasné, práve vzdelaní ľudia nemôžu byť ľahostajní k tomu, že chceme mať svoju identitu. Ja osobne k tomu asi neprispievam, no možno začnem.“ R5: „Tak ja neviem. Žijem na Slovensku, a asi si to uvedomujem, že som súčasťou národa, keby utečiem žiť niekam preč tak by to nebolo odo mňa zodpovedné.“ R6: „Mladí, a hlavne vzdelaní idú robiť inde. Je to škoda, lebo potom mám pocit, že je to všetkým jedno, ako bude Slovensko vyzerat' o takých pár rokov.“ R9: „Hlavne neutekajme, to nie je zodpovedné pre národnú (slovenskú) existenciu.“ Zodpovednosť v súvislosti s existenciou slovenského národa môžeme prepojiť najmä s prežívaním života obyvateľstva na Slovensku. Opýtané vysokoškolské študentstvo – budúce učiteľstvo považuje za zodpovedné v súvislosti s existenciou slovenského národa prežívanie života na území Slovenska. Migrácia príslušníkov slovenského národa do zahraničia môže častokrát podmieniť skreslené vnímanie diania na Slovensku čo môže následne determinovať vytvorenie nepravdivého obrazu o podmienkach existencie príslušníkov slovenského národa.

Diskusia

V predkladanom príspevku sme sa sústredili na podrobnejšie skúmanie formovania zodpovednosti u skupiny osloveného vysokoškolského študentstva – budúceho

učiteľstva. Aj napriek tomu, že sa oslovené študentstvo vo všeobecnosti príliš nezaujíma o problematiku zodpovednosti, tak na druhej strane pri hĺbkovom rozhovore a doplňujúcich otázkach identifikovali opýtaní budúci učitelia a opýtané budúce učiteľky konkrétne podoby zodpovednosti vo svojom budúcom profesijnom pôsobení v roli učiteľa alebo učiteľky. Zodpovednosť sa v intenciách uvedeného najčastejšie spája s dôslednou realizáciou výchovno-vzdelávacieho procesu. Budúci učitelia a budúce učiteľky si uvedomujú hlavne svoju zodpovednosť za vedenie edukačného procesu rovnako vo vzdelávaní detí a mládeže, ako aj v ich výchove. Uvedomenie si zodpovednosti v spomenutej oblasti môže vyplývať aj z participácie danej skupiny na pregraduálnej príprave. Počas participácie na vysokoškolskom edukačnom procese si vysokoškolské študentstvo – budúce učiteľstvo osvojuje poznatky o učiteľskej profesii. Iba vzdelaní učitelia sú zodpovednými odborníkmi v rámci vyučovania svojich aprobačných predmetov, a zároveň dokážu riešiť problémové správanie žiakov a žiačok v školskom prostredí, a taktiež aj adekvátne realizovať prevenciu voči jeho vzniku a pretrvávaniu. V neposlednom rade zdôraznili respondenti a respondentky zodpovednosť príslušníkov národa za pretrvávajúcu existenciu národa. Predpokladom zodpovedného správania sa voči národu je eliminovanie odchádzajúcich

hlavne mladých ľudí na trvalo z územia Slovenska. Zároveň konštatujeme, že uvedomenie si zodpovednosti príslušníkov národa za národnú existenciu podporí aj rešpektovanie existencie rozmanitých národov a ich príslušníkov.

PodĎakovanie

Predkladaný príspevok je jeden z výstupov riešenia projektu FPPV-23-2025 Ohrozenie národnej identity vysokoškolského študentstva na Slovensku.

Záver

V predkladanom príspevku sme sa zamerali na charakterizovanie zodpovednosti vo všeobecnosti. Okrem toho sme sústredili centrum pozornosti na prepojenie zodpovednosti v oblasti formovania národnej identity. Vytváranie a reprodukovanie národnej identity by sa malo zakladať na uvedomení si zodpovednosti za pretrvávajúcu existenciu národa u jeho príslušníkov. Za príslušníkov slovenského národa považujeme aj skupinu vysokoškolského študentstva. U vysokoškolského študentstva predpokladáme identifikovanie dôležitosti a významu svojho uvedomenia si v súvislosti so zaradením sa k národu. Formovanie národnej identity vyplýva zo subjektívneho uvedomenia si príslušnosti k národu. Ak si vysokoškolské študentstvo uvedomuje svoje zaradenie sa k národu, tak je dôležité, aby sa uvedená skupina

zároveň zamýšľala aj nad svojou zodpovednosťou za pretrvávajúce národnej existencie. Pretrvávajúce a reprodukovanie národa tak vyplýva zo subjektívneho zamyslenia sa príslušníkov národa nad dôležitosťou existencie národa v súčasnej spoločnosti. Aj napriek tomu, že sa vysokoškolské študentstvo – budúce učiteľstvo spravidla nezamýšľala nad významom zodpovednosti vo všeobecnosti, tak pri podrobnejšej analýze uvedenej problematiky je nutné skonštatovať, že ak je uvedená skupina obyvateľstva vedená v rámci hĺbkového rozhovoru k dôslednejšiemu identifikovaniu zodpovednosti v svojich postojoch a názoroch, je možné poukázať na niekoľko nasledujúcich aspektov. Vysokoškolské študentstvo – budúce učiteľstvo spravidla vidí zodpovednosť vo svojom konaní v budúcnosti vo svojom budúcom pôsobení z pozície budúceho učiteľa alebo budúcej učiteľky. Zodpovednosť je z pozície uvedenej skupiny obyvateľstva vnímaná v súvislosti s realizáciou edukačného procesu a z nej vyplývajúceho adekvátneho vychovávania a vzdelávania detí a dospelých populácie. Okrem toho je možné identifikovať zodpovednosť v postojoch a názoroch vysokoškolského študentstva – budúceho učiteľstva čiastočne aj v otázkach vnímania národnej príslušnosti založenej na národnej identite príslušníkov národa. Vysokoškolské študentstvo – budúce učiteľstvo zdôrazňuje ako zodpovedné

konanie príslušníkov a príslušníčok národa najmä to, aby mladí ľudia neodchádzali žiť preč zo Slovenska. Uvedomenie si danej skutočnosti je determinované aj tým, že budúce učiteľstvo má po absolvovaní pregraduálnej prípravy záujem vzdelávať a vychovávať budúce generácie, ktoré budú vytvárať existenciu národa.

Skúmanie uvedenej problematiky považujeme za veľmi aktuálne. Z tohto dôvodu navrhujeme rozšírenie nášho skúmania na skupinu slovenského vysokoškolského študentstva vo všeobecnosti. Na základe zistení vyplývajúcich z hĺbkových rozhovorov by bola možná komparácia postojov a názorov v súvislosti so zodpovednosťou konkretizovanou na problematiku národnej existencie opýtaných v závislosti od študijného odboru na vysokej škole.

Zoznam bibliografických odkazov

- [1] HENDL, J. (2024). *Kvalitatívny výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál. 496 s. ISBN 978-80-262-1968-2.
- [2] ROJKA, Ľ. (2016). *Variácie morálnej zodpovednosti*. In: *Studia Theologica*, ISSN 1212-8570, roč. 18, č. 2, s. 135-154.
- [3] SIROTOVÁ, M. – MICHVOCÍKOVÁ, V. (2024). *Slovak Citizenship Culture According to the National Ideology of Slovakian University Students*. In: PARDO INES MARTINES, C. - COTTE POVEDA, A. *Citizenship, Culture and Coexistence : Trends and Dynamics*. Taylor&Francis Group: Boca Raton. s. 22-40. ISBN 978-10-033-2650-2.
- [4] SMREKOVÁ, D. (2010). *Čo znamená prevziať zodpovednosť? K pojmu imputácie v súčasnej etike*. In: *Filozofia*, ISSN 0046-385X, roč. 65, č. 9, s. 893-906
- [5] SMREKOVÁ, D. (2022). *K otázke morálnej zodpovednosti kolektívnych entít*. In: *Filozofia*, ISSN 0046-385X, roč. 77, č. 4, s. 283-297

Kontakt

Mgr. Veronika Michvocíková, PhD.

Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Filozofická fakulta, Katedra pedagogiky

Nám. J. Herdu 2, 917 01 Trnava, Slovenská republika

E-mail: veronika.michvocikova@ucm.sk

Odborný profil autora:

Mgr. Veronika Michvocíková, PhD. absolvovala v roku 2015 magisterské štúdium na Filozofickej fakulte na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre. Doktorandské štúdium absolvovala na Filozofickej fakulte na Univerzite sv. Cyrila a Metoda v Trnave. Od roku 2018 pôsobí na Katedre pedagogiky absolvovala na Filozofickej fakulte na Univerzite sv. Cyrila a Metoda v Trnave, kde je od roku 2022 zároveň vedúcou katedry. Vo svojej vedecko-výskumnej činnosti sa zameriava na skúmanie formovania národnej ideológie vo vysokoškolskom edukačnom procese, na skúmanie postojov a názorov vysokoškolského študentstva v súvislosti s aktuálnym dianím v spoločnosti, ako aj perspektívou spoločenského vývoja z pohľadu uvedenej skupiny obyvateľstva. Okrem toho identifikuje v rámci svojho odborného pôsobenia aj rozmanité možnosti riešenia konfliktných situácií v školskom prostredí. V neposlednom rade sa zameriava na analyzovanie riešenia problematiky bezpečnosti v školskom prostredí a taktiež skúma aj vplyvy rôznych typov prostredí na participáciu mladých ľudí na edukačnom procese a na vznik a prevenciu spoločensky nežiadúcich javov u žiakov.

OSOBNÍ A PROFESNÍ ODPOVĚDNOST VE SVĚTLE PRAXE A ZKUŠENOSTI ESI A CENTRA SV. BASILA

*Personal and professional responsibility in light of
the practice and experience of ESI and the St. Basil Center*

JUDr. Lenka ŠALAMOUN, Ph.D.

Abstrakt

Autorka, která stála u zrodu a založení ESI a celých 15 let byla součástí vedení, se ve svém příspěvku zamýšlí nad proměnami v oblasti ADR v průběhu čtvrtstoletí 21.století z pohledu její profesní zkušenosti advokátky, rozhodce, lektorky skrze optiku konferenčního tématu, kterým je osobní a profesní odpovědnost. Poukazuje na různé úrovně odpovědnosti vůči sobě a klientům. Na praktických příkladech ukazuje, jak se mohou různé typy odpovědnosti v praxi projevovat. Srozumitelným, nevědeckým jazykem a stylem vysvětluje, proč považuje téma odpovědnosti za základní stavební kámen práce s lidmi. Cílem příspěvku je zdůraznit význam o vědomí odpovědnosti. O její důležitosti v životě osobním v komunikaci s druhými, a zejména pak ve vztahu s klientem a vedení druhých v procesu řešení konfliktů, sporů a složitých životních situací.

Klíčová slova

Odpovědnost profesní, osobní, ADR, vyjednávání, mediace, rozhodčí řízení, poskytování právních služeb, poradenství, mediační přístup, mediační techniky, efektivní a neutrální komunikace, Evropský institut pro smír, mediaci a rozhodčí řízení, o. p. s., ESI, Centrum sv. Basila

Abstract

The author, who was at the origin and foundation of ESI and has been for 15 years the part of the management, reflects in her contribution on the changes in the field of ADR during the quarter of the 21st century from the perspective of her professional experience as a lawyer, arbitrator, lecturer. Through the lens of the conference topic, she focuses on the personal and professional responsibility of professional practitioners. She points out different levels of responsibility towards oneself and clients and to the whole society. She shows with practical examples how different types of responsibility can manifest themselves in practice. In understandable, non-scientific language and style, she explains why she considers the topic of responsibility to be a fundamental building block of the professions dealing and working with other people. The aim of the contribution is to emphasize the importance of awareness of responsibility. Its importance in personal life, in communication with others, and especially in the relationship with the client and others in the process of resolving conflicts, disputes and complex difficult life situations.

Key Words

Professional and personal responsibility, ADR, negotiation, mediation, arbitration, performance of legal services, consultancy, mediation approach, mediation techniques, effective and neutral communication, European Institute for Conciliation, Mediation and Arbitration, o. p. s., ESI, St. Basil's Center

Podle proroka Izaiáše: „*Hleďte Hospodina, pokud se dává nalézt, volejte ho, dokud je blízko. Necht' ničemník opustí svou cestu...*“ (Izaiáš 55:6–7, ČEP)

Úvod

V programu mezinárodní vědecké konference „Mosty mezi společnostmi, právem a rodinou – Odpovědnost v rozhodování“ mám výsadu prvního, úvodního příspěvku a bude faktický zahájením celé konference. Jelikož ve sborníku jsou příspěvky přednášejících řazeny v abecedním pořadí podle příjmení autora, písemný příspěvek úvodní nebude. A přesto i tento písemný příspěvek má být jakýmsi pomyslným úvodem k celému konferenčnímu rokování, pro ESI jubilejního roku 2025. Jak uvádím v anotaci snažím se v něm zachytit, jak se v čase a v obsahové proměnlivosti formoval můj osobní a profesní pohled na poskytování právních služeb, kterým jsem následně nemalou měrou ovlivňovala ESI, u jehož zrodu jsem stála. Stejně jako vzdělávací činnost, kterou ESI s ostatními subjekty realizovala, včetně poradenské, konzultační praxe Centra sv. Basila.

Psaní tohoto písemného, sborníkového příspěvku jsem využila příležitost provázat zmíněný osobní pohled na odpovědnost s kontextem záměrů a činnosti ESI. Obrácení pohledu na ESI a její aktivity mi současně nabídl možnost zamyslet se nad proměnami stěžejního zájmu ESI, kterým byla

podpora a šíření povědomí o výhodách ADR ve vztahu klient (strana/strany sporu) a poskytovatel služby, kterým může být dle okolností kdokoliv – poradce, konzultant, vyjednávač, mediátor, rozhodce, advokát, psycholog, daňový poradce anebo také sociální pracovník, lékař, kněz atd. (CHOLENSKÝ, 2013; PAVLOVÁ & VETEŠKA, 2010; POTOČKOVÁ, 2013).

Uvědomuji si, že jsem si na sebe vzala nelehký úkol, a proto cítím potřebu upozornit čtenáře, že příspěvek je sice psán pro sborník k vědecké konferenci, ale požadované odborné, vědecké úrovně dosahovat nebude. Ani nemůže, neboť to si ani neklade za cíl. Mým záměrem je ohlédnout se v 25.roce nového tisíciletí a v kontextu posledních 15 let, které jsem prožila s ESI. Zamyslet se a sdílet náhled nad tím, zdali téma odpovědnosti, jak jsem ho vnímala při zakládání ESI je stejné, jak jsem ho viděla před 25, resp. 15 lety. Co a proč je v současnosti jiné? Jaké jsou výzvy a priority současné doby, v níž svět zase lomoží zbraněmi a země celého světa mají za sebou globální, traumatickou zkušenost krizí imigrační, energetické a epidemické ve spojení s viry kovidového typu. Odpovědnost a svobodná vůle v demokratickém a právním státě spolu se svobodou rozhodování jsou významnými argumenty, proč při řešení sporů volit ADR nástroje (RISKIN, 1997; PLAMÍNEK, 2013; PICHRT & ŠTEFKO &

MORÁVEK, 2016). Jak v návaznosti na uplynulá léta, získané zkušenosti a proměny nás a světa okolo tento jednoznačný vztah vnímáme v současnosti? Platí ještě, že vztah mezi odpovědností a způsoby, jakým jednotlivci či skupiny přistupují k řešení a prevenci sporů jednak možnosti a jednak projevy svobody a odpovědnosti? Zcela jistě ano. V tom se nic nezměnilo. Lze vidět v tomto kontextu ještě jiné podoby, typy a úrovně odpovědnosti? Jak vnímat téma odpovědnosti v celém procesu prevence, zvládání a řešení sporů a konfliktů? Nad tímto se v příspěvku zamýšlím a současně shrnuji své dosavadní osobní a profesní zkušenosti.

Příspěvek je členěn do tří samostatných úvahových kapitol. První, jak slibuje anotace se zamýšlí na proměnami celospolečenských vztahů k právní regulaci a užívání ADR. Vycházím a popisuji je skrze zkušenosti ESI se zdůrazněním, že upřednostnění dohody před soudním bojem je jedním z projevů odpovědného přístupu, jak ze strany účastníků sporu, tak jejich právních zástupců (advokátů) a v neposlední řadě také soudu, event. jiných institucí (OSPOD, PMS, ÚMPOD). Druhá se věnuje čtyřem rovinám odpovědnosti, jak se postupně zviditelňovaly v klientské praxi poraden a Centra sv. Basila. Třetí závěrečná je spíše myšlenkovým doplnění předchozích témat. Pro lepší ucelenost zmiňuje dva výrazné společenské

fenomény ovlivňující v posledních letech mezilidské vztahy a možnosti řešení sporů a konfliktů. Těmi jsou proměny rodin a rozvoj umělé inteligence.

Nečekejte příspěvek s požadovanou a obvyklou úrovní vědeckého psaní doplněného četnými citacemi jiných autorů či erudovanými odkazy. Předem se omlouvám všem, které v tomto směru příspěvek neuspokojí. Není to vědecké pojednání v pravém slova smyslu. Je to pouze nabídka k úvahám, zamyšlení, rokování a debatování. Pohled a shrnutí v kontextu tématu, tak doby, který od začátku 21. století již uplynul. Mě samotné příspěvek dává příležitosti rozloučit se shrnutím a pohledem zpět do uplynulého čas současně s přáním, aby vykonané a prožité otevřelo jiným na další cestě vpřed.

Kapitola I ADR A ODPOVĚDNOST – PODNĚTY **VZNIKU ESI A JEJÍCH AKTIVIT**

"V sítu, kterým se třese, zůstane smetí, právě tak zůstane vina na člověku, když je prozkoušen. V peci se osvědčí nádoba od hrnčíře, člověk se osvědčí, když s ním mluvíš." (Bible, 2017, Sirachovec 27:4–5).

Proměny ADR v 21. století

Základní trio alternativních nástrojů (**ADR – Alternative Dispute Resolution**) zůstává stále stejné jaké bylo v předchozím dvacátém století. Tvoří ho jednotlivě i v kombinaci tyto tři nástroje. **Vyjednávání, mediace a rozhodčí řízení** (POTOČKOVÁ, 2013; CHOLENSKÝ, 2010; PAVLOVÁ & VETEŠKA 2010). Napomáhají k řešení sporů a jsou postavené výlučně na svobodné vůli účastníků sporů. Umožňují na soukromoprávním, smluvním základě zpravidla výrazně rychleji a efektivněji najít ve více či méně formální atmosféře žádoucí a konstruktivní řešení anebo alespoň vyjasnění příčin sporu. Jejich doménou po desetiletí pro ně byla oblast mezinárodního obchodu a mezinárodní diplomacie (HRNČIŘÍKOVÁ & VALENTOVÁ, 2016). Tím, že vychází z privátní vůle stran, jsou méně závislé na

veřejnoprávních institutech právních řádů, které jsou v různých zemích různé. Snáze právním způsobem zdolávají překážku rozličnosti práva a právních systémů. Pro mezinárodní vztahy a diplomacii jsou vyjednávání a mediace jedinou protiváhou dialogu síly, kterým je válka.

Na začátku tisíciletí bylo povědomí o ADR a jejich možnostech nejen u nás, ale v celé Evropě dost malé. Svět a jednotlivé země se podle svých tradic a právní kultury výrazně odlišovaly v zájmu o nástroje postavené na smluvní dohodě. V praxi západní, ať angloamerické, tak kontinentální právní kultury převažovaly mocenské, na veřejnoprávní podstatě založená řízení. Soukromoprávní ráz ADR právní regulaci opřenou o státní moc vlastně vůbec nevyžaduje. Nepotřebuje ji, pokud nemají dohody vzešlé z těchto nástrojů anebo účinky jejich procesů mít účinky právní, např. pro jejich mocenskou vymahatelnost. V devadesátých let starého století a prvních letech nového tisíciletí bylo ADR jak právníky, tak pro laiky něčím zcela novým. Představa, že existují právní nástroje mimo systém klasického soudního řízení byla i pro mnohé právníky nevídaná, nepředstavitelná až přímo revoluční. ADR je přesto součástí právních řádů ve většině zemí světa, i když míra jejich využívání a povědomí o nich byla

a je v odlišných částech světa různá (ALEXANDR & WALSH & SVATOŠ, 2017).

Typickým znakem českého práva minulého století bylo, že se jednalo o tzv. právo socialistické a až do roku 1992 tvořilo jednotný celek jak pro Čechy, Moravu a Slovensko, neboť do té doby bývaly Československo jeden stát a jedno právo. Socialistický, zákoník mezinárodního obchodu ADR upravoval. Jednalo se o běžné a využívané nástroje, ovšem pouze v oblasti mezinárodního obchodu a mezinárodního bankovníctví. Principy rozhodčího řízení v podobě uzpůsobené hospodářským vztahům centrálně řízené ekonomiky fungovaly při řešení dodavatelsko-odběratelských vztahů mezi podniky v podobě hospodářské arbitráže. Zákoník mezinárodního obchodu (zákon č. 101/1963 Sb.) regulující tyto nástroje pro spory s mezinárodním prvkem byl zrušen k 31.12. 1991 zákonem č. 513/1991 Sb., s účinností od 1.1. 1992.

Krátce poté byl v návaznosti na ekonomicko-politické změny v České republice přijat zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení, který přinesl zásadní změnu v tom, že nadále bylo možné rozhodčí řízení používat nově i pro vnitrostátní spory (BĚLOHLÁVEK & KOVÁŘOVÁ, 2014; KARRER, 2007, LISSE, 2012). Mediace si na právní regulaci v České republice počkala déle, nežli tomu bylo na Slovensku.

Na Slovensku byla právní regulace mediace přijata zákonem č. 420/2004 Z.z. V České republice se tak stalo až v roce 2012.

Přijetím zákona č. 257/2000 Sb. o probační a mediační službě se v novém tisíciletí český právní řád obohatil o probaci a mediaci v tzv. netrestních věcech. Tento zákon v České republice položil veřejnoprávní základ k formování a využívání tzv. restorativní justice. Nikoliv privátními, soukromými subjekty, ale skrze státní instituci a státní zaměstnance (ŠTERN & OUŘEDNÍČKOVÁ & DOUBRAVOVÁ, 2010; VETEŠKA, 2015). V tomto směru Česká republika bezesporu předběhla mnohé jiné státy, které se primárně zaměřily na využívání mediace v soukromoprávních věcech, jak je k tomu zavazovala směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/52/ES z 21.května 2008 o některých aspektech mediace v občanských a obchodních věcech (BRENNEUR, 2010). Po dlouhých letech vyjednávání o podobě českého mediačního zákona, které bylo v závěrečných měsících před jeho přijetím poměrně živé a intenzivní, právní rámec mediaci v České republice nastavil zákon č. 202/2012 Sb., o mediaci.

Mediace, jako jeden z nástrojů ADR, se užívala na počátku nového tisíciletí, jak v Evropě, tak v České republice také jen zřídka. A pokud ano, tak to byla oblast diplomatická

a mezinárodně obchodní. Postupně se s přelomem tisíciletí dostávala i do jiných sporových agend (HOLÁ & MALACKA, 2014). S aktivní podporou ÚMPOD našla mediace své uplatnění v tzv. únosové agendě, kdy je dítě jedním z rodičů neoprávněně odvezeno nebo zadržováno na území jiného nežli domovského státu dítěte. Český Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí (ÚMPOD) se stal v této oblasti ambasadorem a vzorem pro tzv. centrální autority jiných zemí (BRZOBOHATÝ & CIRBUSOVÁ & ROGALOVICZOVA, 2014)

Po skromných začátcích a minimálním povědomí odborné, natož laické, veřejnosti o možnosti využívat při řešení sporů ADR je situace po 25 letech snah výrazně lepší, i když stále je velký prostor pro zlepšení. Posun k větší informovanosti odborné a laické veřejnosti a širší aplikace ADR v evropských zemích včetně České republiky je znát, i když dle mého názoru zdaleka není potenciál ADR i z hlediska prevence sporů ještě dostatečně oceňován a zcela využit. Byl oživen institut rozhodčího řízení, který se musel vypořádat s obdobím jeho silného zneužívání. Mediace, se postupně z tradiční obchodní a podnikatelské oblasti úspěšně prosadila i pro spory rodinné, spotřebitelské. Začíná pronikat do věcí a sporů mezi soukromými a veřejnoprávními subjekty (BRZOBOHATÝ

& POLÁKOVÁ & HORÁČEK, 2016). Starší generace advokátů bývala zvyklá v soukromoprávních sporech včetně rodinných (rozvody, péče o děti) vést své klienty především k dohodám. Nebyla to ovšem mediace, ale s jistou mírou nadhledu se jednalo o klasické vyjednávání. U mladší generace a v současné době vztah advokátů a advokátní praxe k mediaci a ADR obecně závisí do značné míry od typu, velikosti a specializace advokáta či advokátní kanceláře (KOVÁŘOVÁ, 2021).

Založení a vznik ESI

Snaha seznámit odbornou, zejména právní, veřejnost s ADR a nabídnout tyto nástroje jako výhodnou alternativu k tradičnímu soudnímu řízení stála u zrodu ESI. Podnětem vzniku a založení ESI v letech 2009–2010 byly poznatky, dojmy a neformální rozhovory doprovázející mezinárodní vědeckou konferenci „Mimosoudní řešení sporů“. Tato konference, na jejímž uspořádání se tým budoucí ESI podílel se konala pod záštitou prvního českého obhájce veřejných práv JUDr. Otakara Motejla v Brně v září 2009 s bohatou účastí zahraničních přednášejících. Záměrem bylo představit ADR jako důležité a funkční alternativy ke klasickému soudní a správnímu řízení a užívat jich nejen u sporů zahraničních, ale také tuzemských, popř. v kombinaci s klasickým at' již

trestním, správním anebo civilním řízením, především ve věcech rodinným a týkajících se ochrany dětí. Záměrem brněnské konference a následně ESI bylo otevřít těmto osvědčeným, právních nástrojům prostor do každodenní právní praxe, neboť snáze a efektivněji vedou ke smíru a dohodám. Potažmo ke spokojeným klientům a k menšímu zatížení soudního systému.

Setkání se slovenskými mediátory na konferenci bylo jedním ze zásadních podnětů k založení ESI jakožto společné české a slovenské instituce podporující mezinárodní spolupráci a výměnu zkušeností v rámci zemí EU. **Evropský smírčí institut (původní název)** neboli právní osoba neziskového typu otevřel prostor k prosazování se také v oblasti vzdělávání, osvěty a výchovy. Cílem ESI bylo nabídnout odborné a laické veřejnosti institucionální strukturu podporující vzdělávání a spolupráci v oblasti šíření smírných, mimosoudních, alternativních nástrojů řešení sporů. (PAVLOVÁ & VETEŠKA, 2010; KOVÁČ a kol., 2014; KOVÁČ a kol. 2015; KOVÁČ a kol. 2017; KOVÁČ, 2019)

ESI a téma odpovědnosti

Za sebe jsem ESI zakládala s předsevzetím, že se skrze tuto instituci s výchovným, osvětovým a vzdělávacím zaměřením pokusíme společně vnést do českého, slovenského

a evropského práva jak ADR, tak právě téma osobní a profesní odpovědnosti a zodpovědnosti. Po letech vlastní, samostatné advokátní praxe a pod dojmy osobního příběhu jsem byla přesvědčena, že jakýkoliv profesní rozvoj bez vědomí odpovědnosti za výkon advokátní praxe není možný. O to více, pokud se odpovědnost spojuje s praxí mediátora, který z povahy věci vstupuje mezi dvě znesvářené strany s garancí své bezvýhradné neutrality jak k věci, tak ke stranám či výsledku.

Podoba obecně prospěšné společnosti nabízela k zkoumání tohoto tématu skvělé příležitosti. Získané poznatky a zkušenosti jsme získávali, shromažďovali a zároveň jsme se je snažili předávat dál. Na konferencích doma i v zahraničí, ve Křtinách skrze Josefská sympozia a skrze různé semináře a výcviky, a to jak do odborných, tak právních kruhů. Prostřednictvím regionálních a specializovaných poraden také laické veřejnosti, zejména mládeži a studentům. Z těchto zkušeností byl v roce 2016 zformován špitální program Centra sv. Basila. Zdůrazňování principu odpovědnosti bylo vždy integrální součástí všech našich aktivit.

Vnímat důležitost výběru snahy o komunikaci a dohodu při řešení soudních sporů optikou bezprostředních a dlouhodobých důsledků jsem začala v době, kdy jsem se sama stala

účastníkem osobního soudního sporu, kterým se řešil rozvod a nepříjemný boj o děti. Stejně jako spory jiných, byl i ten můj, jak se brzy ukázalo, bojem o peníze, nikoliv o děti. Děti byly jen nástroj a prostředek k dosažení zcela jiných cílů a zájmů. Obrácení situace, kdy místo pohled zvnějšku na vztahy jiných, jsem prožívala zevnitř skrze vztahy k svým dětem a blízkým, mi kromě mnoha jiných zkušeností přinesl i zcela jiný pohled na roli advokátů v rodinných vztazích. Prosazovat se bez ohledu na následky a dopady bezohledné snahy o vítězství, jsem začala vidět zcela jinak. Prát se o vítězství pouze jednoho z rodičů jsem začala poté vidět skrze opravdové a skutečné potřeby dětí, na nichž se spory rodičů negativně odrazí s přímými dopady vždy. Rodičovská odpovědnost stejně jako zájem a odpovědnost institucí, které mají garantovat ochranu dětí (soud, OSPOD) se z pohledu advokáta a vlastního sporu najednou jevila zcela odlišně.

Pod dojmy této silné osobní zkušenosti mě téma odpovědnosti začalo proto zajímat ještě z pohledu etického a morálního. Ve vztahu příčin a následků – individuálních, kolektivních a celospolečenských. Začala jsem zcela jinak vnímat důsledky sporů (neřešených, či eskalovaných), které v rozsahu menším či větším (dříve či později) nastávají, podle

toho, jakým způsobem je vnímáme, hodnotíme anebo jak se o nich rozhodujeme.

Vzdělávání

Vzdělávání s rozvojem a posilováním mezinárodní spolupráce ESI šly sebou ruku v ruce. Již v prvním roce existence ESI byly připravené a realizované první kurzy, semináře a výcviky zaměřené na vyjednávání, mediaci, mediační práci a posilování vztahové komunikace. Chyběly vzory a mé první vzdělávací pokusy byly experimentem. Ne vždy šťastným (spíše srozumitelným) pokusem, jak se učit pracovat s emocemi, pocity a prožitky. Jednoznačnou slabinou prvních výcviků a seminářů byla právě ona snaha zdůrazňovat primárně hledisko odpovědnosti. Odpovědnosti za sebe a způsob, jakým pracujeme s klienty. Prvních výcviky založené více na prožitkovém učení, než na suché teorii učily poznávat různé komunikační situace s cílem vnímat různorodost a jemnost signálů, podnětů a zlomových situací v procesu konfliktu a sporu. Podporovat motivační podněty, analytické myšlení se schopností vnímat detail a nevyřčené v neverbální komunikaci. Využívat efektivní komunikaci a na přirozené autoritě založené vedení lidí v procesu.

Významným mezníkem v oblasti vzdělávání byla společná setkání evropských přátel v rámci různých konferencí

a seminářů. Výjimečné místo mezi nimi zauímají ta setkání, jejichž motivem a záměrem bylo vzdělávání se vzájemně mezi sebou. První setkání tohoto druhu uspořádali v roce 2011 dva advokáti Marco Calabrese z Itálie a Fridrich Schwarzingler z Rakouska v nádherném toskánském městečku San Gimignano. V dovednostech a zkušenostech jsme se školili vzájemně. Většina z nás tam také díky francouzské kolegyni a kamarádce Brigitte (advokátka z Paříže) dostala první ucelenou přednášku o sociálních sítích, typech, výhodách a rizicích internetu. Brigitte byla AI guru naší „evropské skupiny“ a k vlastnímu překvapení, že o sociálních sítích víme tak málo, nás s nimi seznámila, stejně jako varovala riziky nových technologií.

Osvěta

Josefské sympozium v ohlédnutí zpět představovalo každoročně vrchol celoroční práce ESI. Je vlajkovou lodí, jak se kdysi vyjádřil jeden z našich žáků a dnes úspěšně praktikující mediátor. Ke škodě nás všech jsme většinu ročníků připravovaly „na poslední chvíli“, ale každý další ročník představoval novou výzvu. Přinášel odpovědi na otázky „*kam jsme došli/y?*“, „*na co si ještě troufneme?*“, „*co nového, zlomového ještě zkusíme?*“. Z původního experimentu se ročník od ročníku budovala systematicky spolupráce

a osvětové vzdělávání ve spolupráci se studenty různých typů škol. Od základní až po vysoké. S posledními ročníky se spolupráce s Universitou v Pardubicích stala tradiční natolik, že zapojení do přípravy Josefského sympozia se pro studenty oboru resocializační pedagogiky stalo součástí výukového, vysokoškolského programu. Nehovoříc o dlouhodobé spolupráci se spřátelenou Mateřskou a základní školou v Březině a Základní uměleckou školou F. B. Ševčíka v Jedovnicích. Je radostné být svědkem toho, že odraz této spolupráce se v dětské a mladé generaci pozitivně projevuje.

Poradenství a řešení sporů

Cílem ESI je nové poznatky a zkušenosti nejen získávat a předávat dál, ale také nové přístupy, techniky a nástroje ověřovat přímo v klientské práci. Užívat je v různých kombinacích dle účelnosti a efektivnosti v procesu prevence a řešení sporů. Přes živé kauzy posouvat teorii přímo do praxe. Již v roce 2010 začaly při ESI vznikat poradny a mediační centra. První poradna ESI byla v dubnu 2010 otevřena pochopitelně ve Křtinách. Centrum Křtiny klientům ze Křtin a okolí nabízelo kombinované služby poradenství, právní pomoci, zprostředkovaného vyjednávání a mediace. Aktivně spolupracovalo s Centry sociálních služeb v Brně a v Blansku a Sdružením spotřebitelů Moravy a Slezska. Zajímavou

zkušeností jedné kauzy, ve které jsme působily ve společné součinnosti psycholog a advokát při práci s klientkou v případě, kde bylo závažné podezření na domácí násilí v partnerském vztahu s policistou, bylo její hodnocení a vnímání nás jako odborníků. Překvapivě pro nás zcela odlišně, než jak bychom čekaly, či jaké postavení nám naše profese (advokát/psycholog) nabízí. Její zpětná vazba byla pro nás velmi cenná, stejně jako pro ni možnost souběžně se dívat na situaci pohledem právním i psychologickým a terapeutickým.

Centrum Křtiny

První poradna ESI ve Křtinách sebou od počátku nesla téma odpovědnosti jako základní motiv jak při analýze a rozboru případu a situace, tak při výběru možných variant řešení. Kromě toho jsem vůči místu, kam jsem se přistěhovala „z Prahy“, a které mě přijalo, cítila osobní a společenskou povinnost podělit se o své znalosti a zkušenosti. Dát je ve prospěch ostatním, blízkým a vzdáleným sousedům k dispozici. Zpětně mohu hodnotit, že zkušenost, kterou mi Křtiny a Centrum Křtiny s právní poradnou zprostředkovaly mi do osobního a profesního života vnesly jedinečné a unikátní poznání dvou zcela odlišných světů. Představte si advokátku z velkého města do té doby věnující se mezinárodním kauzám,

která se cestami života a snad i osudu dostane do malé moravské vesničky s méně než tisícovkou obyvatel. Nároky a podmínky jsou zde zcela úplně jiné než v miliónovém velkoměstě. Navíc z Čech na Moravu. Důvěra klientů (sousedů) stojí zcela na jiných základech. Podoba a projevy důvěry jsou také výrazně odlišné od toho, jak jí znají advokáti ve velkých městech. V anonymitě, umocněné zpravidla i bezejmenností velkých kanceláří. Na vesnici jsou vztahy osobnější. Z hlediska odpovědnosti více zavazující. Problémy a spory jsou stejné jako ve velkých městech. Nic lidského se vesnici a malé obci nevyhýbá – hádky, zloba, vraždy, ztráty, prohry atd. I uprostřed lesů a údolí se lze potkat se zajímavými kauzami a profesními výzvami. Pro mě osobně ovšem tou největší, kterou jsem si uvědomovala, byla odpovědnost za svou práci a její výsledky. Za rady, které jsem lidem v konkrétních situacích dávala, neboť se stejně o nich vědělo a mluvilo, i když spíše skrytě, jak to mezi sousedy v malém místě na vesnici bývá. Nemluvě o vážnosti a respektu vůči postavení, vzdělání a akademickému titulu, které velké město nezná, a které zavazují.

Poradna sv. Apolináře

Poradnu sv. Apolináře jsem založila na přelomu let 2014/2015 a vedla až do roku 2020, kdy si celostátní protiepidemická opatření vynutila její zrušení. Odpovědnost dostala v apolinářské poradně zcela nové zabarvení a hloubku. Na rozdíl od křtinské poradny společný, životní prostor nebyl tím, co spojovalo. Naopak zde od počátku bylo dáno jasné nastavení „kdo je kdo“. Právnik/advokát na straně jedné a pacient adiktologické léčby na straně druhé. Nebyl to klasický vztah klienta a advokáta, ale prostor komunikace mezi někým, kdo hledá odpovědi a řešení a tím, kdo je může nabídnout a poskytnout. Poradna sv. Apolináře byla unikátní školou komunikace s lidmi různého druhu, věku a postavení, které spojovala, omezovala a ovlivňovala chronická a patologická závislost v jejích různých podobách. Byť dočasně po čas léčby redukována na dočasnou abstinenci. Odkrývala a dávala poznat nové pohledy na zajímavé životní a osudové propletence, v nichž se trestní a civilní aspekty nezřídka mísily dohromady. Zviditelňovala a posilovala potřebu, jak osobní, tak profesní odpovědnosti. Základem důvěry, motivací změny, odvahou k rozhodnutí u pacientů/klientů poradny nebyly ani tak právně erudované rady zkušeného právníka, jako osobní vzor, příklad a přirozená autorita postavená na jasném hodnotovém nastavení.

Z kapacitních důvodů byla určena pouze pro lůžkové pacienty Kliniky adiktologie VFN 1.LF UK v Praze. Ukončením léčby, ať řádným nebo z jiného důvodu, pacient ztratil možnost využívat její podporu.

Závislosti (jedno v jaké podobě), kterou trpěli pacienti, pro které byla Poradna sv. Apolináře zřízena, se nelze do konce života zbavit. Závislost je nevyléčitelná. Nelze ji plně vyléčit, jen ji ovládnout a získat pod kontrolu. Prvním krokem k ochraně je přijmout vědomí, že závislost jakožto nemoc ducha a těla, zde je a je třeba o ní vědět. Nikdy na ni nezapomínat a brát ji vážně, a to až do konce života. To pro nikoho není lehký úkol. Na tomto principu je v zásadě postavena i léčba. Nelze bojovat s nepřítelem, který není, protože si myslím, že neexistuje nebo věřím, že toto se mě netýká. Jen pokud si tu či onu realitu uvědomíme, máme možnost ji vnímat, vidět a také se proti ní bránit. Mechanismy fungující při prevenci a léčbě závislostí lze moderovaně velmi úspěšně převést na ostatní typy traumat a mezilidských konfliktů, zejména dlouhodobějších.

Centrum sv. Basila

Centrum sv. Basila je neinstitucionalizovaný špitální program, který navázal na potřeby Poradny sv. Apolináře. Od roku 2016 začal poskytovat nadějným a odhodlaným klientům poradny sv. Apolináře dlouhodobou, konzultační podporu při řešení jejich potíží a složitých záležitostí. Bez ohledu na úspěšnost léčby zůstává získaná závislost bdělá na sebemenší příležitost se projevit. Pacienti, kteří se v průběhu léčby v rámci terapeutického programu a z vlastního rozhodnutí dobrovolně pustili do řešení složitých kauz, do kterých se zpravidla lidé se závislostí dostávají, ne vždy je dokázali vyřešit v průběhu léčebného procesu. Zpravidla se jedná o kombinaci potíží. Ztráta zaměstnání je spojena s finančním nedostatkem a dluhy. Dluhy souvisí se ztrátou bydlení. Závislost se pojí se ztrátou sociálních vazeb, ale také dalšími zdravotními problémy. A to vše nezdědka v kombinaci s trestnou činností. Prvními klienty Centra sv. Basila byly tedy pochopitelně bývalí pacienti adiktologické léčby. Později díky úzké spolupráci s Nadačním fondem REGI Base I. to byli novodobí váleční veteráni, policisté, hasiči a příslušníci záchranných sborů a jejich rodinní příslušníci (KOVÁČ, 2019, s. 128)

Kapitola II OSOBNÍ A PROFESNÍ ODPOVĚDNOST **VE SVĚTLE ZKUŠENOSTÍ**

"Ovoce ukáže, jak byl strom pěstěn, právě tak slovo vyjádří myšlenky lidského srdce. Nikoho nechval, než ho vyzkoušíš, tak se totiž osvědčí člověk." (Bible, 2017, Sirachovec 27:6–7).

Čtvero podob odpovědnosti

Odpovědnost není pouze téma filozofické a teoretické. Při komunikaci a práci s lidmi je to také téma velmi praktické a důležité. Znamé úsloví „karma zdarma“ krátce a jasně vystihuje podstatu jinak složité debaty. Překročíme-li v osobním životě hranice osobní či společenské odpovědnosti, důsledky a dopady se objeví a dříve či později se projeví i v našem osobním životě. Bez ohledu na to, zdali je vnímáme či nikoliv. V úrovni profesních vztahů mezi klientem a odborníky, zejména ve vztazích založených na důvěře (někdy až slepé) a důvěrnosti, např. lékař – pacient, advokát – klient, mediátor – klienti atd. je téma odpovědnosti v jejích různých stupních a podobách vždy všudypřítomné. I tehdy, pokud ho nevnímáme anebo z neznalosti se ho snažíme bagatelizovat či zpochybňovat.

Základní podobou a rozměrem odpovědnosti v profesních vztazích je rozlišení mezi odpovědností vůči sobě a pak vůči klientovi. **Individuální odpovědnost** vůči sobě se odráží bezprostředně do osobních vztahů s blízkými, přenáší se a dopadá do vztahu partnerského, manželského a zejména rodičovského. Je dobré si uvědomit, že vztahy pracovní a prožitky z profesních vztahů v nás zanechávají stopu a odráží se zpětně do vztahu s klientem, jakož i do našeho nejbližšího okolí. Uvědomovat si tuto individuální odpovědnost je základním předpokladem pro naplňování i **odpovědnosti profesní** ve vztahu ke klientovi a ostatním dotčeným subjektům. Podoba profesní odpovědnosti se projevuje a zrcadlí jak ve vzájemném vztahu mezi klientem a odborníkem, tak při vlastním výkonu poskytované služby. Kromě toho existuje ještě odpovědnost **kolektivní, celospolečenská a někdy dokonce globální**, podle okruhu osob a vztahů ovlivňovaných naší osobností a prací. U lidí jako jsou např. prezident Trump, Putin či Zelenskyj, jenž jsou našimi současníky, o důležitosti odpovědnosti za rozhodnutí a jednání nikdo nepochybuje. Naopak chápeme, že ovlivňují dění a věci na úrovni globální. A netýká se to jen politiků, státníků a panovníků. Svět mění i umělci, vědci stejně jako v poslední době tolik diskutovaní novináři a s nimi i média.

Každým aktivním působením na právní vztahy ovlivňujeme také dění ve mezilidských vztazích, které mají potenciál rezonovat dál. A v současném technologiemi otevřeném a zmenšeném světě mohou být dopady našich činů a rozhodnutí viditelnější více nežli dříve, kdy jsme byli omezeni hmotným prostorem. Na rozdíl od dnešního digitálního a virtuálního světa s jeho internetovou sítí. Advokáti, soudci, státní zástupci, notáři atd. jak svými rozhodnutími, tak také projevovanými postoji, chováním a celkovým vystupováním vytváří celkový obraz právní kultury a právního vědomí individuálního a společenského. Na úrovni jednotlivých kauz pak svými intervencemi dotváří celkový výsledek bezprostředních či dlouhodobějších dopadů.

Trojí podoba odpovědnosti vůči sobě – vůči klientům a jejich okolí – a vůči společnosti jako celku nesmí přestat základním hodnotovým měřítkem. Dle individuální svobody názorů a vyznání lze tři základní podoby doplnit ještě odpovědností vůči tomu, co označujeme slovem Bůh. Tomu, co nás časově i prostorově přesahuje. Nadčasová odpovědnost vůči Boží věčnosti odráží náš vztah nejen ke světu projevenému a materializovanému, ale také na úrovni vyššího principu mravního. Odpovědností nadčasovou se osobní odpovědnost uzavírá do pomyslného kruhu života a věčnosti.

V mezilidských vztazích projevujících se v mezigeneračních zátěžích a vazbách.

Odpovědnost je v každém případě téma, kterým by se každý, kdo profesně či okrajově a spíše náhodně vstupuje do vztahů s jinými, měl tímto pravidelně a důsledně zabývat. Supervize je jedním z možných nástrojů (HAWKINS & SHOHET, 2016).

Aspekty odpovědnosti ve světle zkušeností z praxe

Výše zmíněná centra a poradny ESI a z nich vycházející přímá práce s klienty přinášely cenné zkušenosti více nežli tradiční a klasická konferenční setkávání a různé druhy výcviků a seminářů. Práce „s živým materiálem“, se skutečnými aktéry a reálnými těžkostmi jsou nejlepší školou a objektivním měřítkem efektivity. Je jedinečným dalších zdrojem poznatků a zkušeností. Osobně považuji za možná malý, možná málo viditelný, ale jistě nikoliv nevýznamný přínos ESI a lidí, kteří se na jeho činnosti podíleli, na tom, že poznatky z odborné literatury a univerzitních či konferenčních přednášek se v posledních 15 letech dostávaly obratem mezi lidi. Navíc různého věku a různého profesního a společenského postavení. A hlavně do každodenní praxe soudů, advokátních kanceláří malých či velkých, ve městech i na venkově, včetně mediace, kterou si před dvaceti lety mnozí pletli s meditací.

Příklad z praxe:

Mediací byl řešen spor v rodině, kde na jedné straně stála paní, která se před více, jak 50 lety do rodiny přivdala a pokrevními příbuznými, kteří se spolu s ní stali pěti spoluvlastníky bývalého statku a okolních pozemků. Jako advokát jsem zastupovala čtyři spoluvlastníky v řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví ke společnému majetku, kde mí klienti byli na straně žalovaných. S kolegyní zastupující žalobkyni jsme se dohodly na mediaci, které jsme byly zúčastněné. Dohodly jsme se však, že si zachováme postavení právních zástupců a mediační jednání povedou neutrální mediátoři. Mediace se účastnili kromě stran a nás advokátů také ostatní členové rodiny. V průběhu mediacce se vyjasnilo, že nikdo z nich statek nechce, že všichni dají přednost prodeji. Mediace pomohla obrátit strany, které stály proti sobě ve spolupracující tým, který společně realizoval prodej majetku a dle podílu se ke spokojenosti všech rozdělily peníze z prodeje. Příčinou sporů a motivací k podání žaloby byl fakt, že rodina se mezi sebou nebavila a nebyla bez externí pomoci schopná si vyjasnit, co všichni potřebují. Primární příčinou rodinného nepřátelství bylo, že naše protistrana (žalobkyně) neboli „ta“, co přišla (provádala se) na statek z chudých poměrů a nebyla rodinou přijata, se proti nim

postavila tím, že podala žalobu. Po mediaci si rodina cenila, jak dosaženého výsledku, tak hlavně toho, že zjistili, že se spolu mohou bavit a mít „normální“ vztahy. Mimochodem sama tato zmiňovaná mediace byla svou podstatou také praktickou výukovou lekcí pro naše začínající mediátory a asistenty mediace. Poučení z citované ESI kauzy byla kromě jiného názorným a praktickým ověřením *přístupu not knowing*, kterému nás učila sama autorka tohoto přístupu.

Not-knowing přístup

Pro nás advokáty se výše popsaná kauza uzavřela poté, co se společnými silami statek prodal a peníze z výtěžku byly předány klientům. Spokojenost klientů na obou stranách jsem zcela „přirozeně“ přisuzovala tomu, že mediace je zbavila břímě soudního sporu, zbytečných nákladů, a naopak jim přinesla finanční prospěch a vyřešení problémů. O to větší bylo moje osobní překvapení, když jsem asi rok z úst jedné paní z rodiny slyšela, že to, čeho si nejvíce v rodině cení je skutečnost, že se po mediaci ozdravily a projasnily vzájemné vztahy a všichni spolu dokáží komunikovat a tento stav jim zůstal. Tento okamžik byl jedním z mnoha předchozích i následných momentů, kdy jsem si v praxi prožila a zažila zkušenosti od Harlene Anderson o Not – knowing přístupu (ANDERSON 2009).

Harlene Anderson je americká psycholožka a zakladatelka postmoderního a spolupracujícího přístupu k terapii.

(Postmodern Collaborative Approach,

Dostupné na adrese: <https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines/references/examples/wikipedia-references>)

Při několika svých cestách do České republiky na přednáškách a školeních v Brně učila a vysvětlovala terapeutický přístup not knowing a názorně nám techniku a komunikaci s klienty ukazovala.

V České republice v češtině vyšla v roce 2009 její skvělá kniha „Konverzace, jazyk a jejich možnosti: Postmoderní přístup k terapii“ (ANDERSON, J. R., (2009): "Cognitive Psychology and Its Implications"). Přes internet lze v angličtině získat i řadu jiných knih, které napsala. Této skvělé a výjimečné dámě tímto způsobem vzdávám hold a velké díky za to, co mě naučila, jakým způsobem nasměrovala v prvních letech fungování ESI můj pohled na komunikaci s klienty a možnosti, jak přispět k řešení jejich problémů. Velmi jednoduše podstata „not-knowing“ přístupu je v tom, že často ani klient sám neví a pokud neví, jak to může sdělit. Doporučuji si o tom aspoň něco málo přečíst. A pokud možno a nejlépe z této výchozí a principiální pozice „nevědění“ ke klientům, jejich sdělením a také pohledu na konkrétní záležitost přistupovat.

Ti, z vás, kdo nejste a nikdy nebyli advokáty, věřte, že je to profesní obrácení zcela revoluční a zásadní. Advokát totiž vždy „ví“, i když neví a vědět často ani nemůže. Většina kolegů přijímá svou roli z pozice „jsem zde, abych věděl/a, abych klienta vedl/a a poučil/a“. Ještě horší je varianta kolegů, kteří přijímají výzvu klientů, aby rozhodovali za ně. Pokud bych měla najít větu, kterou jsem za svou advokátní praxi slyšela nejčastěji, tak bych určitě vybrala tuto: *„paní doktorko, já už chci mít klid“*, a proto jsem přišel za vámi. Mít klid znamená *„chci, abyste to vyřídila a já se tím nemusel/a obtěžovat“*.

Jiný náš společný přítel a skvělý rakouský, rodinný advokát Fridrich Schwarzinger ostatní evropské kolegy učil, že *„advokát nemá nikdy přebírat odpovědnost za své klienty“*. Podobně jako to vystihuje a popisuje český zákon o mediaci ve vztahu k zapsaným a hostujícím mediátorům má odpovídat pouze za proces, právní rozbor a doporučení, ale nikoliv za vlastní rozhodnutí klientů. Jen oni mají tato rozhodnutí činit, neboť to budou pouze oni, kdo život na základě jejich rozhodnutí budou žít.

Odpovědnost za rozhodnutí ponechávat klientům

Toto je důležité pravidlo, které je často v advokátních službách porušováno. Důsledky výměny rolí se stejně dříve či později projeví. Není snadné přijmout, že ne vždy, když

advokát vidí dobré řešení a snadnou cestu, že stejně to vidí klient. Mnohdy klient není ještě schopen to vidět podobně, ani když mu druhý cestu ukazuje. Nebo ji sice vidí, ale není na ni ještě připraven. Jak v advokacii, tak v jiných tzv. pomáhajících a služebných profesích by mělo být toto pravidlo respektováno.

Toto mě učila jedna má klientka, kterou jsem zastupovala v době, kdy čelila silnému manipulativnímu a násilnému chování ze strany partnera, otce dítěte. Patologická osobnost otce dítěte se mým očím jevila zcela jinak než jí, která k němu byla stále ještě citově připoutána a nedokázala si představit, jak se k ní po rozchodu bude chovat. Věřila, že to, čemu se říká zájem dítěte bude vidět stejně jako ona. Cenné pro mě bylo i to, že jsme později s odstupem asi deseti let měly možnost si o všem, co prožila a zažívala v následujících letech ještě jednou popovídat.

Mám-li vyjádřit poučení z klientské praxe ESI a Centra sv. Basila, tak je to právě toto. Advokát stejně jako jakákoliv jiná odborná profese – lékař, kněz, psycholog, mediátor, soudce atd. mají povinnost vykonávat svou profesi v nejvyšším morálním, etickém a kvalifikovaném standardu. K tomu je zavazují na samém začátku akademické a promoční sliby. Později různé sliby profesní, které např. u advokátů umocňuje

povinné členství v advokátní komoře, která za tímto účelem vydává své vnitřní předpisy.

Usnesením představenstva České advokátní komory č. 1/1997 Věstníku ze dne 31. října 1996 ve znění pozdějších změn jsou v návaznosti na zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších změn, stanovena Pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů České republiky (Dostupné na adrese: <https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines/references/examples/ethics-code-references>).

Těmito pravidly je upraveno etické chování advokátů, jejich povinnosti vůči klientům, kolegům a veřejnosti. Dalším významným předpisem regulujícím chování a vystupování advokátů je tzv. Etický kodex advokáta. Tento kodex obsahuje podrobné pokyny týkající se důstojnosti a vážnosti advokátního stavu, poctivého a čestného chování a dalších etických zásad. Toto jsou dohromady obecná pravidla chování a etiky poskytovaní právních služeb advokáty. Podobná pravidla a standardy mají lékaři a jiné profese, např. při výkonu sociální práce.

Prvotním záměrem ESI bylo představovat důsledky podceňování významu chování a vystupování advokátů a jiných profesí nejen ve vztahu ke klientům, ale také protistranám, kolegům, soudu či veřejnosti. Upozorňovat, že

často zapomínáme, jak se nás druzí dívají, a jak naše chování a vystupování vnímají ostatní. Chodit k soudu přijde soudcům a advokátům běžné, normální, obyčejné. Dělají svou práci. A tak to berou a podle toho se chovají. Jdou do práce. Ale pro naše klienty a účastníky řízení je to den výjimečný. Zpravidla dlouho předem očekávaný s nervozitou, stresem, emočním a fyzickým vypětím. Se strachem z procesu i výsledku. Záměrem bylo ve spojitosti s představováním výhod ADR zmiňovat a vysvětlovat, že klienti v první řadě chtějí „klid“, žádají uspokojivý výsledek, vyvedení jich z tíživé a stresující situace. Oni zpravidla nechtějí chodit k soudu. Potřebují řešení, které sami neumí nalézt. Tím, že advokát najde klientům řešení a provede je úspěšně tímto procesem, tak že omezí míru jejich stresu a zbaví je zdoluhavé finanční a časové zátěže, získá spokojenějšího klienta. Spokojený klient se vrací. Spokojený klient přivádí další klienty. Takže v závěru ani advokát není zkrácen ve svých zájmech a potřebách.

Druhotným poznatkem získaným ověřováním nových přístupů v praxi bylo poučení, že klientům má advokát (či jakýkoliv jiných profesionál poskytující obdobné služby) vrátit jejich právo a současně povinnost rozhodovat svobodně a pokud možno také odpovědně o svém životě, o životě svých dětí, svém majetku a svých závazcích. Posláním, odpovědností

a povinností vůči klientům je poskytovat službu na nejvyšší, možné úrovni, což mimo jiné znamená uvědomovat si důsledky našich postojů, naší komunikace a jiných projevů vůči sobě i druhým.

Potřeba kontaktu a doprovázení

Z osobních zkušeností týkajících se odpovědnosti chci ještě zmínit tu, kterou bych označila jako potřebu kontaktu a doprovázení. Využívání právní či mediačních služeb, podobně jako u poradenství, bývá soustředěno do určitého časového rámce za účelem konkrétní potřeby. Při nastavení v podobě doprovázení a odborného vedení, se vzájemné vztahy mezi klientem a poskytovatelem služby formují zcela jinak. Celý proces je možné více programově a komplexněji nastavit a fázovat. Výhody tohoto přístupu se v praxi osvědčily např. u párů, které se rozhodly pro rozvod. Skrze proces doprovázení rodiny („family guidance“) se dařilo snáze a šetrněji provést rodinu celým procesem úpravy vztahů s dětmi, vypořádání majetku až po samotný rozvod.

Podnětem pro vznik Centra sv. Basila byl v roce 2016 příběh paní, které bylo prostřednictvím apolinářské poradny zajištěno právní zastoupení pro odvolací, civilní řízení s obcí ve věci bydlení. Příjmy paní byly omezené pouze na invalidní důchod, proto by si po ukončení léčby již další advokátní

služby nemohla dovolit financovat. Bez právního zastoupení by předchozí úsilí o zrušení vydaného rozsudku na straně jedné a vyjednávání s obcí o smírném řešení přišlo pravděpodobně vniveč. Pro účely sdílení této zajímavé kauzy ji níže popisují detailněji.

Příklad z praxe:

Anamnéza: Žena 50+, s primární závislostí na hráčství na automatech, druhotně na alkoholu, rozvedená, s dospělým synem, s nímž ztratila kvůli své závislosti kontakt. Kvalifikace zdravotní sestra, invalidní důchod v návaznosti na překonané onkologické onemocnění (ablace obou prsou). Žila sama v obecním bytě.

Poradna: Do poradny ji doporučila sociální pracovnice kvůli potížím s dluhy. Do léčebny za ní totiž chodily různé exekuční příkazy. Požádala jsem, aby na první schůzku v poradně přinesla všechny „papíry“, které má k dispozici. Paní přišla a mezi hromadou výzev a sdělení týkajících se různých dluhů se objevil i jeden rozsudek. Jednalo se o nepravomocné rozhodnutí soudu prvního stupně o souhlasu s vystěhováním z obecního bytu pro neplacení. Rozsudek pro zmeškání. Paní si vůbec nebyla vědoma, co právě tento „papír“ znamená. Obecně. Natož, co znamená konkrétně pro ni. Nebylo snadné vysvětlit ani jí ani ostatním, že jejím prvořadým problémem

v konkrétní situaci nejsou dluhy, ale skutečnost, že již nebude pravděpodobně, mít se kam vrátit, protože v mezičase ji z bytu vystěhují.

Postup: Prostředním poradny bylo podáno po seznámení se se spisem a okolnostmi případu odvolání do rozsudku. Současně bylo zahájeno advokátem zprostředkované vyjednávání s obcí o způsobu řešení smírně.

Realizované řešení: Odvolací soud přisvědčil návrhu na zrušení rozsudku pro zmeškání. Se žalobcem (obcí) byla uzavřena dohoda o smíru, kterou byl vyjedнан příznivý splátkový kalendář na úhradu dluhů na nájmu. Žaloba požadující nucené, nedobrovolné vystěhování byla nahrazena dohodou o vystěhování sice dobrovolném, ale s podstatně odloženou účinností. Později byla obec součinná při řešení dalších obtíží klientky, které ji plynuly z její závislosti, kterou bylo patologické hráčství. Prostřednictvím špitální advokátní pomoci byla později právně zajištěna a realizována správa jejích financí garantující, že přijaté závazky včetně bydlení bude schopna platit. Právní podporu měla i při nalezení nového zaměstnání spolu s ubytováním.

Zkušenost: Příběh ukázal, jak spolu jednotlivé potíže souvisí a je třeba při hledání řešení, je brát do úvahu nejlépe v nejširším kontextu. Jednoduchým postupem, jak chránit

příjmy proti opakovaným ztrátám v herně, by mohlo být např. omezení její svéprávnosti a ustanovení opatrovníka. Tím by se ovšem výrazně omezila její možnost získat výhodné zaměstnání odpovídající její kvalifikaci, které ji hlavně přineslo možnost ubytování. Jako zdravotní sestra totiž mohla získat ubytování na ubytovně, ale i toto bylo vázáno na povinnost za nájem na ubytovně platit. Paní totiž dokázala během několika hodin celou výplatu prohrát v herně. A co byl impuls, který ji pokaždé vedl do herny? Byla jím samota. Herna nabízela prostředí lidí a společnosti, aniž by s nimi musela vlastně v kontaktu být.

Potřeba respektu a přirozené autority

S předchozí zkušeností o výhodách procesu doprovázení, jenž je aplikovatelný na fáze přípravy, realizace, kontroly a zhodnocení kauz úzce souvisí také potřeba respektu a schopnost vnímání přirozené autority. Už to bylo zmíněno výše. Klienti apolinářské poradny se snáze podřizovali vzoru a vedení z pozice přirozené autority. Většině z nich v dětství selhala z nejrůznějších důvodů role jednoho či obou rodičů. U lidí se závislostí je jejich přirozený, sociální respekt velmi malý. Ještě horší je to s kázní a odpovědností. Apolinářská poradna byla cenným zdrojem zkušeností zejména v tomto směru. Respekt a autorita se lépe získávaly vlastním příkladem.

Ten motivoval a dával hranice, které současně vymezovaly prostor vzájemnému vztahu a důvěře. Zpravidla prvním předpokladem motivace a zájmu o řešení bylo nastavení vztahu důvěry a současně respektu. Nikoliv z pozice síly či povinnosti, ale z pozice přirozené autority.

„Syndrom nepřítomného rodiče“

Schopnost uznávat autoritu, dodržovat pravidla a celkově úroveň tzv. sociální a emoční inteligence souvisí s tím, jak jsme prožívali naše rané dětství. Odrazy dětství v nás projevující se ve věku dospělosti bych označila jako syndrom nepřítomného rodiče. Jedná se o fenomén, který jsem objevila vlastně náhodně před mnoha lety na studentské brigádě v protialkoholní léčebně a na záchytce. Varianty syndromu nepřítomného rodiče jsou různé včetně té, že rodič sice fyzicky v dětství a výchově byl přítomen, ale emočně a vztahově nikoliv. Z pozdější právní a poradenské praxe to bývají často příběhy matek, které z důvodu silného traumatu, např. úmrtí dítěte, ztráta blízkého, rozvod apod. ztratí schopnost projevovat citovou a duševní blízkost. V pohádkách a v lidové moudrosti se užívá rčení „srdce zkamenělo“ naznačující, že tělo může fungovat a dotyčný či dotyčná dokáže vykonávat běžné, každodenní činnosti, ale srdce, v nich přítomno není. Je kamenné. V důsledku čehož může dítě vyrůstat v pocitu

odloučenosti, nepřijetí, nezájmu, protože každé dítě má přirozenou schopnost (emoční) přítomnost či nepřítomnost srdce vnímat.

Alkoholismus má většinou své kořeny v dětství, ve kterém chybí buď jeden či oba rodiče, i když důvody mohou být různé. Nepřítomnost v životě dítěte pro nezáměr či nemožnost související např. s nemocí, vězením, dlouhým pobytem mimo domov (vojáci, námořníci) anebo úmrtím (MATOUŠEK & KODYMOVÁ & KOLÁČKOVÁ, 2010)

Dary, bohatství, stíny a výzvy v nás

Mám na mysli „to, co je v nás“, naše zažitá, prožitá a zpracovaná osobní zkušenosti, zejména bolestné zážitky a traumatické okamžiky, jimiž jsme prošli, a jejichž stopy v nás zůstávají, neboť naše tělo je v daný okamžik vnímala jako ohrožení. Zapsány jsou nejen v naší paměti, ale také na úrovni tělesné. A v nás zůstávají, ledaže bychom je dokázali „obrátit“ a proměnit skrze přijetí a vděčnost ve své transformované podobě. Zůstávají a vyzařují v nás v podobě klidu, nadhledu a současně vědomého porozumění s tím, co nám druzí říkají, co sdílí. Máme-li v sobě podobnou zkušenost, kterou máme zpracovanou, tak ji dokážeme vnímat neutrálně, s nadhledem a klidem.

Pokud zpracovaná není, projevuje se to tím, že na ni emočně reagujeme. Jakýkoliv podnět, podobně jako úder na zvon, dokáže nezpracovaný zážitek rozeznít a vyvolá více či méně silné emoční echo (HONZÁK, 2017). Reagujeme. Naše reakce je sice odpovědí na prvotní podnět, ale to, co vyvolala je pouhým odrazem našeho vnitřního světa. Nereagujeme na potřeby a podněty klienta, ale na své vlastní minulé zážitky. Ztratíme svou profesionální neutralitu a do vztahu vneseme sebe. Pokud zážitek zpracován není, pak se nás drží, i když nás již netíží přímo na úrovni emoční, ale stále ho máme v sobě, u sebe či ve své blízkosti, zejména pokud se nám ho podařilo vytěsnit. Zapomenout na něj. Pouze ho odložit. To je vytěsnění.

Podle míry, jakým ho přijmeme a projdeme jím, se od něj dokážeme odpoutat. Slovo plně vystihující tento proces je odpuštění. Všimněme si, že slovním kořenem tohoto slova je sloveso pustit doplněné o předložku. Odpouštíme, vzdáváme se bolesti, tíhy, beznaděje, aby se nás zátěž pustila a přestala nás tížit. Prožitá zkušenost a výsledný stav „po odpuštění“ v nás zůstává, ale netíží, nebolí, nevyvolává již žádné nežádoucí emoce. Snad jen pokojnou a klidnou vděčnost. A ta z nás vyzařuje. Vnitřně prožívaná smířenost a pokoj se v osobním kontaktu přenáší na druhé nejen ve vztazích osobních, ale také profesionálních. Ovlivňuje náš pohled, naše hodnocení

a náhled na konkrétní situace. Zůstáváme v příbězích našich klientů neutrální, a přitom plně přítomní a chápající ve smyslu a stylu „já vím, rozumím, znám to“ (FIDLER & BALA & BIRNBAUM & KAVASSALIS, 2008)

Zážitky, o kterých byla výše řeč, mívají různou podobu a každý z nás jich má za svůj život různou kombinaci. V četnosti a náročnosti různé. Někdo více, jiný méně, přesto většina z nás se za svůj život s těmito náročnými situacemi, ať ve věku dětském, či dospělém potkává a konfrontuje. Typickými bolestnými a traumatickými prožitky jsou ztráta milované osoby, např. rozvodem, smrtí, zradou, nemocí nebo ztráta, věcí, peněz, majetku, cennosti, domova či zaměstnání apod. (KOLK, 2021)

Důvěrnost a mlčenlivost

Právně garantované právo na mlčenlivost a důvěrnost vztahu mezi advokátem (mediátorem, terapeutem, lékařem) a klientem je všeobecně známo (MATES & TULÁČEK, 2019). Pro kvalifikovaný výkon odborných služeb je důležité a podstatné. Zdá se být jasné, srozumitelné, snadné a přeci v praxi tomu tak ne vždy je. Pocit bezpečí, který s pravidlem mlčenlivosti a principem důvěrnosti souvisí, je zcela zásadní, aby vzájemná komunikace klient – odborník byla efektivní a oboustranně prospěšná. Porušení tohoto pravidla anebo jen

zdání jeho narušení může mít pro vzájemný vztah důsledky fatální (KOVÁŘOVÁ, 2021)

Pravidlo oboustranné výhodnosti a ekonomické odpovědnosti

Na závěr tohoto přehledu praktických zkušeností chci zmínit ještě jiné důležité poučení, které jsem získala skrze vlastní, samostatnou advokátní praxi a později prostřednictvím ESI a Centra sv. Basila. A tou je ekonomická odpovědnost. Ekonomie je slovo řeckého původu složené ze dvou slov, která lze přeložit jako „pořádek do domu“. Nechci být propagátorem zlidovělého údajného výroku bývalého českého premiéra V. Klause „*peníze až na prvním místě*“, ale také nemohu zamyšlení nad tématem odpovědnosti vynechat a roli peněz a materiálních požitků opominout. Peníze kromě mnoha jiných výhod, které svým majitelům přináší a umožňují, jsou tradičním a důležitým měřítkem hodnoty. Peníze vyjadřují ocenění za obětovaný čas, za poskytnuté znalosti a dovednosti, za vynaložené úsilí. V obchodní a právní rovině jsou hodnotou vyměněnou za službu. Jsou cenou služby. Obecně na úrovni mezilidských vztahů v sobě skrývají i něco více. Opakovaně jsem si v praxi ověřila, že podceňovat roli peněz v mezilidských vztazích a zejména při poskytování odborných služeb není správné a dobré. Služby poskytované zdarma si

zpravidla a většinou nikdo neváží. Dokonce ji může i odmítat, ať vědomě či podvědomě, neboť takováto služba zavazuje. Nedává možnost vyrovnání a spravedlivé kompenzace.

Kapitola III *SOUVISEJÍCÍ TÉMATA NA ZÁVĚR*

Na závěr, jak bylo v úvodu přislíbeno, ještě dvě malé doušky. Ohlédnutí zpět a úvahy o společenských proměnách v posledních více jak dvou desetiletích by nebylo úplné, pokud bych nezmínila změny projevující se v tom, jak byla a v současnosti je vnímaná rodina a rodinné vazby. A pochopitelně i nové a stále převratnější technologické vymoženosti. Ponechávajíc stranou změny a jejich projevy ve společenském klimatu, a to jak na úrovni celostátní, tak evropské, potažmo, jak je v posledních týdnech a měsících vidět, i na úrovni celosvětové.

Rodina – na přelomu století a nyní

Pokud přemýšlíme o proměnách právní regulace a právních nástrojů, tak se nevyhneme ještě jinému zamyšlení. O tom, jak se proměnila sama společnost a sociální vztahy, v nichž žijeme.

V minulém století každý rozuměl slovu rodina. Každý chápal, co je manželství. Dokonce mnozí povinnosti a práva s manželstvím spojená respektovali a uznávali. Nikdo

nezpochybňoval, že na svět se rodí dívky a chlapci a žijí v něm ženy a muži. Postupně se nám však společnost – naše i za našimi hranicemi – měnila. Model tradiční rodiny západní a angloamerická společnost stále více opouštěly, abychom byli v posledních letech svědky, že názory a postoje před desetiletími nepřijatelné se staly běžnou a obecně přijímanou realitou.

Před 25 lety byl v České republice součástí právního řádu Zákon o rodině. Rodinu sice nedefinoval, ale po celá desetiletí, která s malými úpravami platil, snad každý – laik i profesionál – věděl, co má za rodinu považovat. Jaké bylo moje překvapení, když v roce 2014 v souvislosti s potřebou přijmout patřičnou úpravu stanov v souvislosti s přijetím rekodifikace občanského zákoníku, začaly debaty právníků a odborníků z praxe o tom, co ještě rodina je a co již není anebo co rodina může být (RADVANOVÁ, 2014). Později, jak jistě všichni víme, se začaly dokonce zpochybňovat rozdíly mezi pohlavími a zdůvodňovat potřebu víceropohlaví či bezpohlaví. Tzv. patchworkové rodiny složené z dětí mých, tvých a našich – jsou běžným fenoménem naší doby. Nehovoříc o dopadech možností moderní medicíny v oblasti asistované reprodukce. Jinými slovy jistě nikdo z nás nepotřebuje dlouze rozebírat skutečnost, že rodina již není, co bývala a její pojem kdysi tak

srozumitelný a jasný, ať v jazyce obecném či právním, na své jasnosti výrazně ztratil. O to více problematické a složité se staly vztahy právě s rodinou spojené (LEIX & KOVÁŘOVÁ a kolektiv, 2024).

Proměny slov „rodina“, „manželství“ a dokonce i „žena“/„muž“ došly za poslední léta mnohověstevným významům a obsahům, a to nejen v rovině slovní, tj. lexikální, ale také právní, sociální a dokonce i mocensko-ekonomické. Dnes není snadné definovat co či kdo je rodina. Zpochybňuje se existence dvou biologických pohlaví a i to, zdali muž a žena spolu vstupují ve svazek manželský, který dříve býval definován jako svazek trvalý, který má ukončit až smrt jednoho z manželů.

S proměnou společnosti jak na úrovni celospolečenské a makroekonomické, tak na úrovni individuální souvisí i jiný fenomén, který zde v této souvislosti chci zmínit. Tím je stále výraznější pronikání veřejnoprávních intervencí do rodinného života. Po staletí byla rodina specifickou entitou nadanou vlastní samoregulační silou. Z historie víme, že některé rodiny svým vlivem při specifických podmínkách získaly taková postavení, moc a vliv, že již samotné jméno rodiny se stalo pojmem. Tento aspekt vlivů ponechme historii. To, na co chci upozornit je skutečnost, že ona pověstná samostatnost

a neutralita rodiny vůči vlivům z vnějšku se nejen u nás, a co je mi známo, dosti všeobecně, minimálně v evropském prostoru, oslabuje na úkor stále silnějších zásahů veřejnoprávní moci. V minulém století byly rodinné vztahy více méně privátní záležitostí. V současné době sledujeme, jak se i v průběhu oněch posledních 25 let výrazně posilují mocenské nástroje a intervence veřejnoprávní moci směrem k rodině. Velmi výrazně je to např. u vztahů tzv. domácího násilí, ale projevuje se to i zcela běžně v podobě povinné účasti OSPOD v řízeních o děti. S novou právní úpravou se „dohled“ nad nefunkční rodinou, např. rozvodem, ještě více posílil. (HRUŠÁKOVÁ & KRÁLÍČKOVÁ, 2006, HRUŠÁKOVÁ & KRÁLÍČKOVÁ & WESTPHALOVÁ 2017; HRUŠÁKOVÁ & KRÁLÍČKOVÁ & WESTPHALOVÁ 2014)

Proměny technologické a umělé inteligence (AI)

Od začátku tisíciletí zatím uběhlo již skoro celé jedno čtvrtstoletí. Starší i čtenáři z mladší generace, kteří tuto dobu znají a poznávali skrze osobní zkušenost, a nikoliv jen zprostředkovaně přes vzpomínky pamětníků, se jistě shodnou, že naše doba nyní není stejná s tím, co bylo. A to díky novým technologiím a možnostem komunikace na dálku, které jak do oblasti vzdělávání, komunikace, tak řešení sporů doposud přinesly. Velké technologické proměny, ať jsme byli či nebyli

na ně připraveni, ovlivnili styl naší práce. A nejen tím, že silně změnily styl a nástroje naší komunikace.

Technologické vymoženosti umožňují pracovat a komunikovat online, na dálku, formou home office atd. Toto není předmětem mého příspěvku, ale zapomínat na to nemůžeme a připomenout si je musíme, neboť jak v právní, advokátní, mediační, vyjednávací a konec konců i rozhodovací praxi soudců a rozhodců komunikace hraje roli zcela zásadní. Což platí jak pro hapsdělení ústní a písemná. Technologické proměny nás přivedly od pevných telefonů na poštách a v budkách na ulicích přes dnes již zapomenuté faxy k běžně užívaným domácím tiskárnám, kopírkám, skenerům, počítačům, notebookům, tabletům a chytrým mobilům. Ještě nedávna praxe dopisů roznášených poštovními doručovateli byla nahrazena emaily, aplikací Skype, SMS a What's App a v neposlední řadě datovými schránkami, které se pro mnohé staly povinnými. Všechny tyto technologické vymoženosti a změny ovlivnily a ovlivňují způsob, jakým komunikujeme a sdílíme naše představy, zájmy a potřeby s ostatními. Ovlivnily i způsoby, jakými jsou vedeny spory, ať ty obvyčejné, každodenní, běžné anebo ty soudní.

V současnosti máme další technologický fenomén a výzvu, která s námi tak trochu nepozorovaně „žije“ již několik let.

AI neboli umělá inteligence, která jistě do budoucnosti nám může být skvělým pomocníkem a rádčem, ale také ji lze snadno a velmi nebezpečně zneužít.

Závěr

Na začátku druhého tisíciletí o ADR a jejích nástrojích vědělo pouze několik vybraných právníků, zejména ti, co se věnovali zahraničnímu obchodu. V roce 2009, kdy byla ESI založena, začaly nástroje ADR, zejména mediace, získávat podporu veřejnou i soukromou a začaly postupně pronikat do širších oblastí právního života a obecného povědomí. Po dalších 15 letech již není soudce, advokát či jiná právní profese, která by neměla alespoň základní představu nebo přímo zkušenost s ADR neboli vyjednáváním, mediací a rozhodčím řízením. Prosté nebo asistované vyjednávání a mediace (podobně jako rozhodčí řízení) pronikly do běžné praxe a dostalo se jim i příslušné právní regulace, ačkoliv zcela různorodě, o čemž svědčí např. výrazné rozdíly mezi právní úpravou mediace v České republice a na Slovensku.

Pomalejší a namáhavější proces vnímám při zvědomování si významu a potřeby odborné kvalifikace, a to jak při využívání a aplikaci ADR, tak z pohledu širšího. Doporučuji užívat jich nejen jako prostředků pro snazší dosažení požadovaného cíle, ale především jako nástroj umožňující

zachování vztahů, jak obchodních, sousedských, tak zejména rodinných, neboť vztahy v pokrevní linii jsou z podstaty trvalé a věčné.

Různé semináře a výcviky, zejména v oblasti mediační práce, napomáhaly ukazovat a skrze prožitek a emocionální prožitek také zažívat, že v mezilidských vztazích jde vždy o něco více, nežli jen o rovnováhu práv a povinností, o to více, pokud sjednocujícím prostorem těchto vztahů je rodina.

Ačkoliv se obsah a rozsah pojmu „rodina“ v průběhu let nového tisíciletí výrazně změnily, jedno zůstává stejné. Ať malý či dospělý člen rodiny, všichni touží po přijetí, lásce, sounáležitosti s ostatními členy, po porozumění a pochopení. Je výzvou a morální povinností při výkonu odborné profese hájit dle svého nejlepšího svědomí a vědomí hodnoty a vztahy, na nichž stojí každé zdravé společenství. Bez zdravé a vědomé odpovědnosti k sobě a druhým a pravé lidskosti nebude ani s umělou inteligencí či nejlepšími vědomostmi žádná služba lidem užitečná.

Seznam bibliografických odkazů

- [1] CHOLENSKÝ, R. (2013). *Praktický průvodce mediací podle nové právní úpravy*. Praha: Linde, 2013, 304 s. ISBN 978-80-7201-901-4
- [2] PAVLOVÁ, L., VETEŠKA, J. (2010). *K aktuálním otázkám vyjednávání, mediace, rozhodčího řízení a tzv. práva spolupráce*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010, 168 s. ISBN 978-80-86723-92-1
- [3] POTOČKOVÁ, D. (2013). *Nejlepší je domluvit se aneb průvodce mediačním procesem*, Praha: ALFOM, s.r.o., 2013, 197 s. ISBN 978-80-87785-00-3
- [4] RISKIN, L. L., ARNOLD, T., KEATING, M. J. (1997). *Mediace aneb Jak řešit konflikty*. Praha: PALLATA, 1997, 128 s. ISBN 80-901710-6-0
- [5] PLAMÍNEK, J. (2013). *Mediace. Nejúčinnější lék na konflikty*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2013, 168 s. ISBN 978-80-247-5031-6.
- [6] PICHRT, J., ŠTEFKO, M., MORÁVEK, J. (2016). *Analýza alternativních způsobů řešení sporů v pracovněprávních vztazích*. Praha: Wolters Kluwer ČR a.s., 2016, 407 s. ISBN 978-80-7552-138-7
- [7] HRNČÍŘÍKOVÁ, M., VALENTOVÁ, L. (2016). *Judiciální trendy v mimosoudním řešení přeshraničních sporů*. Praha: Leges, 2016, 176 s. ISBN 978-80-7502-142-7

- [8] ALEXANDER, N., WALSH S., SVATOŠ, M. (2017). *EU Mediation Law Handbook. Regulatory Robustness Ratings for Mediation Regies*. AH Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International B.V., 2017, 779 s. ISBN 978-90-411-5859-8
- [9] BĚLOHLÁVEK, A. J., KOVÁŘOVÁ, D. (2014). *Soudní a mimosoudní projednávání sporů (rozhodčí řízení a mediace) sborník z kulatého stolu*. Praha: JUDr. Karel Havlíček. Havlíček Brain Team. 88 s. ISBN 978-80-87109-52-6
- [10] KARRER, A. P. (2007). *Glosář výrazů a zkratk rozhodčího řízení a ADR*. Pražské sdružení Jednoty českých právníků. Praha, 2007. 44 s.
- [11] LISSE, L. (2012). *Zákon o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů s komentářem*. Praha: Linde, 2012, 919 s. ISBN 978-80-7201-874 -1
- [12] ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. (2010). *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010, 212 s. 978-80-7367-757-2
- [13] VETEŠKA, J. (2015). *Mediace a probace v kontextu sociální andragogiky*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, 252 s. ISBN 978-80-7478-898
- [14] BRENNEUR, B. (2010) *Overview of judicial mediation in the world. Mediation, the universal language of conflict resolution*. Paris. L'Harmattan, 2010. 439 s. ISBN 978-2-296-12770-8

- [15] BRZOBOHATÝ, R., CIRBUSOVÁ, M., ROGALEWICZOVÁ, R. a kol. (2015). *Interdisciplinární spolupráce v nejlepším zájmu dítěte. Metodické doporučení pro řešení rodičovských konfliktů s mezinárodním prvkem*. Brno: Tribun EU, 2015, 118 s. ISBN 978-80-263-1010-5
- [16] MALACKA, M. (2014). *Historie mediace a mediačních metod*. In HOLÁ, L., MALACKA, M. *Mediace a reflexe jejích aktuálních trendů*. Praha: Leges, 2014, 416 s. ISBN 978-80-7502-047-5
- [17] BRZOBOHATÝ, R., POLÁKOVÁ, L., HORÁČEK, T. (2016). *Rukověť mediátora aneb co je dobré vědět nejen ke zkouškám mediátora*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016, 160 s. ISBN 978-80-7552-221-4
- [18] KOVÁŘOVÁ, D. (2021). *Advokát a jeho klient*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2021, 276 s. ISBN 978-80-7676-105-6
- [19] VAŇKOVÁ, E., PAVLOVÁ L. (2014). *Mediace – šance práce*. In KOVÁČ, E. a kol. (eds) *Aktuálne výzvy a perspektívy v mediácii, Mediácia v civilnom, obchodnom a trestnom práve*, Bratislava, Asociácia mediátorov Slovenska, 2014, s. 290 – 298, ISBN: 978-80-971616-0-6
- [20] VAŇKOVÁ, E., PAVLOVÁ L. (2015) *Mediace – šance práce – rok po té*. In: KOVÁČ, E. a kol. (eds) *Obec-škola-mediácia* Bratislava, Asociácia mediátorov Slovenska, 2015, s. 269– 283, ISBN: 978-80-971616-2-0

[21] ŠALAMOUN L. (2017). *Josefské symposium – mezigenerační dialog jako škola hrou*. In: Kováč, E. a kol. (eds) *Súčasný trendy vzdelávania v mediácii*. Bratislava, Asociácia mediátorov Slovenska, 2017, s. 142– 156, ISBN: 978-80-971616-6-8

[22] ŠALAMOUN L. (2019). *Evropský institut pro mír, mediaci a rozhodčí řízení z pohledu retrospektivy a nových perspektiv*. In: Kováč, E. (eds) *Prax mediácie v roznych oblastiach spoločenského života*. Bratislava, Asociácia mediátorov Slovenska, 2019, s. 124– 129, ISBN: 978-80-971616-8-2

[23] HAWKINS P., SHOHET R. (2016). *Supervize v pomáhajících profesích*. Praha: Portál, 2016, 208 s. ISBN 978-80-262-0987-4

[24] ANDERSON, H., & GOOLISHIAN, H. (1992). *The client is the expert: A not-knowing approach to therapy*. In: S. McNAMEE & K. J. GERGEN. *Therapy as social construction*. London, SAGE : Publications, 1992, s. 25-39. Dostupné na internetu: <https://psycnet.apa.org/record/1992-98567-002>

[25] *Harlene Anderson* [online], poslední aktualizace 5. března 2025, [cit. 2025-03-05], Wikipedie. Dostupné na internetu: https://en.wikipedia.org/wiki/Harlene_Anderson

[26] ANDERSON, H. (2009). *Konverzace, jazyk a jejich možnosti. Postmoderní přístup k terapii*. Brno. NC Publishing, a.s., 2009, 235 s. ISBN 978-80-903858-6-3

- [27] KOVÁŘOVÁ, D., SOKOL T. (2019). *Etický kodex advokáta. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, 256 s. ISBN 978-80-129-5
- [28] MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ P., KOLÁČKOVÁ J. (2010). (eds) *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál 2010, 353 s. ISBN 978-80-7367-818-0
- [29] HONZÁK, R. (2017). *Psychosomatická prvouka*. Praha: Vyšehrad 2017, 335s. ISBN 978-80-7429-912-4
- [30] FIDLER, B. Jo, BALA, N., BIRNBAUM, R., KAVASSALIS, K. (2008). *Challenging issues in child custody disputes: a Guide for Legal nad Mental Health Professionals*. Toronto: Thomson Canada Limited 2008, 385 s. ISBN 978-0-7798-1758-0
- [31] KOLK, B. van der (2021). *Tělo sčítá rány*. Příbram. Jan Melvil Publishing, 2021. 496 s. ISBN 978-80-7555-130-6
- [32] MATES, P., TULÁČEK, J (eds) a kol. (2019). *Tajemství v českém právním řádu*. Praha: Leges, 2019, 392 s. ISBN 978-80-7502-347-6
- [33] RADVANOVÁ, S. a kol. (2015) *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 213 s. ISBN 978-80-7400-578-7
- [34] LEIX A., KOVÁŘOVÁ D. a kolektiv. (2024). *Psychologické a právní aspekty patchworkových rodin. Lidský element v rodinném právu*. Praha Wolters Kluwer, 2024. 308 s. ISBN 978-80-7676-983-0

[35] HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kolektiv. (2017). *Rodinné právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, 400 s. ISBN 978-80-7400-644-9

[36] HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. (2006). *České rodinné právo*. 3. přepracované a doplněné vydání. Brno: Masarykova universita, 2006. 398 s. ISBN 80-210-3974-4

[37] HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. (2014). *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§655-975). Komentář*. 1.vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 1380 s. ISBN 978-80-7400-503-9

[38] Bible. (2023). Český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost. 1392 s. ISBN: 978-80-7545-133-0

[39] ANDERSON, J. R., 2009. *Cognitive Psychology and Its Implications*. 7. vyd. New York: Worth Publishers. ISBN 978-1-4292-2336-9.

Kontakt

JUDr. Lenka Šalamoun, Ph.D.

Oddělení veřejnosprávní kontroly Akademie věd
České republiky (AV ČR)

Národní 3, 110 00 Praha 1

E-mail: salamounllm@gmail.com

Odborný profil autora:

Od roku 2023 právnička Oddělení veřejnosprávní kontroly Akademie věd České republiky (AV ČR), do konce roku 2022 samostatná advokátka, členka ČAK, rozhodce Rozhodčího soudu při HK ČR a AK ČR, předsedkyně správní rady ESI, řádová dáma Vojenského a špitálního řádu sv. Lazara Jeruzalémského.

PŘÍLOHY

PŘÍLOHA Č. 1

VOJENSKÝ A ŠPITÁLNÍ ŘÁD SVATÉHO LAZARA JERUZALÉMSKÉHO

Oficiální název:

Latinsky:

Ordo Militaris et Hospitalis Sancti Lazari Hierosolymitani

Francouzsky:

L'Ordre militaire et hospitalier de Saint-Lazare de Jérusalem

Anglicky:

Military and Hospitaller Order of Saint Lazarus of Jerusalem

Vojenský a špitální řád svatého Lazara Jeruzalémského je mezinárodní katolický rytířský řád. Oficiální, latinský název řádu zní Ordo Militaris et Hospitalis Sancti Lazari Hierosolymitani. Jedná se o jeden z nejstarších křesťanských rytířských řádů, které se zformovaly ve Svaté zemi na počátku 11. století v době křížových výprav a válek. Podobně jako Suverénní vojenský špitální řád sv. Jana v Jeruzalémě, na Rhodu a na Maltě neboli Maltézský řád anebo Řád německých rytířů, celým názvem Řád bratří německého domu Panny Marie v Jeruzalémě.

Původ křesťanských rytířských řádů sahá k náboženským, špitálním a vojenským tradicím, stejně jako k rytířství a šlechtě.

Členem Řádu v jeho novodobé historii byl např. také poslední český král Karel I., který byl do roku 1918 posledním rakousko-uherským císařem. Řád od dob křížáckých válek působící pod ochranou královského domu Francie. Prastará světská ochrana řádu zaručuje historickou kontinuitu a legitimitu řádu. Vyjádřena je osobou velmistra. V pořadí 50. velmistrem byl v letech 2010–2023 Jan hrabě Dobrzenský.

Současným velmistrem je Jeho královská Výsost princ František d'Orléans, hraběte z Dreux. Spirituální protektor neboli duchovní ochránce (generální kaplan) je garantem duchovní správy v celém řádu. Generálním kaplanem Orléanské obediencie v letech 2012–2021 byl kardinál Dominik Jaroslav Duch, O.P., jenž do roku 2022 zastával funkci arcibiskupa pražského. V současnosti je duchovním ochráncem (generálním kaplanem) kardinál Antoine Kambanda působící jako arcibiskup Kigali ve Rwandě. Je prvním kardinálem z Rwandy povýšeným do této hodnosti.

České velkopřevorství bylo založené roku 1937 Karlem knížetem Schwarzenbergem a přetrvalo až do dnešních dnů, částečně v exilu, částečně skrytě doma." Snahou řádových členů je udržet i pro budoucí generace starobylou tradici řádu, jeho poslání a šíření křesťanských hodnot a katolické víry. Velkopřevorem Českého velkopřevorství je chev. Richard Podstatsky-Thonsern z Prusinovic, KCLJ. Kancléřem řádu je JUDr. Zdeněk Kučera.

Hlavním posláním Řádu sv. Lazara je ochrana katolické víry a pomoc všem, kteří si sami pomoci nedovedou (nemocným, vězněným, pronásledovaným, zajatcům...). Při naplňování těchto charitativních úkolů řád s plným respektem

spolupracuje jak s křesťany ostatních vyznání, tak také všemi lidmi dobré vůle, čehož příkladem je řádové špitální do, kterým je od roku 2016 program pomoci potřebných s názvem Centrum sv. Basila. Nazvaném po jednom z patronů a ochránců řádu sv. Basilovi Velikém.

Sv. Basil Veliký byl významným křesťanským teologem a biskupem. Žil ve 4 století. Jeho díla, zejména "O Duchu svatém" a "Asketické spisy", měla velký vliv na křesťanskou liturgii. Byl zakladatelem několika klášterů a položil základy řeholním společenstvím. Aktivně se věnoval charitativní činnosti. Byl znalcem práva a vynikajícím diplomatem. Chudým pomáhal řešit právní spory. Jeho svátek se slaví 1. ledna v západní církvi a 14. června v církvi pravoslavné.

Symbol řádu: Zelený kříž

Heslo řádu: Atavis et Armis (z lat.předkové a zbraně)

PŘÍLOHA Č. 2

CENTRUM SV. BASILA

Centrum sv. Basila je název programu odborné podpory a pomoci potřebným a rodinám v nouzi při řešení složitých právních situací a sporů. Program vznikl v roce 2016 v návaznosti na řádovou, špitální Poradnu sv. Apolináře. Cílovou skupinou byli zpočátku jen osoby s různými typy závislostí, kteří absolvovali adiktologickou léčbu na Klinice adiktologie VFN 1.LF UK. V roce 2018 na základě Memoranda o spolupráci mezi Evropským institutem pro smír, mediaci a rozhodčí řízení, o.p.s. (ESI) a Vojenským a špitální řádem sv. Lazara Jeruzalémského byly služby otevřeny pro ostatním, např. ve spolupráci s Nadačním fondem REGI Base I. jsou právní, poradenské a mediační služby poskytovány válečným veteránům. V letech 2016–2024 bylo pro bono právní zastoupení poskytováno osobám ve výkonu a po výkonu trestu odnětí svobody, nezletilým anebo lidem se zdravotním postižením. Vedle právních služeb byly zajišťovány i služby doplňkové, např. komunikace s úřady, doručování a přebírání pošty pro osoby bez trvalého bydliště anebo správa financí u osob se silnou závislostí na hráčské patologii (gamblerství).

Odborné služby a poradenství doplňuje podpora společenského začleňování. V letech 2019–2021 s využitím zázemí Kostela Panny Marie Ustavičné pomoci a sv. Kajetána na Malé Straně v Praze, v té době spravovaného řádem. Klienti Centra sv. Basila jsou zapojováni do vzdělávací a osvětové činnosti ESI, např. seminář pořádaný Uníí rodinných advokátů

na téma „Alkoholová a drogová závislost – příčiny, projevy a následky“ v roce 2023 anebo Josefská sympozia ve Křtinách.

Právní a poradenské služby byly v roce 2024 poskytnuty v celkovém rozsahu 120 bezplatných hodin. Bezplatná právní pomoc byla poskytnuta celkem v 10 případech. Šest případů z předchozích let a ve čtyřech se jednalo o nové klienty. U tří případů z deseti se jednalo o podporu v insolvenčním řízení. Dvě insolvenční řízení byla v roce 2024 zdárně skončena. Přes 40 hodin bylo navíc věnováno různým formám propagace, společenským setkáním anebo prezentaci programu v rámci odborných konferencí, např. Josefské symposium pořádané ESI, tj. Evropským institutem pro smír, mediaci a rozhodčí řízení, o.p.s. ve Křtinách u Brna, popř. Svatováclavská slavnost piva ve Vysokém Mýtě.

Centrum sv. Basila propojuje pomoc materiální a duchovní se zdůrazněním osobní odpovědnosti každého za vlastní život a rozhodnutí. Veškeré výdaje související s poskytováním podpory klientům jsou hrazeny z osobních zdrojů.

Poradna sv. Apolináře

Poradna sv. Apolináře fungovala na Klinice adiktologie VFN 1.LK UK v Praze v letech 2015–2020. Poradna vznikla pod patronací Vojenského a špitálního řádu sv. Lazara Jeruzalémského na základě smlouvy o spolupráci s VFN 1.LF UK z roku 2014 jako řádové, špitální dílo odborné pomoci. Poradna sv. Apolináře poskytovala formou konzultací a poradenství právní služby pacientům po dobu léčby závislosti. Cílem bylo, aby již v průběhu léčby si mohli pacienti začít řešit své osobní, majetkové a finanční záležitosti. Činnost byla ukončena v důsledku protiepidemických opatření

zavedených v souvislosti s výskytem viru Covid 19. Po covidové době již obnovena nebyla. Poskytovala právní rady, pomoc a právní zastoupení desítkám osob v rozličných případech práva civilního, rodinného, smluvního, trestního a správního. Klienti Poradny sv. Apolináře měli možnost využívat služby individuální a jednorázové nebo dle potřeby opakované cílené na konkrétní záležitosti s využitím různých přístupů řešení, např. mediaci a zprostředkovaného vyjednávání. Poradna napomáhala jejich návratu do běžného života a podporovala odvahu řešit odkládané problémy.

PŘÍLOHA Č. 3

FAKULTA FILOZOFICKÁ UNIVERZITY PARDUBICE

Zajišťuje na 6 katedrách celkem 39 studijní programů (bakalářský, magisterský, doktorský).

1. Katedra anglistiky a amerikanistiky
2. Katedra filosofie a religionistiky
3. Katedra literární kultury
4. Katedra sociální a kulturní antropologie
5. Katedra věd o výchově
6. Ústav historických věd

KATEDRA VĚD O VÝCHOVĚ

Na KVV fungují dva studijní programy:

- Humanitní studia (3letý; Bc. program)
 - Resocializační pedagogika (2letý; NMgr. program), oba v prezenční formě studia.
- + Garantuje také Studium pedagogiky pro učitele 2. stupně základní školy a učitele střední školy (dříve DPS: Doplnkové pedagogické studium), které poskytuje absolventům způsobilost k vyučování na 2. stupni ZŠ a SŠ.

Tým katedry pod vedením Ing. Jaroslava Myslivce, Ph.D. je trvale zajištěn 9 kmenovými zaměstnanci a dlouhodobými externisty (JUDr. Eva Vaňová, Ph.D.). Počet všech studentů katedry se v obou programech se pohybuje kolem počtu 180.

Pořádáme pravidelné konference k aktuálním otázkám resocializační pedagogiky, poslední na téma Dítě v trestním řízení – jako pachatel (2023) i jako oběť (2024) a publikujeme v daných oblastech.

Významné projekty katedry za posledních 5 let:

- 2024–2026: Partnerský projekt „Spolu k podpoře rodin s dětmi v Pardubickém kraji“, reg. č. CZ.03.03.01/00/23_050/0004656 – projekt MPSV (Evropský sociální fond), příjemce Pardubický kraj – jako partner zajišťujeme evaluaci projektu (garant Dr. Sychrová)
- 2020–2023: Partnerský projekt „Inovativní přístupy k podpoře ohrožených rodin s dětmi v Pardubickém kraji“, CZ.03.3.X/0.0/0.0/15_018/0015433 – projekt MPSV (ESF), příjemce Pardubický kraj – zajistili jsme jak partner evaluaci projektu a vzdělávání sociálních pracovníků OSPOD (garant Dr. Sychrová)
 - Evaluační zprávy přinesly nové poznatky o práci OSPODů a situaci v systému ochrany ohrožených dětí a rodin v kraji
 - Projekt získal ocenění Úřednický čin roku

- 2016-2024: spolupracuje s Arménskou státní pedagogickou univerzitou Chačatrura Abovyana v Jerevanu – ERASMUS KA 107 včetně společných výstupů (studentská i pedagogická mobilita, mezinárodní konference, společné publikace, kulaté stoly). (garant Dr. Šándorová)

Ocenění:

2023: Cenu za dlouhodobý přínos v systému poradenství a prevence za rok 2023 získal doc. PhDr. Albín Škoviera, PhD., garant programu RESO.

Osobnosti, které pomáhají dětem v jejich rodinách v náročných situacích jsou pravidelně oceňovány slovenským Výzkumným ústavem dětské psychologie a patopsychologie.

2024: Projekt „Inovativní přístupy k podpoře ohrožených rodin s dětmi v Pardubickém kraji“ – Pardubický kraj získal ocenění Úřednický čin roku v kategorii Inovace ve službách veřejnosti (MV).

Studijní program Resocializační pedagogika

Profil absolventa

Studium programu Resocializační pedagogika připravuje odborníka na magisterské úrovni, s plnou kvalifikací pro přímou pedagogickou a poradenskou činnost v zařízeních zaměřených na resocializační, výchovnou a preventivní činnost, např. ve vězeňských zařízeních, detenčních ústavech, zařízeních postpenitenciární péče, školských zařízeních

a zařízeních ústavní výchovy, v nízkoprahových centrech, institucích preventivně výchovné péče, uprchlických zařízeních, zařízeních sociálních služeb apod.

Absolvent studijního programu je dále připraven k výkonu regulovaného povolání sociálního pracovníka v souladu se zákonem o sociálních službách, a to v institucích státní správy, samosprávy, neziskového sektoru, v zařízeních sociálních služeb i v dalších zařízeních.

Dle platné legislativy příslušných ministerstev je absolvent plně kvalifikován pro činnost:

- **vychovatele** ve školských zařízeních (MŠMT)
- **sociálního pracovníka** dle Zákona o sociálních službách č. 108/2006 Sb.
- dále se uplatní jako úředník Probační a mediační služby ČR, v rámci Vězeňské služby ČR splňuje předpoklady k výkonu funkce vychovatele, pedagoga volného času, a po doplnění psychoterapeutického výcviku pro výkon funkce vychovatele-terapeuta.

Absolvent programu Resocializační pedagogiky se uplatní v činnostech s osobami všech věkových kategorií (děti a mládež, dospělí, senioři).

Katedra úzce **spolupracuje s odborníky z praxe**, kteří vyučují zejména v profesně orientovaném programu Resocializační pedagogika.

Zaměření studentských praxí: prevence sociálně patologických jevů, institucionální výchova, kriminalita a delikvence, problematika závislostí, bezdomovectví, etnické menšiny, vězeňství, problematika azylantů, uprchlíků, cizinců, problematika sociálně vyloučených lokalit, poradenství v oblasti resocializačního působení atd.

PŘÍLOHA Č. 4

SLEZSKÁ UNIVERZITA

Fakulta veřejných politik v Opavě

Fakulta veřejných politik v Opavě se zaměřuje **především na profesní studijní programy**, jejichž absolventi jsou díky vysokému podílu praxe ve výuce dobře připraveni na výkon budoucího zaměstnání. Nalézají uplatnění v sektoru veřejných služeb (ošetřovatelství, specializace v pedagogice, sociální služby, edukace seniorů, veřejná správa) s mimořádně vysokou mírou zaměstnanosti.

Jedná se o profese, které jsou na trhu práce výrazně nedostatkové a ve své podstatě nezastupitelné. Jejich přidanou hodnotou je mnohdy také možnost pomáhat potřebným.

Velkou výhodou fakulty je, že vše najdete na jednom místě. Sídlo má na opavském Bezručově náměstí v krásném nově zrekonstruovaném novobarokním paláci z počátku 20. století. Kouzlo historie doplňují moderní prostory poskytující veškerý potřebný komfort pro výuku i vědecký výzkum. Praktická výuka probíhá ve specializovaných učebnách vybavených nejmodernější technologií a pomůckami. Budovu využívají studenti, pedagogové i neakademičtí pracovníci a v jejím vnitrobloku se rovněž nachází nový moderní komplex univerzitní knihovny.

Na fakultě studuje v průměru více než tisíc studentů. Studium probíhá kreditovým systémem na bázi evropského systému přenosu kreditů (ECTS), který umožňuje absolvovat část studia na partnerských univerzitách v zahraničí (například v Německu, Polsku, Portugalsku, Španělsku, Chorvatsku, na Slovensku, v Maďarsku, Slovinsku, Itálii, Litvě, Turecku nebo Bulharsku).

Vize fakulty se dá shrnout jako „Studuj a pomáhej – kvalitním studiem k praxi.“ To zahrnuje:

- V úzké spolupráci s praxí rozvíjet a propojovat vzdělávací a vědecko-výzkumné aktivity v rámci převážně profesních studijních programů zaměřených do oblastí pomáhajících profesí – nelékařská zdravotnická studia, sociální politika a sociální práce, učitelská i neučitelská pedagogika.
- V rámci realizace vzdělávací činnosti reagovat na potřeby praxe s cílem kvalitně připravit absolventy, kteří budou díky svým znalostem a dovednostem snadno uplatnitelní na trhu práce. Rozvíjet aplikovaný výzkum reagující na aktuální společenské problémy a požadavky praxe v uvedených oblastech s přesahem do základního výzkumu.
- V rámci třetí role univerzity vytvářet prostor pro diskuzi a řešení aktuálních společenských problémů s regionálním a nadregionálním významem na úrovni akademické sféry, veřejné správy a jednotlivých zainteresovaných institucí.

International
Resolution
Services

Evropský institut pro smír, mediaci a rozhodčí řízení, o. p. s.

JOSEFSKÉ SYMPOZIUM

PROSTOR PRO OTEVŘENÝ DIALOG

Zámek Křtiny, Křtiny u Brna **20. - 23. 3. 2025**

Interdisciplinární spolupráce
Inspirace a nové trendy
Kontakty a setkání
Zážitky a relaxace

- prevence sporů
- komunikace
- řešení konfliktů
- mezilidské vztahy

SYMPOZIUM

= konference, diskuze,
workshopy, besedy, semináře

UNIVERZITA
PARDUBICE
FAKULTA
FILOZOFICKÁ

Stálá konference
českého práva

SLEZSKÁ
UNIVERZITA
FAKULTA VĚDE O
POLITICE V OPAVĚ

MEDELU
Školní lesní podnik
Masarykův les
Křtiny

Z+U+Š
JEDOVNICE

epravo.cz [jihomoravský kraj](http://jihomoravsky.kraj)

www.josefske-symposium.cz

“Zodpovednosť pri rozhodovaní je kľúčovým faktorom prepojenie práva, etiky a rodinných hodnôt. Formuje mosty medzi normatívnymi princípmi a realitou spoločenských vzťahov, čím podporuje harmóniu a stabilitu. Zodpovedné rozhodovanie tak prispieva k dlhodobej udržateľnosti sociálnych štruktúr.”

Ernest Kováč

**Mosty mezi společnostmi, právem a rodinou
Odpovědnost v rozhodování**

*Bridges between society, law and family
Responsibility in decision-making*

Editoři: JUDr. Eva VAŇKOVÁ, Ph.D.;

JUDr. Lenka ŠALAMOUN, Ph.D.;

PhDr. Ernest KOVÁČ, PhD., MBA, LL.M.

Vydavatel: Evropský institut pro smír, mediaci a rozhodčí řízení, o.p.s.

Technický vydavatel: Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik

Vydání: první

Rok vydání: 2025

Místo vydání: Křtiny

Počet stran: 646

ISBN - elektronická forma: 978-80-11-06562-1

EAN: 978-80-11-06561-4

DOI: <https://doi.org/10.25142/978-80-11-06561-4>